

T.C.

ANKARA YILDIRIM BEYAZIT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**ÖĞRENCİ VE ÖĞRETİCİLERİNE GÖRE KURAN
KURSLARININ AMAÇLARINI GERÇEKLEŞTİRME
DÜZEYİ: SAKARYA ÖRNEĞİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hatice ZENGİN

FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

ANKARA, 2019

T.C.
ANKARA YILDIRIM BEYAZIT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**ÖĞRENCİ VE ÖĞRETİCİLERİNE GÖRE KURAN
KURSLARININ AMAÇLARINI GERÇEKLEŞTİRME
DÜZEYİ: SAKARYA ÖRNEĞİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hatice ZENGİN

FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

**Tez Danışman
Prof. Dr. Zeki Salih ZENGİN**

ANKARA, 2019

ONAY SAYFASI

Hatice ZENGİN tarafından hazırlanan “Öğrenci ve Öğreticilerine Göre Kuran Kurslarının Amaçlarını Gerçekleştirme Düzeyi: Sakarya Örneği” adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından oy birliği/oy çokluğu ile Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı’nda Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Ünvan, Adı-Soyadı	Kurumu	İmza
Prof. Dr. Zeki Salih ZENGİN	AYBU Felsefe ve Din Bilimleri	
Doç. Dr. Muhammed Ali YAZIBAŞI	KKÜ, Felsefe ve Din Bilimleri	
Dr. Öğr. Üyesi Ahmet YEMENİCİ	AYBU Felsefe ve Din Bilimleri	

Tez Savunma Tarihi: 02.12.2019

Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı’nda Yüksek Lisans tezi olması için şartları yerine getirdiğini onaylıyorum. ,

Doç. Dr. Seyfullah YILDIRIM
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Müdürü

BEYAN

Bu tez çalışmasının kendi çalışmam olduğunu, tezin planlanmasından yazımına kadar bütün aşamalarda patent ve telif haklarını ihlal edici etik dışı davranışımın olmadığını, bu tezdeki bütün bilgileri akademik ve etik kurallar içinde elde ettiğimi, bu tezde kullanılmış olan tüm bilgi ve yorumlara kaynak gösterdiğimi beyan ederim. 02.12.2019

İmza

Hatice ZENGİN

X X X X

TEŞEKKÜR

Yüksek Lisans eğitimin süresince akademik birikiminden her zaman istifade ettiğim, tezin yazım sürecinde her konuda anlayış gösteren ve beni sürekli motive eden çok değerli tez danışmanım Prof. Zeki Salih ZENGİN'e müteőekkirim. Tezimle ilgili olarak çok değerli katkıları sunan ve savunma jürimde yer alan kıymetli hocalarım Dr. Öğretim Üyesi Ahmet YEMENİCİ ve Doç. Dr. Muhammed Ali YAZIBAŞI'na da teőekkürü bir borç biliyorum. Ayrıca tez yazım sürecinde bana desteğini esirgemeyen eşime ve bu süreçte ihmal ettiğim oğluma, kızıma ve tüm aileme teşekkür ederim.

Hatice ZENGİN

ÖZET

Öğrenci ve Öğreticilerine Göre Kur'an Kurslarının Amaçlarını Gerçekleştirme Düzeyi: Sakarya Örneği

ZENGİN, Hatice

Yüksek Lisans, Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı

Tez Danışmanı, Prof. Dr. Zeki Salih ZENGİN

Aralık 2019

İnsanın din ile ilişkisi hayat boyu devam eden bir süreçtir. Örgün eğitimde insanlar belirli bir yaşa kadar din eğitimi süreçlerine dahil olurken yaygın din eğitiminde yaşam boyu bir eğitim süreci öngörülmektedir. Bu yönüyle yaygın din eğitimi kapsam ve uygulama boyutları itibariyle bireyler açısından önemli bir katkı potansiyeline sahiptir. Türkiye’de resmi olarak planlı ve programlı bir şekilde yaygın din eğitiminin yapıldığı en önemli kurumlardan biri Kuran Kurslarıdır. Kuran Kursları farklı öğretim programlarıyla toplumun tüm kesimlerinin ihtiyaç ve beklentilerine uygun olarak yaygın din eğitimi faaliyetleri gerçekleştirmektedir. Diyanet İşleri Başkanlığı, kurslardaki bu din eğitimi etkinliklerinin verimli ve sistemli olabilmesi için son yıllarda program geliştirme çalışmaları başlatmış, bu kapsamda 2004 yılında hazırlanan öğretim programı 2012-2013 öğretim yılından itibaren temel ve ek öğretim programları şeklinde Türkiye genelinde uygulamaya konulmuştur.

Bu çalışmada Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından uygulanmaya başlayan “İhtiyaç Odaklı Kur'an Kursları Öğretim Programı” amaçlarının gerçekleştirme düzeyinin öğrenci ve öğretici görüşleri doğrultusunda (Sakarya ili örneğinde) incelenmesi amaçlanmaktadır. Araştırmada döküman incelemesi ve nitel araştırma desenlerinden durum çalışması kullanılmıştır. Araştırmanın çalışma grubu Sakarya ili merkez ilçelerdeki Diyanet İşleri Başkanlığı'na bağlı Kur'an Kurslarında görev yapmakta olan 10 kadın Kur'an Kursu öğreticisi ile bu kurslarda eğitim alan 14 yetişkin kadın öğrenciden oluşmaktadır. Verilerin toplanması için iki farklı yarı yapılandırılmış görüşme formu hazırlanmış ve çözümlenmesinde içerik analizi kullanılmıştır.

Araştırmadan elde edilen önemli bulgulardan bazıları şöyledir. ihtiyaç odaklı kuran kursları öğretim programı yeterli öğrenci sayısını tamamlayamama, esnek ders saatlerinin

pratikte zorlayıcı olması gibi çeşitli sebeplerle amaçlarını tam olarak gerçekleştirememektedir. Kuran öğrenme ve okuma, öğrencilerin kursa gelişlerinde en etkili etkenlerin başında gelmektedir. Öğrenciler Meal, Tefsir ve Arapça gibi derslerin programda yer almasını talep etmektedirler. Öğreticiler öğretim sürecinde sınırlı sayılabilecek yöntem ve teknikler kullanmaktadırlar. Kurslarda sistemli bir ölçme değerlendirme çalışması yapılmamaktadır. Kuran kursları öğrencilerin sosyalleşme süreçlerine olumlu katkılarda bulunmaktadır. Kurs süreci öğrencilerin farklı düşüncelere karşı olumlu tutumlarını arttırmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kuran Kursu, Öğretim Programı, Yaygın Din Eğitimi, Yetişkin Din Eğitimi

ABSTRACT

Achievement Level of Objectives of Quran Courses According to Their Students and Instructors: Sample of Sakarya

ZENGİN, Hatice

Master, Department of Philosophy and Religious Studies

Supervisor, Prof. Dr. Zeki Salih ZENGİN

December 2019

Human relation with religion is continuing life long process. While people are involving in religious education up to specific age in formal education, non-formal religious education is life long process. In this aspect, non-formal religious education, with its scope and practical dimensions, has a potential contribution for individuals. In Turkey, officially one of the most significant institutions, which carried out non-formal religious education as planned and scheduled way, is Quran Courses. These courses carry out non-formal religious education activities for the needs and demands of whole segment of societies via implementing diverse teaching programs. In recent years, Presidency of Religious Affairs has been started to curriculum development to make efficient and systematic of these religious education activities. Within this scope, curriculum of 2004 has been developed and put into practice throughout Turkey as basic and additional curriculums from 2012-2013 academic year.

This research aims to analyze the achievement level of objectives of “Need-Oriented Quran Courses Curriculum” which, has been put into practice by Presidency of Religious Affairs, in line with the opinions of student and instructors (Sakarya sample). In this research, document analysis and case study as a qualitative research design has been used. Working group of this research consist of 10 women instructors employee in Sakarya central districts Quran courses which, affiliated to Presidency of Religious Affairs and 14 adult women trainees in these courses. Two different semi-structured interview forms has been prepared for collecting the data and descriptive analysis used for data analysis.

Some featured findings obtained from the research as fallows: The Need-Oriented Quran Courses Curriculum is not completely realizing its objectives for various reasons such as not reaching adequate number of students, challenging of flexible course hours in practice.

Learning and reading Quran is one of the most effective factors for coming students to the courses. Students request to be located some courses in the curriculum such as meaning of Quran (*Meal*), interpretation of Quran (*Tafsir*) and Arabic. Instructors are using limited methods and techniques in their teaching processes. There is no systematic measurement and evaluation in courses. Quran courses provide positive contributions in socialization of students. The courses improve positive attitudes of students against different thoughts.

Keywords: Adult Religious Education, Curriculum, Non-formal Religious Education, Quran Course.

İÇİNDEKİLER

ÖZET	vi
ABSTRACT	viii
İÇİNDEKİLER.....	x
1. GİRİŞ.....	1
1.1. Araştırmanın Problemi.....	1
1.2. Araştırmanın Amacı.....	4
1.3. Araştırmanın Yöntemi	4
1.3.1. Çalışma Grubu	5
1.3.2. Veri Toplama Aracı	6
1.3.3. Verilerin Toplanması ve Analizi.....	7
1.4. İlgili Literatür.....	7
2. KURAMSAL ÇERÇEVE	10
2.1. Yetişkinin Tanımı	10
2.2. Yetişkin Eğitimi.....	11
2.2.1. Yetişkinlerin Özellikleri ve Eğitim İlişkisi	12
2.3. Yetişkin Din Eğitimi.....	15
2.4. Yaygın Din Eğitimi.....	17
2.5. Yaygın Din Eğitimi Kurumu Olarak Kur'an Kursları	18
2.5.1. Başlangıcından Cumhuriyet Dönemine Kur'an Öğretimi	19
2.5.2. Cumhuriyet Döneminde Kur'an Kursları	21
2.6. İhtiyaç Odaklı Kuran Kursları Öğretim Programı	23
2.6.1. Öğretim Programının Gerekçesi	25
2.6.2. İhtiyaç Odaklı Öğretim Programının Temel Yaklaşımı.....	26
2.6.3. Öğretim Programının Amaçları	26
2.6.4. Uygulanacak Programlar ve Açıklamalar	28
2.6.4.1. Temel Öğretim Programı	28
2.6.4.2. Ek Öğretim Programları.....	28
2.6.5. İhtiyaç Odaklı Öğretim Programının İçeriği.....	29
2.6.6. İhtiyaç Odaklı Öğretim Programı Öğrenme-Öğretme Süreci.....	37
2.6.7. İhtiyaç Odaklı Öğretim Programında Ölçme ve Değerlendirme	38

3. KUR'AN KURSU ÖĞRETİCİLERİNE GÖRE İHTİYAÇ ODAKLI KUR'AN KURSLARI ÖĞRETİM PROGRAMI AMAÇLARININ GERÇEKLEŞME DÜZEYİNE YÖNELİK BULGULAR.....	40
3.1. Kuran Kursunda Eğitimi Planlama ve Uygulama Süreçlerine Yönelik Bulgular	40
3.1.1. Kursa Gelen Öğrencilere Ek Öğretim Programları İle İlgili Bilgilendirme Yapma Durumuna Yönelik Bulgular.....	40
3.1.2. Kur'an Kursuna Gelen Öğrencilerin Bilgi Seviyelerini Tespite Yönelik Çalışmalar ile İlgili Bulgular	42
3.1.3. Ek Öğretim Programının Uygulanmasında Zaman-Mekân Planlamasına Yönelik Bulgular	44
3.1.4. İhtiyaç Odaklı Kurs Programının Uygulanmasında Yaşanan Problemlere Yönelik Bulgular.....	47
3.1.5. İhtiyaç Odaklı Kur'an Kursları Öğretim Programının Uygulanmasına Yönelik Önerilere Dair Bulgular	50
3.2. Kur'an Kursundan Beklentiler ve Bu Beklentilerin Karşılama Durumuna Yönelik Bulgular	52
3.2.1. Öğrencilerin Kursa Geliş Amaçları ve Bunda Etkili Olan Faktörlere Yönelik Bulgular	53
3.2.2. Öğrencilerin En Çok Tercih Ettikleri Ek Öğretim Programları ve Bunların Açılma Durumlarına Yönelik Bulgular	56
3.2.3. Kurstan Beklentilerin Genel olarak Karşılama Durumuna Yönelik Bulgular	58
3.2.4. Kursun Fiziksel Koşullarının Yeterliliği ve Öğrenci Beklentilerini Karşılama Durumuna Yönelik Bulgular.....	59
3.2.5. Kursa Devam Eden ve Etmeyen Öğrencilerin Kararlarında Etkili Olan Faktörlere Yönelik Bulgular	61
3.3. Kur'an Kursu Öğretim Programının İçeriğine Yönelik Bulgular.....	64
3.3.1. Öğretim Programının İçeriğinin Yeterliliğine Yönelik Bulgular.....	64
3.3.2. Ek Öğretim Programı İçeriği Dışında Öğrencilerin Talep ve İhtiyaçlarına Yönelik Bulgular	68
3.4. Kur'an Kursundaki Eğitim Öğretim Sürecine Yönelik Bulgular	71
3.4.1. Öğreticilerin Kullandığı Yöntem ve Tekniklere Yönelik Bulgular	71

3.4.2. Eğitim Öğretim Sürecinde Öğrencilerin Bireysel Farklılıklarına Yönelik Uygulamalara Dair Bulgular.....	75
3.4.3. Öğrencilerin Öğrenme Sürecinde Zorlandıkları Hususlara Dair Bulgular	78
3.4.4. Öğreticilerin Ders İşleme Sürecinde Yaşadıkları Zorluklara Dair Bulgular	82
3.5. Kur'an Kurslarında Verilen Eğitimi Ölçme ve Değerlendirmeye Yönelik Bulgular	85
3.5.1. Öğrencilerin Öğrenme ve Gelişimlerini Tespit Etmeye Yönelik Ölçme ve Değerlendirme Süreçlerine Yönelik Bulgular.....	85
3.5.2. Kur'an-ı Kerim Ek Öğretim Programında Üst Kura Geçişte Uygulanan Ölçme Değerlendirme Uygulamalarına Yönelik Bulgular	88
3.5.3. Diğer Derslerde Ölçme Değerlendirme Uygulamalarına Yönelik Bulgular	89
3.6. Kur'an Kursunun Öğrenciler Üzerindeki Etkilerine Yönelik Bulgular.....	92
3.6.1. Kur'an Kursunun Öğrencilerin Sosyalleşme Süreçleri ve Kurstaki Sosyal İlişkileri Üzerindeki Etkilerine Yönelik Bulgular	92
3.6.2. Kur'an Kursunun Aile Bireyleri, Akraba ve Komşular ile Olan İlişkiye Etkisine Yönelik Bulgular	95
3.6.3. Öğrencilerin Kur'an Kursunda Aldığı Eğitimin Dini Problemlerin Çözümüne Katkısına Yönelik Bulgular.....	98
3.6.4. Kur'an Kursuna Geldikten Sonra Öğrencilerde Dini Yaşama Konusunda Görülen Değişime Yönelik Bulgular.....	101
3.6.5. Öğrencilerin Kur'an Kursu Öncesi ve Sonrasında Kur'an-ı Kerim'i Okuma Seviyelerine Yönelik Bulgular	104
3.6.6. Öğrencilerin Kur'an-ı Kerim Meali Okuma Durumlarına Yönelik Bulgular	108
3.6.7. Hz. Peygamberin Hayatını Öğrendikten Sonra Öğrencilerde Yaşanan Değişime Yönelik Bulgular	110
3.6.8. Kur'an Kursu Süreci İle Birlikte Öğrencilerin Farklı Düşünce ve İnançtan İnsanlara Bakışlarına Yönelik Bulgular.....	113
3.6.9. Kur'an Kursunda Yapılan Sosyal Etkinliklere Yönelik Bulgular....	116

4. KUR'AN KURSU ÖĞRENCİLERİNE GÖRE İHTİYAÇ ODAKLI KURAN KURSU ÖĞRETİM PROGRAMI AMAÇLARININ GERÇEKLEŞME DÜZEYİNE YÖNELİK BULGULAR.....	119
4.1. Kuran Kursunda Eğitimi Planlama ve Uygulama Süreçlerine Yönelik Bulgular	119
4.1.1. Eğitimler Hakkında Bilgi Alma Durumlarına Yönelik Bulgular.....	119
4.1.2. Seviye Tespiti Yapılıp Yapılmadığına Yönelik Bulgular	121
4.1.3. Eğitim Gün ve Saatlerinin Uygunluğuna Yönelik Bulgular	122
4.2. Kur'an Kursundan Beklentiler ve Bu Beklentilerin Karşılama Durumuna Yönelik Bulgular	125
4.2.1. Öğrencilerin Kuran Kurslarına Geliş Amaçlarına Yönelik Bulgular	125
4.2.2. Öğrencilerin En Çok Tercih Ettikleri Ek Öğretim Programına Yönelik Bulgular	127
4.2.3. Kursun Fiziksel Koşullarının Yeterliliğine Yönelik Bulgular	129
4.2.4. Kuran Kursunun Öğrencilerin Beklentilerini Karşılama Durumuna Yönelik Bulgular	130
4.2.5. Öğrencilerin Kursa Devam Edip Etmemelerine Etki Eden Faktörlere Yönelik Bulgular	131
4.3. Kur'an Kursu Öğretim Programının İçeriğine Yönelik Bulgular.....	134
4.3.1. Temel ve Ek Öğretim Programları İçeriğinin Yeterliliğine Yönelik Bulgular	134
4.3.2. Diğer İhtiyaç Duydukları Konu ve Derslere Yönelik Bulgular	136
4.4. Kur'an Kursundaki Eğitim Öğretim Sürecine Yönelik Bulgular.....	138
4.4.1. Ders İşleme Süreci ve Kullanılan Yöntemlere İlişkin Bulgular	138
4.4.2. Ders İşleme Yöntemlerine Bakışlarına Yönelik Bulgular	141
4.4.3. Ders İşleme Sürecinde Farklı Uygulamalar Olup Olmadığına Yönelik Bulgular	143
4.4.4. Ders Sürecinde Zorlandıkları Hususlara Yönelik Bulgular	145
4.5. Kur'an Kurslarında Verilen Eğitimi Ölçme ve Değerlendirmeye Yönelik Bulgular	146
4.5.1. Derslerde Ölçme-Değerlendirme Süreçlerine Yönelik Bulgular	146
4.5.2. Kur'an-ı Kerim Dersinde Ölçme-Değerlendirmeye Yönelik Bulgular	148

4.6. Kur'an Kursunun Öğrenciler Üzerindeki Etkilerine Yönelik Bulgular.....	150
4.6.1. Kursun Öğrencilerin Sosyalleşme Süreçleri ve Sosyal İlişkileri Üzerindeki Etkilerine Yönelik Bulgular	150
4.6.2. Kur'an Kursunun Aile Bireyleri, Akraba ve Komşular ile Olan İlişkiye Etkisine Yönelik Bulgular	152
4.6.3. Kursu Geldikten Sonra Dini Yaşama Konusunda Görülen Değişime Yönelik Bulgular	154
4.6.4. Kursta Alınan Eğitimin Dini Problemlerin Çözümüne Katkısına Yönelik Bulgular	157
4.6.5. Kurs Öncesi ve Sonrasında Kur'an-ı Kerim Okuma Seviyelerine Yönelik Bulgular	159
4.6.6. Öğrencilerin Kur'an-ı Kerim Meali Okuma Durumlarına Yönelik Bulgular	161
4.6.7. Hz. Peygamberin Hayatını Öğrendikten Sonra Kendilerinde Yaşanan Değişime Yönelik Bulgular	162
4.6.8. Öğrencilerin Kurs Süreci ile Birlikte Farklı Düşünce ve İnançtan İnsanlara Bakışlarına Yönelik Bulgular.....	165
5. TARTIŞMA.....	167
6. SONUÇ VE ÖNERİLER	182
7. KAYNAKLAR.....	185
8. EKLER	189
EK-1: KUR'AN KURSU ÖĞRETICİLERİNE YÖNELİK SORULAR	189
EK-2: KURAN KURSU ÖĞRENCİLERİNE YÖNELİK SORULAR	192
EK-3: BİLGİLENDİRİLMİŞ ONAM FORMU	195

1. GİRİŞ

1.1. Araştırmanın Problemi

İnsanlık tarihi boyunca bütün toplumlarda evrensel bir olgu olan din, insanı hem içten hem dıştan kuşatan, onun düşünce ve davranışlarında kendini gösteren bir gerçekliktir¹ Doğuştan getirilen bir duygu olan din duygusu, beden ve ruhtan oluşan insan için karşılanması gereken bir ihtiyaçtır. İnsanın bedeni ihtiyaçları ile birlikte ruhi ihtiyaçlarının da karşılanması gerekir. Din insanın inanma ihtiyacını karşılayan en önemli kurumdur. İnsanoğlu sığınma, güvenme ve bağlanma gibi gereksinimlerini Allah'a yönelmek ve ona dua etmek suretiyle karşılamaya çalışır. Din insanlara dünya ve ahiret saadetini temin eder. Ancak insanın, aklını, iradesini ve arzularını dinin gösterdiği doğrulukta kullanabilmesi eğitim ve öğretimle mümkündür.² Dünyaya geldiği andan itibaren hayatını anlamlandırmaya çalışan ve nereden gelip, nereye gideceği, neden dünyaya gönderildiği ile ilgili sorulara cevap arayan insana bu sorularının tatmin edici cevapları, din eğitimi ve öğretimi sayesinde verilebilir.³

Allah tarafından akıl ve sorumluluk verilen, kendi yolunu seçme noktasında hür bırakılan insana yapılacak şey, iyiyi-kötüyü, doğruyu-yanlışı, güzeli-çirkini ayırt edebilmesi için gerekli bilgiyi vermektir. Bu sebeple İslâm dininin tarihinde din, başlangıçtan itibaren bir eğitim meselesi olmuştur.⁴ İslâm kültürünün nesilden nesile aktarılması ve bunun günümüze kadar canlı bir şekilde taşınması İslâm'ın ilk günlerinden itibaren başlayan Kur'an'ı okuma, öğrenme ve öğretme gayretleri sayesinde olmuştur. Bunun temelinde hiç şüphesiz Kur'an'ın ilk emrinin oku olması, ilmi tavsiye etmesi ve Hz. Peygamberin bu yöndeki teşvik ve telkinleri yatmaktadır.⁵

¹ **Tümer, Günay** (1994) 'Din' T.D.V. İslam Ansiklopedisi, C: 9, s. 317.

² **Ayhan, Halis** (1997) Din Eğitimi ve Öğretimi, İstanbul, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları. s. 15.

³ **Kızılabdullah, Yıldız / Yürük, Tuğrul** 'Din Eğitimi ve Öğretiminin Temelleri': Köylü, Mustafa / Altaş, Nurullah (Editörler) (2012) Din Eğitimi, Ankara, Gündüz Eğitim ve Yayıncılık. s. 90.

⁴ **Altaş, Nurullah / Arıcı, İsmail** 'Din Eğitiminin Bilimselleşme Süreci': Köylü, Mustafa / Altaş, Nurullah (Editörler) (2012) Din Eğitimi, Ankara, Gündüz Eğitim ve Yayıncılık. s. 55.

⁵ **Başkurt, İrfan** (2007) Din Eğitimi Açısından Kur'an Öğretimi ve Kur'an Kursları, İstanbul, DEM Yayınları. s. 37.

Türkiye’de din eğitim ve öğretimi örgün ve yaygın eğitim kurumlarında yapılmaktadır. İmam Hatip Liseleri, İlahiyat fakülteleri, okullarda okutulan Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi , örgün din eğitimi kapsamında değerlendirilebilir. Aydın’a⁶ göre bireyin din eğitimi ihtiyacını, sadece örgün eğitim kurumlarıyla karşılamak mümkün değildir. Hayat boyu öğrenme ilkesi, örgün din eğitimi kurumlarının yanı sıra yaygın din eğitimi kurumlarına ve bu konudaki etkinliklere yer vermeyi gerekli görmektedir. İnsanın din ile ilişkisinin, dini tavır ve yaşantılarının hayat boyu devam etme özelliğinden ve gelişen sosyal, kültürel, teknolojik şartlar karşısında dini inanç ve yaşantıların sürekli canlılığını koruma ihtiyacından dolayı yaygın din eğitimi faaliyetleri vazgeçilmez bir zorunluluktur. Bu bakımdan din eğitimi içinde yaygın din eğitimi hem kapsam hem de etkinlik itibariyle önemli bir yer tutmaktadır.⁷

Türkiye’de kamusal olarak yaygın İslam din eğitimi kurumlarından biri de Diyanet İşleri Başkanlığı’na bağlı Kur’an kurslarıdır. Kur’an kursları, planlı, programlı bir şekilde ve belli bir pedagojik formasyon almış öğretmenler yoluyla İslam din eğitimi faaliyetlerinin yürütüldüğü kurumlardır. Ülkemizde Kur’an kursları, her Müslüman bireyin, okullardaki zorunlu din öğretimine ilaveten gönüllü olarak din eğitimi almak, inandığı dini öğrenmek istediğinde başvurabileceği önemli kurumlardır.⁸ Bu yönüyle Kur’an kursları toplumun din eğitimi ihtiyacını en üst düzeyde karşılayabilmek ve toplumun her kesimine ulaşabilmek amacıyla hedef kitlenin beklenti ve ihtiyaçlarını dikkate alarak farklı öğretim programları uygulamaya koymuştur.

Diyanet İşleri Başkanlığı, Kur’an Kurslarındaki öğretim faaliyetlerinin daha verimli ve sistemli bir şekilde yürütülebilmesi amacıyla son yıllarda program geliştirme çalışmalarına daha fazla ağırlık vermiş, bu amaçla 2004 yılında hazırlanan programlar güncellenip geliştirilerek, 2011 yılında temel ve ek öğretim programları ortaya konmuş ve bu programların pilot uygulaması yapılmıştır. 2012-2013 öğretim yılından itibaren Türkiye genelinde uygulanmaya başlanan ‘İhtiyaç Odaklı Öğretim Programı’ sayesinde de toplumun her kesiminin Kur’an Kurslarından yararlanabilmesi hedeflenmiştir.⁹

⁶ Aydın, M. Şevki (2008) Bir Din Eğitimi Kurumu Olarak Kuran Kursu, Ankara, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları. s. 22.

⁷ Cebeci, Suat (1996) Din Eğitimi Bilimi ve Türkiye’de Din Eğitimi, Ankara, Akçağ Yayınları. s. 186.

⁸ Aydın, s. 25.

⁹ Diyanet İşleri Başkanlığı (2012a) İhtiyaç Odaklı Kur’an Kursları Öğretim Programı, Ankara, Diyanet İşleri Başkanlığı. s. 5.

Öğretim programlarının uygulamada bireylerin ve toplumun ihtiyaçlarını karşılama durumlarının incelenmesi son derece önemlidir. Bu araştırmanın ana problemini öğrenci ve öğretmenlerine göre “İhtiyaç Odaklı Kur’an Kursları Öğretim Programı amaçlarının gerçekleşme düzeyi nedir?” sorusu oluşturmaktadır. Bu kapsamda araştırmanın alt problemleri ise şunlardır:

Kur’an Kurslarına gelen yetişkin öğrencilerin;

1. Kursa geliş amaçları ve bunda etkili olan faktörler nelerdir?
2. Mevcut öğretim programında yer alan ders ve konularla ilgili düşünceleri nedir?
3. Programda yer almayan ancak ihtiyaç duydukları diğer konu veya dersler hangileridir?
4. Kur’an-ı Kerim, Temel Dini Bilgiler, Siyer alanında elde etmek istedikleri bilgiler ve bu konudaki beklentileri nelerdir?
5. Kursta farklı insanlarla yaşadığı sosyalleşme süreçlerine bakışları nasıldır?
6. Kursta uygulanan öğretim programının beklentileri karşılama durumu ve memnuniyetleri ne düzeydedir?

Kur’an Kursu Öğreticilerinin;

1. İhtiyaç odaklı Kur’an Kursu öğretim programına yönelik genel düşünceleri nelerdir?
2. Kursa gelen hedef kitlenin temel beklentileri ve bunların karşılanabilme durumu nedir?
3. Kursa gelenlerin süreç içinde veya sonrasında kurstan ayrılmaları veya devam etmemelerinin temel nedenleri nelerdir?
4. İhtiyaç odaklı Kur’an Kursu öğretim programının uygulanması süreçlerinde yaşanan problemler nelerdir?
5. İhtiyaç odaklı Kur’an Kursu öğretim programı ve bu programın uygulanmasına yönelik önerileri nelerdir?

1.2. Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın amacı, Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından Türkiye genelinde Kur'an kurslarında 2012-2013 eğitim-öğretim yılında uygulanmaya başlayan "İhtiyaç Odaklı Kur'an Kursları Öğretim Programı" amaçlarının gerçekleşme düzeyini öğrenci ve öğretici görüşleri doğrultusunda (Sakarya ili örneğinde) ortaya koymaktır. Kur'an kurslarında yürütülen öğretim faaliyetlerinin daha verimli hale gelebilmesi için bu kurslarda takip edilen programların bilimsel program geliştirme anlayışına uygun olarak sürekli geliştirilmesi gerekmektedir. İhtiyaç Odaklı Öğretim Programı esnek, problem ve öğrenci merkezli bir programdır. Bunun içinde kurslarda eğitim veren ve öğrenim gören öğrencilerin görüşlerinin, onların duygu ve düşüncelerinin, ihtiyaçlarının tespiti oldukça önemlidir. Sakarya ili örneğinde yapılan bu araştırmanın program geliştirme ve kurslardaki eğitim-öğretim faaliyetlerine katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

1.3. Araştırmanın Yöntemi

Bu araştırmada kuramsal çerçeve ile ilgili olarak döküman incelemesi, saha çalışması boyutunda ise nitel bir araştırma deseni olan durum çalışması esas alınmıştır. Durum çalışması, araştırmacının gerçek yaşam, güncel sınırlı bir sistem (bir durum) ya da belli bir zaman içerisindeki çoklu sınırlandırılmış sistemler (durumlar) hakkında çoklu bilgi kaynakları (örneğin gözlemler, mülakatlar, görsel-ışitsel materyaller ve dokümanlar ve raporlar) aracılığıyla detaylı ve derinlemesine bilgi topladığı, bir durum betimlemesi ya da durum temaları ortaya koyduğu nitel bir yaklaşımdır.¹⁰ Araştırmada durum çalışması desenlerinden bütüncül tek durum deseni kullanılmıştır. Tek durum desenlerinde adından da anlaşılacağı gibi, tek bir analiz birimi (bir birey, bir kurum, bir program, bir okul vb.) yer almaktadır.¹¹ Çalışmada Kur'an Kursu öğretmenleri ve bu kurslara devam eden yetişkin öğrencilerin "İhtiyaç Odaklı Kur'an Kursları Öğretim Programı" amaçlarının gerçekleşip gerçekleşmediğine yönelik görüşleri doğrultusunda bütüncül sonuçlar elde edilmesi öngörüldüğünden bütüncül tek durum deseninin bu araştırma için uygun olduğu değerlendirilmiştir.

¹⁰ Creswell, John (2016) Nitel Araştırma Yöntemleri, Ankara, Siyasal Kitabevi. s.97.

¹¹ Yıldırım, Ali / Şimşek, Hasan (2005) Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri, Ankara, Seçkin Yayıncılık. s. 290.

1.3.1. Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubu Sakarya ili merkez ilçelerdeki Diyanet İşleri Başkanlığı'na bağlı Kur'an Kurslarında görev yapmakta olan kadın Kur'an Kursu öğretmenleri ile bu kurslarda eğitim alan yetişkin kadın öğrencilerden oluşmaktadır. Çalışma grubunun seçiminde amaçlı örneklem yöntemlerinden maksimum çeşitlilik örnekleme kullanılmıştır. Bu örnekleme yönteminde amaç, çalışılan probleme taraf olabilecek bireylerin çeşitliliğini maksimum düzeyde yansıtmaktır.¹² Bu amaçla Sakarya'nın üç merkez ilçesinden (Adapazarı, Serdivan ve Erenler) farklı Kur'an Kursları seçilerek araştırma konusu ile ilgili olabildiğince çeşitli görüşlerin elde edilmesi hedeflenmiştir. Araştırmaya gönüllük esasına göre 10 kadın Kur'an Kursu öğreticisi ile 14 yetişkin kadın öğrenci dahil olmuştur. Çalışma grubuna ilişkin bilgiler Tablo 1' ve Tablo 2'de yer almaktadır.

Tablo 1. Araştırmaya katılan kuran kursu öğretmenlerine ilişkin bilgiler.

Çalışma Grubu	Eğitim Durumu	Mesleki Kıdem	Görev Yaptığı İlçe	Pedagojik Formasyon
KKÖ-1	Lisans	9 Yıl	Erenler	Var
KKÖ-2	Lisans	14 Yıl	Erenler	Yok
KKÖ-3	Lisans	14 Yıl	Adapazarı	Var
KKÖ-4	Ön Lisans	12 Yıl	Serdivan	Yok
KKÖ-5	Yüksek Lisans	14 Yıl	Serdivan	Var
KKÖ-6	Ön Lisans	18 Yıl	Serdivan	Yok
KKÖ-7	Lisans	9 Yıl	Adapazarı	Var
KKÖ-8	Lisans	9 Yıl	Adapazarı	Var
KKÖ-9	Lisans	7 Yıl	Erenler	Yok
KKÖ-10	Yüksek Lisans	14 Yıl	Adapazarı	Var

Araştırmaya katılan öğretmenlerin 6'sı lisans, 2'si yüksek lisans diğer 2'si ise ön lisans mezunudur. Öğreticilerden 1'i 18 yıl, 4'ü 14 yıl, 1'i 12 yıl, 3'ü 9 yıl, 1'i 7 yıllık mesleki kıdeme sahiptir. Öğreticilerden 6'sı pedagojik formasyon eğitimi almış, 4'ü ise almamıştır.

¹² Yıldırım / Şimşek, s. 112.

Tablo 2. Araştırmaya katılan kuran kursu öğrencilerine ilişkin bilgiler.

Çalışma Grubu	Eğitim Durumu	Yaş	Mesleği	Kursun Bulunduğu İlçe
Ö1	Lisans	31	Ev Hanımı	Adapazarı
Ö2	İlkokul	57	Ev Hanımı	Serdivan
Ö3	Lise	59	Ev Hanımı	Adapazarı
Ö4	İlkokul	49	Ev Hanımı	Erenler
Ö5	İlkokul	48	Ev Hanımı	Adapazarı
Ö6	İlkokul	58	Emekli	Serdivan
Ö7	Lise	46	İşçi	Erenler
Ö8	Lisans	55	Emekli	Serdivan
Ö9	Lise	41	Ev Hanımı	Serdivan
Ö10	Ön Lisans	44	Ev Hanımı	Adapazarı
Ö11	Lise	46	İşçi	Adapazarı
Ö12	İlkokul	42	Ev Hanımı	Serdivan
Ö13	İlkokul	52	Ev Hanımı	Erenler
Ö14	İlkokul	53	Ev Hanımı	Serdivan

Araştırmaya katılan Kuran Kursu öğrencilerinin 7'si ilkokul mezunu, 4'ü lise mezunu, 1'i ön lisans, 2'si lisans mezunudur. Öğrencilerin yaş aralığı 31 ile 59 arasında değişmektedir. Öğrencilerin 10'u ev hanımı, 2'si işçi, 2'si ise emeklidir. Buna göre katılımcı öğrencilerin önemli bir çoğunluğunu ev hanımları oluşturmaktadır.

1.3.2. Veri Toplama Aracı

Araştırmada “İhtiyaç Odaklı Kur'an Kursları Öğretim Programı” amaçlarının gerçekleşme düzeyini incelemek amacıyla kadın Kur'an Kursu öğretmenleri ile Kur'an Kurslarına devam eden yetişkin kadın öğrenciler için iki farklı yarı yapılandırılmış görüşme formu hazırlanmıştır. Araştırmanın amaç ve kapsamı dikkate alınarak araştırmacı tarafından taslak görüşme soruları oluşturulmuş, kapsam geçerliğini sağlamak amacıyla bu sorular alan uzmanı iki akademisyen tarafından incelenmiş ve ön uygulama olarak iki öğrenci ile görüşme yapılarak sorular test edilmiş ve görüşme formuna son hali verilmiştir.

Görüşme formunda yer alan sorulara çalışma grubunda yer alan her bir kişinin verdikleri cevaplar kendilerinin de onayı alınarak ses kayıt cihazı ile kaydedilmiştir. Daha sonra görüşmeler analiz süreci için deşifre edilmiştir.

1.3.3. Verilerin Toplanması ve Analizi

Araştırma ile ilgili veriler Sakarya'nın merkez ilçelerinde bulunan Kur'an Kurslarında 2018-2019 eğitim-öğretim yılında eğitim görmüş yetişkin kadın öğrenciler ile araştırmaya katılan kadın Kur'an Kursu öğretmenlerinin Haziran ve Temmuz aylarında uygun gördüğü zaman ve mekânda birebir görüşmeler yoluyla toplanmıştır. Görüşme sırasında katılımcıların araştırmacıdan etkilenmemesine özen gösterilmiş ve görüşmeler yaklaşık 40 dakika sürmüştür. Görüşmelerden elde edilen verilerin çözümlenmesinde içerik analizi kullanılmıştır. İçerik analizinde temelde yapılan işlem, birbirine benzeyen verileri belirli kavram ve temalar çerçevesinde bir araya getirmek ve bunları okuyucunun anlayabileceği bir biçimde düzenleyerek yorumlamaktır.¹³ Bu kapsamda görüşme formunda yer alan her bir soru ile ilgili farklı olan tüm yargı veya ifadeler dikkate alınmış, içeriği aynı olan ifadelerden temsil yönü en güçlü olan ifade veya yargı tercih edilmiştir. Bunun yanında katılımcıların her bir soru ile ilgili belirtmiş oldukları ortak veya farklı düşünce ve yargılar parantez içinde frekans olarak verilmiştir. Gerekli durumlarda görüşmecilerin düşüncelerinden doğrudan alıntılar yapılmıştır. Görüşmecilerden yapılan alıntılarda Kur'an Kursu öğretmenleri için "KKÖ-1, KKÖ-2", Yetişkin öğrenciler için "Ö1, Ö2" şeklinde kodlar kullanılmıştır.

1.4. İlgili Literatür

Yaygın Din Eğitimi kurumu olarak Kur'an Kurslarıyla ilgili son yıllarda bir çok bilimsel çalışma yapılmıştır. Özellikle nitel araştırma sayılarındaki artış dikkati çekmektedir. Saha çalışmalarındaki bu artış, araştırılan konular hakkında derinlemesine bilgi edinmeyi sağladığı için oldukça önemlidir. Bu çalışmada İhtiyaç Odaklı Kur'an Kursları Öğretim Programı ve bu programın temelini de oluşturan Kur'an Kursları Öğretim Programı üzerine yapılan bazı çalışmalar hakkında kısaca bilgi verilmesi amaçlanmaktadır.

Ünal'ın¹⁴ "Yetişkinlerde Din Olgusu ve Kur'an Kurslarında Öğretim (Ankara ili Örneğinde Bir Alan Araştırması)" başlıklı araştırmasında Diyanet İşleri Başkanlığı'na Türkiye genelinde Kur'an Kurslarında 2004–2005 eğitim-öğretim yılında uygulamaya konan "Kur'an Kursları Öğretim Programı (Yüzünden Okuyanlar İçin)"nın yetişkin

¹³ Yıldırım / Şimşek, s. 227.

¹⁴ Ünal, Ali (2008) 'Yetişkinlerde din olgusu ve Kur'an kurslarında öğretim (Ankara ili örneğinde bir alan araştırması)', (Yüksek Lisans), Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

öğrencilerdeki din olgusuna ne derece uygun olup olmadığı, onların ilgi, ihtiyaç ve beklentilerine hangi ölçüde cevap verdiği, yetişkin özellikleri ile örtüşme düzeyi, yetişkin öğrencinin dini tutum ve davranışlarının oluşmasını nasıl etkilediği incelenmiştir.

Semiz¹⁵ tarafından yapılan “Kur’an Kurslarında Yetişkin Kadınların Din Eğitimi” adlı çalışmada ise 2010-2011 eğitim-öğretim yılında Trabzon ve Rize illerinde Diyanet İşleri Başkanlığı’na bağlı olarak faaliyet gösteren 65 Kur’an Kursunda öğrenim gören 948 yetişkin kadın öğrenci örneklem alınarak bu kurslarda yürütülen eğitim-öğretim süreci incelemiştir. Çınar’ın¹⁶ gerçekleştirdiği “Kur’an Kurslarında Bayanlara Yönelik Din Eğitimi (Samsun Örneği)” konulu çalışmasında Samsun’un bazı ilçelerindeki Diyanet İşleri Başkanlığı’na bağlı, gündüzlü ve yatılı Kur’an kurslarında 2010-2011 eğitim-öğretim yılında öğrenim gören öğrenciler ve bu kurslarda görev yapan öğretmenlerin görüşleri doğrultusunda Kur’an kurslarının mevcut durumu, problemleri ve kurslardan beklentiler incelenmiştir. Köseoğlu’nun¹⁷ yaptığı “Kadın Yetişkinlerin Din Eğitiminde Değerler Eğitimi: Kur’an Kursları Örneği” konulu çalışmasında ise kadın yetişkinlerin değer algıları ve sahip olmak istedikleri değerler, Diyanet İşleri Başkanlığı İhtiyaç Odaklı Kur’an Kursları Öğretim Programında (Yüzünden Okuyanlar İçin) kazandırılması hedeflenen değerler ile kadın yetişkin öğrencilerin sahip oldukları ve sahip olmak istedikleri değerlerin örtüşme durumu incelenmiş, İhtiyaç Odaklı Kur’an Kursları Öğretim Programlarının geliştirilmesine değerler eğitimi boyutunda katkıda bulunmak amacıyla Temel Öğretim Programlarının öğrenme alanları değerler eğitimi açısından analiz edilmiş ve programda hangi değerlerin yer aldığı tespit edilmiştir.

Kocaoğlu’nu¹⁸ “Kur’an Kursları Öğretim Programının Eğitimde Program Geliştirme İlkelerine Uygunluğunun Değerlendirilmesi” adlı çalışmasında 2004 yılında hazırlanmış olan ve bugün uygulanmakta olan İhtiyaç Odaklı Kur’an Kursları Öğretim Programı temelini oluşturan Kur’an Kursları Öğretim Programının, eğitimde program geliştirme ilkelerine göre

¹⁵ **Semiz, Hatice** (2011) ‘Kur’an Kurslarında Yetişkin Kadınların Din Eğitimi’, (Yüksek Lisans), Rize Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

¹⁶ **Çınar, Selma** (2012) ‘Kur’an Kurslarında Bayanlara Yönelik Din Eğitimi: Samsun Örneği’, (Yüksek Lisans), Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

¹⁷ **Köseoğlu, Sıdıka** (2018) ‘Kadın Yetişkinlerin Din Eğitiminde Değerler Eğitimi: Kur’an Kursları Örneği’, (Yüksek Lisans), Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

¹⁸ **Kocaoğlu, Hatice** (2014) ‘Kur’an kursları öğretim programının eğitimde program geliştirme ilkelerine uygunluğunun değerlendirilmesi’, (Yüksek Lisans), Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

değerlendirilmesi yapılmıştır. Çınar'ın¹⁹ "İhtiyaç Odaklı Kur'an Kurslarında Yetişkinlerin Eğitimi: Ankara Örneği" adlı çalışmasında Ankara'nın bazı ilçelerinde bulunan Kur'an Kurslarında öğrenim gören 20 yaş ve üstü yetişkin kadınlar ile bu ilçelerde görev yapan kadrolu ve geçici öğretmenlerin görüşlerine dayalı olarak İhtiyaç Odaklı Kur'an Kurslarının amaçlarının gerçekleşme düzeyi incelenmiştir. Kartal'ın²⁰ "Kur'an Kursundaki Yetişkin Din Eğitiminin Bireye ve Aile Yaşantısına Etkileri: Kastamonu Örneği" konulu araştırmasında ise Kastamonu il merkezinde bulunan beş kız Kur'an kursunda 2016-2017 eğitim-öğretim yılında öğrenim gören yetişkin kadınlarla kurslarda alınan din eğitiminin öğrencilerin kişilikleri üzerindeki etkilerinin aile bireylerine ve çevresine ne şekilde yansıdığı tespit edilmeye çalışılmıştır.

Bu araştırmada ise Sakarya ili merkez ilçelerinde bulunan İhtiyaç Odaklı Kur'an kurslarında görev yapan kadın öğretmenler ile bu kurslarda 2018-2019 eğitim öğretim yılında eğitim görmüş yetişkin kadın öğrencilerin görüşleri ışığında İhtiyaç Odaklı Kur'an Kursları Öğretim Programı Amaçlarının Gerçekleşme Düzeyi incelenmektedir. Çalışma da "İhtiyaç Odaklı Kur'an Kursları Öğretim Programı" programın gerekçesi, temel yaklaşımı, amaçları, uygulanan programlar, programın içeriği, öğrenme-öğretme süreci, ölçme ve değerlendirme boyutları göz önünde bulundurularak değerlendirilmiştir.

¹⁹ Çınar, Enes (2018) 'İhtiyaç Odaklı Kur'an Kurslarında Yetişkinlerin Eğitimi (Ankara örneği)', (Yüksek Lisans), Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

²⁰ Kartal Emine (2019) 'Kur'an Kurslarındaki Yetişkin Din Eğitiminin Bireye ve Aile Yaşantısına Etkileri: Kastamonu Örneği', (Yüksek Lisans), Kastamonu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

2. KURAMSAL ÇERÇEVE

2.1. Yetişkinin Tanımı

İnsanın yaşam döngüsü çeşitli evrelerden oluşmaktadır. Bunlar genelde doğum öncesi, bebeklik, çocukluk, ergenlik ve yetişkinlik şeklinde isimlendirilmektedir. Bu bağlamda yetişkinlik, ergenlikten sonra gelen ve hayatın sonuna kadar süren dönemi ifade etmektedir. “Yetişkin” kavramı, toplumsal roller ve normlara göre tanımlanabilen değişken bir kavram özelliğine sahip olduğu için genel geçer bir tanım yapmak güçleşmektedir.²¹ Yetişkinliği tanımlamada sadece bireyin fiziksel özelliklerinin değil, aynı zamanda psikolojik özelliklerinin de dikkate alınması, farklı tanımların ortaya çıkmasında etkili olmaktadır. Yetişkinin fiziksel ve psikolojik bakımdan olgunlaşmış kişi olduğu varsayılmakla birlikte gelişiminin sürekliliği nedeniyle bu olgunlaşmayı tanımlamak ve ölçmek zorluklar içermektedir. Fiziksel ve psikolojik olgunlaşmayı ölçmede yaşanan güçlük nedeniyle birçok gelişimci daha çok yaş üzerinden bir tanımlama yapmayı tercih etmişlerdir. Bununla birlikte literatürde yaş ve yaş sınırları konusunda da tam bir uzlaşma olmadığı anlaşılmaktadır.²²

Yetişkinlik, yaygın bir şekilde ilk yetişkinlik (20-35), orta yetişkinlik (35-55) ve son yetişkinlik (55 ve yukarısı) dönemi olmak üzere üç farklı safhaya ayrılmıştır. Bununla birlikte Levinson’a göre insan hayatını kesin bir şekilde basamaklara ayırmanın zorlukları bulunmakta ve insanın gelişim basamakları birbirine bağlı ve birbirinin kapsamaktadır. Levinson, gelişim basamakları kapsamında insan hayatının şu geçiş dönemlerine ayrıldığını belirtmiştir: 0-3 yaş arası ilk çocukluk dönemi, 17-22 yaş arası ilk yetişkinlik geçiş dönemi, 40-45 yaş arası orta yaş geçiş dönemi, 60-65 yaş arası son yetişkinlik geçiş dönemi.²³

Yetişkinliğin başlama ve sona erme zamanı konusunda kesin bir sınır ve tanım yoktur. Yetişkinliğe yönelik tanımların her biri farklı bir boyuta odaklanmak suretiyle onu kök özelliği, sosyal, psikolojik, biyolojik, hukuki, din ve gelenekler üzerinden tanımlamaya çalışmışlardır. Bunlar hakkında kısaca bilgi vermek yetişkinliğin tanımlanmasında fayda sağlayacaktır.

²¹ **Dam, Hasan** (2002) ‘Yetişkinlerin Din Eğitimi’, (Doktora), Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. s. 26.

²² **Ünal**, s. 22-23.

²³ Akt: **Köylü, Mustafa** (2004) Yetişkinlik Dönemi Din Eğitimi, İstanbul, DEM Yayınları. s. 44.

Kök özelliği dikkate alınarak yapılan tanımlamada Latince bir kavram olan Andragoji üzerinden hareket edilmekte, “aner”in yetişkin, “agous”un ise rehber anlamına geldiği dikkate alınarak “yetişkinlerin öğrenmesine yardım etme sanatı” şeklinde tanımlanmaktadır.²⁴ Biyolojik tanımda ise kişinin biyolojik olarak kendi türünü üretebilecek olgunluğa ulaşması referans alınmaktadır.²⁵ Bireyin, yaşamından sorumlu olma, öz yönetimli olmaya ilişkin bir benliğe erişme, yetişkinliğin psikolojik tanımında öne çıkan boyuttur. Knowles²⁶ öğrenme açısından en can alıcı tanımlamanın psikolojik tanımlama olduğunu belirtmektedir.

Yetişkinliğin sosyal tanımı incelendiğinde ise kişiler, kendi yaşadıkları kültür çevresinin yetişkin rollerini gerçekleştirmek üzere takdir ettiği zamana göre kendilerini yetişkin kabul ederler. Örneğin ülkemizde bir meslek sahibi olma, anne-baba olma, oy verme veya askerliği yapmış olma gibi bazı kültürel kabuller kişinin yetişkin olduğunun göstergeleri arasında yer almaktadır. Hukuki tanımlamada ise kronolojik yaş referans alınmakta, ülkelere göre değişmekle birlikte genellikle 18-21 yaş aralığı kişinin yetişkin bir birey olduğunu göstermektedir.²⁷ Yetişkinliğin tanımlanmasında din ve kültürel geleneklerin de çeşitli kabulleri bulunmaktadır. Örneğin; İslam, olgun insanı dini ve ahlaki açıdan ele alarak yetişkinliği; “hukuki ve ahlaki olarak biyolojik olgunluğa ulaşmış, akli dengesi yerinde, ticaret yapabilen, mallarında tasarruf hakkına sahip, Allah tarafından emredilen görevlere karşı sorumlu kişi” olarak tanımlamıştır.²⁸

2.2. Yetişkin Eğitimi

Eğitimin önemli bir boyutunu da yetişkin eğitimi oluşturmaktadır. “Yetişmiş kişilerin mevcut birikimlerini yetiştirmekte olanlara aktarma süreci” şeklinde tanımlanan eğitim kavramında, yetiştirmekte olanların eğitilmesinde yetişkinlerin son derece önemli bir role sahip olduğuna vurgu yapılmaktadır.²⁹ Yetişkinlerin yetiştirmekte olanlar üzerindeki sorumlulukları yanında yetişkinlerin bu sorumluluklarını daha etkili ve verimli yerine getirebilmeleri için kendilerinin de eğitime ihtiyacı bulunmaktadır. Eğitimde hayat boyu

²⁴ Köylü (2004), s. 48

²⁵ Dam, s. 26.

²⁶ Knowles, Malcolm (1996) Yetişkin Öğrenenler: Göz Ardı Edilen Bir Kesim, Ankara, Ankara Üniversitesi Basımevi. s. 55.

²⁷ Köylü (2004), s. 49

²⁸ Köylü (2004), s. 50-51.

²⁹ Tosun, Cemal (2012) Din Eğitimi Bilimine Giriş, 2. Baskı, Ankara: Pegem A Yayıncılık. s. 153.

öğrenme kavramının kullanılması ile yetişkin eğitimi alanındaki gelişmeler arasında yakın irtibat söz konusudur. Hayat boyu öğrenme kavramı, yetişkin ile yetişkin öncesi arasındaki eğitim bağlantısını kurarak eğitim alanına önemli bir katkı sağlamıştır. Dünyada yetişkin eğitimi kendi felsefesi, tarihi, programları, gelişim ve öğrenme psikolojisi ve organizasyonları ile giderek önemini daha fazla hissettirmektedir.³⁰

Duman'a³¹ göre yetişkin eğitimi oldukça geniş bir kapsama sahiptir. Mesleki eğitim, boş zaman etkinlikleri, tamamlayıcı eğitim etkinlikleri, yaşlılara, anne babalara, haphanelerde bulunan kişilere yönelik eğitim çalışmaları bu kapsam içerisinde değerlendirilebilir. Ülkemizde yetişkin eğitimi için farklı kavramsallaştırmaların kullanıldığı görülmektedir. “Yaygın eğitim”, “halk eğitimi”, “kitle eğitimi”, “yığın eğitimi”, “toplum eğitimi” gibi kullanımlar bu bağlamda zikredilebilir. Bunlar içerisinde yaygın eğitim ile halk eğitimi kavramları daha çok kullanılmaktadır. Daha önceki dönemlerde sosyal kalkınma ve eğitime erişmemiş bireylere ulaşmayı amaçlayan “halk eğitimi” kavramı yerine daha çok yetişkin eğitimi kullanılmaya başlamıştır.³²

Literatürde yetişkin eğitiminin çeşitli tanımları olmakla birlikte şu tanımın yaygın bir şekilde kullanıldığı görülmektedir: Yetişkin eğitimi; “yetişkinlere, okul dışında bulunanlara, herhangi bir sebeple okula gitmeyenlere, eğitim imkan ve fırsatlarından yararlanamayanlara; resmi ya da özel kurum veya kuruluşlarca, yetişkin yurttaşların çalışma güçlerini artırmak, yaşayış düzeylerini yükseltmek, milli ve insancıl değerlerini geliştirmek amacıyla verilen planlı ve amaçlı eğitimidir”. Tosun'a³³ göre, literatürde yapılan tanımların ortak özelliklerini yansıtan bu tanımda yetişkin eğitiminin bazı özellikleri öne çıkmaktadır. Yetişkin eğitiminin yetişkinleri hedef alması, örgün eğitim dışında veya yanında düzenlenmesi, yetişkin eğitiminin planlı, programlı ve amaçlı bir eğitim olması bunlar arasında yer almaktadır.

2.2.1. Yetişkinlerin Özellikleri ve Eğitim İlişkisi

Bireylerin öğrenme süreçlerinde birçok faktör etkili olmaktadır. Bu nedenle gelişim basamaklarına göre bireylerin nasıl öğrenme gerçekleştirdikleri ve ne tür öğrenme ortamları, yöntemleri ve içerikleri sunmanın daha fazla katkı sağlayacağı hususlarının bilinmesi

³⁰ Köylü, Mustafa (1998) ‘Yetişkin Eğitimi; tanımı, alanı ve tarihi gelişimi’ Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi, S: 5, s. 171.

³¹ Duman, Ahmet (1999) Yetişkinler Eğitimi, Ankara, Ütopya Yayınları. s. 45.

³² Dam, s. 14-15.

³³ Tosun, s. 156.

gerekmektedir. Yetişkinlerin çocuklardan farklı şekilde öğrendikleri dikkate alındığında onlara yönelik öğretim sürecinde farklı yaklaşımlar takip edilmesi gerekir. Yetişkinlerin fiziksel, psikolojik ve sosyal olarak farklılıklar taşıması, yetişkinlik döneminin ilk, orta ve son yetişkinlik gibi uzun bir yaşam sürecini kapsamaması, yetişkinlere yönelik genel bir öğrenme yöntemi ortaya koymayı zorlaştırmaktadır. Bununla birlikte yetişkin eğitimi için temel bazı prensipler söz konusudur.³⁴

Knowles³⁵ göre, öğrenen birey olarak yetişkinin benliği, deneyim ve gereksinimleri, öğrenme için hazır bulunuşluğu, öğrenme yönelimi ve istekliliği gibi hususlar öğrenme sürecini etkilemektedir. Bu hususların üzerinde kısaca durmak yetişkinlerin öğrenme özelliklerinin bilinmesi açısından önem taşımaktadır. Kişinin kendisini nasıl tanıdığı ve tanımladığını ifade eden “benlik” kavramının gelişmiş olması, yetişkinin bağımsız bir birey olarak kendi kararlarını verme ve sonuçlarını kabul etmeye kendisini hazır hissetmesi anlamına gelmektedir. Yetişkinin benlik özelliklerinin bilinmesinin onlara yönelik gerçekleştirilecek eğitimde önemli katkılar sağlayacaktır. Yetişkinlerin şu özelliklerinin yetişkin eğitiminde göz önünde bulundurulması verimli sonuçlar alabilmek adına oldukça önemlidir:

- Yetişkinler kendilerine olgun insan olarak yaklaşılmasını ve saygı gösterilmesini beklerler. Bu bağlamda kendilerini çocuk gibi gören eğitim deneyimlerinden hoşlanmazlar.
- Yetişkinler alıngandırlar, başarısızlıktan, başkalarının yanında küçük düşmekten çekinirler ve korkarlar.
- Eğitimde pasif olmaktan ziyade aktif olmayı tercih ederler. Kendi öğrenme yaşantılarını planlama ve yürütmekten haz duyarlar. Kaydettikleri gelişmeyi değerlendirmeye katılma gereksinimi duyarlar.
- Gereksiz, sıkı otoriteden hoşlanmazlar, kendi öğrenmelerini kendileri kontrol etmek isterler.

³⁴ Köylü (2004), s. 183-184.

³⁵ Knowles, 1996.

- Eğitim düzeyi düşük olan yetişkinlerde kendilerine karşı bir güven eksikliği olabilir, bu durum onların eğitime olan ilgisini azaltabilir. Güven duyguları geliştirilmelidir.
- Kendi kendilerini değerlendirmeleri için fırsatlar sunulmalıdır.

Yetişkin eğitiminde önemli olan bir diğer husus onların önceki yaşantılardan elde ettikleri deneyimlerin öğrenme sürecini etkilemesidir. Kendi yaşam deneyimlerinden yararlanılmayan veya bu deneyimlere değer vermeyen bir ortamda hissettiklerinde kendilerinin reddedildiklerini düşünebilirler. Yetişkinlerin bir şeyi öğrenmeden önce niçin o şeyi öğrenmeleri gerektiğine dair bir bilme gereksinimleri de söz konusudur. Yetişkin için öğrenmenin somut bir soruna karşılık gelen bir sonucu olmalı ve bu yetişkin tarafından açıkça görülmelidir. Kısaca söylemek gerekirse eğitim programı ile yetişkinin yaşamı arasındaki ilişkiyi yetişkinin anlamış olması sağlanmalıdır. Eğer yetişkinler ihtiyaçlarının farkında değilse bu konuda farkındalık oluşturulmalıdır. Bu çerçevede amaçlar açıkça tanımlanmalı, amaçlar ve ihtiyaçlar arasındaki ilişkiyi fark etmesi için onlara rehberlik yapılmalıdır.

Öğrenmeye hazır olma durumları da yetişkinlerin eğitiminde dikkate alınması gereken bir boyuttur. Yetişkinler gönüllü olarak eğitim süreçlerine katıldıkları için ihtiyaç duymadıkları, öğrenmek istemedikleri, problemlerini çözmeyen bir eğitim süreci onlar için anlamlı değildir. Bu nedenle yetişkinlere sunulacak eğitim programlarının onların ihtiyaçlarına uygun olması ve eğitimin amaçlarının bu ihtiyaçlara göre belirlenmesi gerekir.

Yetişkinlerin öğrenme yönelimlerine bakıldığında ise konu merkezli öğrenme yerine “problem merkezli” bir öğrenmeyi daha fazla tercih ettikleri söylenebilir. Hemen uygulamaya dönüştürülemeyen öğrenmeler yetişkinler için çok anlamlı değildir. Bu yüzden öğrenme sürecinde öğretmen merkezli bir yaklaşım yerine öğrenme merkezli bir yaklaşım öncelenmelidir. Yetişkinlere yönelik eğitimin hayatla bağının kurulması, çözülecek sorunlar, örnek olaylar ve benzeri hususlarda onlara fırsatlar verilmelidir.³⁶

Yetişkinlerin öğrenmeye güdülenmesinde daha iyi iş, ücret, işinde yükselme gibi dışsal faktörler yanında iş doyumunu, özsaygı, yaşam kalitesi, kişisel gelişim gibi içsel faktörler de etkili olmaktadır. Yetişkinlerin muhatap olduğu eğitimin problemlerini

³⁶ Knowles, 1996.

çözeceğine inanması ve ihtiyaçları ile programın amaçları arasındaki ilişkiyi kurması onların güdülenmesinde son derece önemli bir etkidir.³⁷

Köylü'ye³⁸ göre günümüz eğitim anlayışında öğrencinin fiziksel, psikolojik, sosyal ve benzeri gelişim özellikleri dikkate alınarak onun ilgi, istek ve kabiliyetleri doğrultusunda bir öğrenme süreci planlamaya önem verilmektedir. Geleneksel eğitim anlayışında olduğu şekliyle öğretmenin değil öğrenen kişinin merkezde olduğu bir bakış açısı daha fazla öne çıkmaktadır. Günümüz eğitim anlayışındaki bu durum, yetişkinlerin de kendilerine özgü fiziksel, psikolojik ve sosyal özellikleri, ilgi ve yetenekleri olduğu için Andragoji, yani yetişkin eğitimi için de geçerli kabul edilmektedir. Hatta yetişkinlerin sosyal durumları göz önüne alındığında onların ilgi ve ihtiyaçlarına öncelik vermek bir gereklilik olarak karşımıza çıkmaktadır. Dam³⁹ da benzer bir şekilde yetişkinlerin gelişim özellikleri, öğrenme ihtiyaçları ve öğrenmeye dair özelliklerinin çocuk ve gençlerden farklılık gösterdiğine işaret etmektedir. Bu farklılık yetişkin din eğitiminde muhtevanın, öğretim yöntem ve tekniklerinin belirlenmesinde farklılaşmayı gerekli kılmaktadır. Aksi durumda yetişkinlerin ilgi, ihtiyaç ve beklentilerini yeterince dikkate almayan eğitim uygulamalarının başarılı olması ve istenilen sonucun alınması zorlaşacaktır.

2.3. Yetişkin Din Eğitimi

Yetişkinlere yönelik düzenlenen genel eğitimle birlikte onların din eğitimi de önemlidir. İnsanın din ile olan ilişkisi, dini inanç, tutum ve davranışları hayat boyu sürmektedir. Bireylerin sürekli değişen sosyal, kültürel, ekonomik ve teknolojik şartlar karşısında dini hayatını sürekli canlı tutabilmesi, sürekli bir eğitimi gerektirmektedir. Bu yüzden örgün eğitimden sonra da hayat boyu sürecek olan yetişkinlere yönelik din eğitimi büyük önem taşımaktadır.⁴⁰

Kılavuz'a⁴¹ göre; çocukluk ve gençlik dönemleri genellikle dini inanç, tutum ve değerlerin benimsendiği ve elde edildiği; genç ve orta yetişkinlik dönemi ise bunların geliştirildiği ve kuvvetlendirildiği evredir. İleri yetişkinlik yılları ise dinin birey üzerindeki

³⁷ Knowles, 1996.

³⁸ Köylü (2004), s. 41.

³⁹ Dam, s. 32.

⁴⁰ Dam, s. 25.

⁴¹ Kılavuz, M. Akif 'Kur'an Kursları ve Yetişkin Din Eğitimi': Karaköse Şaban (Editör) (2010) Etkili Din Öğretimi, İstanbul, TİDEF Yayınları. s. 122.

sonuçlarının en yoğun şekilde görüldüğü bir dönemdir. Bu nedenle din eğitimi, sadece çocukluk ve gençlik dönemleri değil, "beşikten mezara kadar devam eden bir süreç" olması gerekmektedir.

Tosun'a⁴² göre, yetişkin eğitiminin bir teorik ve bilimsel boyutu, bir de pratik uygulama boyutu bulunmaktadır. Buna göre bir bilim disiplini olarak yetişkin din eğitimi, din eğitimi biliminin bir alt boyutudur ve "yetişkin din eğitiminin mahiyetini, alanını, amaçlarını, teori ve ilkelerini, metotlarını ve bu alandaki teorilerle uygulamalar arasında ilişkileri araştıran bir disiplin" olma özelliğini taşımaktadır. Yetişkin din eğitiminin uygulamaya bakan yönü ise "yetişkinlere ve okul dışındakilere, örgün eğitim dışında ya da yanında din eğitimi ihtiyacında ve isteğinde olanlara, resmi ya da özel kurum ve kuruluşlarca, yetişkinlerin dini bilgilerini artırmak, dini anlayışlarını geliştirerek hayatın dini boyutunu yorumlamalarına yardımcı olmak amacıyla verilen planlı, amaçlı din eğitimi" şeklinde tanımlanmaktadır.

Yapılan bu tanımdan da anlaşılacağı üzere yetişkin din eğitiminin amacı hayat boyu eğitimin temel felsefesine uygun olarak, yetişkinlere ve bu konuda ihtiyaç hissedenden bireylere dini bilgiler, duygular ve beceriler kazandırarak hayatın dini boyutuyla başa çıkabilmelerine yardımcı olmak ve bu alanlarda bilimsel araştırmalar yapmaktır.⁴³

Yetişkinlere yönelik eğitime İslam açısından bakıldığında özellikle ibadetler ve dini uygulamaların çocuklardan ziyade yetişkinlerin bir sorumluluğu olduğu ve çocukluk döneminden itibaren din ile ilgili ihtiyaçlara hayat boyu cevap verebilecek bir eğitimin sürdürülmesinin gerekliliği ortaya çıkmaktadır.⁴⁴ Kısacası, her Müslümanın dini görevlerini ifa edebilmesi için dini bilgiye sahip olması bir zorunluluktur. Ayrıca İslam'da toplumun dini konularda bilinçlendirilmesi, iyiliğin emredilip kötülüklerin men edilmesi Müslümanlara yüklenen bir görevdir. Kur'an'ın ilk nazil olan ayetlerinin "oku" ile başlaması, Hz. Peygamberin ilim öğrenmeyi kadın erkek her Müslümana farz olarak belirtmesi gibi dini referanslar dikkate alındığında bireylere yönelik din eğitiminin sadece çocukluk ve gençlik yılları ile sınırlı olmadığı ve hayat boyu devam etmesi gereken bir süreç olduğu daha açık bir şekilde anlaşılacaktır.⁴⁵

⁴² Tosun, s. 156.

⁴³ Tosun, s. 158.

⁴⁴ Köylü (1998), s. 193.

⁴⁵ Dam, s. 3-4.

Mehmedođlu⁴⁶, aile içinde ahlaki, kültürel ve estetik değerlerin aktarılması yanında dini değerlerin de aktarılmasının eğitsel bir gerçeklik ve zorunluluk olduğuna işaret etmektedir. Bu bağlamda din konusunda bilgiye ihtiyaç hisseden bunu öğrenme arzusunda olan bireyler için yetişkin din eğitimi önemli bir fırsat olarak değerlendirilebilir. Nitekim hayatının önceki yıllarını iç dünyasına yönelmeden, farklı zorunluluklar nedeniyle din ve dini hayat ile ilgilenme fırsatı bulamayan ancak bundan sonraki süreçte dinin sunduğu zengin içsel kaynaklardan yararlanmak isteyen bireyler için yetişkin din eğitim bir gerekliliktir.

Yetişkinlere yönelik din eğitimi etkinliklerinde yukarıda yetişkinlerin öğrenme özelliklerinde belirtildiği üzere onların ihtiyaç ve ilgileri doğrultusunda hareket edilmesi gereklidir. Kılavuz⁴⁷, bu durumun din eğitiminde çoğu kez ihmal edildiğine işaret etmektedir. Din eğitimcileri ilk etapta inanç, ibadet, ilmihal ve dini değerlerin öğretimine odaklanarak kendilerinin önemli gördükleri konuları öğretmeye öncelik vermektedirler. Dini öğrenmek üzere Kur'an kurslarına devam eden yetişkinler için dinin emir ve yasakları önemli olmakla birlikte, öğrencilerin ilgi ve ihtiyaçlarının din eğitimcilerinin ilgilerinden daha öncelikli bir yere sahip olduğú dikkate alınmalıdır.

2.4. Yaygın Din Eğitimi

Literatürde eğitimin planlı, kasıtlı ve programlı boyutu formel eğitim; plansız, kasıtsız ve kendiliğinden gerçekleşen boyutu da informel eğitim olarak tanımlanmaktadır. Formel eğitim kasıtlı, amaçlı, planlı olarak yapılan eğitim anlamında kullanılmakta, örgün ve yaygın eğitim şeklinde ikiye ayrılmaktadır. Örgün eğitim, belirli yaş grubundaki bireylere okullarda gerçekleştirilen eğitimi ifade etmektedir. Yaygın eğitim ise örgün eğitim sistemine dahil olmamış veya bu sistemin herhangi bir kademesinden ayrılmış her yaştan ve her öğrenim düzeyinden bireylere ilgi ve ihtiyaçları doğrultusunda yapılan eğitimidir.⁴⁸ Örgün eğitim içerisindeki din eğitimi Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersleri, İmam Hatip Liseleri ve İlahiyat Fakülteleri gibi kurumlarda gerçekleştirilmektedir. Yaygın din eğitimi ise yasal olarak Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından yürütölmektedir. Camilerde yapılan din eğitimi

⁴⁶ Mehmedoğlu, Yurdağül (2001) Erişkin Bireyin Kendilik Bilinci ve Din Eğitimi, İstanbul, Rağbet Yayınları. s. 76.

⁴⁷ Kılavuz (2010), s. 149.

⁴⁸ Aydın, s. 21; Koç, Ahmet 'Kur'an Kurslarında Din Eğitimi': Köylü, Mustafa / Altaş, Nurullah (Editörler) (2012) Din Eğitimi, Ankara, Gündüz Eğitim ve Yayıncılık. s. 348.

etkinleri de yaygın din eğitimi kapsamında değerlendirilebilirse de planlı ve programlı olarak Kur'an Kurslarında verilen eğitim daha önemli bir yere sahiptir.

Bireylerin din eğitimi ihtiyaçlarının tamamının örgün eğitim kurumlarından karşılanması mümkün gözükmemektedir. Hayat boyu eğitim ilkesi gereğince örgün eğitim yanında yaygın din eğitimi etkinliklerine yer verilmesi gerekmektedir. Ülkemizde Müslüman bireylerin İslam dini hakkında bilgi edinmek istedikleri zaman başvurabileceği yaygın din eğitimi kurumlarından biri olarak Kur'an Kursları öne çıkmaktadır. Aydın'ın⁴⁹ da belirttiği üzere Kur'an kurslarında yapılan İslam din eğitimi ile isteyen bireye, istediği zaman, okullardaki din eğitimini pekiştirecek ve eksik kalan kısımlarını tamamlayacak bir imkan sunulmaktadır. Bu nedenle bir yaygın din eğitimi kurumu olarak Kur'an kurslarının mevcudiyeti önemli bir ihtiyacı karşılamaktadır.

İslam eğitim geleneğinde dinin öğretilmesi, özellikle Kur'an eğitimi köklü bir geleneğe sahip olmakla birlikte Kur'an kursları Cumhuriyete özgü bir kurum olma özelliğine sahiptir. Cumhuriyet döneminde din devlet ilişkilerine bağlı olarak inişli çıkışlı bir süreç geçirmiş olmasına rağmen günümüzde Kur'an kursları, Kur'an eğitimi ve dinin diğer konularının öğretimi çerçevesinde önemli bir kurum haline gelmiştir. Bu nedenle yaygın din eğitimi kurumu olarak Kur'an kursları hakkında kısa bir bilgi vermek yerinde olacaktır.

2.5. Yaygın Din Eğitimi Kurumu Olarak Kur'an Kursları

Günümüzde Kur'an kurslarının gördüğü işlev dikkate alındığında özellikle Kur'an öğretiminin İslam'ın ilk yıllarından itibaren yapıldığı ve tarihsel süreç içerisinde çeşitli kurumsal yapılarla bugüne kadar geldiği bilinmektedir. İslam eğitim geleneğinden süzülerek bugün Kur'an kursları olarak Diyanet İşleri Başkanlığı'na bağlı bir şekilde hizmet veren bu yaygın din eğitimi kurumu hakkında bilgi verirken tarihsel süreç içerisinde bu kurumun üstlendiği fonksiyonların nasıl bir gelişim gösterdiğine dair bir perspektif ortaya konulmasının, Kur'an kurslarının daha iyi anlaşılmasına katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Bu nedenle öncelikle tarihsel süreç içerisinde Kur'an öğretiminin nasıl bir gelişim gösterdiği üzerinde durulacak, daha sonra ise Cumhuriyet'ten günümüze Kur'an Kurslarının geçirmiş olduğu süreç hakkında bilgi verilecektir.

⁴⁹ Aydın, s. 26.

2.5.1. Başlangıcından Cumhuriyet Dönemine Kur'an Öğretimi

İslam dininin en temel kaynağı olan Kur'an'ın tarihsel süreç içinde öğretimine büyük önem verildiği görülmektedir. Bu bağlamda Kur'an öğretimi ilk vahiyle birlikte başlamıştır. Hz. Peygamber Kur'an ayetlerini hem kendisi ezberlemiş, hem de ashabına okuyarak onların da ezberlemesini sağlamış, ayrıca Kur'an ayetlerini vahiy katipleri aracılığıyla kayıt altına aldırılmış ve Kur'an'ın hükümlerini uygulayarak tüm Müslümanlara göstermiştir.⁵⁰ Kur'an öğretimi hicret öncesi Mekke döneminde Darü'l Erkam gibi bazı mekânlarda yapılmaya çalışılmıştır. Mekke döneminde dinin ve Kur'an'ın hem öğrenilmesi hem de yaşanılması oldukça zor şartlar altında gerçekleştirilmiş olmasına rağmen, farklı coğrafyalara Kur'an'ı öğretebilecek İslam'ın ilk öğretmenleri yetiştirilmiştir. Akabe Biatlarından sonra Hz. Peygamberin Mus'ab b. Umeyr'i Medinelilere öğretmen olarak göndermesi bunun en bilinen örneğidir.⁵¹

Medine'ye hicretten sonra İslam eğitiminin yapıldığı en önemli merkez Mescid-i Nebevi olmuştur. Bu mescit, bir ibadet mekânı olmasının yanında, eğitim başta olmak üzere diğer birçok faaliyetin de yapıldığı yer olma özelliğini taşımaktadır. Mescid-i Nebevi'nin hemen bitişiğinde bulunan "Suffa", Hz. Peygamberin ilim öğrenecek sahabiler için tahsis etmiş olduğu bir eğitim ve barınma mekânı olmuştur.⁵² Kur'an öğretimi yanında okuma yazmanın da öğretildiği Suffa, İslam eğitim geleneğinde daha sonra ortaya çıkacak olan İslâm din eğitimi kurumlarının bir nevi ilk modeli olarak tanımlanabilir.

Kur'an öğretimi için Medine'de Suffa dışında Daru'l Kurra diye bilinen Mahreme b. Nevfel'in evi, Kuba mescidi ve farklı mescitler de bulunmaktadır. Bu dönemde Kur'an öğretimi daha çok yetişkinlere yöneliktir. Çocuklar ise Kur'an'ı, bazen büyüklerle birlikte mescitlerdeki halkalarda, daha çok da yakınlarından veya özel olarak tutulan hocalardan öğrenmişlerdir.⁵³

Hz. Peygamberden sonra dört halife döneminde de Kur'an'a ve onun öğretimine önem verilmiştir. Hz. Ebubekir döneminde Kur'an sayfaları toplanarak Mushaf haline getirilmiş, Hz. Ömer döneminde İslâm beldelerine Kur'an öğretmenleri gönderilmiş, Hz.

⁵⁰ Koç, s. 350.

⁵¹ Hamidullah, Muhammed (1993) İslam Peygamberi, İstanbul, İrfan Yayıncılık. s. 155; Çelebi, Ahmed (1983) İslâm'da Eğitim Öğretim Tarihi, İstanbul, Damla Yayınevi. s. 159.

⁵² Zengin, Z. Salih 'Başlangıçtan Cumhuriyet Dönemine Din Eğitimi': Köylü, Mustafa / Altaş, Nurullah (Editörler) (2012) Din Eğitimi, Ankara, Güneş Eğitim ve Yayıncılık. s. 22.

⁵³ Bozkurt, Nebi (1993) 'Dârülkurrâ' T.D.V. İslam Ansiklopedisi, Cilt: 8, s. 543; Çelebi, s. 41.

Osman döneminde de Kur'an nüshaları çoğaltılarak bu beldelelere dağıtılmıştır.⁵⁴ Bu dönemde Kur'an öğretimi bizzat, tayin edilen valiler veya onların görevlendirdikleri öğretmenler tarafından gerçekleştirilmiştir.⁵⁵

Hicri ilk dört asırda Kuran eğitim ve öğretimi büyük oranda mescitlerde yürütülmüştür. Kur'an'ın çeşitli kıraat vecihlerini konu edinen Kıraat ilmi ortaya konulup, bu ilme dair eserler yazılıncaya kadar, Kur'an öğretimi, kıraat alimleri ve hafızlar tarafından ağızdan ağıza ve fasılasız olarak nesilden nesile aktarılarak gerçekleştirilmiştir. Emeviler ve Abbasiler ile Kur'an eğitimi yeni bir boyut kazanmış, bu da erken dönemlerde "Kıraat İlmî"nin doğmasına ve bu sahada birçok eserin yazılmasına sebep olmuştur. Bu eserler, "Kurra halkaları", "Darü'l-Kur'an", "Daru'l-Huffaz", "Daru'l-Kurra" gibi kurumların müfredatının oluşturulmasına katkı sağlamıştır.⁵⁶

Bu gelişmelerle birlikte İslâm'ın ilk dönemlerinde evlerde ve mescitlerde başlayan Kur'an öğretimi, süreç içinde Küttab, Daru'l-Kur'an, Daru'l-Huffaz, Daru'l-Kurra, medrese, mekteb gibi kurumlarda yapılarak günümüze kadar kesintisiz devam etmiştir.⁵⁷ Çocukların temel eğitimleri ise ilk dönemlerde küttab adı verilen, daha sonraki dönemlerde ise sıbyan mektebi, mahalle mektebi ya da iptidai mektep diye anılan kurumlarda gerçekleştirilmiştir.⁵⁸ Bu mekteplerde temel eğitimini bitiren öğrenciler, önce alt seviyedeki bir Daru'l-Kurra'ya, oradan hafızlık eğitimine, daha sonra yüksek seviyedeki bir Daru'l-Kurra'ya giderek "İlm-i Kıraat" ve "İlm-i Mehâric-i Hurûf" derslerine devam etmiştir.⁵⁹

Selçuklular, kıraat ilminin okutulduğu medreseleri daha çok Daru'l-Huffaz şeklinde adlandırırken Osmanlılar, Kur'an ihtisas medreselerine genellikle Daru'l-Kurra demişlerdir. Osmanlılardan önce olduğu gibi, Osmanlılar döneminde de Daru'l-Kurralar'da kârîler ve cami hizmetlerinde görev alan imam, müezzin, vaiz gibi görevliler yetiştirilmiştir.⁶⁰

Türkiye'deki Daru'l-Kurralar, 3 Mart 1924'te kabul edilen 430 sayılı Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun 2. maddesi gereğince bütün okullar gibi Maarif Vekâleti'ne bağlanmak istemiş

⁵⁴ Koç, s. 352.

⁵⁵ Hamidullah, s. 702.

⁵⁶ Kazıcı, Ziya (2000) 'Bir Eğitim Kurumu Olarak Daru'l Kurra', Heyet (Editörler) Kur'an Kurslarında Eğitim Öğretim ve Verimlilik Sempozyumu, 24-25 Mayıs 1997, İslami İlimler Araştırma Vakfı, İstanbul. s. 34; Baltacı, Cahit (1976) XV-XVI. Asırlarda Osmanlı Medreseleri, İstanbul, İrfan Matbaası. s. 14.

⁵⁷ Koç, s. 352.

⁵⁸ Zengin, Z. Salih (2011) 'Cumhuriyet Döneminde Türkiye'de Kur'an Kurslarının Kurulması ve Gelişimi' Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, C:1, S: 2, s. 3.

⁵⁹ Bozkurt, Nebi (1997) 'Hafız' Diyanet İslam Ansiklopedisi, Cilt: 1, s. 76.

⁶⁰ Bozkurt (1993), s. 544.

fakat zamanın Diyanet İşleri Başkanı Rıfat Börekçi'nin bu kurumların başkanlığa bağlı olarak öğretime devam etmesi gerektiği yolundaki ısrarları sonucu Kur'an Kurslarına dönüşerek varlıklarını devam ettirmişlerdir.⁶¹

2.5.2. Cumhuriyet Döneminde Kur'an Kursları

Kur'an kursları, Cumhuriyet döneminde resmi olarak ilk defa 2 Nisan 1925 tarihinde 50 milletvekilinin müşterek imzasıyla verilen bir önerge ile gündeme gelmiştir. Buna göre Diyanet İşleri Reisliği bünyesinde Kur'an hafızı yetiştirmek üzere 10 kişilik "Huffaz Muallimi" kadrosu tahsis edilmiştir. Böylece 1925 yılında Diyanet İşleri Başkanlığına 10 adet Kur'an muallimi kadrosu verilmiş ve aynı yıl 9 Kur'an kursu açılarak bu kurslar resmen eğitime başlamıştır.⁶²

Cumhuriyet döneminde çıkarılan 3 Mart 1924 tarih ve 430 sayılı Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile Maarif Vekaleti'ne bağlanan Osmanlı Döneminden kalma Kur'an öğretim merkezleri olan Daru'l Kur'anlar, 1926'da kapatılmış; dönemin Diyanet İşleri Başkanı Rıfat Börekçi'nin girişimleri ile bu kurumlar Kur'an kursuna dönüştürülerek, on iki yaşın üstü öğrenciler için hizmetlerini sürdürmelerine izin verilmiştir.⁶³

Cumhuriyet döneminde Kur'an öğretimi, örgün olarak sadece İmam Hatip Liseleri, Yüksek İslâm Enstitüleri ve İlâhiyat Fakülteleri gibi mesleki din eğitimi kurumlarında, yaygın olarak ise daha çok camiler ve Kur'an kurslarında yapılmıştır. Ancak İmam Hatip Mektepleri 1930'da, Darü'l Fünun İlâhiyat Fakültesi de 1933'te öğrenci bulunamaması gerekçesiyle kapatılmıştır. 1939'dan itibaren ilk ve orta okullardaki din derslerinin bütün programlardan çıkartılmasıyla 1950'li yıllara kadar din öğretimi yapılan tek kurum Kur'an Kursları olmuştur.⁶⁴

1946 yılında çok partili sisteme geçişle birlikte Kur'an Kursları sayısı artmaya başlamış, 1950'den sonra ise önemli gelişmeler yaşanmıştır. 1951 yılından itibaren Kur'an eğitim ve öğretimi serbest bırakılmış, bir taraftan resmi izinli Kur'an Kurslarının sayıları

⁶¹ **Kazıcı**, s. 39.

⁶² **Baltacı, Cahit** (2000) 'Türk Eğitim Sistemi İçinde Kur'an Kursları', Heyet (Editör) Kur'an Kurslarında Eğitim, Öğretim ve Verimlilik Sempozyumu, 24-25 Mayıs 1997, İslami İlimler Araştırma Vakfı, İstanbul. s. 16.

⁶³ **Çağrı, Mustafa** (2002) 'Kur'an Kursu' T.D.V. İslam Ansiklopedisi, Cilt: 26, s. 424.

⁶⁴ **Ayhan, Halis** (1999) Türkiye'de Din Eğitimi, İstanbul, Marmara Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Yayınları. s. 474. **Parmaksızoğlu, İsmet** (1966) Türkiye'de Din Eğitimi, Ankara, Milli Eğitim Bakanlığı. s. 25-26.

çoğalırken, diğer taraftan resmi olarak yapılan Kur'an öğretimine de mani olunmamıştır. Özellikle 1965 yılında Diyanet İşleri Başkanlığı Teşkilat Kanununun çıkarılması ve buna dayanarak yönetmelik ve benzeri yasal düzenlemelerin yapılması ile Kur'an Kurslarının gelişimi hızlanmıştır.

Temel eğitimin kesintisiz ve zorunlu olarak sekiz yıla çıkartıldığı 1997 yılının sonlarına kadar kurs ve öğrenci sayısında önemli artışlar olmuştur. 1997 yılında kurs sayısı 5.241, öğrenci sayısı 180.000 olarak, o zamana kadar ki en yüksek sayıya ulaşmıştır.⁶⁵ Temel eğitimin 1997-1998 öğretim yılından itibaren kesintisiz ve zorunlu olarak uygulanmasıyla birlikte 1997 ve 1999 yılında getirilen, Kur'an kurslarına kayıt yaptırabilmek için ilköğretimi (kesintisiz sekiz yıl) bitirmiş olmak ve yaz kurslarına kayıt yaptırabilmek için ilköğretim 5. sınıfı bitirmiş olmak ön şartları Kur'an Kurslarını olumsuz olarak etkilemiş, 2000-2001 öğretim yılına gelindiğinde öğretime açık kurs sayısı 3.252'ye, öğrenci sayısı 90.353'e düşmüştür.⁶⁶ Kesintisiz zorunlu ilköğretim uygulamasından sonra Kur'an Kurslarında öğrenim gören öğrencilerin büyük çoğunluğu 11-12 yaşlarında iken yeni uygulamalarla birlikte yaş ve cinsiyet profili değişmiş kurslara devam eden öğrencilerin en küçüğünün yaşı 14-15 olmuş, bunun yanında yetişkin bayan öğrenci oranı artmıştır.

2000 yılında Diyanet İşleri Başkanlığı Kuran Kursları Öğrenci Yurt ve Pansiyonları Yönetmeliği ile bu yönetmeliğe dayanılarak Diyanet İşleri Başkanlığı Kur'an Kursları Yönergesi hazırlanmıştır. Kursların açılmasını kolaylaştırmak ve kursları daha etkin hale getirmek amacıyla, 24 Kasım 2003 tarih ve 25299 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanan "Diyanet İşleri Başkanlığı Kur'an Kursları ile Öğrenci Yurt ve Pansiyonları Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik" ile 2000 yılındaki yönetmelikte bazı yeni düzenlemeler yapılmak istenmiş ancak yapılan itirazlar ve iptal girişimi üzerine Başkanlık, 10 Aralık 2003 tarihinde bir basın açıklaması yaparak yeni düzenlemeyi geri çekmiştir.⁶⁷

2004 yılında, Başkanlık tarafından Kur'an Kurslarında yürütülen din eğitimi ve öğretimi faaliyetlerinin daha etkin ve verimli hale getirilmesi ve bu kurslarda takip edilen programların; çağdaş, bilimsel, program geliştirme anlayışına uygun olması için Kur'an

⁶⁵ Koç, s. 354.

⁶⁶ Koç, s. 354; Bayraktar, M. Faruk (2003) 'Kur'an Kurslarının Sorunları ve Geleceği İle İlgili Bazı Düşünceler', Akyürek, Süleyman / Korkmaz, Mehmet (Editörler) Yaygın Din Eğitiminin Sorunları Sempozyumu, 28-29 Mayıs 2002, İlahiyat Bilimleri Vakfı, Kayseri. s. 200.

⁶⁷ Zengin (2011), s. 20-21.

Kurslarında (yüzünden okuyanlar için) uygulanmakta olan öğretim programını geliştirme komisyonu kurulmuş ve Kur'an Kursları Öğretim Programı hazırlanmıştır.⁶⁸

Diyanet İşleri Başkanlığı, Kur'an Kurslarında son yıllarda program geliştirme çalışmalarına daha fazla ağırlık vermiş, 2005 yılında Yaz Kursları, 2010 yılında Hafızlık Kursları programlarının hazırlanması ile bu kurumlar geçmişe nazaran daha nitelikli bir yapıya kavuşmuştur. 2010 yılına gelindiğinde ise, uzun süreli kurslarla ilgili olarak, "Kur'an Kurslarında Hizmet Çeşitliliği" adı altında bir çalışma başlatılarak 2011 yılında temel ve ek öğretim programları ortaya konmuş ve bu programların pilot uygulaması yapılmıştır. 2012-2013 öğretim yılından itibaren Türkiye genelinde uygulanmaya başlanan 'İhtiyaç Odaklı Öğretim Programı' sayesinde de toplumun her kesiminin Kur'an Kurslarından yararlanabilmesi hedeflenmiştir. 2012 yılında yapılan düzenleme ile Kur'an Kursları; öğrenci sayısı, verilecek eğitimin ve öğretimin niteliği ile kullanılacak binanın fiziki koşulları gibi ölçütler dikkate alınarak A, B, C, D gibi çeşitli kategorilere ayrılmıştır. Bütün bu düzenlemelerden sonra, bugün faaliyette olan Kur'an Kursları; İhtiyaç Odaklı Kur'an Kursları; 4-6 Yaş Grubu Öğrencilere Yönelik Kur'an Kursları; Hafızlık Eğitimi verilen Kur'an Kursları ve Yaz Kur'an Kursları gibi farklı kategorilerde hizmet vermektedir.⁶⁹

2.6. İhtiyaç Odaklı Kuran Kursları Öğretim Programı

Diyanet İşleri Başkanlığı'na bağlı yaygın din eğitimi kurumlarından olan Kur'an Kursları;

- İhtiyaç Odaklı Kur'an Kursları,
- Hafızlık Eğitimi Verilen Kur'an Kursları,
- 4-6 Yaş Grubu Öğrencilere Yönelik Din Eğitimi Verilen Kur'an Kursları
- Engellilere Yönelik Din Eğitimi Verilen Kur'an Kursları,
- Yaz Kur'an Kursları

gibi farklı başlıklar altında hizmet vermektedir. Çalışmamız İhtiyaç Odaklı Kur'an Kurslarında eğitim veren öğretici ve bu kurslarda öğrenim gören öğrencilerin görüşlerine

⁶⁸ **Diyanet İşleri Başkanlığı** (2004) Kur'an Kursları Öğretim Programı, Ankara, Din Eğitimi Dairesi Başkanlığı, Program Geliştirme Şubesi Müdürlüğü.

⁶⁹ **Korkmaz, Mehmet** 'Kur'an Kurslarında Din Eğitimi ve Sorunları': Köylü, Mustafa (Editör) (2018) Türkiye'de Din Eğitimi ve Sorunları, İstanbul, DEM Yayınları. s. 326.

göre “İhtiyaç Odaklı Kur'an Kursları Öğretim Programı Amaçlarının Gerçekleşme Düzeyini” ele aldığı için burada İhtiyaç Odaklı Öğretim Programı hakkında bilgi verilecektir.

“Bir eğitim kurumundaki faaliyetin kalitesini belirleyen önemli unsurlardan birisi programdır. Program, söz konusu kurumdaki eğitim süreçlerinde; nelerin, niçin, nasıl, ne ile, ne zaman ve ne kadar gerçekleştirileceği konusunda uygulayıcılara yol gösterir”.⁷⁰ Bir öğretim programının dört temel ögesi vardır. Bu ögeler; hedef, içerik, öğrenme-öğretme süreci ve ölçme değerlendirme. Hedefler, öğrenene kazandırılacak istendik davranışları ifade eder. İçerik, bu hedeflere uygun düşecek konular bütünüdür. Öğrenme-öğretme süreci; hedeflere ulaşmak için kullanılacak olan öğrenme-öğretme modellerini, strateji, yöntem ve tekniklerini içerir. Ölçme-değerlendirme ise hedef davranışların ayrı ayrı test edilip, istendik davranışların ne kadarının kazandırıldığını, yapılan eğitimin kalite kontrolünü tespit etmeye yönelik süreçleri kapsamaktadır.⁷¹

Diyanet İşleri Başkanlığı'nın 16.09.2010 tarihli ve B.02.1.DİB.0.72.03.254/79522 sayılı onayı ve Din İşleri Yüksek Kurulu'nun 01.09.2010 tarihli ve 2010/81 nolu kararı gereğince 2010–2011 yılında pilot olarak 8 ilde başlatılan (Ankara, Düzce, İstanbul, İzmir, Kayseri, Rize, Tekirdağ ve Van) İhtiyaç Odaklı Öğretim Projesi, 2012-2013 öğretim yılından itibaren Türkiye genelinde uygulanmaya başlamış ve bu program sayesinde toplumun her kesiminin Kur'an Kurslarından yararlanabilmesi hedeflenmiştir.

Program geliştirmenin ilk aşaması, programın hazırlanma aşamasıdır. Bunun için; programın tasarımı, uygulanması, değerlendirilmesi ve değerlendirme sonuçlarına göre yeniden düzenlenmesi işlemlerinde görev almak üzere konu uzmanlarından bir komisyon oluşturulur. Bu komisyon program geliştirmede izlenecek model ve yaklaşımı belirler ayrıca konu alanından ve birey ile toplumun analizinden elde edilen veriler doğrultusunda, programın öğelerinin nasıl düzenleneceğine karar verir.⁷²

Bilim ve teknolojideki gelişmeler, iletişim imkânlarının artması, Kur'an Kurslarına devam eden yetişkin profiline değişmesi, eğitim ortamlarının ve Kur'an Kursu öğreticilerinin öğrenme ortamındaki rollerinin değişmesi ve çeşitlenmesi, yetişkinin sağlıklı din bilgilerini öğreneceği yetkin kaynak arayışı, hayat boyu öğrenme gibi evrensel

⁷⁰ **Korkmaz**, s. 343.

⁷¹ **Demirel, Özcan** (2004) Kuramdan Uygulamaya Eğitimde Program Geliştirme, 5. Baskı, Ankara, PegemA Yayıncılık. s. 5-6.

⁷² **Erden, Münire** (1998) Eğitimde Program Değerlendirme, Ankara, Anı Yayıncılık. s. 4-7.

yaklaşımlar Kur'an Kurslarındaki öğretim etkinliklerinin programlı hale getirilmesini gerekli kılmıştır. Bu nedenle Kur'an Kursları Öğretim Programlarının teknoloji ve sosyal bilimlerin yanı sıra İlahiyat ve din eğitimi bilimindeki son gelişmelerden yararlanılarak geliştirilmesi amacıyla çoklu katılım esas alınarak Kur'an Kursları program geliştirme komisyonu oluşturulmuştur.⁷³

2.6.1. Öğretim Programının Gerekçesi

Kur'an kurslarında yürütülen yaygın din eğitimi hizmetinden toplumun tüm kesimlerinin etkin ve verimli bir şekilde yararlanabilmesi için hazırlanan İhtiyaç Odaklı Kur'an Kursları Öğretim Programı ile kamuda ve özel sektörde çalışan/çalışmayan bireylerin tercih ettiği gün ve saatlerde istedikleri öğretim programına katılımları amaçlanmıştır. Günlük hayatının koşuşturmasında vakitlerinin bir bölümünü Kur'an okumayı öğrenmeye veya dini bilgiler almaya ayıramayanların iş hayatından kopmadan Başkanlığın yaygın din eğitimi hizmetinden yararlanmaları gerekçesinden hareketle Diyanet İşleri Başkanlığı, muhatap kitlenin ihtiyaçlarını göz önünde bulundurarak bir çok çalışma yaparak eğitim öğretim programlarında çeşitliliğe gitmiştir. İhtiyaç Odaklı Öğretim programının hazırlanmasının gerekçeleri şu şekilde ifade edilmiştir.⁷⁴

1. Kur'an kurslarındaki öğrenci profilinin zamanla değişmesi, kurslara devam eden öğrencilerin yüzde % 66'sını 23 ve üzeri yaş grubu yetişkin ev hanımlarının teşkil etmesi,
2. Kur'an kursuna devam eden öğrencilerin Ekim ayından Mayıs ayı sonuna kadar devam eden kurslara, bir eğitim-öğretim boyu devam edememeleri,
3. Kırsal kesimde tarım ve mevsimlik işlerde çalışan vatandaşların bir eğitim öğretim süresini tamamlayamamaları,
4. Mesai saatleri içinde Kur'an kurslarına gelemeyen kamu, özel sektör ve kendi işinde çalışan vatandaşlarımızın akşam veya hafta sonları iş saatleri dışında Kur'an kursu hizmetlerinden faydalanmayı arzuladıkları halde, mevcut eğitim-öğretim sisteminin buna uygun olmayışı.

⁷³ Diyanet İşleri Başkanlığı (2012a), s. 4.

⁷⁴ Diyanet İşleri Başkanlığı (2012a), s. 5.

2.6.2. İhtiyaç Odaklı Öğretim Programının Temel Yaklaşımı

İhtiyaç Odaklı Öğretim Programı geliştirilirken eğitim bilimi ve program geliştirme alanındaki yeni yaklaşım ve ilkeler ile İlahiyat Bilimleri'nin verileri esas alınarak temel yaklaşım belirlenmiştir. Bu bağlamda;

- Öğrenen ve problem merkezli, öğrenenlerin bilişsel, sosyal ve duygusal yönden gelişimlerini dikkate alan; öğrenen merkezli yöntem ve teknikleri kullanmayı öngören; araştıran, sorgulayan, yorumlayan, işbirliği yapan, bireysel farklılıkları göz önünde bulunduran ölçme ve değerlendirmeyi temel kabul eden, Çerçeve-Esnek Öğretim Programı anlayışı benimsenmiştir.
- Çerçeve-Esnek Öğretim Programı anlayışına dayalı olarak hazırlanmış olan İhtiyaç Odaklı Öğretim Programında öğretmenler, öğrenenlerin ilgi ve ihtiyaçları doğrultusunda neyi, ne kadar işleyeceklerine karar vererek, ders konularının sınırlarını belirleyebileceklerdir. Gerekli gördükleri konuları öğretime dahil edebilecekleri gibi, öncelikle işlenmesi gereken konuları öne alabilecek veya ileriki haftalara aktarabileceklerdir.⁷⁵

İhtiyaç Odaklı Öğretim Programının temel yaklaşımı incelendiğinde eğitim bilimlerinde öğretmen merkezli yaklaşımdan ziyade öğrenci merkezli yaklaşımların daha fazla önemsendiği bir paradigma değişiminden etkilendiği anlaşılmaktadır. Geleneksel din eğitimi uygulamalarında öğretmen merkezli yaklaşımdan uzaklaşmayı içeren bu bakış açısının programlara yansımış olması oldukça önemli bir gelişme olarak değerlendirilebilir.

2.6.3. Öğretim Programının Amaçları

Bireyleri niçin eğitiyoruz? sorusunun cevabı, amaçları ifade etmektedir. Doğan ve Tosun'a⁷⁶ göre programın amaçlarının gerçekçi şekilde tespit edilmiş olması, programın niteliğini olumlu yönde etkileyecek önemli unsurlardan biridir. Bu bağlamda Diyanet İşleri Başkanlığı'na bağlı Kur'an Kurslarının amaçları şu şekilde belirlenmiştir:

⁷⁵ Diyanet İşleri Başkanlığı (2012a), s. 5-6.

⁷⁶ Doğan, Recai / Tosun, Cemal (2002) İlköğretim 4. ve 5. Sınıflar İçin Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretimi, Ankara, PegemA Yayıncılık. s. 57.

- a. Arzu eden vatandaşlara Kur'an-ı Kerim'i usulüne uygun olarak, yüzünden okumayı öğretmek,
- b. Kur'an-ı Kerim'i doğru bir şekilde okumayı sağlayıcı bilgileri (tecvit, tashih-i huruf ve talim) uygulamalı olarak öğretmek,
- c. İbadetler için gerekli sûre, âyet ve duaları doğru olarak ezberletmek ve bunların anlamlarını öğretmek,
- d. Hafızlık yaptırmak,
- e. Kur'an-ı Kerim'in anlaşılmasını sağlamak,
- f. İslâm Dininin inanç, ibadet ve ahlâk esasları ile Peygamberimizin hayatı ve örnek ahlâkı hakkında özlü bilgiler vermek,
- g. Dini içerikli sosyal ve kültürel etkinlikler düzenlemek.

Kur'an kurslarının bu amaçları, İhtiyaç Odaklı Öğretim Programında daha somut olarak şöyle açıklanmıştır: Kur'an Kursları Öğretim Programının amacı, Türk Milli Eğitiminin genel amaçları ve temel ilkelerine uygun olarak öğrenenlerin;

1. İslam Dininin değerlerini, insan hayatına anlam kazandıran unsurlardan biri olarak fark ettirmek,
2. Öğrendiği değerlerden yardım alarak kendi çözümlerini üretebilmelerini sağlamak,
3. İslam dininin Allah-insan, insan-insan ve insan-tabiat ilişkilerini düzenleyen boyutunu fark ettirmek,
4. İbadetler ile ilgili bilgilerini davranışa dönüştürmek,
5. İslam'ın temel kaynağı Kur'an'ı Arapça metninden doğru ve usulüne uygun okuyabilmelerini sağlamak,
6. İbadetleri ve toplum içinde gerçekleşen dini törenleri yerine getirebilecek yeterlikte Kur'an ezberine sahip olabilmelerini sağlamak,
7. Kur'an'ı mealinden okuma alışkanlığı kazanabilmelerini ve ondan yaşanan hayata ilişkin prensipler çıkarabilmelerini gerçekleştirmek,
8. Hz. Muhammed'in yaşantısından değerler üretebilmelerini gerçekleştirmek,

9. Kùltürler arası etkileşimin hızlandığı günümüzde, barış kùltürünün geliştirilmesi ve hoşgörü ortamının oluşturulmasında İslam dininin değerlerini yorumlayarak katkıda bulunabilmelerine yardımcı olmaktadır.⁷⁷

2.6.4. Uygulanacak Programlar ve Açıklamalar

İhtiyaç Odaklı Öğretim Programı, temel öğretim programı, hafızlık eğitimi temel öğretim programı ve ek öğretim programlarından oluşmaktadır. Çalışmamız kapsamında Temel öğretim programı (yüzüne okuyanlar için) ve Ek Öğretim Programları yer aldığı için bu programlar hakkında bilgi verilecektir.

2.6.4.1. Temel Öğretim Programı

Kur'an kurslarında temel öğretim programları Başkanlıkça her yıl belirlenen eğitim-öğretim takvimi doğrultusunda 4 dönem halinde yürütülür ve her eğitim-öğretim dönemi, süre bakımından kendi içinde müstakildir. Temel öğretim programları haftalık toplam (Kur'an-ı Kerim + Dini Bilgiler) 18 saattir. 18 saatin, 12 saati Kur'an-ı Kerim öğretimine, 6 saati ise dini bilgiler öğretimine ayrılmaktadır. Sınıf açılabilmesi için en az 12 öğrencinin kayıtlı olması şarttır. Birden fazla öğreticisi bulunan kurslarda öğrenci sayısının toplamının 23 sayısını aşması halinde ikinci sınıf açılır. Bir öğrenci temel öğretim programını en fazla 12 dönem alabilmektedir. Bir kursta temel öğretim programına kayıt yaptıran öğrenciler, aynı dönem içerisindeki ek öğretim programına kayıt yaptıramaz. Ancak başka bir kursta açılan ek öğretim programına kayıt yaptırabilir. Bir öğretici, temel ve ek öğretim programlarından günde en fazla toplam 6 saat ders yapar.⁷⁸

2.6.4.2. Ek Öğretim Programları

Haftada 6 saat uygulanan ek öğretim programları Kur'an-ı Kerim ve Dini Bilgiler öğrenme alanlarında kur esasına göre uygulanmaktadır. Bu programın amacı, uzun süreli programlara katılamayan veya sürecin uzun olması sebebiyle kursu tamamlayamayan ya da istedikleri alanlarda eğitim almak isteyen kişilerin ihtiyacını karşılamaktır.

⁷⁷ Diyanet İşleri Başkanlığı (2012a), s. 6.

⁷⁸ Diyanet İşleri Başkanlığı (2012a), s. 7-8.

Ek Öğretim Programları şu alt kategorilere göre uygulanmaktadır:

a. Kur'an-ı Kerim; (Öğrenme, Tecvitli Okuma, Güzel Okuma ve Ezber, Ezber ve Anlam ile Hatim Kurları),

b. Dini Bilgiler (İtikat, İbadet, Ahlak, Siyer ve Yoğunlaştırılmış Temel Dini Bilgiler Kurları),

Kayıt döneminde öğrenciler Ek Öğretim Programları hakkında bilgilendirilir. Öğrenciler bu programlara “Kayıt Dilekçesi”ni doldurarak başvururlar. Yeterli öğrenci sayısına ulaşıldığında öğrenci çoğunluğunun talep ettiği gün ve saatlerde ek öğretim programları uygulanır.⁷⁹ Ek Öğretim Programlarının her biri 48 ders saatidir. Bu programlar haftada 6 saat olarak uygulanır. Ek programlar kur esasına dayalı olarak yürütülür. Bir dönem 8 haftadır (6x8=48). Ancak Hatim Kuru 18 hafta (6x18=108) üzerinden planlanmıştır.⁸⁰ Ön koşulluluk esasına göre hazırlanmış olan kur programlarından birine kayıt yaptıranlar, bir sonraki programa aynı zamanda kayıt yaptıramazlar. Bir öğrenci aynı ek öğretim programını en fazla 4 defa alabilmektedir. Hatim Kuru, Yoğunlaştırılmış Dini Bilgiler Ek Öğretim Programları ve engelli öğrencilerin eğitim-öğretiminde sınırlandırma bulunmamaktadır. Ek Öğretim programları, Cumartesi-Pazar dahil olmak üzere haftanın farklı günlerinde uygulanabilir. Programın uygulanacağı gün ve saatler, öğrencilerin talepleri doğrultusunda mahalli şartlara göre düzenlenir.⁸¹

2.6.5. İhtiyaç Odaklı Öğretim Programının İçeriği

Öğretim programının temel öğelerinden biri de içeriktir. “Programda belirlenen hedeflere ulaşabilmek için ne öğretelim?” sorusunun cevabı, içeriği ifade etmektedir. İçerik seçiminde en önemli husus; içeriğin, öğretim programında yer alan hedeflerle tutarlılığıdır (Doğan ve Tosun, 88). Yetişkinlere yönelik din öğretimi programlarının içeriğinin belirlenmesinde din eğitimi kurumlarının amaçları açısından ele alındığında, din eğitiminin bireysel amaçları ve sosyal amaçları söz konusudur. Din eğitiminin bireysel amaçları,

⁷⁹ Diyanet İşleri Başkanlığı (2012a), s. 11.

⁸⁰ Diyanet İşleri Başkanlığı (2012a), s. 11.

⁸¹ Diyanet İşleri Başkanlığı (2012a), s. 12.

öğrencilerin ihtiyaçlarıyla ilgili; sosyal amaçlar ise dinin ve toplumun ihtiyaçlarıyla ilgilidir.⁸²

İhtiyaç Odaklı Öğretim Programında, Temel öğretim programı ve Ek Öğretim Programları “K. Kerim ve Dini Bilgiler” öğrenme alanlarından oluşmaktadır. Ek öğretim programı dini bilgiler öğrenme alanı, yukarıda da ifade edildiği gibi İtikat, İbadet, Siyer ve Ahlâk şeklinde müstakil olarak kur sistemine göre düzenlenmiştir. Kur’an-ı Kerim ek öğretim programı 3. ve 4. kurda bulunan “Kur’an okuma uygulamaları başlığı” dışında Temel ve Ek Öğretim programlarının içeriği aynıdır. Bu nedenle çalışmamızda Temel öğretim programı içeriğine yer verilecektir.

Temel Öğretim Programı Kur'an-ı Kerim Öğrenme Alanı

Bu öğrenme alanı 4 düzeyden oluşmaktadır.

“Kur’an-ı Kerim’i ve Muhtevasını Tanıma” başlığı altında;

1. düzeyde” İslâm’ın Kur’an-ı Kerim’i öğrenmeye verdiği değer, Kültürümüzde Kur’an- Kerim’in yeri ve önemi, Kur’an-ı Kerim’in iç özellikleri, Kur’an-ı Kerim’i okuma ve anlama ile ilgili bazı kavramlar”,

2. düzeyde “Kur’an-ı Kerim’in indiriliş süreci, Kur’an-ı Kerim’in Mushaf haline getirilmesi ve çoğaltılması”,

4. düzeyde, Kur’an- Kerim’in içeriğinde bulunan, “Varlık, Bilgi, İman, Dua ve ibadet, Hz .Peygamber, peygamberler ve kıssaları, Dünya ve ahiret, İnsan ilişkileri, Ahlâk ve değerler” gibi konular bulunmaktadır.

“Kur’an-ı Kerim’i Okumaya Giriş” başlığı altında;

1.düzyeyde ”Harfler, Harflerin özellikleri, Harflerin harekeli okunuşları, Cezm, Şedde, Tenvin , Med harfleri, Okunuşla ilgili özel durumlar” konuları yer almaktadır.

“Tecvide Giriş” başlığı altında;

⁸² **Kılavuz, M. Akif** (2006) ‘Yetişkinlik Din Eğitimi Programlarının Planlanması ve İçeriği’, Bayraktar M. Faruk (Editör) Yetişkinlik Dönemi Eğitimi ve Problemleri Sempozyumu, 16-17 Nisan 2005, İslami İlimler Araştırma Vakfı, İstanbul. s. 135.

2. düzeyde, “Tecvidin tanımı, Tecvidin amacı ve önemi, Tecvidi öğrenmede öğreticiye (fem-i muhsin) olan ihtiyaç konuları bulunmaktadır.

“Tecvid Kuralları” başlığı altında;

2. düzeyde, “Med ve çeşitleri, Sakin nun ve tenvinle ilgili kurallar, İdğam ve çeşitleri”,

3. düzeyde, “Sakin Mim’in Okunuş Şekilleri, Kalkale, Ra’nın Hükümleri, Lafzatullah’taki lam harfinin Okunuşu ,Sekte, Vakıf, İbtida, Vasıl ve İşaretleri, Secde Ayetleri ve İşareti” gibi kurallar vardır.

“Tecvid Uygulamaları İçin Okunacak Sureler” başlığı altında;

2. düzeyde, “Yasin, Fetih, Rahman sureleri”,

3. düzeyde, “Bakara, Mülk, Nebe sureleri”,

4. düzeyde, “Âl-i İmran, Nisa ve Maide sureleri” yer almaktadır.

“Yüzünden Okunup Ezberlenecek Bazı Dua, Sure ve Anlamları” başlığı altında;

1. düzeyde, “Kelime-i Tevhid, Kelime-i Şehadet, Euzu Besmele, salat ü selam, namaz duaları, Fatiha, Kevser, İhlas sureleri”

2. düzeyde, “İhlas ve Kevser sureleri dışında kalan namaz sureleri”,

3. düzeyde, “Asr, Hümeze, Tekasür, Karia, Adiyat, Zilzal sureleri”,

4. düzeyde, “Beyyine, Kadr, Alak, Tin, İnşirah, Duha sureleri, Bakara Suresi 1-5. Ayetler, Bakara Suresi 255. Ayet, Bakara Suresi 285-286. Ayetler, Haşr Suresi 21-24. Ayetler, Yasin Suresi” yer almaktadır.

Ayrıca Yetişkinlere 4. Düzey ezberleri yapma hususunda esnek davranılması gerektiğine dair not bulunmaktadır.⁸³

Dini Bilgiler Öğrenme Alanı (İtikat)

Bu öğrenme alanı 4 düzeyden oluşmaktadır.

⁸³ Diyanet İşleri Başkanlığı (2012a), s. 15-17.

1. Düzey:

“İnsan ve Din” başlığı altında;

“İnsanın Evrendeki Konumu, Dinin tanımı, kaynağı ve insan hayatındaki yeri ve önemi”,

“İman ve İnsan” başlığı altında;

“İmanın tanımı ve önemi, Kelime-i Tevhid ve Şehadet, İmanın Türleri, İnanç-Davranış İlişkisi yönünden insanlar, İman Esasları (Amentü), Batıl inanışlar ve hurafeler”,

2. Düzey:

“Allah’a İman” başlığı altında;

“Allah’ın varlığı ve birliği, Kur’an’da Allah’ın sıfatları, Allah’ın Sevgisini, Rahmetini ve Kudretini ifade eden güzel isimleri”,

“Meleklerle İman” başlığı altında;

“Meleklerin özellikleri ve görevleri, Kur’an’da cinler, Cinlerle ilgili batıl inançlar, Kur’an’da Şeytan, Şeytandan Allah’a sığınma, Satanizm”

3. Düzey:

“Kitaplara İman” başlığı altında;

“Vahiy ve vahye olan ihtiyaç, Kutsal Kitaplar, Kur’an-ı Kerim’in hedeflediği insan modeli,

“Peygamberlere İman” başlığı altında;

“Peygamberlik ve peygamberlere olan ihtiyaç, Peygamberlerin özellikleri ve görevleri, Hz. İbrahim, Hz. Musa, Hz. Eyyub, Hz.Yusuf, Hz.Yunus, Hz. İsa peygamberlerin hayatlarından kesitler”,

4. Düzey:

“Ahirete İman” başlığı altında;

“Ahiret gününe iman ve önemi, Ölüm ve ölümden sonra dirilme, İnsanların yaptıklarından sorgulanması, Cennet ve cehennem, Ölüm ve ötesi ile ilgili yanlış inanışlar”,

“Kader ve Kaza’ya” İman başlığı altında;

“Kader ve Kaza kavramları, İnsanın kaderle ilgili bazı özellikleri, Kur’an’ın kaderle ilgili bazı kavramlara bakışı” konuları bulunmaktadır.⁸⁴

Dini Bilgiler Öğrenme Alanı (İbadet)

Bu öğrenme alanı 4 düzeyden oluşmaktadır.

1. Düzey:

“İbadet başlığı” altında;

“İbadetin tanımı, amacı ve önemi, Temel ibadetler, Mükellefin davranışları ile ilgili hükümler,

“Temizlik başlığı” altında;

“Temizliğin fert ve toplum hayatındaki yeri, İslâm’ın temizliğe verdiği önem, Temizlik çeşitleri, Temizlik-ibadet ilişkisi, Abdest, Gusül, Teyemmüm, Mesh, Kadınlara özgü haller, Özürünün temizliği”,

⁸⁴ Diyanet İşleri Başkanlığı (2012a), s. 18-19.

2. Düzey:

“Namaz başlığı” altında;

“Namaz ibadetinin önemi, Namaz çeşitleri, Namaz vakitleri, Namazın farzları, vacipleri, Namazı bozan durumlar, Namazla ilgili diğer hükümler, Namazın kılınışı, Sehi ve Tilavet secdesi, Özel durumlarda namaz, Cami ve cemaatle namaz”,

3. Düzey:

“Oruç” başlığı altında;

“Oruç ibadetinin önemi ve bireye kazandırdıkları, Oruçla ilgili temel kavramlar, Orucun çeşitleri, Ramazan ayı ve farz olan oruç, Oruca niyet zamanı, Oruç tutmamayı mübah kılan durumlar, Orucu bozan ve bozmayan durumlar, Oruçlu için mekruh olan durumlar”,

İslam’da Paylaşma ve Yardımlaşma: Zekât ve Sadaka başlığı altında;

“İslam’ın paylaşma ve yardımlaşmaya verdiği önem, Paylaşma ve yardımlaşma ibadeti olarak zekât, Zekâtla ilgili temel kavramlar, Zekât vermesi gereken kişiler, Zekât verilebilecek kişiler, Zekâtı verilecek mallar, Zekât İbadetinin Bireye ve Topluma Kazandırdıkları, Sadaka, Servetle yapılan sadaka, Güzel davranışların sadaka olması”,

4. Düzey:

“İslâm’da paylaşma” ve yardımlaşma başlığı altında;

“İnsanda paylaşma ve yardımlaşma duygusu, Sevinçlerin paylaşılması, Üzüntülerin paylaşılması, Türk-İslam geleneğinde paylaşma ve yardımlaşma kurumları”,

“Hac ve Kurban” başlığı altında;

“Hac ibadetinin bireysel ve toplumsal açıdan kazandırdıkları, Hac ile ilgili temel kavramlar, Hac ile ilgili mekânlar, Umre, Kurban”,

“Dua ve Tövbe” başlığı altında;

“Dua kavramı ve mahiyeti, Kur’an’dan ve Hz. Peygamber’den dua örnekleri, Tövbe kavramı ve mahiyeti, Tövbenin insanın hayatındaki yeri, Kur’an’dan tövbe örnekleri”, konuları yer almaktadır.⁸⁵

Dini Bilgiler Öğrenme Alanı (Ahlâk)

Bu öğrenme alanı 4 düzeyden oluşmaktadır.

1. Düzey:

“İslâm’da Ahlâk” başlığı altında;

“Din-ahlak ilişkisi, İslâm’a göre ahlâk, İslâm ahlâkı ve örf-adet ilişkisi, İman, ibadet ve ahlâk ilişkisi, İslam’ın Ahlaka Verdiği Önem”,

2. Düzey:

“İslam Ahlakının Öngördüğü Model İnsan” başlığı altında;

“İslâm ahlâkında iyi ve övülen tutum ve davranışlar, İslâm ahlâkında kötü ve yerilen davranışlar,

3. Düzey:

“İslâm’ın Temel Haklara Yaklaşımı” başlığı altında;

“Yaşama hakkı, Sağlık hakkı, Eğitim hakkı, İnanma ve ibadet hakkı, Özel hayatın gizliliği hakkı, Ekonomik haklar”,

“Görev ve Sorumluluklar” başlığı altında;

“Görev ve sorumluluklarımızın kaynağı olarak Allah inancı, Peygamberimize karşı görev ve sorumluluklarımız, Kendimize karşı görev ve sorumluluklarımız, Aile bireylerinin birbirlerine karşı görev ve sorumlulukları, Yakın akraba, komşu ve topluma karşı görev ve

⁸⁵ Diyanet İşleri Başkanlığı (2012a), s. 20-22.

sorumluluklarımız, Çevremize karşı görev ve sorumluluklarımız, Devlete karşı görev ve sorumluluklarımız, Mesleki sorumluluklarımız, Adab-ı muaşeret kuralları,

4. Düzey:

“İslâm Ahlakında Sevgi” başlığı altında;

“Allah sevgisi, Peygamber sevgisi, İnsan sevgisi, Anne-Baba sevgisi, Hayvan ve Çevre Sevgisi, Bayrak ve Vatan sevgisi, Şehitlik ve Gazilik”,

“Örnek Şahsiyetlerden Davranış Modelleri” başlığı altında;

Hız. Meryem: İffet, Hız. Hatice: Kararlılık, Hız. Aişe: İlim Sevgisi, Hız. Fatıma: Baba Sevgisi, Rabia-tül Adeviyye, Ahmet Yesevi: Hizmet Sevgisi, Yunus Emre: Sevgi, Mimar Sinan: Mesleki Sorumluluk, Mevlana: Hoşgörü, Hacı Bektaş-ı Veli: İnsan Sevgisi, Mustafa Kemal Atatürk: Vatan Sevgisi, Mehmet Akif Ersoy: Kur’an Sevgisi” konuları bulunmaktadır.⁸⁶

Dini Bilgiler Öğrenme Alanı (Siyer)

1. Düzey:

“Peygamberlik öncesi Hız. Muhammed” başlığı altında;

“Hız. Muhammed’in doğduğu çevre, Hız. Peygamber ve ailesi, gençlik çağı ve sosyal ilişkileri, Hız. Peygamberin evliliği ve çocukları, Kur’an-ı Kerim’e göre vahiy öncesinde Hız. Peygamber”,

“Hız. Muhammed’in peygamberliği: Mekke dönemi” başlığı altında;

“Peygamberliğin ilk yılları, İlk İslâm topluluğunun dayanışması ve ilişkileri, Hız. Muhammed’e yönelik tepkiler ve Kur’an-ı Kerim’in cevabı, Müslümanlara uygulanan işkenceler, Sosyal baskılar, gece yolculuğu (isra), Medinelilerle görüşme ve akabe antlaşmaları”,

“Hız. Muhammed’in peygamberliği: Medine dönemi” başlığı altında;

⁸⁶ Diyanet İşleri Başkanlığı (2012a), s. 23-24.

“Medine’ye hicret, Hz. Muhammed’in Medine’deki ilk Etkinlikleri, Müşriklerle ilişkiler, Yahudilerle ilişkiler, Hıristiyanlarla ilişkiler, Mekke’nin Fethi, Evrensel çağrının elçileri, Veda Haccı, Veda Hutbesi ve evrensel mesajlar, Hz. Muhammed’in vefatı”,

“Hz. Muhammed’in kişiliği ve örnekliliği” başlığı altında;

“Kur’an-ı Kerim’de Hz. Muhammed, İslam’ı Anlamada Hz. Muhammed’in Örnekliliği, Hz. Muhammed’in Örnek Ahlakı”,

“Hz. Peygamberden davranış örnekleri” başlığı altında;

“Eş olarak Hz. Muhammed, Baba olarak Hz. Muhammed, Dede olarak Hz. Muhammed, Komşu olarak Hz. Muhammed, Akriba olarak Hz. Muhammed, Arkadaş olarak Hz. Muhammed”,

“Eğitimci olarak Hz. Muhammed” başlığı altında;

“Öğretmen olarak gönderilmesi, Okuma-yazmaya verdiği önem, Kadınların eğitilmesine verdiği önem, Eğitim ve öğretim ilkeleri”, konuları yer almaktadır.⁸⁷

2.6.6. İhtiyaç Odaklı Öğretim Programı Öğrenme-Öğretme Süreci

Bir öğretim programında; öğretme-öğrenme süreçlerine ilişkin hususlar, hedefler ve içerikten sonra yer alır ve öğrenmeyi gerçekleştirmek için işe koşulacak bir dizi etkinlikleri içerir. Bu etkinlikler; uygun strateji, yöntem ve tekniklerin belirlenip kullanılması, uygun araç-gereçlerin belirlenip kullanılması, çevre düzenlemesi, ipucu, pekiştirme, katılım, dönüt, düzeltme gibi öğretim hizmeti öğelerinin işletilmesi şeklinde sıralanabilir.⁸⁸ Programın sürece yönelik boyutu düzenlenirken; öğrenmenin nasıl gerçekleştiği, öğrenme stilleri, öğrenme stratejileri ve modelleri, öğretim strateji, yöntem ve teknikleri ve öğretim materyallerinin özellikleri gibi hususlar da dikkate alınmalıdır.⁸⁹

Diyanet İşleri Başkanlığı Kur’an Eğitim ve Öğretimine Yönelik Kurslar İle Öğrenci Yurt ve Pansiyonları Yönergesinde, Öğreticilerin, bütün derslerde Başkanlığın din eğitimi anlayışına göre öğrenme-öğretme sürecini düzenleyip yönetebileceği ve bu konuda

⁸⁷ Diyanet İşleri Başkanlığı (2012a), s. 25-26.

⁸⁸ Doğan / Tosun, s. 97.

⁸⁹ Demirel, s. 152.

Başkanlığın hazırladığı programlar ve eğitim materyallerinden yararlanmanın esas olduğu belirtilmektedir.⁹⁰

Yönergede, kurslarda, Başkanlık ve Türkiye Diyanet Vakfı yayınları başta olmak üzere Başkanlıkça tavsiye edilen veya Müftülüklerce uygun görülen, öğreticilerin istifade edebileceği, öğrencilerin milli, manevi ve ahlaki gelişimine katkı sağlayacak diğer görsel ve yazılı yayınların bulundurulabileceği ifade edilmektedir.⁹¹

İhtiyaç Odaklı Öğretim Programı, öğretim sürecinde öğrencilerin gelişim özelliklerini dikkate alan, öğrenci merkezli yöntem ve teknikleri kullanan, bireysel farklılıkları dikkate alan, araştıran, sorgulayan, yorumlayan, iş birliği yapan bireyler yetiştirmeyi hedefleyen eğitim anlayışını benimsemiştir.⁹²

Program, öğreticilerin, öğrenenlerin ilgi ve ihtiyaçları doğrultusunda neyi, ne kadar işleyeceklerine karar vererek, ders konularının sınırlarını belirleyebileceği, gerekli gördükleri konuları öğretime dahil edebilecekleri gibi, öncelikle işlenmesi gereken konuları öne alabileceği veya ileriki haftalara aktarabileceği çerçeve esnek öğretim anlayışına sahiptir.⁹³

2.6.7. İhtiyaç Odaklı Öğretim Programında Ölçme ve Değerlendirme

Öğretim Programının temel öğelerinden bir diğeri de ölçme değerlendirmedir. Hedef davranışların ne kadarının gerçekleştirildiği, gerçekleştirilemeyen amaçların neler olduğu, hangi konuların yeterince öğrenildiği, hangilerinde eksikliklerin bulunduğu, bu eksikliklerin neler olduğu, yeterince öğrenilemeyen konuların hangileri olduğu, yanlış öğrenmelerin neler olduğu ile ilgili sonuçlar elde edilir. Bu yüzden ölçme ve değerlendirme, eğitim sürecinin ayrılmaz bir parçasıdır.⁹⁴

İhtiyaç Odaklı Öğretim Programı, ölçme ve değerlendirmeyi temel kabul eden öğretim anlayışını benimsemiştir. Bu bağlamda programda aşağıdaki maddeler yer almaktadır:

⁹⁰ **Diyanet İşleri Başkanlığı** (2012b) Diyanet İşleri Başkanlığı Kur'an Eğitim ve Öğretimine Yönelik Kurslar İle Öğrenci Yurt ve Pansiyonları Yönergesi, Ankara, Diyanet İşleri Başkanlığı. s. 9.

⁹¹ **Diyanet İşleri Başkanlığı** (2012b), s. 13.

⁹² **Diyanet İşleri Başkanlığı** (2012a), s. 6.

⁹³ **Diyanet İşleri Başkanlığı** (2012a), s. 6.

⁹⁴ **Yılmaz, Hasan** (1998) Eğitimde Ölçme ve Değerlendirme, Konya, Mikro Yayınları. s. 23.

Ek Öğretim Programları (Kur'an-ı Kerim) aşamalılık esasına göre hazırlanmıştır. Öğretici seviye tespit sınavı yaparak öğrencileri kendi seviyelerine uygun kura kaydeder. Öğretici 8 haftanın sonunda ölçme ve değerlendirme yaparak öğrencinin bir üst kura katılıp katılamayacağını belirler. Başarısız olanlara katılım belgesi verilerek, aynı kuru tekrar etmeleri istenir.⁹⁵

Dini bilgiler öğrenme alanları, birbirinden bağımsız kurlardır. Başarısız olanlar ise katılım belgesi alarak aynı kuru tekrar ederler.⁹⁶ Temel öğretim programlarından 4 döneme katılan veya ek öğretim programında kurlara katılan ve başarı belgesi almak isteyen öğrencilere, 4. Dönemin sonunda sınav yapılarak başarılı olanlara “Kur'an Kursu Başarı Belgesi” düzenlenebilmektedir.⁹⁷ Başarı Belge sınavı, öğrencilerin isteğine bağlı olup, müftünün teklifi ve mülki amirin onayı ile üç kişiden oluşan bir komisyon tarafından yapılmaktadır. Yüzünden okuyanlar için bu sınav, müfredatta yer alan konulardan sözlü olarak yapılmaktadır.

⁹⁵ Diyanet İşleri Başkanlığı (2012a), s. 12.

⁹⁶ Diyanet İşleri Başkanlığı (2012a), s. 12.

⁹⁷ Diyanet İşleri Başkanlığı (2012a), s. 9.

3. KUR'AN KURSU ÖĞRETİCİLERİNE GÖRE İHTİYAÇ ODAKLI KUR'AN KURLARI ÖĞRETİM PROGRAMI AMAÇLARININ GERÇEKLEŞME DÜZEYİNE YÖNELİK BULGULAR

Araştırmanın bu bölümünde İhtiyaç Odaklı Kur'an Kursu Öğretim Programının amaçlarının gerçekleşme düzeyinin öğretmenlerin görüşleri bağlamında değerlendirilmesi amaçlanmaktadır. Bu kapsamda öğretim programının amaçlarının gerçekleşme düzeyi; Kuran kursunda eğitimi planlama ve uygulama süreçleri, Kuran Kursundan beklentiler ve bunların karşılanma durumu, Kur'an Kursundaki eğitim öğretim süreci, ihtiyaç odaklı Kur'an Kursu öğretim programının içeriği, Kur'an Kurslarında verilen eğitimi ölçme ve değerlendirme, Kur'an Kursunun öğrenciler üzerindeki etkileri olmak üzere altı farklı ana tema ve alt temalar şeklinde incelenmektedir.

3.1. Kuran Kursunda Eğitimi Planlama ve Uygulama Süreçlerine Yönelik Bulgular

Kuran Kurslarındaki eğitimde arzu edilen verimin sağlanabilmesi için öğretim programındaki temel ilkelerin dikkate alınması gerekmektedir. Bu kapsamda öğretim programındaki temel amaçlar ve ilkeler doğrultusunda eğitimi planlama ve uygulama süreçleri önemli bir boyutu oluşturmaktadır. Kuran Kurslarındaki eğitimin planlanma ve uygulanma süreçleri ile ilgili öğretmenlerle görüşmeler yapılmış ve onlardan elde edilen veriler çeşitli alt temalar altında analiz edilmiştir.

3.1.1. Kursa Gelen Öğrencilere Ek Öğretim Programları İle İlgili Bilgilendirme Yapma Durumuna Yönelik Bulgular

Kursa kayıt yaptırmak üzere gelen öğrencilere ek öğretim programları konusunda bilgilendirme yapıp yapmadıklarına, ayrıca ne tür bir bilgilendirme yaptıklarına yönelik sorulan soruya katılımcı Kuran Kursu öğretmenlerinin tamamına yakını (9) bilgilendirme yaptıklarını belirtirken, bir katılımcı tüm ek öğretim programlarıyla ilgili bilgilendirme yapmadığını, daha çok öğrenci talebine göre bilgilendirme yaptığını belirtmiştir. Öğretmenlerin gelen öğrencilere daha çok şifahi bilgilendirme yaptıkları tespit edilmiştir.

Kursa gelen öğrencilere hangi ek öğretim programlarının hangi gün ve saatlerde açılacağına dair bilgilendirme yaptığını belirten bir katılımcı şunları dile getirmiştir: “*Tabii ki yapıyoruz. Kurslarımızda hangi tür ek öğretim programı açılacağına dair Kur’an-ı Kerim mi, Dini Bilgiler mi, bunların kaçar saat, hangi gün olacağına dair bir bilgilendirme yapıyoruz*” (KKÖ-4). Öğrencilerin kursa hangi amaçla geldiklerini ve ne tür bir eğitime ihtiyacı olduklarını ve hangi zamanlarda gelebileceklerini analiz ettikten sonra ek öğretim programları hakkında bilgi verdiğini belirten bir katılımcı şunları dile getirmiştir: “*Tabii ki bilgilendirme yapıyoruz. Onlarla öncelikle ne amaçla geldiklerini konuşuyoruz. Kur’an-ı Kerim öğrenmek mi, yoksa eksiği açığı olan, ihtiyacı olan neler varsa paylaşıyoruz. Kendi ihtiyaç durumuna göre analiz yapıyoruz. Sonrasında genel olarak yani kursa gelenler kayıt için gelmişlerse zaman problemleri varsa, her gün gelememe durumları varsa haftanın 2 ya da 3 gününü alan ek öğretim programlarından bahsediyoruz*” (KKÖ-2).

Kuran kursuna kayıt için gelen öğrencilere bilgi verirken talepte bulunanların kursa devam edebilmelerini kolaylaştırma potansiyeli taşıyan esnek ders saatleri ve günlerine dair bilgilendirme yaptıklarını belirten Kur’an Kursu öğreticilerinin bu konudaki düşüncelerinden bazıları ise şöyledir:

“...onlara göre günler olabileceğini, akşamları dahi olabileceğini, ders hakkında bilgilendirme yapıyoruz tabii ki” (KKÖ-3).

“...öğrenciye çalışma saatlerini söylediğimiz zaman alternatif olarak öğleden sonra da derslerimiz var, sabahtan da derslerimiz var. Öğleden sonra olanlar bu derslerdir sabahtan sonra olanlar bu derslerdir diye bilgisini veriyoruz...” (KKÖ-7).

“Kesinlikle tek tek anlatıyorum. Saatlerini anlatıyorum, ‘Cumartesi Pazar bile olsa çalışan hanımlar çevrenize de bildirin’ diye onlara da aktarıyorum. Gece 11’e kadar. Hani ben gelmesem bile çünkü benim kursum uzak evime. Mutlaka yeterli sayıda öğrenci kaydı olduğunda müftülük tarafından bir hoca hanım size görevlendirilir. Akşam 8’den sonra bile öğrenebilirsiniz diye anlatıyorum ama öğrenci yok” (KKÖ-10).

Ek öğretim programlarının tamamının açılmasının mümkün olmaması nedeniyle tümü hakkında bilgilendirme yapmadığını, sadece gelen öğrencilerin talepleri doğrultusunda bilgi verdiğini belirten bir diğer katılımcı ise düşüncelerini şu şekilde belirtmiştir: “*Ek öğretimlerinin tamamıyla ilgili bilgilendirme yapamıyorum. Çünkü hepsini açma durumum söz konusu değil. Genelde öğrenci eğer böyle bir talepte bulunursa onun talebi ne*

doğrultudaysa onunla ilgili bilgi veriyorum. Ama tutup da ek öğretim programının tamamını ya da ders saatlerinin esnekliği konusunda geniş bilgi verirsem öğrenci kendi saatine göre kendi istediği dersi ister. O da pek kurslarda mümkün değil yani” (KKÖ-5)

Kur'an Kursuna gelen öğrencilere Ek Öğretim Programları hakkında bilgilendirme yapıp yapılmadığına yönelik soru kapsamında katılımcı Kur'an Kursu öğretmenlerinden elde edilen bilgilere göre gelen öğrencilere şifahi bilgilendirme yapıldığı anlaşılmaktadır. Kursta gelen öğrencilere Ek Öğretim programları ve bunların hangi gün ve saatlerde açılacağı ile ilgili, öğrencilerin kursta geliş amaçları ve ihtiyaçlarının tespitinden sonra bilgilendirme yapıldığı, kursta kayıt için gelen öğrencilerin katılımlarını kolaylaştırmak üzere esnek ders saatleri ve günleri konusunda bilgi verildiği tespit edilmiştir. Ayrıca bir kursta tamamının açılmasının mümkün olmaması nedeniyle ek öğretim programlarının hepsi hakkında bilgilendirme yapmaktan ziyade gelen öğrencilerin ihtiyaç ve talebine göre yönlendirme yapıldığı görülmüştür.

3.1.2. Kur'an Kursuna Gelen Öğrencilerin Bilgi Seviyelerini Tespite Yönelik Çalışmalar ile İlgili Bulgular

Eğitimi planlama ve uygulama süreçlerinin önemli bir boyutu olarak öğrencilerin daha etkin bir öğrenme süreci geçirebilmesi için seviyelerinin tespit edilmesi ve buna göre düzenlemelerin yapılması son derece önemlidir. Bu kapsamda kursta gelen öğrencilerin seviyelerinin tespitine yönelik bir çalışma yapıp yapılmadığı, daha çok ne tür bir seviye tespiti yapıldığını belirlemek üzere yapılan görüşmelerde, Kur'an Kursu öğretmenlerinin tamamına yakınının (9) bir seviye tespiti yapmaya çalıştıkları görülmektedir. Bir katılımcı ise gelen öğrenci profilinin seviye tespiti yapmaya müsait olmaması nedeniyle bu yönde bir çalışma yapmadığını ifade etmiştir. Öğreticilerin daha çok Kur'an-ı Kerim ile ilgili (5) seviye tespiti yaptıkları tespit edilmiştir. Bir katılımcı ise tüm derslerle ilgili seviye tespiti yaptığını belirtmiştir.

Öğrencilere daha çok, Kur'an-ı Kerim okuma ve tecvit konularında seviye tespiti yaptığını belirten katılımcılardan bazılarının görüşleri şöyledir:

“Yani sözel olarak yapıyorum, yazılı olarak değil de. Genelde Kur'an'dan oluyor. Temel dini bilgilerden olmuyor. O biraz öğrenciyi hani herhalde rencide eder” (KKÖ-5).

“Tabii. İlk gün böyle tanışmamız kaynaşmamız olduktan sonra ilk mahreçlerden başlamadan önce, mutlaka bir fatihalarına bakarım, bir fatiha okuttururum. Mahreçler kimde ne var kimde ne yok? Ben hangi yolu izleyeceğim? Neye ağırlık vereceğim? diye mutlaka ilk geldikleri gün her gelen öğrenciye fatiha okuttururum ve bunun akabinde de ağzı düzgün olana da mutlaka sorarım yani ‘bir hoca önüne oturdun mu? Bir tedrisattan geçtin mi?’. Yani bu öğrencileri belirlemek için benim eğitim içindeki ağırlık vereceğim konularına yardımcı olur” (KKÖ-7).

“Eğer bulunduğum yerde ilk görev yılımsa Kur’an-ı Kerim okuyanlar arasında bir tespit yapıp seviyelerine göre ikiye bölüyorum. Ben bir kişi okuyup diğerleri ders dinlesin tarzında bir ders alıyorum. Yavaş okuyanlara farklı bir yer, akıcı okuyanlara farklı bir yer veriyorum, bu şekilde yapıyorum tespit sınavını. Ama ikinci yılım ise ve öğrencileri geçen yıldan tanırıyorsa daha farklı bir şey veriyorum. Çünkü aynuları olunca öğrenci sıkılıyor” (KKÖ-9).

Kur’an-ı Kerim okuma, tecvit ve mahrec gibi konularda öğrencilere seviye tespiti yapmakla birlikte seviye sınıfları oluşturulamaması, öğretici eksikliği gibi bazı zorluklar nedeniyle öğrenci seviyelerinin tespit edilmesinin pratikte bir işe yaramadığını belirten bazı katılımcılar şunları dile getirmişlerdir:

“Yapıyorum. Kur’an-ı Kerim biliyor ise yine de mahreç ve tecvitleri eksikse onları ilk önce bir not alıyorum. Fakat her gelen öğrenciye sene başında sıfır gibi hepsini aynı düzeyde görerek sıfırdan başlatıyorum” (KKÖ-6).

“Başlangıçta hepsini okutuyorum hani daha çok sınıflarımızı oluştururken dini bilgi açısından değil de okuyuş seviyesine göre ayarlama yapıyorum. Yani yüzüne okutmaktan ziyade ezberini alıyorum, bir Fatiha’yı okutuyorum, Zaten o ağzı varsa onu çok rahat okuyabiliyor Fatiha’yı, şundan ayarlayabiliyorsun. Ama dediğim gibi yine hani bu tespiti yapmanında herhangi bir faydası olmuyor, çünkü sınıf açamıyorsun veyahut da oluşturamıyorsun. Benim bulunduğum kursta da sadece bir ben varım bayanlara giren...” (KKÖ-8).

“İlk geldiklerinde yapıyorum. Yani o sekiz haftalık süreçlerin sonlarında yapmıyorum... Kur’an-ı kerim okutuyorum. Dini bilgilerden ziyade, hani tecvit nasıl? mahreç nasıl? ona göre bir yol haritası belirliyorum sınıf olarak. Genelde ama hep sıfırdan başlıyoruz biz” (KKÖ-10).

Kursa gelen öğrencilere hem dini bilgiler hem de Kur'an-ı Kerim seviye tespiti yapan bir katılımcı ise bu düşüncesini şöyle dile getirmiştir: “...Tabii yani ilk önce birebir bakıyorum işte nasıl durumu ona göre tespit edip sonrasında ona göre eğitim uyguluyorum veya öğretimini uyguluyorum... yani hem dini bilgiler anlamında da hem Kur'an-ı Kerim anlamında da...” (KKÖ-1).

Öğrencilerinin okur-yazarlık ve yaş seviyeleri nedeniyle herhangi bir seviye tespit sınavı yapmadığını belirten bir diğer öğretici ise bu durumu şöyle açıklamıştır: “Benim görev yaptığım yerde daha çok yaşı büyük olan, 50’li yaşlarda hanımlar var. Benim öğrencilerim 40-90 yaş aralığındaydı. Onlarla çok seviye tespiti yapamıyoruz. Birçoğu okur-yazar bile değil. Okur-yazar olanlar da 50 yaş üstü grubu ve bunlarda okuma yazma ilkokul döneminde kalmış... Daha çok bilgilerini sözel olarak ölçmeye çalışıyoruz. Zaten tek sınıf oluyordu, ister istemez homojen bir sınıf olmuş oluyordu. Tek bir sınıfta onları eritmeye çalışıyoruz. Çok fazla temeli olup da gelen olmuyor zaten hepsi ben bildim havasında oluyor yetişkinlerde. Geldikçe kendi eksiklerini gördükçe aslında fark ediyorlar” (KKÖ-2).

Kursa gelen öğrencilerinin seviyelerinin tespiti konusunda öğreticilerin tamamına yakınının bu konuda bir çalışma yaptığı ve daha çok Kur'an-ı Kerim’i okuyabilme, tecvit ve mahreç konusundaki seviyelerine baktıkları görülmektedir. Bununla birlikte öğretici yetersizliği, ilave sınıf oluşturulamaması gibi nedenlerle seviye tespiti yapılsa bile pratikte bunun bir anlam ifade etmediği ve öğrencilerin seviyelere göre ayırlamadığı tespit edilmiştir. Bir kursta öğrenci okuryazarlık ve yaş durumu gibi durumlar nedeniyle seviye tespiti yapılmadığı da dile getirilmiştir. Bir kursta da öğrencilerin hem dini bilgiler hem de Kur'an-ı Kerim seviyelerinin tespitine yönelik çalışma yapıldığı görülmüştür. Bu bilgiler ışığında kursa gelen öğrencilerin daha çok Kur'an-ı Kerim okuma, tecvit ve mahreç gibi boyutlarda seviyelerinin tespitine yönelik çalışmalar yapıldığı anlaşılmaktadır.

3.1.3. Ek Öğretim Programının Uygulanmasında Zaman-Mekân Planlamasına Yönelik Bulgular

İhtiyaç Odaklı Kuran Kursu Ek Öğretim Programlarının temel felsefesi gereği talepte bulunan öğrencilere uygun zamanlarda hizmet verebilmek önemlidir. Bu bağlamda Kuran Kursu öğreticilerine ek öğretim programının uygulanması süreçlerinde Kuran Kurslarında gerekli zaman ve mekan düzenlemelerinin yapılıp yapılmadığı, bu konuda yaşanan zorlukların neler olduğu ve bunların ek öğretim programına yansımalarının nasıl olduğu

sorulmuştur. Katılımcılardan bazıları (6) Ek öğretim programının uygulanması süreçlerinde gerekli zaman-mekan düzenlemelerini yapabildiklerini, bazıları (4) ise bu konuda zorluklar yaşadıklarını belirtmişlerdir. Fiziki şartların aynı sınıfta genç-yaşlı farklı yaş gruplarından öğrencilerin farklı sınıflarda ders almalarına imkan vermemesi (2), Ek öğretim programı açmak için istenen yeterli sayıda öğrencinin bulunamaması (5) gibi hususlar bu zorluklar kapsamında öne çıkmaktadır.

Kuran Kursunda ek öğretim programının uygulanması sürecinde kursun fiziki şartları ve imkanları nedeniyle zaman-mekan düzenlemesinde zorluk yaşamadığını belirten katılımcılardan bazıları şunları dile getirmişlerdir:

“Hayır hiç yaşamadım. Çok şükür çünkü kendi kursumda yine yeterli kapasite vardı her zaman. Şuan yaşamadım ilerde ne olur bilemiyorum” (KKÖ-1).

“Mekan sıkıntım olmadı şimdiye kadar zaman sıkıntım da olmuyor. Ama bazen yoruluyoruz. Çünkü şuan gerçek öğretim yok ama olduğu zamanlar mesela öğrencilere uydursak da bana uyan saat bir olmayabiliyor, bu sefer ben kendimden fedakârlık yapıyorum. Çok geç saatlere kadar kursta kalabiliyorum...” (KKÖ-10).

Ek öğretim programının uygulanması sürecinde yaşanan zorluklardan en fazla ön plana çıkan hususların başında yeterli öğrenci sayısının tamamlanamaması nedeniyle ek öğretim programının açılmadığı gelmektedir. Örneğin; yeterli sayı temin edilemediği için resmi olarak ek öğretim açmadığını ama gönüllü olarak gelen öğrencilere ders verdiğini belirten bir öğretici şunları söylemiştir: *“...Öğretmenler oluyordu. Valilikten memurlar vardı. Biz şöyle bir şey yaşadık. Öğlen paydosunda biz müsaitiz gelmek istiyoruz dediler. Hani bu gayri resmi olarak oldu. Mesela biz onlara bir sınıf açamadık...6 kişi kadardı. Hem yeterli sayı yoktu hem de onlar 1 saat mesela müsaitler. ...bazen ek öğretimde yeterli sayı olmadığından, yeterli saat, öğrenci talep etmediğinden dolayı açamıyoruz. Bunları hizmet adına yapıyoruz. Buraya gelmişler, istekte bulunuyorlar. Biz de müsaitiz”* (KKÖ-3). Yeterli öğrenci olmadığı için ek öğretim programı açmadığını belirten bir diğer öğretici ise şunları aktarmıştır: *“Bu yıl ek hiç yapmadım. Çünkü yeterli öğrencim yoktu. Önceki yıllarda yaptığımda yapabiliyordum. Kursumuz müsaitti ve öğrencilerin de saatlerine uygun olacak şekilde ayarlıyordum. Genellikle gençler geliyordu, çocuklarını okula bırakıp geldikleri için onların okul saatlerine göre planlama yapmıştık”* (KKÖ-9).

Kursa gelen öğrencilerin yaş grupları ve öğrenci seviyelerindeki farklılıklara işaret eden iki katılımcı bu durumun ortaya çıkardığı bazı zorluklara şöyle işaret etmişlerdir:

“...sonra tabii öğrencilerin de seviyesini ortak bir yerde buluşturmam gerekiyor onun planlamasında zaman zaman sıkıntı yaşıyabiliyorum. Yani hepsi aynı seviyede olsa mesela benim öğleden sonraki açacağım kurumun hepsi sıfırdan başlamış olsa müthiş bir eğitim olur. Arada Kur'an okuyor bu öyle gidiyor o öyle gidiyor elhamdulillah bir yerde buluşuyoruz ama seviye farkları anlamında kurların uygulanışı değişebiliyor” (KKÖ-7).

“Bütün yaş aralığını bir arada götürmeye çalışmak biraz zor oluyor. Yani 92-93 yaşında bir teyzem vardı, 40'lı yaşlarda bir gelinimiz vardı. Bunların hepsi bir arada olmak zorunda ve genç kızlar, gelinler gelmek istediklerini fakat teyzelerin yanında kalmak, onlarla birlikte eğitim almak istemediklerini, onların yanında sıkılacaklarını söylüyorlar. Öğleden sonra gelmeyi kabul etmiyorlar, onları bilgilendiriyorum. Sabah aynı gruba gelmek istediklerini ama mekanın problem olduğunu söylüyorlar. Bu konuda istediğimiz gibi planlama yapamıyoruz tek sınıflı kurslarda” (KKÖ-2)

Kuran Kurslarının mekanlarının kısıtlı olmasından ve ayrıca öğretici sayısının yeterli olmamasından kaynaklanan bazı sorunlar olduğuna işaret eden bazı katılımcılar şu hususları dile getirmişlerdir.

“Bizim yerimiz kısıtlı olduğu için mecbur ek öğretim, temel öğretim, tek öğretici olduğum için ona göre ayarlamam gerekiyor. Ama sıkıntı oluyor tabii ki. Mesela; sabah çocuğu evde olup da öğleden sonra giden öğrencilerim diyor ki; onlar öğleden sonra gelmek istiyorlar. Sabah gelmek isteyenler oluyor. Aslında iki grup yapılabilse, iki öğretici olsa iki tane temel öğretim açılıp da sabahçı, öğlenci, yapılabilir. Ama benim kursumda bu söz konusu olmuyor. O yüzden problem yaşıyoruz” (KKÖ-5).

“...Benim bulunduğum kursda Milli Eğitim'le birlikte proje olarak çalışıyorlar. Öğrencilerin sürekli bir devir daimi var. Sabahki öğrenciler öğleden sonra gidiyorlar, öğleden sonra gelen öğrenciler geldiği zaman da yer sıkıntısı oluyor...” (KKÖ-8)

İhtiyaç Odaklı Kuran Kursları Öğretim Programlarının uygulanmasında kursa gelen öğrencilerin önemli bir kısmının yetişkin bayanlardan oluşması ve bu kişilerin aile sorumlulukları olması nedeniyle uzun süre kursta kalmalarının mümkün olmadığına ve bu durumun planlama yaparken zorluk oluşturduğuna vurgu yapan bir diğer öğretici ise şunları

aktarmıştır: “...*Temeli oluşturmadan ek açamadığımız için, mevcut öğrenciyi de temele kaydettiğimiz için. Ama şöyle bir şey de var hani temeldeki öğrenci ek grubuna da kaydedilebilse ama öğrenci o kadar uzun süre kalamıyor. Sonuçta ev hanımı sabahın sekizinde gelip üçte gitse bu kadın, bunu kabul etmiyor, o sıkıntı...*” (KKÖ-8)

Öğreticilerle yapılan görüşmelerden elde edilen bilgilere göre bazı öğreticilerin kursların fiziki koşulları, öğretici sayısı gibi imkanlara sahip olmaları nedeniyle ek öğretim programının uygulanması için gerekli zaman ve mekan düzenlemeleri yapabildikleri görülmüştür. Bazılarının ise öğrenci sayılarının tamamlanamaması nedeniyle resmi olarak ek öğretim programı uygulayabilecekleri sınıf oluşturamadıkları, kursa gelen öğrencilerin yaşlarının homojen bir yapı oluşturamaması ve öğrenci seviyelerindeki farklılıklar nedeniyle gerekli düzenlemelerin yapılmasında zorluklar yaşadıkları, kurslarda yeterli sınıf mekanı olmaması ve öğretici sayısının yetersizliği nedeniyle sorunlar yaşadığı tespit edilmiştir.

3.1.4. İhtiyaç Odaklı Kurs Programının Uygulanmasında Yaşanan Problemlere Yönelik Bulgular

İhtiyaç Odaklı Kuran Kursu Öğretim Programının uygulanması süreçlerinde yaşanan diğer problemlere yönelik öğreticilerin verdikleri cevaplar dikkate alındığında yukarıda zaman-mekan düzenlemesinde de bazılarında işaret edildiği gibi birçok konuda sorunlar yaşandığı tespit edilmiştir. Yeterli sayıda öğrenci bulunamadığı için ek öğretim açamama ve ek ders ücreti alamama, öğretim programının esnek ders saatleri öngörüsünün pratikte zorlayıcı olması ve uygulanabilir olmaması, öğrencilerin kursa devam etmelerinde sorunlar yaşanması, öğrencilerin ek öğretim programı tercihlerinde farklılaşma olması ve bu programların açılmaması, öğrencilere her sene belirli içeriklerin tekrarlanması öğrencilerde bıkkınlığa sebep olması, kursa gelen öğrencilerin seviyelerinin aynı olmaması, öğrencilerin hazırbulunuşluklarının farklı olması ve farklı sosyo-kültürel ortamlardan gelmeleri gibi bazı problem alanlarına işaret edilmiştir.

İhtiyaç Odaklı Öğretim Programının uygulanmasında kendisinin özveri göstererek çözüm odaklı çalıştığını belirten bir katılımcı bu düşüncesini şu şekilde ifade etmiştir: “*Açıkçası yani bir zorluk göremiyorum. Yani insanla alakalı bir şey. O zorlukları aşmak istedikten sonra bir şekilde bir çözüm yolu bulunuyor bence...*” (KKÖ-1).

Yeterli öğrenci sayısı olmadığı için ek öğretim programı açılmadığı ve ek ders ücreti alınmadığını belirten bir öğretici bu konuda şunları belirtmiştir: “...Geçen sene hiç ek ders almadık. Aslında biz burada 3.30’a kadar ders yaptık. Öğrencilerimizle beraberdik. Ek öğretim için yeterli sayıda öğrenci olmadığından dolayı. Bazı hocalara ek öğretim açılıyor, bazı hocalara açılmıyor şeklindeydi. O zaman gidip idarecimize hiçbirimiz almayalım dedik. Bir kısmımız alacak bir kısmımız almayacak madem hiç almayalım. Biz bunu uygulamadık. Yani ders yaptık ama ek öğretim şeklinde biz resmiyete geçirmedik. Biraz sayımızın fazla oluşu, kadrolu hocalarımızın fazla oluşundan dolayı” (KKÖ-3). Benzer bir şekilde bir başka öğretici de “Genelde öğrenci bulamama sıkıntım var. Bunun dışında herhangi bir sıkıntım yok... Hani birkaç öğrenci Kur’an-ı Kerim öğrenmeye gelmek istiyor, birkaç öğrenci mesela tefsir öğrenmek istiyor veyahut da işte siyer öğrenmek istiyor. Sayı yine tamamlanamadığı için sayı problemiyle karşılaşıyoruz” (KKÖ-4) diyerek yeterli öğrenci olmaması durumuna işaret etmiştir.

İhtiyaç Odaklı Öğretim Programının bir gereği olarak esnek ders saatlerine göre düzenleme yapılması meselesinin pratikte uygulanabilir olmadığını belirten bir öğretici bu konudaki soruna şu cümlelerde değinmiştir: “Bizim yaşadığımız temel problem programı çok istediğimiz gibi de yerleştiremiyoruz, oturtamıyoruz. Öğrenci beş gün gelmek istemiyor, üç gün gelmek istiyor. Öğrenciyi de üç güne sıkıştırınca bu sefer ders saatleri de uzuyor. Bu sefer bunu istemiyor. O zaman ek öğretime alalım seni diyoruz. Ek öğretimde de her zaman on iki öğrenci bulup da onu açamıyorsunuz onun isteğine göre. Kimi akşam gelmek istiyor, kimi hafta sonu geleyim diyor, kimi hafta sonu gelemem diyor. Yani bu programların saatlerinin bu kadar esnek olması aslında bu kadar uygulanabilir değil. Çünkü ne olursa olsun siz toplumun çoğunluğuna göre hareket etmek zorundasınız. Program esnek gibi gözükse de aslında önceki programlarımızın çizgisinden çok da fazla çıkamıyoruz... Bir de evli barklı, çoluk çocuğu olan öğretmenleriz biz. Biz de programı saatlere çok çok esnek yapamıyoruz ki. Yani cumartesi pazar ders verebilen kaç tane hoca hanım vardır...” (KKÖ-5).

Kursa gelen öğrencilerin daha çok yetişkin kadınlardan oluşması nedeniyle onların ailevi sorumluluklarından kaynaklanan kursa gelememe durumlarının sorun oluşturduğunu belirten bir katılımcı şunları söylemiştir: “Özellikle hanımlarla görev yaptığımızdan dolayı onların ailevi sıkıntıları veya çocukları varsa okul programları dahilinde gelmeme sıkıntısı yaşıyoruz, başka bir sıkıntımız olmuyor” (KKÖ-6). Öğrencilerin kurstan talep ettikleri eğitimin farklılaşması durumunda bunların hepsinin farklı ek öğretim programları açarak

karşılanmasının zor olduğuna değinen bir katılımcı bu durumu; “...ek öğretimdeki öğrenci diyor ki hocam ben sadece Kur’an-ı Kerim öğrenmek istiyorum. Öbürkü diyor ki ben sadece dini bilgi öğrenmek istiyorum...” (KKÖ-7) cümleleriyle belirtmiştir.

Öğrencilere her sene belirli içeriklerin tekrar sunulmasının onlarda memnuniyetsizlik oluşturabildiğini ancak bunun gerekliliğini anlattıktan sonra anlayışla karşıladıklarını belirten bir öğretici bu durumu şu şekilde ifade etmiştir: “...yeni gelmiş bir öğrenciye tabii ki Elif Ba’dan başlıyoruz. Ama şu da bir gerçek ki her ne kadar öğrenci biliyor da olsa dilin kayması söz konusu, bu bizim için de geçerli. Harf talimi muhakkak her gelen öğrenciye eskisi olsun yenisi olsun muhakkak veriliyor. Dua talimleri de yine aynı şekilde eski olsun yeni olsun hepsini Sübhaneke’den başlatıyorum. Bu da artık öğrencilerde de biraz sıkıntı oluşturuyor. Her sene aynı şeyi mi tekrar edeceğiz? Ama her sene senin buna ihtiyacın var, çünkü dil kayıyor. Dualar bir de çok önemli namazın sahihliği, geçerliliği açısından. Bu biraz öğrencilerde sıkıntı oluşturuyor ama bunları güzel bir dille anlatınca sorun olmuyor” (KKÖ-8).

Öğrenci seviyelerinin farklı olması ve öğrencilerin bu seviye farklılıkları nedeniyle sıkılmaları, kursa gelen öğrencilerin hazırbulunuşluk durumlarının ve sosyo-kültürel farklılıklarının bulunmasından dolayı bazı sorunlar olduğuna işaret eden bazı öğretmenler bu konudaki değerlendirmelerini aşağıdaki şekilde dile getirmişlerdir:

“Öğrencilerin seviyeleri aynı olmadığı için okuldaki gibi birinci sınıf, ikinci sınıf tarzı olmadığından, herkese her şeyi anlatamadığımızdan biraz daha ileri seviyedeki bir öğrenci diğerlerini beklerken sıkılabiliyor. Bu sefer ona farklı bir şey verdiğimizde de bu sefer o da çok yürümüyor. Öğrencide şöyle düşünmeye başlıyor ‘o zaman ben bir saat bekleyip öyle ders vereceksem, bende bir saat geç geleyim’ gibi düşünüyor. Ona bir çözüm bulunmuyor... Yani herkes aynı seviye de olmadığı için ortak bir şeyi yakalamak zor oluyor” (KKÖ-9).

“Seviyeler çok farklı, hazır bulunuşluk çok farklı, eğitim, sosyal, kültürel ortamları bunların hepsi farklı. Yani bir sınıfta 15 tane öğrenci varsa aslında 15 tane sınıf var gibi olabiliyor. Ve onları idare etmek, aralarında bağlantı kurabilmek, ders anlatabilmek çok zor” (KKÖ-10).

Öğreticilerin İhtiyaç Odaklı Öğretim Programının uygulanması süreçlerinde yaşadıkları sorunlar bağlamında yaptıkları değerlendirmeler dikkate alındığında; öğrenci sayısının yeterli olmadığı durumlarda ek öğretim programı açılmaması ve ek ders ücreti

alınmadığına, esnek ders saatlerine göre düzenleme yapmanın pratikte işlemediğine, öğrenci profilinin yetişkin kadınlardan oluşması ve onların ailevi sorumlulukları nedeniyle kursa istikrarlı devam edemediklerine işaret ettikleri tespit edilmiştir. Ayrıca kurstan beklentiler ve bu bağlamda farklı eğitim taleplerinin karşılanmasında sorunlar bulunduğu, öğrencilere belirli içeriklerin tekrar sunulmasının memnuniyetsizlik oluşturduğu, kursa gelen öğrencilerin homojen bir grup olmaması nedeniyle seviyelerinin farklı olduğu, hazırbulunuşluklarının, eğitim ve sosyo-kültürel özelliklerinin farklı olmasından dolayı problemler yaşandığı ifade edilmiştir.

3.1.5. İhtiyaç Odaklı Kur'an Kursları Öğretim Programının Uygulanmasına Yönelik Önerilere Dair Bulgular

İhtiyaç Odaklı Öğretim Programının uygulanma süreçlerine dair katılımcı öğretmenlere önerileri olup olmadığı sorulmuştur. Öğreticilerin verdiği bilgiler doğrultusunda; programa çok fazla bağlı kalmadan çözüm odaklı hareket edilebileceği, öğrencilere yönelik sosyal etkinlikler düzenlenebileceği, ek öğretim programlarının ders saatleri ile bu programların açılabilmesi için gerekli olan öğrenci sayısının azaltılabileceği (2), öğrencilerin yaşlarına ve seviyelerine uygun sınıflar açılabilmesi, kursta takip edilen kitapların daha da genişletilmesi gerektiği, temel öğretim programı ders saatleri ile ilgili farklı alternatiflerin oluşturulması, öğrencilerin yaş farklılıkları nedeniyle onlara yönelik farklı etkinlikler verilmesi gibi çeşitli önerileri dile getirdikleri görülmüştür.

Kursların ve öğrenci profilinin farklılıklar taşıması gibi nedenlerle öğretim programına çok fazla bağlı kalmadan öğretmenlerin farklı çözümler geliştirebileceklerini söyleyen bazı katılımcılar bu düşüncelerini şu şekilde ifade etmişlerdir:

“...mesela müfredat konusuna çok takılıyoruz galiba ama ben müfredata takılmıyorum çünkü yani öğrencinin kapasitesine göre veya işte o an ki duruma göre de şekillendirebiliriz. Bence müfredata çok takılmayalım...” (KKÖ-1).

“...çok fazla müfredata bağlı kalmadığım için ben o programın içini doldurabiliyorum. O yüzden şu olsa daha iyi olurdu dediğim bir şey yok” (KKÖ-7).

Ek Öğretim Programlarının açılabilmesi için gerekli olan öğrenci sayısı ve haftalık ders saatlerinin daha da azaltılması önerisinde bulunan öğretmenlerden birisi bu konuda şu hususlara vurgu yapmıştır: *“Meselâ Ek öğretim programı illa 6 saat değil de haftada bir*

veya iki saat olsa, sayı 12 değil de 5 veya 6 kişi olsa. Çünkü gelen kişiler de bunun resmiyette olduğunu, bakın biz sizin için böyle bir şey açtık haftada 1 saat 2 saat deyip de biraz daha ciddiye alabilirler...” (KKÖ-3).

Ders saatlerinin azaltılması, temel eğitimin daha esnek bir şekilde uygulanabilmesi önerisinde bulunan bir diğer öğretici ise şunları dile getirmiştir: “*Bence ders saatleri biraz azalabilir. Haftada mesela on sekiz saat bir temel öğretim için fazla. Bir temel öğretim yerine kısa kısa iki temel öğretim yapılabilir. Mesela; üç gün öğleden önce yaparsınız, diğerini de üç gün öğleden sonra yaparsınız. İki tane temel öğretim olur. Çünkü benim yirmi beş, yirmi altı tane öğrencim oluyor. Ama hepsinin saati uymuyor. Kimi bebeğiyle ilgileniyor, kimi çocuğuyla ilgileniyor, kimi erken çıkıyor çocuğunu servise yetiştiriyor, kimi erken çıkıyor çocuğunu karşılıyor. Hani bu şekilde yapılabilir. Yani neden illa ki on sekiz saat. Gerçi diyebilirsiniz ki ek öğretim. Hocam sen o zaman üç tane ek öğretim üç farklı zamanda. Bu sefer de üç farklı grup kuracaksın. Üç farklı kayıt alacaksın*” (KKÖ-5). Temel eğitimin haftanın belirli gün ve saatlerinde yapılması zorunluğunun esnetilmesi önerisinde bulunan bir başka katılımcı da benzer bir konuya işaret ederek şunları ifade etmiştir: “*Bence belli saatler arasına fazla sıkıştırılmasa iyi olur. Mesela, illa ki öğrenci 9.30-13.00 arası burada bulunacak zorunluluğu olmasa. Aslında daha çok talebe kursa gelebilir. Özellikle yetişkinler bu saat zorunluluğundan dolayı gelmek istemiyor. Şunu da diyorum saat zorunluluğu da olmasa bir istikrar da olmayabilir. Hani giren çıkan belli olmayabilir bu da bir zorluk yaşatabilir. Aslında herkes bir şekilde gelip ders vermek istiyor ama saat zorunluluğundan kalmak istemiyor, kalmadığında hoca sıkıntı yaşıyor. Buna nasıl bir çözüm yolu bulunabilir bilmiyorum ama bu büyük bir problem...*” (KKÖ-9).

Kuran kurslarında öğretim programları yanında öğrencilere çeşitli sosyal etkinlikler düzenlenmesi yönünde öneri sunan bir öğretici ise şunları ifade etmiştir: “*...Genelde orta yaş ve üzeri ile birlikte oldum. Mesela pir-i fani dediğimiz boyuta doğru giden yaşlarda bizi bırakmak istemiyor, onlar da gelmek istiyor. Onlara da bir nevi rehabilitasyon merkezi gibi psikolojik anlamda rahatlayacakları bir ortama ihtiyaçları var ve kurslar bu işi görüyor daha çok. Bir nevi psikolojik danışmanlık merkezi gibi aslında kurslarımız. Bunlara rahatlatıcı etkinlikler düşünülebilir. Senede 1-2 kere çok geniş çaplı olmasa da bir kahvaltı, ufak bir gezi onları inanılmaz rahatlatıyor. Şimdiye kadar aslında yaşamamışız biz, şimdi yaşıyoruz diyorlar. Çok iyi geliyor onlara da*” (KKÖ-2).

Kuran kurslarında öğrencilerin yaş seviyelerine göre sınıflar açılabilmesinin daha verimli sonuçlar elde edilmesinde etkili olacağını ifade eden bazı öğretmenler bu konudaki düşüncelerini şöyle ifade etmişlerdir:

“En çok karşılaştığımız sıkıntı yaş seviyesi yani yaşlara uygun sınıflar açılırsa seviyeler ona göre belirlenirse sanırım daha verimli olur” (KKÖ-4).

“...yaşlılar ağırlıklı olduğu için benim sınıfımda o yüzden onlarla daha çok uğraşıyorum. Anlamıyor zaten. Genç hemen anlıyor. Bu sefer genci kitap okumaya yönlendirebiliyorum. Soru-cevap kartları alıyorum ben daha ziyade. Sıkılmadan oyun oynadıklarını düşünerek bilgi öğreniyorlar bilgi kartlarıyla. Ya da başka oyunlarla mesela oyun oynamaya gidin diyorum...” (KKÖ-10).

Öğretim programlarının uygulanmasına katkı sağlaması için kullanılan kitap gibi materyallerin daha da genişletilmesi önerisinde bulunan bir diğer katılımcı ise bu konudaki düşüncelerini şöyle açıklamıştır: *“Kitaplar biraz daha genişletilebilir aslında ama mecburen yardımcı kaynaklar kullanıyoruz. Sıyer dersi yapıyorsun, mecburen bir yardımcı kaynak kullanıyorsun veya akaid dersinde aynı şekilde bunlar genişletilebilirdi fakat Diyanet yayınlarından farklı kaynaklardan tedarik ediyoruz onu”* (KKÖ-6).

İhtiyaç Odaklı Kur'an Kursları Öğretim Programının uygulanmasına yönelik öneriler noktasında öğretmenlerin belirtmiş olduğu görüşlerde; öğrenci profilinin farklılıklar taşıması dolayısıyla programın uygulanmasında farklı çözümler geliştirilmesi, öğretim programları doğrultusunda sınıflar açılabilmesi için gerekli olan öğrenci sayısı ve ders saatlerinin azaltılması, alternatif temel öğretim programları olması ve temel öğretim programının uygulanmasında daha esnek hareket edilmesi, öğrencilere çeşitli sosyal etkinlikler düzenlenebilmesi, yaş seviyelerine göre farklı sınıflar açılabilmesi ve kurslarda kullanılan öğretim materyallerinin genişletilmesi önerileri tespit edilmiştir.

3.2. Kur'an Kursundan Beklentiler ve Bu Beklentilerin Karşılama Durumuna Yönelik Bulgular

Kuran kursuna gelen öğrencilerin beklentileri ve bu beklentilerin karşılanma durumuna yönelik sorulara öğretmenlerin verdikleri cevaplar farklı alt temalar halinde incelenmiştir. Buna göre öğrencilerin kursa geliş nedenleri ve bunda etkili olan faktörler, Kuran kursunda öğrencilerin en çok tercih ettikleri programlar ve bunların karşılanma

durumu, beklentilerin karşılanmasında yaşanan zorluklar, kursların fiziki koşullarının beklentileri karşılama durumu, öğrencilerin kursa devam edip etmemesinde etkili olan faktörler bu başlık altında değerlendirilmektedir.

3.2.1. Öğrencilerin Kursa Geliş Amaçları ve Bunda Etkili Olan Faktörlere Yönelik Bulgular

Öğrencilerin Kuran kursuna geliş nedenlerine dair sorulan soruya öğreticilerin verdikleri cevaplarda birçok nedenin etkili olduğu görülmektedir. Öğretici görüşlerine göre öğrencilerin kursa gelmelerinde en fazla etkili olan husus Kur'an-ı Kerim'i öğrenme ve daha güzel okuma arzusu (9) olduğu tespit edilmiştir. Bunun dışında psikolojik sıkıntılarından kurtulmak ve rahatlamak (4), dini bilgilerini geliştirerek dinini daha güzel öğrenmek (4), zamanlarını daha iyi değerlendirmek (3), ölmüşlerine Kur'an okumak (2), yalnızlık çekme ve arkadaş edinme ihtiyacı (2), manevi anlam arayışı, hayatlarında bazı şeyleri değiştirmeyi isteme, bilmediği şeyleri öğrenme arzusu ve arkadaş etkisi gibi etkenlerin öğrencilerin kursa gelişlerinde etkili olduğu görülmüştür.

Öğrencilerin Kuran Kursuna gelişlerinde Kuran-ı Kerimi öğrenme ve güzel okuma arzusunun önemli bir motivasyon kaynağı olduğu anlaşılmaktadır. Bu durumu ifade eden öğreticilerden bazılarının düşünceleri aşağıda yer almaktadır:

“...zaten amaç Kur'an öğrenmek, gençler kadar iyi olmasa da yapabildikleri kadar daha güzel okuyabilmek. Bu yaşa kadar öğrenmedik şimdi bize kızarlar mı, ayıplarlar mı, bize gülerler mi çekinceleriyle geliyorlar fakat geldiklerinde böyle bir şey olmadığını gördüklerinde rahatlıyorlar. Hatta gelmeye çekinen birçok insanı da kurslara çekmeye çalışıyorlar. Çok gayretleri var ve her dönem her insan yanında bir kişiyi ekliyor. Getirirse belki ancak bu vebalden kurtulabiliriz diye...” (KKÖ-2).

“Geliş amaçları öncelikle Kur'an-ı Kerim'i öğrenmek, ölmüşlerine Kur'an-ı Kerim okuyabilmek için, kendileri de güzel Kur'an-ı Kerim okuyabilmek için genelde Kuran öğrenmek amaçlı kursa geliyorlar” (KKÖ-4).

“...kursa gelen her öğrenci Kur'an-ı Kerim öğrenmek için geliyor. Yani birinci kaideleri Kur'an-ı Kerim öğrenmek. Ancak Kur'an öğrenirken diğer şeyleri öğrendiğini de fark ettirmek yine bizde. ...Kur'an'ı çok güzel öğrenmek istiyor, mahrecini, sıfatını ama ne

bileyim 'namazım kabuldür, tesettürüm tamamdır' diyor yani halbuki tesettürü yok. Ana hedef Kur'an-ı Kerim için geliyor" (KKÖ-7).

Öğrencilerin kursa gelişlerinde etkili olan faktörlerden bir diğerinin ise psikolojik sorunlardan uzaklaşma ve rahatlama arzusu olduğu görülmüştür. Öğreticilerden birisi bu durumu şöyle açıklamıştır: *"...büyük bir grup da psikolojik sıkıntılarından dolayı kendini kursa atıp rahatlatmak adına, psikolojik destek almak adına bu sebeple geliyor. Özellikle yuvasında sıkıntı yaşayan, huzursuz olan veya psikolojisi bozuk, depresyonda olan hanımlar daha çok geliyor" (KKÖ-6).* Bir başka öğretici ise benzer bir amaçla öğrencilerin kursa geldiklerini şu cümlelerle ifade etmiştir: *"...mesela kafa dağıtmak için gelenler de var yani mesela evde çok bun alıyor ama buraya gelince işte arkadaşlarıyla sohbet edip veya bir şeyler dinlediğinde kafası dağılıyor ve eve gidince daha relaks olabilen insanlar da var" (KKÖ-1).*

Öğrencilerin Kuran Kursuna dini bilgilerini geliştirmek ve dinini daha iyi öğrenmek için geldiklerini belirten öğretmenlerin görüşlerinden bazıları şöyledir:

"...kursta bilgilendikçe dinini daha güzel öğrenme konusunda çabaladıklarına şahit oluyorum" (KKÖ-4).

"...hani Allah'ın kelamını okumak, bu dini öğrenmek için geldikleri için sıkıntı yok. O yüzden sürekli dört yıl, beş yıl boyunca gelebiliyorlar" (KKÖ-8).

Zamanlarını daha iyi değerlendirmek amacıyla kursa gelen öğrencilerin bu durumlarını bir öğretici şöyle ifade etmiştir: *"...birincisi zamanını bereketli kılmak için geliyor, yani benim öğrencilerim bu şekilde geliyor hamd olsunlar. Zamanı bereketli kılmak hem niçin geldiklerini biliyorlar" (KKÖ-8).* Bir başka öğretici de *"...genellikle evde boş duruyorum hocam yani boş durmayayım geleyim bir iki harf öğreneyim..." (KKÖ-5)* cümleleriyle benzer bir duruma işaret etmiştir. Hayatlarında bazı şeyleri değiştirmek için gelen öğrenciler olduğunu belirten bir öğretici şunları dile getirmiştir: *"...özellikle bazı şeyleri fark etmiş gençler de hayatlarına dair bazı şeyleri değiştirmek istedikleri için geldiklerini söylüyorlar. Mesela öğrencilerden buna yönelik dönütler alıyorum. Örneğin; çocuğu çok yaramazlık yaptığı için döven genç bir anne işte kursa geldikten sonra bunun yanlış olduğunu ve bıraktığını söyledi..." (KKÖ-9).*

Kuran kurslarının çeşitli nedenlerle yalnızlık hissi yaşayan ve bu eksikliklerini arkadaş edinmek ve sohbet etmek suretiyle gidermeye çalışan yetişkin kadınlara önemli bir katkı sağladığı da görülmektedir. Öğreticilerden bazıları bu duruma şöyle işaret etmişlerdir:

“Özellikle ailesini kaybetmiş, dul olanlar yalnızlaştıklarını düşünüp kursta biraz daha arkadaş çevresi edinmek istemesi, aynı zamanda Kur’an- Kerim okuyup dini bilgiler öğreniyorum diye geliyorlar...” (KKÖ-9).

“Orta yaş öğrencilerim arkadaş çevresi bulmak sohbet etmek, yaşlı öğrencilerim genelde kimsesiz ve aslında kimsesiz derken yani var birileri de ilgisiz. Eşleri vefat etmiş dul hanımlar, değişik sebeplerle sohbet etmek, ortam değiştirmek...” (KKÖ-10).

Ölmüşlere Kur’an okuma, manevi anlam arayışı, bilmediği şeyleri öğrenme isteği ve arkadaş etkisi ile kursa gelen öğrencilerin bu durumlarını bazı öğretmenler şu şekilde belirtmişlerdir:

“...ölmüşlerine Kur’an-ı Kerim okuyabilmek için, kendileri de güzel Kur’an-ı Kerim okuyabilmek için...” (KKÖ-4).

“Annemize, babamıza bir Yasin okuyalım...” (KKÖ-5).

“...yıllarca aynı işi yapmaktan, ev içerisindeki problemlerden, çalışmaktan sıkılmışlar ve kendi eksiklerini, ruhunda gördükleri açlığın dünya malında olmadığını aslında o dönemde fark ediyorlar. Arayıştalar yani o boşluğu doldurmak amaç...” (KKÖ-2).

“İlk başta en sevdiği arkadaşı kursta diye gelenler var...” (KKÖ-1).

Öğrencilerin Kuran Kursuna gelişlerinde etkili olan faktörlere yönelik öğretmenlere yöneltilen sorulara verdikleri cevaplardan elde edilen veriler ışığında özellikle Kur’an’ı öğrenme ve daha güzel okuma motivasyonunun önemli bir faktör olduğu anlaşılmaktadır. Bununla birlikte Kur’an kurslarının sosyal yaşamlarında çeşitli sorunlar yaşayan kadınların psikolojik sıkıntılarının giderilmesi ve rahatlatılması konusunda da önemli bir işlev gördüğü tespit edilmiştir. Aynı şekilde yalnızlık, boş zamanlarını daha iyi değerlendirme gibi sosyal bir ortam sağlama boyutunda da kuran kursları öğrencilere katkı sağlamaktadır. Öğrencilerin kursa gelişlerinde dini bilgilerini geliştirme ve dinini daha iyi yaşama, ayrıca ölmüşlerine Kur’an okuma gibi çeşitli dini saiklerle de kursa yöneldikleri görülmektedir.

3.2.2. Öğrencilerin En Çok Tercih Ettikleri Ek Öğretim Programları ve Bunların Açılma Durumlarına Yönelik Bulgular

İhtiyaç Odaklı Öğretim Programında öğrencilerin beklenti ve taleplerinin karşılanması önemli bir boyuttur. Bu kapsamda öğrencilerin en çok hangi ek öğretim programlarını tercih ettikleri ve bunların karşılanabilme durumlarını sorduğumuz öğretmenlerin verdikleri cevaplara göre en fazla Kur'an-ı Kerim'in (6) tercih edildiği belirtilmiştir. Kur'an-ı Kerim dışında resmi öğretim programında ek program olarak yer almamasına rağmen ayrıca Tefsir (3), Meal (3), Arapça (2), Hadis alanında ders almak talepleri olduğu görülmüştür. Öğrencilerin bunların dışında ibadet (2), itikat (2), ahlak ve siyer gibi dersleri de talep ettikleri anlaşılmaktadır. Öğrencilerin bu taleplerinde toplumun Kur'an okumaya yüklediği anlamın öğrenciler üzerinde etkili olduğu, ibadetleri daha iyi yapabilmek için hem Kur'an hem de ibadet alanında dersleri tercih ettikleri vurgulanmıştır.

Öğrencilerin ek öğretim programı tercihleri ile ilgili öğretmenlerin ifade ettikleri düşüncelerden bazıları aşağıda yer almaktadır:

"...ben ilk ekimi Kur'an-ı Kerim, ikinci ekimi de ibadet, ibadet bittiğinde itikat, itikat bitince Ahlak sırayla açıyorum..." (KKÖ-1).

"...Tefsir çok istiyorlar. ...namaz surelerinin mealini çok istiyorlar. Kelime mealini, namaz surelinin. Mesela 'biz okuyoruz namaz surelerini fakat kelime mealini iyi bilmiyoruz' deyip böyle istekleri çok oluyor... Arapça isteyenler var. Mesela Arapça dersi yoktu bayanların normalde. Arapça dersi isteyenler oluyor" (KKÖ-3).

"Kur'an-ı Kerim yine daha çok tercih ediliyor. Daha sonrasında da yine Tefsir ve Arapça..." (KKÖ-4).

"...bize gelen öğrenciler genellikle meal ağırlıklı tercih ediyor ...çoğunlukla Kur'an-ı Kerim'i öğrenen, daha önce Kur'an Kursu'na Kur'an-ı Kerim'e iki yıl gelmiş olan öğrenci ek öğretime gelip birazcık meal görmek istiyor. O yüzden ona göre Kur'an-ı Kerim hatim kuru açıyorum mesela hatim mealle beraber gidiyoruz. Ona çok rağbet oluyor..." (KKÖ-5).

"Kur'an-ı Kerim okumaya büyük bir önem veriliyor bizim toplumumuzda. Anlamını anlamasa bile sürekli hatim etmek istiyor..." (KKÖ-10).

Öğrencilerin talep ettikleri ek öğretim programları olmakla birlikte bunların karşılanma durumu veya bunların karşılanmasında yaşanan sorunlar kapsamında öğreticilerin çeşitli değerlendirmeleri olmuştur. Bu değerlendirmelere göre; taleplerin karşılanmasında en fazla zorluk yaşanan mesele programın açılması için gerekli olan öğrenci sayısının karşılanamaması (6) olmuştur. Sayıyı tamamlayamama konusuna vurgu yapan öğreticilerden bazılarının bu husustaki değerlendirmeleri şöyledir:

“...sayıyı oluşturup açamadıklarım olmuştur yeterli sayı olmadığında” (KKÖ-2).

“...sayıda çok sıkıntı oldu.. Mesela çok istediler hocam ek ders olsun. Mealli namaz surelerini öğrenelim. Tamam dedik. Öğleden sonra açalım fakat bir bakıyoruz katılım 5 kişiye düşmüş. Hani diğerleri gitmiş. Çok küçük çocuğum var diyor. Kreşten çıkıyor diyor. İşte ben müsait değilim deyip de işte o şeyden dolayı katılım yeterli sayıya ulaşamıyor” (KKÖ-3).

“Ek öğretim programlarını yine benim karşılaştığım en önemli sorun sayıyı tamamlayamama; yoksa zaman ve mekan açısından herhangi bir sıkıntım yok” (KKÖ-4).

“...tabi sayı 12 kişi bazen olmayabiliyor. 7-8 kişi. ama öyle durumlarda mesela ben sınıf açmadığım için gönüllü olarak kalıyorum. o şekilde devam ediyorum. Ortaokul öğrencilerim vardı. Sayımız hanımlarla beraber 8 kişi falan oldu. 12 kişi olamadık ama ben haftanın 3 günü aynı ek öğretimi yapar gibi burada kaldım, dersimizi yaptık ama tabi ki sınıf açamadım...” (KKÖ-10).

Bazı öğreticiler (3) öğrencilerin talep ve beklentileri doğrultusunda ek öğretim programlarının açılmasında sorun yaşamadıklarını ve karşılayabildiklerini belirtmişlerdir. Bir öğretici ek öğretim programının uygulanmasında öğrencilerin talep ettikleri saatlere uygun bir program oluşturamadığını belirterek şunları ifade etmiştir: *“...tek öğreticinin olduğu kurslarda ek öğretim programını öğrencilere uydurmak çok zor oluyor. Ama burada iki öğretici olsanız öğrenci en azından birine uymazsa öbürüne gider. Hani ben o açıdan sıkıntı yaşıyorum” (KKÖ-5).* Bir diğer öğretici de öğrencilerin istikrarlı bir şekilde devam etmemeleri nedeniyle programların uygulanmasında zorluk yaşadığını şu şekilde belirtmiştir: *“yani öğrenci geleceğim deyip gelmeyebiliyor. Kaydını yaptırıyor sonra gelmiyor. işte işi çıkıyor bir şeyler oluyor. Söz verip sözünde durmama sıkıntımız var bizim. Aslında izin de veriyoruz istedikleri zaman ama bir aşamadık onu...” (KKÖ-10).*

Öğreticilerin görüşleri doğrultusunda öğrencilerin ek öğretim programlarından en çok Kur'an-ı Kerim'i tercih ettikleri anlaşılmaktadır. Bununla birlikte özellikle Tefsir, meal ve Arapça gibi alanlarda da taleplerinin olduğu anlaşılmaktadır. Öğrencilerin ek program taleplerinin karşılanması konusunda en fazla yaşanan sorunun ise programı açmak için gerekli olan öğrenci sayısının tamamlanamaması olduğu tespit edilmiştir. Bunun yanında öğretici sayısının yeterli olmaması nedeniyle öğrencilerin talepleri doğrultusunda ek öğretim saatlerini planlayamama ile yine öğrencilerin istikarlı devam etmemelerinin zorluk oluşturan diğer hususlar olduğu görülmektedir.

3.2.3. Kurstan Beklentilerin Genel olarak Karşılanma Durumuna Yönelik Bulgular

Öğrencilerin ve öğretmenlerin Kuran Kursundan genel olarak beklentilerinin karşılanıp karşılanmadığına yönelik soruya öğretmenlerin verdikleri yanıtlar değerlendirildiğinde öğretmenlerin çoğunluğu (8) kurstan beklentilerin karşılandığını düşünmektedirler. Bununla birlikte beklentilerin karşılanması üzerinde etkileri olan spesifik bazı değerlendirmeler de yapılmıştır. Öğreticilerden birisi, öğrencilere verilen eğitimin sonuçlarının onlarda yeterince görülmemesinin kendi beklentileri açısından sorun olduğunu belirtmiştir. Bunun dışında başka bir öğretici yönetici ile yaşadığı sorunlar nedeniyle beklentilerinin karşılanmadığını ifade ederken, bir diğer öğretici kursta temizlik ve benzeri ihtiyaçları göreceğ bir görevlinin olmamasından dolayı kursa gelen öğrencilerin bu tür işlerle meşgul olmalarının beklentilerin karşılanması açısından olumsuzluk oluşturduğunu dile getirmiştir. Bir başka öğretici de öğrencilerin yaş ve eğitim durumu gibi farklılıkları nedeniyle hepsine yeterli düzeyde eğitim verip veremediği konusunda yaşadığı tereddütlere işaret etmiştir. Öğreticilerin belirtilen bu hususlarla ilgili düşüncelerinden bazı örnekler aşağıda yer almaktadır.

“...öğrencilerin benden beklentilerinin karşılandığını düşünüyorum. Bana bir eksik yansıtıyorlar tabi ki, çok değer veriyorlar Allah razı olsun. Ben mutlaka daha iyisini de yapmaya çalışıyorum elimden geldiğince. Ama mutlaka şartlar güzel olmuş olsa çok daha güzel işler başarılabilir yani o gelmeyenleri çekme adına. Belki müstakil bir kursumuz olsa başka etkinlikler de yaparak gelmeyenleri oraya çekebilirdik...” (KKÖ-2).

“Benim beklentim açısından karşılanmayan, bir hoca herhalde anlattığı şeylerin öğrenciler tarafından uygulanmasını bekliyor. Bizim temel problemimiz öğrettiklerimizi hayata geçirme noktasında oluyor. Ben öğrencilerimde bunu çok göremiyorum. Çok

uğraşıyorsunuz aylarca mesela ben şöyle bir örnek vereyim. Bir öğrencim üvey kızıyla küstü. Tam iki yıl uğraştım, ama barıştıramadım. Yani bazı şeyleri öğrencinin hayatına aktaramıyorsunuz. Öğrencinin hayatına ancak o izin verdiği ölçüde müdahale edebiliyorsunuz. Hani ben onu da biraz sosyal ortamda bir araya gelerek aşmaya çalışıyorum, ama onu da aşamıyorsun...” (KKÖ-5).

“...ara ara gelip de temizliği yapacak, bulaşıkları yıkayacak, hanımları da burada işle uğraşmalarını engelleyecek bir kişi olabilir bence kurslarda. Çünkü kadın zaten evde iş gücü yapıyor, kan ter içinde buraya geliyor. Burada da bulaşık yıkattırıyor kadınlara, burada da temizlik yaptırıyoruz. Sonra bir daha gidiyor kan ter içinde bir daha yapıyor... çok fazla dillendirmeseler de tavırlarından anlıyorsunuz şikayetçi olduklarını. Yani çok hoşlanmıyorlar.” (KKÖ-5).

“...Şimdiye kadar öyle bir sıkıntıyla karşılaşmadık gelen öğrenciler gerçekten bir daha bizden kopmamak adına tatil olduğunda bile bunalıma girmekte, birlikte sürekli bir an önce görüşelim biran önce kurs açılın talebindeler” (KKÖ-6).

“...yöneticiyle biraz sıkıntılar yaşıyorsunuz o zaman. Ondan dolayı pek fazla dile getirmek istemiyorum. Sivrilme değil aslında ihtiyaçlarınızı söylediğiniz zaman karşı taraf olumlu cevap vermiyor. Bu biraz sıkıntı oluşturabiliyor” (KKÖ-8).

“...benim acımdan sınıf ortamı sürekli karışık olduğu için yaş, eğitim, sosyokültürel bende sürekli yetersizlik hissi oluşuyor. Elimden gelenin en iyisini yapmaya çalışsam da sürekli hani diyorum daha fazlasını öğretebilirdim öğretemedim. Hanımlara da söylüyorum, helallik de istiyorum. Çünkü çok daha fazlası var, onlar diyorlar ki çok şey öğrendik, çok şey öğrendik ama daha öğrendikleri 1. Asama...” (KKÖ-10).

Öğreticilerin beklentilerin karşılanması hususundaki düşünceleri dikkate alındığında spesifik bazı konular dışında genel olarak Kuran Kursundan beklentilerin karşılandığı anlaşılmaktadır.

3.2.4. Kursun Fiziksel Koşullarının Yeterliliği ve Öğrenci Beklentilerini Karşılama Durumuna Yönelik Bulgular

Kuran kurslarındaki fiziksel şartların yeterliliği ve öğrenci beklentilerini karşılama durumuna bakıldığında öğretmenlerin bazıları (6) fiziksel imkânların yeterli olduğuna ve bir

sorun yaşamadıklarına işaret etmekle birlikte çeşitli eksiklikler olduğu (6) da dile getirilmiştir. Kursta ısınma sorunu, uzak mesafelerden gelen ve gün boyu kursta kalan öğrencilere yemek sağlayamama, kursun tek sınıfı olması, bahçe olmaması, kursun küçük olması gibi çeşitli eksiklikler belirtilmiştir. Kurslardaki birçok fiziki ve teknik sorunun öğretmenlerin özveri ve gayretli çalışmaları ile giderilmeye çalışıldığı da anlaşılmaktadır.

Kursun fiziksel koşullarının yeterli olduğunu belirten öğretmenlerin düşüncelerinden bazıları şöyledir:

“Bence yeterli. İyi bir kursta görev yapıyorum. Elhamdulillah, her şey var. Şu an tek sınıfız, yazın iki sınıf oluyor. ...sıralarımız, masalarımız, projeksiyonumuz, lavabolarımız, kaloriferimizin ısıtması vs. her şey gayet iyi” (KKÖ-9).

“Burada yeterli hamd olsun. Yani fiziki olarak her şeyimiz var, mutfağımız var, lavabolarımız var” (KKÖ-8).

“Elhamdulillah bizim bahçe açısından olsun sınıf açısından sosyal etkinlik açısından çok müsait. Bayanlar da memnun. Mesela bizim bu öğretmenler odamızın üstü misafirhane şeklinde. Özel çay saatleri yaptık. Bayanlarla hazırlık yaptık. Bütün hocaları davet ettik. Dersten sonra tanışma. ...böyle imkanlar çok güzel. Kütüphanemiz var aynı şekilde” (KKÖ-3)

Kursun fiziksel şartlarında ısınma, kursun küçük olması, bahçe olmaması gibi çeşitli eksiklikler olduğuna işaret eden öğretmenlerin düşüncelerinde bazıları ise şöyledir:

“Biz klima ile ısıtıyoruz ve buraya soba kuramıyoruz. Çünkü bayanların soba yakmasında sıkıntılar olabiliyor. Klima sadece sınıfı sıcak yapıyor, kursun diğer tarafları o kadar soğuk oluyor ki burası bayağı soğuk bir kurs...” (KKÖ-1).

“...Kendim haftada 3 gün 8 ay boyunca onlara yemek tedarik etmeye çalıştım. Ama müftülüğüme söylediğimde ben yardımcı olamam dedi. O zaman benim ne yapmam gerekiyor, bu problemi çözmem gerekiyor...Oturup da ahlanıp vahlamanın bir anlamı yok. Çünkü eğitim aksayacak onlar bir daha gelmek istemeyecekler. Çok zayıflar, gusül abdesti almasını bilmeyenler var, ben bu vebali kaldıramam, bu yüzden ben elimden geleni yapmalıyım...” (KKÖ-1).

“Benim kursumun fiziksel şartları yeterli değil. Bahçemiz yok en basiti. Direk caddeye yani sokağa açılıyor. Bahçe olmadığı için yaz kursunda özellikle çocuklar teneffüse çıkamıyorlar. Kurslarda sigara içilmiyor. Hanım belki bir çayını alacak belki bir sigara içecek. Bir banka oturmak isteyecek. Benim böyle bir imkanım yok. Üstelik tek sınıfım olduğu için bir de idare odam var ama; başka bir yerim yok ...yani benim kursum Kur'an Kursu olması açısından ufak bir yer” (KKÖ-5).

Bazı kurslarda fiziki şartlardaki eksikliklere rağmen gayretli çalışmalar ile bu sorunların giderilmeye çalışıldığı anlaşılmaktadır. Öğreticilerden birisi bu konuyu şu şekilde ifade etmiştir: *“Ben gitmeden önce çok daha kötü durumdaymış. O kötü zamanı da bildikleri için 'kursumuz şu an çok iyi hale geldi' diyorlar. Sınıfın içerisinde nefes alabileceğimiz, içeri girdiğimizde içimizin ferahlayacağı bir atmosfere çevirdik. İçimizin rahatlayacağı ortamlar oluşturmaya çalıştık...” (KKÖ-2).*

Öğreticilerin bu değerlendirmeleri ışığında Kuran kurslarının bazılarında fiziksel şartların yeterli olduğu ve bu durumun beklentileri karşıladığı söylenebilir. Bununla birlikte her kurs arzu edilen fiziki imkanlara sahip olmadığı için gerek öğretici ve gerekse öğrencilerin beklentilerini tam olarak karşılamamaktadır. Bu tür fiziki koşulların yetersiz olduğu durumlarda bazı öğretmenlerin özveriyle bir şekilde çalışarak bu eksiklikleri gidermeye çalıştıkları görülmektedir.

3.2.5. Kursa Devam Eden ve Etmeyen Öğrencilerin Kararlarında Etkili Olan Faktörlere Yönelik Bulgular

Kuran kursuna gelen öğrencilerin kursa devam edip etmemelerinde etkili olan faktörlere yönelik soruya öğretmenlerin verdikleri cevaplar doğrultusunda bazı sonuçlara ulaşılmıştır. Buna göre öğrencilerin kursa devam edip etmemelerinde sağlık sorunları (7), hastane randevuları (4), yakınlarla yapılan çeşitli ziyaretler (hasta, cenaze, düğün vb) (3), mevsime göre bahçe ve tarla işleri (2), ailevi sorunlar (2), toruna bakma, taşınma ve ev ile ilgili sorumluluklar gibi faktörlerin etkili olduğu anlaşılmaktadır.

Öğrencilerin sağlık sorunları nedeniyle kursa devam edemediklerini belirten öğretmenlerin düşüncelerinden bazıları aşağıda yer almaktadır:

“...bir öğrencimiz sağlık sorunları, hamilelik geçiriyormuş haberi yokmuş. Daha sonra hamile olduğunu öğrendi. O şekilde gelemedi...eşi rahatsız oluyor evde duruyor. çocuğu hasta oluyor evde kalıyor...” (KKÖ-3).

“Genel de haftalık belli bir yaş üzerinde oldukları için genelde hastalık veyahut da eşlerinin hastalığı, rahatsızlığı durumu...” (KKÖ-4).

“...Ya ameliyat olmuştur, ya gelini doğum yapmıştır, ya da evde eşiyile alakalı sağlık sıkıntılarıyla ilgili durumlarda...” (KKÖ-6).

“...bir de hastalık. Normal yaşın üzerinde geldikleri için orta yaş elli ve üzeri sürekli hastalar. Hastalık hastasıyız da diyebiliriz, ondan kaynaklanıyor...” (KKÖ-8).

Öğrencilerin sağlık sorunları ile irtibatlı bir boyut olarak hastane ve doctor randevuları nedeniyle de zaman zaman kursa devamsızlık yaptıkları ve gelemedikleri de dile getirilmiştir. Öğreticilerden birisi bu konu ile ilgili düşüncelerini şu şekilde ifade etmiştir: *“...eşi hasta o doktora götürüyor, çocuğu hasta o doktora götürüyor...” (KKÖ-8).* Bir diğer öğretici de benzer bir konuya işaret ederek hastane randevuları konusundaki şu uygulamasını aktarmıştır: *“...ben diyorum ki siz gelmeyebilirsiniz, hastalığınız olur. Benim de hastane işlerim oluyor. Ben de onlara haber veriyorum, ama diyorum ki benim haberim olsun ki, ben ona göre bileyim...” (KKÖ-5).*

Bazı öğrencilerin hasta, cenaze ve düğün gibi hadiseler nedeniyle yakınlarına ve tanıdıklarına yaptıkları ziyaretler nedeniyle kursa devam edemedikleri anlaşılmaktadır. Öğreticilerden birisi bu durumu *“...ziyaret etmeleri gereken önemli bir yer mesela cenaze gibi veya hasta ziyareti gibi önemli şeyler...” (KKÖ-1)* cümleleriyle ifade ederken, bir başka öğretici benzer durumla alakalı şunları dile getirmiştir: *“...Cenazesini çıkabiliyor. Kendisi muayeneye, hastaneye gitmesi gerekiyor. Böyle durumlarda gelememezlik yaptılar” (KKÖ-3).*

Bahçe ve tarla işleri, taşınma, toruna bakma, ailevi sorunlar, ev ile ilgili sorumluluklar gibi çeşitli nedenlerle kursa devam edemeyen öğrenciler olduğunu belirten öğretmenlerin bu düşüncelerinden bazıları aşağıda yer almaktadır:

“...bulduğum bölgede Karadeniz kökenli insanlar olduğu için genelde bahçe vs. faaliyetleri oluyor...” (KKÖ-9).

“Gelmeme sebebi mesela bir öğrencimiz başlamıştı, çok güzel Kur’an’a geçirdik ama hep böyle devamsızlık yaptı. Öğrendiğimizde aile sorunları çıktı ortaya. işte babası market işletirken büyük bir borca giriyorlar. Hapse girdi. Daha sonra bu ailevi problemlerden dolayı gelemedi...” (KKÖ-3).

“...hani oğlu, kızı çalıştığı için torun bakma gibi durumlardan dolayı kursa gelemiyorlar...” (KKÖ-4).

“...Yani öğrenci eğitimin içindeyken bir sonraki seneyi tutuyorum ama tabii ki ayrılanlar olabilir, fiziki şartlar, buradan taşınma olabilir, rahatsızlık...” (KKÖ-7).

“...Boş vermişlikten kaynaklanan bir devamsızlık değil, sonuçta hepsi ev hanımı ve sorumluluğunu bilen öğrenciler hani benimkiler. Hani gelmedikleri zaman, devamsızlık yaptıkları zaman zaten beni arayıp bilgilendiriyorlar. Gelmeyenler de hep belirli öğrencilerdir ve belirli öğrenciler de sürekli gelir, devamsızlıkları yoktur” (KKÖ-8).

Kuran Kursu öğretmenlerinden birisi de öğrencilerin devam etmelerini sağlamak için uyguladığı bazı stratejeleri aktarmış ve bu konuda olumlu bazı sonuçlar aldığını şu şekilde ifade etmiştir: *“Benim genellikle devamlı ilgili çok sıkıntım olmuyor. Biraz bu konuda disiplinli olduğum için... Yani şöyle yapıyorum. ‘Üç gün habersiz gelmeyen bir daha gelmesin’ diyorum. Bu kadar net. İster bu kırk yaşında, elli yaşında, altmış yaşında kadın olsun, ister çocuk olsun. Çünkü burası bir eğitim kurumu. Siz nasıl ki çocuklarınızı her gün dakika bile geciktirmeden okula yetiştiriyorsanız buraya da göndereceksiniz, ya da bayanlarsa siz geleceksiniz... Tabii ki işiniz olur, hastane işleri çok oluyor mesela. Misafirleri çok geliyor. Ben onlarla sene başında anlaşıyorum. Bakın diyorum, dersleri dört güne koyuyorum genelde bir gün boş bırakıyorum. ‘Bu boş gününüz, çarşı pazar gününüz ya da misafir gününüz’. Lütfen misafirlerimizi o gün almaya çalışalım. İşte çarşı pazarlarınızı öğleden sonra yapmaya çalışın. ...yani biraz da beni bilerek başlıyor. Hani benim çok böyle geç kalınmasını; hatta annem de bana öğrencilik yaptı. Sonradan başka bir ilde Yalova’da Kur’an Kursu öğrencisi olunca dedi ki bana, ya dedi, ‘kızım, sen çok sıkardın. Buradaki hoca hanım geç geliyor, erken çıkıyor. Sınıfta üç kişi kalıyor, dört kişi kalıyor. Hiç umursamıyor’ Ya dedim, anne benim kursum da on beş kişinin altına asla düşmedi bütün kış. Neden? Ben sıkıttım için... Kışın da hanım gelmiyorsa hemen ararım. Hayırdır, neden gelmedin? Çünkü burası bir eğitim kurumu. Eğitim sekteyi kabul etmiyor” (KKÖ-5).*

Öğreticilerden elde edilen bilgilere göre öğrencilerin kursa devam etmemelerinde sağlık sorunları, ailevi ve sosyal sebeplerin etkili olduğu anlaşılmaktadır. Öğrencilerin yetişkin kadınlardan oluşmaları, belirli bir yaş aralığında olmaları ve sorumluluklarının bulunmaları nedeniyle kursa devamlarında bu tür aksaklıkların oluşması doğal bir durum olarak değerlendirilebilir.

3.3. Kur'an Kursu Öğretim Programının İçeriğine Yönelik Bulgular

3.3.1. Öğretim Programının İçeriğinin Yeterliğine Yönelik Bulgular

Araştırmada Öğreticilere İhtiyaç Odaklı Öğretim Programının içeriğini yeterli bulup bulmadıklarına dair sorulan soruya hem kendi açılarından hem de öğrenciler açısından bakarak değerlendirme yapmaları istenmiştir. Öğreticilerin tamamına yakını (8), kendi açılarından bakınca öğretim programının içeriğini yeterli görmediklerini belirtmiştir. Bu öğretmenlerden bazıları ders kitapları (4), bazıları öğrenme alanları (2), içeriğini yeterli görmediğini ifade etmiş, bir öğretici ise genç öğrenciler için içeriğin yetersiz olduğunu söylemiştir. Bir öğretici de içeriği yetersiz gördüğünü fakat öğretici profili itibarıyla bu içeriği uygulamakta bile zorlandığını dile getirmiştir. Bazı öğretmenler (2) ise öğretim programının içeriğinin yeterli olduğunu ifade etmişlerdir.

Öğreticilerin öğretim programı içeriğinin yeterliğini değerlendirirken, öğrencilerin yaş ve eğitim seviyesi, ders kitapları, öğrenme alanları gibi farklı boyutları göz önünde bulundurdıkları ve buna göre düşüncelerini ifade ettikleri görülmektedir.

Öğretim programının içeriğinin genç öğrenciler için yeterli olmadığını, söyleyen bir öğreticinin görüşü şu şekildedir:

“Gençler için yeterli değil. Ama üst yaş grubuysa, teyzelerleyse bunları yapabiliyorsak ne alâ” (KKÖ-2).

İçeriği ders kitapları açısından değerlendiren öğretmenlerin (2), görüşleri şöyledir:

“Yeterli değil hocam. Ben zaten dediğim gibi Diyanet'in kaynaklarını kullanmıyorum. Kaynak dediğim Diyanet'in bize verdiği “Dinim İslam” kullanmıyorum. Çünkü o çok basit hocam içeriği bence çok kısır” (KKÖ-1).

“Yeterli bulmuyorum. Bence daha geniş kapsamlı anlatılmalı. Kıssalara, hadislere daha çok yer verilmeli, biraz daha halk diliyle daha yumuşak bir üslupla anlatılmalı. Hani kısa, öz değil de biraz daha geniş yer verilmeli kitaplarda” (KKÖ-4).

Öğretim programı içeriğini öğrenme alanları yönüyle değerlendiren bazı öğreticiler (2) şunları ifade etmektedir:

“Yeterli değil. Yani siyer yeterli değil. Hem kış dönemi için yeterli değil hem yaz dönemi için yeterli değil. Kış kursunda da şöyle yine aynı şekilde bir dönemde hemen hemen bitirip ikinci dönemde daha çok kişiliği üzerinde duruyoruz peygamber efendimizin. Nasıl bir babaydı, nasıl bir eşi? Bence bu konular yetersiz” (KKÖ-5).

“...hocam benim zaten Kur'an müfredatım onun zaten değişmesi gerekiyor şöyle değişmesi gerekiyor elbette ki o bilgiler bana lazım ama Kur'an müfredatım işte en basitinden bir hafta boyunca Bakara suresi yani Kur'an'a direkt geçtin bazen bir sayfa oluyor hatta diyelim ki 11 ile 15 sayfaları arasında yani bu o anda öğrenciye yetmiyor ki yani benim mesela 20 tane öğrencim var herkese bölsem mesela ben gidiyorum Fetih, Rahman, Hucurat, Vakıa bunları okuyorum bu benim programımda Mayıs ayında, yani ben ilk başta başladığımda sadece burayı diyor evet burayı okuyorsun ben bir sene boyunca öğrencime hatim yaptırmak istiyorum yani o hatimim sadece benim ön surelerde yani programım benim hatim yaptırtmıyor öğrencime” (KKÖ-7).

Öğretim programı içeriğini yeterli bulmadığını belirten ve takviye kaynak kullandığını ifade eden iki öğreticinin düşünceleri şu şekildedir:

“Yani biz ekleme yapıyoruz. Yeterli bulmuyoruz. Takviye kitaplardan alıyoruz. Çok da yeterli görmüyoruz” (KKÖ-3).

“Genişletilmesi taraftarıyım mecburen biz ek kaynaklardan kullanmak zorunda kalıyoruz” (KKÖ-6).

İçeriğin kendi açısından yeterli olmadığını fakat öğrenci profili açısından bakıldığında bu içeriğin aktarılmasında zorlandığını ifade eden bir öğreticinin ifadesi ise şöyledir:

“Kesinlikle yeterli değil. Ama bizim öğrenci profiline onları bile vermekte zorlanıyoruz yeri geldiğinde daha ayrıntı lazım ama verebilecek öğrenci de lazım” (KKÖ-10).

Müfredatın yeterli olmadığını, genişletilmesi gerektiğini ve öğrencilere farklı bakış açıları kazandırması gerektiğini söyleyen bir öğretici önerilerini ve yaptığı uygulamaları şöyle anlatmaktadır:

“Mesela hocam bayanlar buraya sadece dini anlamda değil sosyalleşme anlamında da burada olmalı bence. Mesela çocuğuna da katkı sağlayacak bir şeyler olmalı, Eve gittiğinde mesela buradan öğrendiği yeni bir şeyin mutluluğunu yaşayarak evindeki ailesine de bu pozitif enerjiyi verebilmeli. Burada sadece hani tamam Kur’an-ı Kerim okuyoruz amacımız bu burası Kur’an kursu. Kur’an-ı Kerim dini bilgiler bunlar da olmalı ama sosyal ve kültürel faaliyetlerimiz de olmalı. Biz mesela geziler düzenlemeliyiz gerekirse Dünya Kadınlar Gününü kutlamalıyız tabii bunu tuhaf karşılayanlar var hocam ben karşılamıyorum. Bunların hepsini yapıyorum pastamı yaptırıyorum, öğrencilere hediyeler alıyorum, kandillerini kutluyorum Mesela Dünya Kadınlar Gününde de onlara çiçek hazır alıyorum tek tek hepsine... Şunu hissettirmeye çalışıyorum ben emek veriyorum siz de emek verin. Yani kursa, dine, İslam’a her anlamda emek verin. Hocam benim emek verdiğimi görünce onlarda emek veriyor inanın her anlamda” (KKÖ-1).

Öğretim Programı içeriğini yeterli bulan fakat ihtiyaç olduğunda, gerek duyulduğunda farklı uygulamalarda bulunduğunu ifade eden ayrıca önerilerini paylaşan öğretmenlerin görüşlerinden bazıları aşağıda yer almaktadır:

“Yaş grubuna göre baktığımız zaman yeterli buluyorum. Yalnız zaten şöyle bir şey de var; Kur’an-ı Kerim’de baktığınız zaman hani yoğunlaştırılmış bir meal veremiyorsunuz öğrenciye. Ama ben öğrencilerimle meal okumaları yapıyorum. Yani hepsine öncesinden muhakkak vermiş olduğum sayfanın mealini okuması gerektiğini söylüyorum. Okuyanlar okuyor, okumayanlar zaten hani okuma yazma bilmeyenler okuyamıyorlar” (KKÖ-8).

“Yeterli buluyorum sadece doğu kökenli vatandaşlarımız için Şafii içerik kısmı bence biraz daha zenginleştirilmeli. Sadece duaların Şafii olarak okunuşu var, namzdaki vs. farkındalıklar daha da derinleştirilip, zenginleştirilmeli. Ben doğuda da

görev yaptığım için ek olarak kendim edindiğim ilmi hallerden faydalaniyorum. Genelde de herkes Hanefi olarak anlattığı için talebe de onu Hanefi olarak bilgileri edinmiş, farklı bir şey duyduğunda da yıllarca yanlış yaptığı algısına kapılıyor. Bence daha fazla derinleştirilmeli” (KKÖ-9).

“Bir de ben oraya çok bağlı kalmıyordum. İhtiyaç varsa genişleterek anlatıyordum. Yoksa olduğu haliyle devam ediyorduk” (KKÖ-2).

“ Daha fazlasını İsteyenler var, ben onlar için zaten ekstra şeyler yapıyorum. Genellikle Cuma sohbetlerinde cennet-cehennem sohbetleri yerine hadislerle İslam, tefsir çalışmaları vs. anlatarak yapmaya çalışıyorum” (KKÖ-9).

İhtiyaç odaklı öğretim programı içeriğini öğrencilerin yeterli bulup bulmadığı konusunda öğretmenlerin bazıları (4), öğrencilerin içeriği yeterli bulduğunu ifade etmiş diğer bazı öğretmenler ise (4), müfredat ve ders kitapları bakımından öğrencilerin içeriği yeterli bulmadığını belirtmiştir. (2) öğretici ise yaş ve eğitim seviyesine göre bunun değişiklik arz ettiğini, içeriğin eğitim seviyesi düşük ve yaşlı olanlar için yeterli iken eğitim seviyesi yüksek ve genç olanlar için içeriğin yeterli bulunmadığı ve daha fazlasının öğrenciler tarafından istendiğini dile getirmiştir.

Öğrencilerin gözüyle içeriğin yeterli olmadığını belirten bir öğreticinin verdiği örnek şöyledir:

“...ahlakla ilgili kitabımız çok eksik, ahlaki kavramları birer sayfa anlatmış. Mesela; ahlak konuları anlatılırken biraz da içeriği tarihimizle, kültürümüzle doldurulabilir bence. O yüzden ahlak konusu ben çoğunlukla ek bir kaynak kitabım var, onunla işliyorum, çünkü kitabı yetersiz gördüğümüz için. Hanımlar da zaten aynı şeyi söylüyorlar: “Hocam bana doğruluk kavramını verdiniz ama; kitapta hiçbir şey yoktu.” diyor. Mesela; öğrenci de onun yetersiz olduğunu fark ediyor. O yüzden hani bu alanda eksik. Onu biz dışarıdan farklı bir kaynak kullanıyorum ben, onunla takviye ediyoruz” (KKÖ-5).

Öğrencilerin yaş ve eğitim seviyesinin, içerik değerlendirmelerine etki ettiğini buna göre öğrencilerin beklentilerinin değiştiğini söyleyen bazı öğretmenler şunları ifade etmiştir:

“Genç öğrenciler genelde öğrenme konusunda doyum olmazlar. Ne kadarını verirseniz alıyorlar. Hani öğrenmeye isteklidirler. Onları öğrenme konusunda hani istekli buluyorum. Bazen hani şöyle de olsa, şunu da anlatsanız, şu dersi de işlesek gibi teklifler de alıyorum. Bu da benim hoşuma gidiyor” (KKÖ-4).

“Okur yazar olmayanlar ya da ilköğretim mezunu olanlar tamam. Ama eğitim seviyesi biraz daha yükselince onlar zaten farklı sorularla da geliyorlar. Onlara farklı konular da anlatıyoruz. Yeri geliyor herkes gittikten sonra konuşuyoruz. Çünkü anlaşılacak durumlar olabilir, onlara yeterli gelmiyor” (KKÖ-10).

“Eğitim seviyesi iyi olan ve yaşı genç olanlar daha iyi karşılıyor. Okuma-yazma bilmeyen, yaşı ilerlermiş olan bizim anlatmamız ölçüsünde anlayabiliyor” (KKÖ-9) .

Öğreticilerin kendileri ve öğrenciler açısından Öğretim Programı içeriğine yönelik yaptıkları değerlendirmeler sonucunda şunlar söylenebilir: Öğreticiler, İhtiyaç Odaklı Öğretim Programı içeriğini öğrenme alanları, ders kitapları, öğrencilerin yaş profili ve eğitim seviyesi gibi farklı yönlerden değerlendirmiş ve öğretmenlerin çoğu bu konularda içeriği yeterli bulmadığını belirtmiştir. Programın yetersiz kaldığı noktada öğretmenlerin farklı kaynaklardan konuları takviye ettikleri, özellikle Kur'an-ı Kerim ve Sıyer dersinde öğrencilerin beklenti ve ihtiyaçları doğrultusunda hareket ettikleri tespit edilmiştir. Öğrenciler açısından bakıldığında ise eğitim seviyesi ayrıca yaş profiline bağlı olarak beklentinin arttığı ve mevcut içeriğin yeterli bulunmadığı söylenebilir. Öğrencilerin eğitim seviyesinin düşük, yaş seviyesinin yüksek olduğu durumda ise mevcut programın tam anlamıyla öğrenci tarafından kavranmadığı ve bu konuda gerek öğrencilerin gerekse öğretmenlerin zorlandığı tespit edilmiştir.

3.3.2. Ek Öğretim Programı İçeriği Dışında Öğrencilerin Talep ve İhtiyaçlarına Yönelik Bulgular

İhtiyaç Odaklı Kur'an Kursları Öğretim Programı Kur'an-ı Kerim, İtikad, İbadet, Sıyer ve Ahlâk öğrenme alanlarında ek öğretim programı açmaya imkân sağlamaktadır. Bu dersler dışında öğrencilerin talep ettiği farklı ders ve konuların olup olmadığını tespit etmek amacıyla sormuş olduğumuz soruya öğretmenlerin tamamı (10), öğrencilerin ihtiyaç duyduğu veya talep ettiği farklı ders ve konular bulunduğunu belirtmektedir. Öğreticilere göre öğrenciler en çok Tefsir (7), Arapça (5), ve Meal (4) derslerinin verilmesini istemektedir.

Bunların yanı sıra, kurslarda Günümüz Fıkıh problemleri (1), ses ve nefes eğitimi (1), işaret dili eğitimi (1), el işi becerileri (1) gibi konularda da öğrencilerin eğitim alma talebi olduğunu öğretmenler ifade etmişlerdir.

Konu ile ilgili öğretmenlerin görüşlerinden bazıları aşağıda yer almaktadır:

“Hocam Meal dersi isteniyor Arapça dersi de isteniyor, Tefsir isteniyor. Ama şimdi çoğunluk değil hocam birkaç kişi o da...” (KKÖ-1).

“Aynen Arapça mesela çok istiyor öğrenciler. Tefsir.. Tefsir kitabı okumak çok istiyorlar” (KKÖ-3)

“Evet. Genelde benim kursumda Tefsir ve Arapça isteği çokça geliyor. Bunun bir ihtiyaç olduğunu düşünüyorum. Belli vakitlerde Tefsir ve Arapça dersleri veyahut da Meal dersleri konusunda da ek öğretim açılabilmesi” (KKÖ-4).

“Benden talep edilen Arapça ,ses nefes eğitimi talep ediyorlar, işaret dili merak saldılar bi ara öğrencilerim... Böyle değişik ilgi alanları var, yapmak istiyorlar...” (KKÖ-10).

Öğrencilerin genellikle Arapça, Tefsir ve Meal dersleri talebi olmakla birlikte neden bu dersleri daha çok istediklerinin farklı sebeplerinin olduğu öğretmenlerin ifadelerinden anlaşılmaktadır. Bununla ilgili örneklerden bazıları şöyledir:

“Ön lisans okumak isteyen çünkü mesela imam hatip mi bitirmiş ev hanımı olmuş çünkü diyor ki ben niye devam etmeyim önlisansda mesela orda neyle karşılaşılıyor en çok Arapçayla karşılaşılıyor. O da belli bir sistem gerekiyor, bilen birisinden alması gerekiyor hani halk eğitimde bir Arapça dersine gitmektense Kur'an Kursuna geliyor hani burda da görse keşke değil mi? Güzel bir şey olur” (KKÖ-3).

“Hocam mesela mealini veriyorsun öğrenciye tefsirini fark ettiriyorsun mesela en basitinden Fil suresinin mealini okudum birde Fil suresinin tefsirini anlattığın zaman hocam öğrenci tefsirle buluşuyor biz tefsirde yapalım diyor” (KKÖ-7).

“Yıllardır gelenler diyorlar ki; hocam artık tamam okuyoruz biz, hani anlamak da istiyoruz. E diyorum, mealinden oku. Ama ben okuduğum zaman anlamak istiyorum, diyor. Arapça dersi istiyor” (KKÖ-8).

Öğrencilerden gelen Arapça, Tefsir ve Meal dersi taleplerini ek öğretim programlarında bulunmamasına rağmen bazı öğreticilerin farklı uygulamalarla bu ihtiyacı karşılamaya çalıştıkları şu ifadelerinden anlaşılmaktadır:

“Yani şimdi meal dersi bir de tefsir dersi olarak yok. Bunda çok meraklılar ama; onu ek programla kurtarabiliyoruz. İşte hatim kuru açıyorum ben. Hem hatim indirmiş oluyoruz, meal ve tefsirle beraber gitmiş oluyor” (KKÖ-5).

“Tefsir dersi, kırık meal tefsir dersi. Ama biz bunu gayri resmi olarak dersten sonra yapıyoruz haftada bir gün. Ders içinde yapıyoruz ama ders dışında daha düzgün şekilde gelenlerle onu yapıyoruz” (KKÖ-6).

“...yani o kadın oraya Arapça öğrenmek için gelmek istiyorsa ben diyorum ki; tamam sen istiyorsun ama yeterli sayıya ulaşmadan ben sana ek ders açamam ki. On ikiye ulaşacak ki öyle açayım, çünkü diğer türlü müftülük izin vermiyor. E ders esnasında da ben sana nasıl Arapça göstereyim? Burada bir sen yoksun, birçok öğrenci var. Herkesin ihtiyacına göre ben sana eğitim öğretim vermem lazım. O zaman da öğrenci tabii ki biraz şey oluyor. Hani hep bir ertelenmişlik oluyor o anlamda... Onlarla peki ayrı ne yapılır? Tefsir okumaları yapmaya çalışıyorum ben de ama yine onu dersin içerisine sokmaya çalışıyorum. Çünkü ders dışı ek bir program açamıyorum onlarla birlikte” (KKÖ-8).

Öğrencilerinin günümüz Fıkıh problemleri konusunda talepleri olduğunu söyleyen bir öğretici bu konularda onların ihtiyacını nasıl karşıladığını ve konu ile ilgili önerilerini şöyle dile getirmektedir:

“Öğrencilerin genellikle merak ettikleri şey günümüz fıkıh problemlerine dair şeyler. Bizimde bunlara ulaşabilmemiz de biraz sınırlı açıkçası yeni verilmiş fetvalara vs., Elhamdülillah diyanet yeni bir güncel fetva kitabı yayınladı. Bundan sonra bizde biraz rahat ettik. Ben de kitabı onlara ara ara baştan sona fetvalar olarak okumaya da çalıştım. Bu alan da ek bir şeyler yapılabilir. Mesela bir fıkıh dersinde işte ilmihal konusu olarak ilmihalde vardır ya suların temizlenmesi vs. bahisler bunlardan ziyade doğum kontrol yöntemleri olsun, kürtaj vs. olsun daha kalabalık olduğu yerlerde bu tarz şeyler yapılabilir, cahillik var bu konu da. Bilinçlenmek anlamında olabilir. Bize de o konularda soru gelmeyince bizde pek çıkıp anlatmıyoruz. Onlar soracak ki biz bir şeyler anlatacağız. Belki böyle bir şeyler olabilir” (KKÖ-9).

Kurslarda verilen dini eğitime ek olarak alan dışı bazı derslerin eğitimini talep eden öğrencileri olduğunu belirten bir öğreticinin ifadesi şu şekildedir:

“Onların ihtiyaç duyduğu şeyler biraz halk eğitimi alanına kayıyor. Özellikle 40-50 yaş grubu hem dinimi öğreneyim, hem el işi tarzında bir şeylerle de gitsin diyordu. O kapıyı aralarsak birazcık oraya da kayıyordu. Onun dışında bizim kendi alanımızla ilgili bir ihtiyaç belirtmemişlerdi. Biz tek kaynağa bağlı kalmayıp Diyanet’in diğer kaynaklarını da kullanarak devam ettiğimiz için o alanda çok fazla eksik ya da bir talepleri olmamıştı.”
(KKÖ-2)

Elde edilen bulgulara göre Kur’an Kursuna gelen öğrenciler, özellikle Arapça, Tefsir ve Meal derslerinin programda yer almasını talep etmektedir. Bu dersler programda yer almasa da bazı öğretmenlerin bir kısmının bu taleplere cevap verebilmek amacıyla farklı kur başlığı altında gerek resmi gerekse gayr-ı resmi (ders saatleri dışında) Tefsir ve Meal derslerini öğrencilere vermeye çalıştığı tespit edilmiştir. Öğrencilerin bu dersleri talep etmesinin farklı sebepleri olmakla birlikte genellikle öğretmenler tarafından oluşturulan farkındalığın bu konuda çok daha etkili olduğu söylenebilir. Bunun yanı sıra talep edilen derslerde öğrencilerin ihtiyaçlarının da belirleyici unsurlardan biri olduğu söylenebilir. Ayrıca Günümüz Fıkıh problemleri, ses ve nefes eğitimi, işaret dili eğitimi, el işi eğitimi gibi dersler öğretmenlerden talep edilen diğer dersler arasındadır.

3.4. Kur’an Kursundaki Eğitim Öğretim Sürecine Yönelik Bulgular

3.4.1. Öğreticilerin Kullandığı Yöntem ve Tekniklere Yönelik Bulgular

Öğreticilere derslerde ne tür yöntem ve stratejiler takip ettikleri sorulmuştur. Elde edilen bulgular dikkate alındığında genel olarak öğretmenlerin kurslara gelen öğrencilerin ilk önce seviyelerini tespit etmeye çalıştıkları anlaşılmaktadır. Kur’an-ı Kerim dersinde ağırlıklı olarak talim yaptırma (9) uygulamalarını gerçekleştirdikleri, hem Kur’an-ı Kerim hem de diğer derslerde ise çoğunlukla anlatım yöntemi (8) ile ödev verme ve araştırma yaptırma (8) süreçlerini önemsedikleri ve uyguladıkları tespit edilmiştir. Bunların dışında bazı öğretmenlerin önceki öğrenmeleri yoklama bağlamında tekrar yaptırma (2), karşılıklı sohbet (2), çalışma kağıtları verme (2), teknolojiyi kullanarak ders işleme (1), işbirliğine dayalı öğrenme (1) gibi uygulamalar gerçekleştirdikleri görülmektedir.

Kur'an-ı Kerim dersinin geleneksel öğretim yöntemlerinden birisi olan talim yaptırma uygulaması (9) kapsamında öğrencilerin özellikle harflerin ve kelimelerin mahreçleri ile tecvid kurallarının uygulanmasına odaklandıkları anlaşılmaktadır. Talim yaptırdığını söyleyen öğrencilerden bazılarının görüşleri şu şekildedir:

“...ben her gün mutlaka 10-15 dakika harf mahreç talimi yapıyorum. Sonrasında ilerleyen dönemlerde de kelime üzerinden mesela çalışma kağıtlarım var... kağıtların üzerinden ben söylüyorum sonra onlara söyliyorum, tekrar yanlışlarını düzelttiriyorum...talim yaptırıyorum ama onlardan da tek tek duymaya çalışıyorum” (KKÖ-1).

“...kursu başlarken genel mahreç taliminden başlayarak harflerin tek tek okutulmasından başlıyoruz. Tecvidlerin gösterimi, harfleri tanıdıktan sonra biraz daha ilerledikten sonra ve mutlaka yine baştan sonra namaz sureleri ve duaların talimi yapılır, tek tek ezberleri alınır...” (KKÖ-2).

“...öncelikle tabii seviyelerine bakıyoruz. Birebir tanıma açısından... eğer Kur'an-ı Kerim'i okuyan şekildeyse onları gruplandırıp onlara özel şekilde ders verip yavaş yavaş tecvidden mahreçlerden başlıyoruz” (KKÖ-3).

“Kur'an-ı Kerim'de en çok zaten malum talim yapıyoruz, hem beni duysunlar tekrar etsinler diye. ama talim de öğrencinin dili döndüğü kadar oluyor” (KKÖ-5).

“Talimi kullanıyorum...Sübhaneye'den başlıyorsak veyahut da Fatihadan başlıyorsak bir hafta boyunca sürekli onlarla talim yapıyorum. Her derste muhakkak dersin akışına göre, yoğunluğuna göre...” (KKÖ-8).

Kuran Kursu öğrencilerinin derslerde özellikle anlatım yöntemini de (8) oldukça yoğun bir şekilde kullandıkları görülmektedir. Derslerde materyal kullanmadığını ve tamamen anlatım yöntemini tercih ettiğini belirten bir öğrenci bu konudaki düşüncesini şu şekilde ifade etmiştir: *“Anlatım. Materyal kullanmadığımı söylemişim. Tamamen anlatım üzerine, bu şekilde işliyoruz”* (KKÖ-8). Bir başka öğrenci ise anlatım yönteminde daha kalıcı olması için konuları hikayeleştirerek vermeyi tercih ettiğini şu şekilde belirtmiştir: *“... biraz daha hikayeye dökerim anlatmak istediğim şeyi. Kadınlara dini bilgiyi anlatırken biraz daha duygu vermek için sanki böyle öykü gibi hikaye gibi anlattığınız zaman da oluyor...”* (KKÖ-7). Anlatım yöntemini kullanan ve konuları gündelik yaşamla ilişkilendirerek

anlatmaya çalıştığını belirten bir öğretici bu durumu şöyle aktarmıştır: *“Ben anlatırım ama nasıl onları da içine dahil ederek anlatırım. Mesela bir siyer dersini anlatırken o gün yapılan olayı, yaşanan cefayı günümüze uyarlayarak anlatırım onları da dahil ederim”* (KKÖ-6).

Bazı Kuran kursu öğreticilerinin ders dışında öğrencilerine evde çalışmalarını ve hazırlık yapmaları için ödev verdikleri ve çeşitli konularla ilgili araştırma yaptırdıkları (8) da tespit edilmiştir. Bu tür bir uygulamayı tercih eden öğreticilerin görüşlerinden bazıları aşağıda yer almaktadır:

“...öğrencim de hazırlık yapar mesela surelerde her hafta birini öğretmen seçiyorum o talim yaptırıyor. Mesela meal’den Kur’an okurken bir peygamber geçti, öğrenciye hazırlık yaptırıyorum veya o cuma gününün meali ve tefsiri diyelim ki Maun suresi öğrenciye hazırlık yaptırıyorum...” (KKÖ-7)

“...Kadınlarımız da bizim öyle ama 60 yaşındaki kadında öyle bir proje ödevi mesela verdiğim zaman her hafta eşleriyle, torunlarıyla, çocuklarıyla beraber o şekilde hazırlanır. Ve onlar da tahtada anlatırlar” (KKÖ-6).

“Ben öğrencilerimi genelde araştırmaya teşvik ederim. Genelde ödevler veririm. Belli konularda hadisler, kıssalar araştırmalarını, okumalarını, bunları kursta anlatmalarını tavsiye ederim” (KKÖ-4).

Bazı öğreticilerin bir önceki derste öğrendikleri yoklama bağlamında konuyu hatırlattıkları ve tekrar ettikleri (2) görülmektedir. Öğreticilerden birisi bu konudaki düşüncesini *“Daha ziyade böyle tekrar usulü. Hani hatırlayalım babında, o neydi, bu neydi, şu neydi diye...”* (KKÖ-10) şeklinde ifade etmiş, bir diğer öğretici ise şunları belirtmiştir: *“...kendim anlatarak, okuyarak işliyorum. Bir sonraki ders önceki derste ne işlediğimizi sorduğumda tabi ki yine akıllarında hiç bir şey kalmamış oluyor. Yine bir tekrar yaparak bir sonraki konuya yetişmeye çalışıyoruz...”* (KKÖ-2).

Derslerde öğrenciler için çeşitli çalışma kağıtları kullandıklarını ve bu uygulamadan verim aldıklarını belirten iki öğretici bu durumu şöyle açıklamışlardır:

“Bulmacaları seviyorlar, bulmaca hazırlarım ben onlara genelde. Boşluk doldurmalar, boşluklu bulmacalar... Hani genelde sınavdan hoşlanmadıkları için özellikle hafta sonu bir ya da iki boşluk doldurma, bulmaca o hafta işlediğim konularla ilgili mutlaka

böyle masamda hazır olur. Cuma günü onları hanımlara dağıtım ve eşleriyle çözüyorlar o da güzel oluyor yani” (KKÖ-5).

“...bazen ara ara tecvitten imtihan yapıyorum. fotokopi çektirip oradaki tecvitlerin bulunmasını sağlarız” (KKÖ-7).

Derslerde öğrencilerin kendilerini rahat ifade edebilmeleri için karşılıklı etkileşime imkan veren sohbet tarzında uygulamalar gerçekleştiren iki öğreticiden birisi bu durumu şöyle açıklamıştır: *“Dini bilgiyi daha çok sohbet havası altında verirsek daha iştiyaklı dinliyorlar. Yoksa dini bilgi dersi yapacağız dediğimiz de onlar el altından Kur’an-ı Kerim okuyup, hatim bitirme yoluna gidiyorlar. Bende daha çok sohbet havasında işlemeye çalışıyorum ki bilgileri unutabiliyorlar yetişkin oldukları için” (KKÖ-9).* Bir diğer öğretici ise daha önceki deneyimlerinden hareketle derslerde teknoloji kullanmak yerine karşılıklı sohbet şeklinde bir ders işleme sürecini niçin tercih ettiğini şu cümlelerle dile getirmiştir: *“...bundan yaklaşık sekiz, dokuz yıl önce görsel materyalleri çok kullanırdım. Hemen hemen her gün projeksiyonu mutlaka kullanırdım. Şimdi insanlar ekranla o kadar haşır neşir oluyorlar ki ekranı artık çok nadir kullanıyorum. Neden? Çünkü artık hoş bir sohbet, anlatılan güzel bir hikaye, başımızdan geçmiş ya da peygamber kıssalarından bir kıssa öğrenciyi daha çok etkiliyor. Evde ekran başında olan, çocuğu geldiğinde ekrana oturan, eşi geldiğinde ekran başında oturan kadın zaten burada da ekranı görmek istemiyor. ...öğretmen, öğrenci ilişkisinden ziyade sohbet ortamı oluşturmaya çalışıyorum. Böyle olunca da arada da birkaç tane meraklı öğrenci olunca onlar da araya girdiğinde güzel bir ortam oluyor. Bunun bu şekilde bir muhabbeti özellikle kırk yaş üstü hanımlarda daha etkili olduğunu gördüm ben...” (KKÖ-5).*

Derslerinde teknolojiyi kullandığını belirten bir öğretici ise bu uygulamasını şu şekilde ifade etmiştir: *“Kur’an-ı Kerim öğretirken artık son zamanlarda teknolojiyi kullanıyorum. Projeksiyonla harfleri öğreterek, kelimeleri öğreterek, belli hocaların ders işleyişlerini göstererek, onları dinleterek yani teknolojiyi kullanarak Kur’an-ı Kerim’i öğretmeye çalışıyorum” (KKÖ-4).* Derslerinde işbirliğine dayalı stratejileri kullandığını belirten bir diğer öğretici ise şunları dile getirmiştir: *“Kur’an-ı Kerimde bazen birbirlerine yardım etmelerini soyluyorum. Hani 5-10 dakika verip çalışın ya da birebir benim yetişemediğim yerde bilen birisi bilmeyen birisiyle eşleştirip çalıştırma şeklinde olabiliyor. Dini bilgilerde daha ziyade ben anlatıyorum...” (KKÖ-10).*

Kur'an Kursu öğreticilerinin din öğretimi süreçlerinde kullandıkları yöntem ve teknikler kapsamında ne tür tercihlerde bulduklarına yönelik bulgular dikkate alındığında sınırlı düzeyde sayılabilecek yöntem ve tekniklere başvurdukları söylenebilir. Farklı öğretim yöntem ve teknikleri kullanma konusunda bu sınırlılığın oluşmasında özellikle öğrenci profiline homojen bir yapı arzetmemesi nedeniyle öğreticilerin belli uygulamalara yönelikleri düşünölmektedir. Bu kapsamda gösterip yaptırma kapsamına giren geleneksel öğretim yöntemlerinden talim yaptırma ve anlatım yönteminin sıklıkla kullanıldığı anlaşılmaktadır. Bununla birlikte öğreticilerin ödev verme veya araştırma yaptırma şeklinde öğrencileri kendi öğrenme süreçlerini gerçekleştirebilecekleri bazı etkinliklere dahil etmeye çalıştıkları da görölmektedir. Öğreticilerin öğrenme sürecinde teknolojiyi kullanma, işbirliğine dayalı öğrenme, öğrenme sürecinde farklı materyaller kullanma gibi uygulamaları ise çok sınırlı düzeyde tercih etmektedirler.

3.4.2. Eğitim Öğretim Sürecinde Öğrencilerin Bireysel Farklılıklarına Yönelik Uygulamalara Dair Bulgular

Kur'an Kursunda eğitim-öğretim sürecinde öğrencilerin bireysel farklılıklarına yönelik uygulamalara bakıldığında öğreticilerin, öğrencilerin bireysel farklılıklarını farklı boyutlarıyla ele aldıkları görölmüş, genel anlamda tamamına yakını (9) sınıf ortamında bireysel farklılıkları göz önünde bulundurduğunu ifade etmiş, bir öğretici ise soruyu hazırbulunuşluk boyutunda değerlendiren sınıf ortamında değil de öğrencilerin evde yapacakları çalışmalarla ilgili böyle bir uygulamasının olduğunu belirtmişdir.

Öğrencilerin seviyelerini, algı düzeylerini göz önünde bulunduran bazı öğreticiler (3) yaptıkları uygulamaları şu şekilde belirtmişlerdir:

“Birebir bireysel uygulamalarım oluyor yani genel ödevin dışında kendi seviyesine, ilerleyişine göre. Mesela bir yeri okumakta veya ezber yapmakta güçlük çekiyor, ona göre birebir çalıştığımız zamanlar oluyor” (KKÖ-2).

“Ama iyi olanları da tabii ki bütün tecvidleri hatta istisnai durumlar oluyordu. Ra'nın hükmünde mesela bazı kitaplar 4-5 maddesini veriyorsa bazı kitaplar daha çok maddesini veriyor. Mesela onları o kadar iyi ayrıntılı bir şekilde anlatmış olduk” (KKÖ-3).

“Yani hem şeylerine göre, bilişsellerine göre hem duygusal yapılarına göre. Bazı öğrencilerim algısı çok güzel. Yani diğerleriyle birlikte gittiğim zaman tabii ki onları da zayı

etmemek gerekiyor. Onlara alternatif olarak şeyler veriyorum, ezberler farklılaştırıyorum. Dediğim gibi otuzuncu cüzü ezber olarak, yaz boyunca ödev olarak verdiklerim var, geri dönütünü aldıklarım var” (KKÖ-8).

Öğreticilerin, öğrencilerin yaş farklılıklarını dikkate alarak yaptıkları uygulamalardan bazıları ise şöyledir:

“Yine hani biz belli bir yaş üzerinde insanlara eğitim verdiğimiz için onların yaş farklılıklarına çok dikkat etmek gerekiyor. Çünkü yetmiş beş yaşındaki bir teyzeye yirmi, yirmi beş yaşındaki bir genç kızımız aynı değil. Onun için onların yaşlarına göre davranmayı, yaşlarına göre anlatmayı ve hitap etmeye gayret ediyorum” (KKÖ-4).

“...Yani teyzem gelmiş seksen yaşına, o yaşında bile oraya gelip ilim öğrenmek için geliyorsa onu da rencide etmemek, yani diğerlerinin dışına çıkarmamak gerekiyor. Onu da bir şekilde motivasyonunu artırarak ders içerisinde aktif hale getirmeye çalışıyorum” (KKÖ-8).

“Mesela daha genç olanların akıllı telefonları var onlara barkot okuyucu vs indirdik bu sene “Kur'an-ı Kerim'i ordan çalışın dedim. Daha yaşlı olanlar mp3 le. o tarz yardımcı olsunlar şeklinde ,daha gençlere daha fazla yükleniyorum. Yaşlılara... yani alabilecek şekilde vermeye çalışıyorum. Kendi aralarında bazen onu fark edip niye onu geçirdin beni geçirmedin oluyor. Açıklamayı yapıyorum anlıyorlar o zaman. Çünkü onun dili dönmüyor senin dönebilir” (KKÖ-10).

Öğrencileri tanıyıp onları kabiliyetleri doğrultusunda yönlendirdiklerini ifade eden bazı öğretmenlerin (3) verdikleri örnekler aşağıda yer almaktadır :

“Tabi özel ilgileniyoruz. Mesela bir teyzemiz vardı. Depresyon ilaçları kullanıyordu. Okuma yazması da yok. Sadece dinleyerek alabiliyor. Onu bireysel bir şekilde o da alabileceği kadar zaman ayırarak özel ilgileniyoruz. Onun yapabileceği şeyleri. Önce ben tecvidi yapabilir mi acaba, Yasin Suresini okutayım. Yasin hep okunan sure. Çok zor okuyor Kur'an'a yeni geçmişti. Ordan tecvidleri anlatayım, en azından İdğam Maal-Ğunneleri anlatayım. Deneme yaptım. Fakat baktım ki kafası daha çok karıştı. Çünkü kendisi hap kullanıyor. Psikolojik problemleri var. Ailevi problemleri var, kendini veremedi. Sonra biz tekrar cüz okumaya, nasıl tecvid manayı bozmuyor, mahreç bozuyor deyip onu bireysel olarak onun farkını görerek o şekilde bir eğitim verdim” (KKÖ-3).

“Diyelim ki yani bir öğrencinin ezberi çok zayıf yaşı kaç olursa olsun tek tek kelimeleri yazdık ezberlemesi için artık kelimeleri kağıtlara yazıp hadi bunları sırasına koy ezberleyemiyor yani bir türlü, karıştırıyor. Ne yapıyorsun bunun da ezberi böyle buna göre ezberlettiriyorsun öbürkünün mesela diyelim ki ezberi çok kuvvetli az talimle bunu başarabiliyor veya ezberi çok iyi ezber veriyorsun veya Kur’an-ı Kerimde tecvitte gerçekten kulağı gerçekten kuvvetli ona mesela sese sedaya ağırlık veriyorsun mesela ğunneleri yapması için farkı fark ettiriyorsun ama öbür öğrencide yok yani ğunne yok ses yok onu da ne yapıyorsun kendi kabiliyetinde yani bunu okuyabildi mi bunu yapabildi mi katabildi mi bu” (KKÖ-7).

“Mesela; bazısı var okuyuşu güzel değil ama ezberi çok güzel, hani fazla okumayı sevmiyor Kur’an-ı Kerim’i, ezber yapmayı seviyor. O zaman onu o ezberde yoğunlaştırıyorum. Eğer bir öğrencim var; ezberi iyi değil, algısı iyi değil, algılamıyor, ezberleyemiyor ama okumayı çok seviyor. O zaman okuma üzerine aşırı derecede yükleniyorum. Çünkü hepsinde iyi olmak zorunda değil. Bir tanesi iyiyse; sen burada iyisin, diyorum seninle bu yolda yürüyeceğiz. Hem daha çok motive oluyor, çünkü verdiği zaman, bir şeyi başarabildiğini gösterdiği zaman devamlılığı artıyor ve hoşuna gidiyor, seviyor. Evet ben bunu yapabiliyorum, diyor” (KKÖ-8).

Bireysel farklılık noktasında öğrencilerin karakterlerini tanımanın önemine dikkati çeken (3) bazı öğretmenler şunları dile getirmiştir:

“İlk önce tanımaya çalışırım hem ailelerini de çaktırmadan tanımaya çalışıyorum, karakterlerini tanımaya çalışıyorum hepsine farklı davranmak zorundayım ruh hali insanın farklı olabiliyor ama bizim buranın herhalde öğrencileri çok nazik onun için her zaman onlara halim selim her zaman onlara aman sensin demek zorundayım tabii ki her insan bunu ister fakat burada daha farklı belki de ben onları o hale getirdim diye düşünüyorum...” (KKÖ-6).

“...yani her öğretimde bireysel farklılık çok önemli hocam yani herkes aynı şekilde öğrenmiyor ki. Öğrenciyi tanımak hoca da hocam, o göze sahip olmak gerekir” (KKÖ-7).

“...çok çabuk kırılıp inciniyorlar, bir de böyle bir şey var. Yani sürekli morallerini göz önünde bulundurmamak gerekiyor, karakterlerini iyi tanımak gerekiyor. Yani bazılarıyla çok güzel şakalaşım muhabbet edebilirken söyleyeceğim bir şeyi diğerini çok çabuk rencide edebiliyor, küstürebiliyorsun. Kırılabilirler çok çabuk, naifler” (KKÖ-8).

Öğrencilerinin her ne kadar eğitim durumları farklı olsa da hazır bulunuşluklarının aynı olduğundan hareketle sınıf içinde değil de evde yapılan çalışmalar noktasında farklı uygulamaları olduğunu ifade eden bir öğretici (1) bu durumu şöyle açıklamıştır:

“Dışarıda yani sınıf ortamında değil de evde yapacağı şeyler verilip olur mesela; ama bayanlar arasında çok yapamıyorsunuz. Üniversite mezunu bayanla, ilkokul mezunu bayanı mecbur aynı kefeye koyuyorsunuz çünkü; üniversite mezunu olan bir bayan da yıllarca bu eğitimleri görmemiş, hani bu açıdan yani bununla ilgili alt yapısı ve temeli olan hanım çok fazla olmuyor. Bilemiyorum. Üniversite mezunu olsa da çok farklı bir alanda olduğu için gene bu alanda ilkokul mezunu hanımla hemen hemen aynı seviyede oluyor dini anlamda, Kur’an öğrenme açısından” (KKÖ-5).

Öğrencilerin bireysel isteklerini dikkate alan bir öğretici ise şunu ifade etmiştir:

“Bazı öğrenciler ısrarla okumak, bazı öğrenciler de geçen yıldan kaldığı yerden devam etmek istiyor onların bu bireysel isteklerini uygulayabildiğim kadar dikkate almaya çalışıyorum” (KKÖ-9).

Kur’an Kursunda eğitim-öğretim sürecinde araştırmaya katılan öğreticilerin genel olarak öğrencilerin bireysel farklılıklarını dikkate aldıkları ve çeşitli uygulamalarda buldukları söylenebilir. Bu kapsamda bazı öğretmenler, öğrencilerin seviyeleri ve algı düzeyini göz önünde bulundurarak süreci yönetirken bazıları yaş farklılıklarını dikkate alarak uygulamada bulunmaktadır. Bazı öğretmenler ise öğrencinin karakterini tanımanın önemini vurgulamaktadır. Bir öğretici ise öğrencilerin Kur’an öğrenme açısından hazırbulunuşluklarının aynı seviyede olması sebebiyle sınıf ortamında bireysel farklılıklarla ilgili uygulama yapmadığını ifade etmektedir. Diğer bir öğretici de uygulayabildiği kadar öğrencilerin bireysel isteklerini yerine getirdiğini belirtmiştir. Ayrıca Kur’an-ı Kerim ve Tecvid konusunda öğrenme zorluğu yaşayan öğrencilerle, öğretmenlerin özel olarak ilgilendikleri ve onları geliştirebilmek için farklı yöntemler kullandıkları tespit edilmiştir.

3.4.3. Öğrencilerin Öğrenme Sürecinde Zorlandıkları Hususlara Dair Bulgular

Öğreticilere öğrenme sürecinde öğrencilerin en çok hangi noktalarda zorlandığına ilişkin yöneltilen soruya, öğretmenlerin çoğu (8) öğrencilerin öğrenme sürecinde en çok mahreç konusunda zorlandıklarını ifade ederken, bazı öğretmenler (4) öğrencilerin tecvid konusunda zorlandığını belirtmektedir. Öğrencilerin yaş seviyesi, okuma yazma

bilmemesinden kaynaklı zorluklar yaşadıkları da öğretmenler (3) tarafından ifade edilmiştir. Sakarya’da Balkan göçmenlerinin bulunduğu mahallelerde görev yapan bazı öğretmenler (2) ise özellikle bu öğrencilerin bazı harflerin telaffuzunda zorlandıklarını dile getirmektedir. Bunların dışında yanlış ezberleri ve bilgileri düzeltme (2) ve eski alışkanlıkları bırakma (1) konusunda da öğrencilerin zorluklar yaşadığı belirtilmiştir.

Öğrencilerin en çok mahreç ve tecvid konusunda zorlandığını ifade eden öğretmenlerin görüşleri şöyledir:

“En çok mahreçleri yerleştirme ve tecvid konusunda zorlanıyorlar” (KKÖ-2)

“...tecvit öğretimimizde bocalıyorlar... Başka zorluklarımız mahreç sıkıntısı. Hanımlarda en çok harfleri çıkarma. Mesela kimisi tam başarırken kimisi başaramıyor” (KKÖ-3).

“Mahreçler. Benim en çok zorlandığım öğrencilerimin dilinin dönmemesi...” (KKÖ-5).

“Tevit isimlerindedir eminim tecvitlerdedir” (KKÖ-7).

“Mahreçleri çıkarma konusunda çok büyük sıkıntı yaşıyoruz Kur’an eğitiminde” (KKÖ-8).

“Bir de harfleri düz mantık, Türkçe alfabedeki gibi tarzda öğrendikleri için harfler arasındaki farklılıkları fazla fark edemiyorlar” (KKÖ-9).

Bazı öğretmenler (3), öğrencilerin yaş seviyesi veya okuma yazma bilmemesinden kaynaklı bazı zorluklar yaşadıklarını şu sözlerle belirtmişlerdir:

“Bir de eğer benim çalıştığım yerdeki gibi ileri yaşta ve okuma yazma bilmiyorlarsa dini bilgiler öğrenmeleri çok zor oluyor” (KKÖ-2).

“Belli bir yaşın üzerinde oldukları için öğrenememe, kavrayamama, akılda tutamama gibi sorunlarımız oluyor. Bunu da hani daha çok tekrar ederek, sabırla öğrenciyi motive ederek aşmaya çalışıyoruz”(KKÖ-4).

“Okuma yazma bilmeyenler cezm ve şedde konusunda çok zorlanıyor, okuma yazma bilmedikleri için” (KKÖ-10)

Öğrencilerin eski alışkanlıkları bırakma (1) ve önceden edinmiş oldukları yanlış bilgi ve becerileri (2), düzeltme konusunda yaşadıkları zorluklarla ilgili öğreticilerin, görüşleri şöyledir:

“Öğrenme sürecinde mesela eski alışkanlıkları düz okuyorlar ya kendilerine düzgün okuyorlar, seri okuyorlar fakat bir tecvid öğretimimizde bocalıyorlar. Hocam diyorlar ben eskiden daha güzel okuyordum, daha hızlı okuyordum benim kafam daha çok karıştı deyip eskiden vazgeçememe sıkıntısı oluyor” (KKÖ-3).

“Daha önceki yıllarda yapmış oldukları ezberleri düzeltmeleri çok sıkıntılı oluyor” (KKÖ-9).

“Eski bilgi kalıntılarında çok zorlanıyorlar değiştirmekte. Özellikle fıkıh meselelerinde, ne kadar anlatsam da. şey diyen bile vardı bana eski kursumda “sen ne anlatırsan anlat hocam biz yine bildiğimizi yaparız”. Çünkü o kadar bilgi yerleşmiş , yanlış bilgi” (KKÖ-10).

Sakarya’da Balkan göçmenlerinin bulunduğu mahallelerde görev yapan bazı öğreticiler, öğrencilerin yaşadıkları zorlukları şu şekilde ifade etmektedirler:

“...özellikle muhacirler. Bulgaristan, Yugoslavya göçmenlerinin dilleri dönmüyor, mahreçleri yerleştiremiyorsun. Yani öğrenciye aylarca uğraşıyorsunuz, her okuduğunda düzeltiyorsunuz. Ne yaparsanız o öğrenci e’ye he, he’ye e diyorsa... Benim üç yıldır devam eden bir öğrencim var. Üç yılı bitti, dört yılı mı bitti. Ben demirbaş diye kaydedeceğim, diye takılıyor kadına. Israrla geliyor kursa. Hocam ben ne yapacağım, diyor. Dönüyorum iki sayfa Kur’an okuyorum güzel olmuyor diye. Ben de ses etmiyorum artık. Kayıtsız da devam ediyor. Mesela o öğrencinin dört yılda ancak ben birazcık işte e’lere he, he’lere e diyor hani muhacirlerde oluyor ya” (KKÖ-5).

“Bir de Adapazarı’nda muhacirler çok fazla olduğu için onda ben çok fazla sıkıntı yaşıyorum. He’ler ve e’ler. Yani onun he ve e olduğunu biliyor bayan ama söylerken e’ye he; he’ye e diyor” (KKÖ-8).

Öğrencilerin yaşadıkları zorluklara karşı kendi yaklaşımlarından bahseden bazı öğreticilerin (2) verdiği örnekler aşağıda yer almaktadır:

“Bazı öğrencim var. Kendisi emekli öğretmen sınıf öğretmeni idi. İmam hatip çıkışlıydı. Çok güzel okuyor, seri okuyor. Hani mukabele bile desen ki 10 sayfayı oku çalış okuyabilecek şekilde. Fakat bazı harflerini çıkartamadık. zor yapamadı. Ben de hani böyle benim yapım karakterim çok zorlayıcı değil soğutmaktan. Çünkü hanımlarda onu da yaşadık çok fazla sıkıya geldiklerinde, yapamadıklarında, başaramama hissi onlarda oluştuğunda bırakma durumları olabiliyor. Yani bir işi seve seve yapsın. Allah ona o gücü vermediyse biz haşa Allah mıyız? Belki de Allah onu samimiyetiyle kabul edecek deyip hani ben çok böyle zorlayıcı değilim. Ama biraz böyle uğraşıyorum tabi ki birden de vazgeçmiyorum da. Sene sonuna kadar peltek harfleri yapmayanları hep uyardık. Boğaz harflerini yapmayanları hep uyardık. Ama baktık ki yapamayanlar da olduysa onların da moralini bozmadık. Rabbim biliyor o merhametlidir deyip de kabul eder şekilde yaklaştık” (KKÖ-3).

“Yaşlı bayanlarda da şimdi şöyle bir şey var; ha demiş hırılıtlı ha demiş, onu çıkarana kadar uğraştırıyorum yani. Ğayın’ a Ğayın diyemiyorsa gayın diyorsa, yani seksen yaşından sonra da onun üzerinde aşırı derece durup da onu bunaltmıyorum. Yani yapabilenlere göre mahrecini düzeltmeye çalışıyorum, eğer yapabileceğine tabii ki tanıyorsun önce her şey de olduğu gibi. Belirli bir zaman veriyorsun. Bayanın kapasitesi varsa, yapabileceğine inanıyorsan zorluyorsun veyahut da yapabiliyor ama dalgınlığına geliyor veyahut da unutkanlığına geliyor o esnada, yapamıyor. Onu sürekli söylüyorsun ama yapamayan için de çok fazla da onu da yıpratmıyorum kendimi de yıpratmıyorum. Diyorum ki; olduğu kadar, rabbim senin niyetini biliyor, bir şekilde devam etmemiz gerekiyor. Ğayın’ a takılıp da kalmanın bir anlamı yok” (KKÖ-8).

Kur’an Kurslarında verilen eğitimde öğreticilere göre öğrencilerin en çok Kur’an-ı Kerim öğrenme alanında mahreç ve tecvid konularında zorlandıkları tespit edilmiştir. Öğrencilerin, ileri yaş seviyesi ve okuma yazma bilmemesinden kaynaklı bir takım zorluklar yaşadığı da ifade edilmiştir. Kur’an okuma ve dini bilgilerle ilgili eski alışkanlıkları bırakma ayrıca önceden edinmiş oldukları yanlış bilgi ve becerileri düzeltme konusunda da öğrenciler zorlanmaktadır. Öğrencilerin yaşadıkları zorluklar karşısındaki yaklaşımlarını dile getiren öğreticilerin ise bu konuda belli bir çaba gösterdikten sonra öğrencinin durumuna göre hareket ettiği ve onları zorlamadığı anlaşılmaktadır.

3.4.4. Öğreticilerin Ders İşleme Sürecinde Yaşadıkları Zorluklara Dair Bulgular

Öğreticilerin ders işleme sürecinde ne tür zorluklar yaşadığını tespit etmek amacıyla sorduğumuz soruya öğretmenlerin çoğu (6) öğrencilerin yaş ve eğitim seviyesine bağlı olarak öğrenme ve bilgiyi hatırlama güçlüğü yaşamalarının ders işleme sürecinde kendilerini zorladığını ifade etmiştir. Sınıf ve zaman yönetimi (2), öğrencilerin tüm derslere katılamamasından kaynaklı motivasyon düşüklüğü (1), Kur'an- Kerim dersinde mahreçlerin düzeltilmesi (1) gibi konularda da öğretmenler, zorlandıklarını dile getirmişlerdir. Bir öğretici ise hiç zorluk yaşamadığını belirtmiştir.

Öğrencilerin yaş ve eğitim seviyesine bağlı olarak öğrenme ve bilgiyi hatırlama güçlüğüne kendilerini zorladığını ifade eden öğretmenlerin ifadeleri şöyledir:

“...Hani geri dönüp bu neydi diye sorduğum zaman hiç işlememiş durumuyla karşı karşıya kalıyoruz. Bazen bir saat bile geçmeden dersin sonunda sorduğumda böyle durumlarla karşılaşıyorum” (KKÖ-2).

“Ben belli bir yaşın üzerindeki öğrencilerimle ders yaparken onların çabuk kavrayamamalarından dolayı hani bir şeyi birkaç defa üzerinde durarak anlatma, tekrar etme, hep o konu üzerinde durarak anlatma yaptığım zaman işte bu zorluklarla karşılaşıyorum” (KKÖ-4).

“Mesela öğrenciler anlattığım birçok şeyi tekrar tekrar ilk defa duymuşçasına sorabiliyorlar. Ama bu bizim için yüksünecek bir şey değil” (KKÖ-7).

“Bayanlarda en zor olan algı, çok zorlanıyorlar, öğrenme süreçleri çok uzun oluyor ve sürekli tekrar etmek gerekiyor...” (KKÖ-8).

“Okuma -yazma bilmeyen öğrenciler de dersi anlatımı, anlaması daha çok zor oluyor. Ve yaş büyüdükçe öğrenme kapasitesi düşüyor ve zorluk başlıyor bu anlamda sıkıntı yaşıyoruz. Genç olanlar da daha kolay ve güzel yürüyor” (KKÖ-9).

“O yaş farkı beni zorluyor. Bilgi seviyeleri, ya şöyle anlatayım okur yazar olmayan öğrencim var, üniversite mezunu olan öğrencim var. Ve ben üniversite mezunu öğrencimin de canını sıkmadan konumu anlatabilmeliyim, onun önünü kesmemeliyim. Okur yazar olmayan öğrencimi de bunaltmadan, yani ona çok ağır getirtmeden anlatabilmeliyim. o beni çok zorluyor” (KKÖ-10).

Verilen eğitim-öğretim sonrası öğrencilerden geri dönüt alamamanın, bilgileri hemen unutmalarının kendisini üzdüğünü ve öğrencilerine sitem ettiğini ifade eden bir öğretici şunları paylaşmaktadır:

“Bu duruma çok üzüliyorum, onların elinde olmadığını biliyorum ama birazcık konunun üzerinde durmamalarından kaynaklı olduğunu da biliyorum ve bunu onlara açık açık söylüyordum. Çünkü ben onlara 5-6 yıldır aynı yerde görev yaptım. Biz bir aile gibi olmuştuk artık. Bazen tatlı azarlamalar yapıyordum, bir yemek tarifi olsa, elişi tarifi olsa akılda kalır ama bu konu işlerken neden aklınız başka yerde kalıyor diye. Bunu öncelik haline getirmemiz lazım diyordum. Dikkatlerini vermemekten kaynaklandığını vurgulayarak tekrar üzerinden geçiyordum. Mesela ders anlatırken o anda dersi durdurup siyerden sürekli tekrar ettiğim ve adı hatırlanması gereken bir isim soruyorum- biz onlara 1 yıl ekstradan peygamberler tarihi de okuttuk çünkü- geriye dönük parça parça hatırlanan bilgileri toparlayıp bir tekrar yaptıktan sonra konumuza kaldığımız yerden devam ediyorduk. Bu da biraz mehter takımı gibi iki ileri bir geri oluyordu, çok hızlı gidemiyorduk” (KKÖ-2).

Sınıf mevcudunun fazla olması sebebiyle zaman yönetimi konusunda zorluk yaşadığını, ders programını tam anlamıyla uygulayamadığını bir öğretici şu şekilde dile getirmektedir:

“Dersimi anlatırken bazen dini bilgiye vaktim kalmayabiliyor. Mesela kurs tam 20-25 kişi oluyor öğlene kadar mesela Kur’an-ı Kerim dersi aldım tecvit anlattım bazen mesela dini bilgiye vaktim kalmayabiliyor onu da okuduğum bir mealden hadi bugünün dini bilgisi buydu hadi onunla bir hadis yapalım oluyor. Yani öğretimde bazen öğrencimin fazlalığından dolayı dini bilgiyi her gün düz bir şekilde oradaki müfredattaki program şeklinde uygulayamayabiliyorum. Birazcık zamanla yarışmak beni yorabiliyor çünkü her öğrencime aynı şekilde davranmam gerekiyor işte bazen zaman sıkıntısı yaşayabiliyorum” (KKÖ-7).

Ders işleme süreçlerinde zaman ayarlamasının (teneffüs saatleri) gerek öğrenci gerekse öğretici açısından önemli olduğunu belirten bir öğretici yaşadığı zorluklardan hareketle blok dersin daha verimli olduğunu ifade etmekte ve tecrübesini şöyle anlatmaktadır:

“Ders işleme süreçlerinde yani zaman ayarlamasında genellikle biz kendimiz yaptığımız için hani teneffüsleri, çoğunlukla blok yapıyoruz, çünkü hanımlar için kırk beş dakika ders çok çabuk bitiyor. On beş dakika teneffüs şöyle düşünelim; dört ders

yapıyorsanız günde kırk beş dakika teneffüs veriyorsunuz demektir ki kırk beş dakika teneffüs bir bayan için çok fazla, gereksiz görüyorum. Onu da uyguladım ben bir yıl gerçekten kırk beş dakika bunu deneyeceğim dedim bir yıl, başladım. Kırk beş dakika ders, on beş dakika teneffüs, kırk beş dakika ders... Aradan birkaç hafta geçti. Hanımlardan biri dedi ki: "Hocam." dedi, "Sanki biz daha çok teneffüs yapıyoruz dersten." dedi. Çünkü öğrenci oraya o ilmi görmek için geliyor, onun için dakikalar kıymetli. E bir de bazı dersler bireysel oluyor. Bireysel ders yaparken o öğrenci bir de teneffüs yapmış oluyor. Siz birini dinlerken o öbürünü dinleyene kadar bir nevi teneffüs yapıyor. O yüzden öğrenci şu cümleyi kurmuştu: Hocam çok teneffüs veriyoruz, ders çok az işliyoruz. Bir de teneffüs verdiğinizde toparlamanız da biraz zor oluyor, onu da tecrübe ediyorsun. On beş dakika teneffüs oluyor yirmi, yirmi beş dakika. Yani hanımların sohbeti; pasta tarifleri, oya tarifleri, işte genelde mahallede o ne olmuş, onun hastası, bunun cenazesi bu şekilde sohbetleri çok uzuyor... O yüzden blok yapıyorum ama; bu program zaten bizim blok yapmamıza izin veriyor" (KKÖ-5).

Bayanların çeşitli sebeplerden tüm derslere katılamayıp izin alıp gitmelerinin sınıf mevcudunu düşürdüğünü bunun da kendi motivasyonunu etkilediğini belirten bir öğreticinin ifadesi şöyledir:

"Erken çıkmak isteyip hocam evde eşim var, günüm var işte bana misafir gelecek deyip erken çıkmalar olunca sayı zaten normalde de 13-14 kişiye 8'e indiyse ders işleme şevki olmuyor. Çünkü anlatacaksınız o konuyu onlar yok. Hani o isteksizliği o zorluğu yaşadım daha önceki senelerde" (KKÖ-3).

Bir öğretici ise ders işleme sürecinde hiç zorluk yaşamadığını şöyle belirtmektedir:

"Hocam ben hiç zorlanmıyorum ne bileyim yani o noktadan hiç bakmadım" (KKÖ-1).

Öğreticilerin ders işleme sürecinde yaşadığı zorluklara ilişkin elde edilen veriler ışığında yapılan değerlendirmeler göstermektedir ki öğretmenler en çok eğitim sürecinde yetişkin öğrencilerde öğrenmenin çok yavaş gerçekleşmesi, bilgilerin tekrar edilmesine rağmen çabuk unutulması noktasında zorluk yaşamaktadır. Öğreticilerin çoğu, bu zorluğun yaş ve eğitim seviyesinden kaynaklandığını düşünürken, bir öğretici verilen bilgilerin öğrenciler tarafından öncelikli görülmemesinden, onların yeteri kadar dikkatlerini vermemelerinden kaynaklandığını düşünmektedir. Ayrıca kimi öğretici, öğrenci sayısının fazla olması sebebiyle zaman yönetimi ve ders programını uygulama noktasında zorluk

yaşadığını ifade ederken kimi öğretici de öğrenci sayısının gün içerisinde çeşitli sebeplerle azalmasına bağlı olarak ders programını uygulayamadığını, sayıdaki azalmanın kendi motivasyonunu etkilediğini dile getirmektedir. Bunların yanı sıra elde edilen verilerden hareketle, bazı yetişkin öğrenciler için zamanın önemli olduğu kursta geçirdiği her dakikayı önemseydiği sık sık teneffüs yapmanın hoca ve öğrenciyi rahatsız ettiği blok ders sonrası yarım saatlik bir aranın her iki taraf için de daha verimli olduğu söylenebilir.

3.5. Kur'an Kurslarında Verilen Eğitimi Ölçme ve Değerlendirmeye Yönelik Bulgular

3.5.1. Öğrencilerin Öğrenme ve Gelişimlerini Tespit Etmeye Yönelik Ölçme ve Değerlendirme Süreçlerine Yönelik Bulgular

Eğitim sürecinde, amaçların ne kadarının gerçekleştiği, konuların hangilerinin yeterince öğrenildiği, eksik veya yanlış öğrenmelerin olup olmadığının tespiti için ölçme-değerlendirme oldukça önemlidir. Araştırmaya katılan öğretmenlere, öğrencilerin öğrenme ve gelişimlerini tespit etmek için ölçme değerlendirme konusunda ne tür uygulamalarda buldukları sorulmuş, öğretmenlerin tamamı (10) öğrenciler için bir ölçme-değerlendirme uygulamasında bulunduğunu belirtmiştir. Öğreticilerin bazıları (7) yaptıkları ölçme-değerlendirmeyi sözlü olarak, bazıları (2) test usulü, bazıları (2) ise yazılı olarak gerçekleştirdiğini ifade etmektedir. Öğreticilerin sözlü değerlendirmeyi tercih etmelerinde genellikle, yetişkin bayanların yazılı sınav stresi yaşamak istememeleri, okur-yazarlık durumu ve yaş seviyesinin etkili olduğu görülmektedir.

Öğreticilerden bazıları (7) ölçme-değerlendirme olarak genellikle ders esnasında sözlü veya soru-cevap şeklinde bir uygulama yaptıklarını ifade etmektedir. Özellikle sözlü uygulama yapanlardan bazıları bunda öğrencinin yaş ve eğitim seviyesinin etkili olduğunu vurgulamaktadır: Bu görüşlerden bazıları aşağıda yer almaktadır:

“Ben öğrencilerimin seviyelerine derste ders anlattığım zaman, hani geri bildirim olarak onlarla sohbet içerisinde derste işlediğimiz konular acaba akıllarında kalmış mı veya o konuyla alakalı bir şey olduğu zaman onların tepkilerini ölçerek seviyelerini ölçmeye, bu konuda onlara neler katabilmişim, neler öğrenebilmişler, onları anlamaya kendim gayret ediyorum” (KKÖ-4).

“...hani ne bildiniz ne öğrendiniz hadi imtihan yapalım diyorum yetişkinlerde, sorularla, derse katılımıyla, anlatımıyla o şekilde oluyor” (KKÖ-7).

“Okuma yazma bilmeyenlere de sözlü sınav olarak yapıyorum” (KKÖ-8).

“Yazılı olmuyor bazen okuma- yazma bilmedikleri için ama sözlü olarak soru-cevap şeklinde geri dönütler alıyorum” (KKÖ-9).

Yetişkin öğrencilerde ara ara sınavlar yapılsa da sınavların onları kaygılandırıldığını, strese soktuğunu dile getiren bazı öğretmenler bunu şöyle örneklendirmektedir:

“Sınavlar yapıyorum hocam ama şöyle bir şey özellikle yetişkinlerde o sınavı yapacağım deyinceye kadar dökmediğim dil kalmıyor işte bundan korkmayın şöyle değil sadece bakmak için ne öğrendiğinizi bilmek için. Bazıları hocam yapmıyorum diyor özellikle tecvitleri işaretlemek adı sınav olunca zor oluyor ya yarın imtihanınız var tecvitleri işaretleyeceksiniz dediğimde ya hocam olmasa falan. Ama yok dersinde yapıyorsun herkese bakıyorsun işte işaretlemiş mi ister istemez sınavlardan tedirginlik yaşıyorlar” (KKÖ-7).

“...Yaşı ilerlemiş olanlar biraz sıkıntı yaşayabiliyor heyecana kapılabiliyor hemen o esnada kalem kağıt çıkartıp küçük küçük o şekilde konuların akabinde yapıyoruz veya sözlüde yapabiliyoruz icabında da ne kadar öğrenebildi o bilgiyi ölçebilme adına” (KKÖ-6).

Yazılı sınavın yetişkinlerde, yaşadığı tecrübeden hareketle kıskançlığa sebep olduğunu o nedenle bayanların arasına kıskançlık sokmamak için sözlü uygulama yaptığını belirten bir öğreticinin görüşü ise şöyledir:

“Ben yapmıyorum da onlara arada bir kendi kendilerine böyle şey yaptıklarında diyorum sesinizi bi kaydedin sene başında ve sene sonunda kaydedin şeklinde onları yönlendirdim. Kendim hiç sınav yapmadım... yaş kaynaklı. Daha önceden tatsız bi hadise geldi başıma, kıskanıyorlar birbirlerini o yaştaki hanımların aralarına kıskançlık sokmak istemiyorum. Ben sözlü olarak ölçmeye çalışıyorum” (KKÖ-10).

Öğrenmenin ne derece gerçekleştiğini tespit etmek veya öğrenciyi çalışmaya teşvik için ünite veya konu bitiminde test, yazılı sınav gibi uygulamalarda bulunduğunu bazı öğretmenler şöyle anlatmaktadır:

“Mutlaka bir test dağıtırım. Ünite bittikçe testi dağıtamamış, hazırlayamamışsam böyle bir yarışma havası gibi yaparız” (KKÖ-5).

“Yazılılar yapıyoruz zaman zaman çaktırmadan öğrenciyi korkutmadan... hemen o esnada kalem kağıt çıkartıp küçük küçük o şekilde konuların akabinde yapıyoruz...” (KKÖ-6).

“...Dini bilgiler için tabi ölçme değerlendirme yapmak gerekiyor, çünkü çalışmalarını için bir sebeptir bu... Sınav yapıyorum, evet. Test usulü yapıyorum. Tabi yine okuma yazma bilenler için geçerli” (KKÖ-8).

Kur’an-ı Kerim dersinde öğreticinin öğrencisinin okuyuşuyla ilgili her gün bir değerlendirmesi olduğu için bunun haricinde birde tecvid ile ilgili bir değerlendirme yaptığını belirten bir öğreticinin ifadesi ise şöyledir:

“Zaten Kur’an-ı Kerim için hani şeye gerek yok, yani zaten her gün düzenli olarak okumasını yapıyor. Yalnız tecvit konusunda şey yapıyorum. Mesela; herkes yarın okuduğu yerden işlediğimiz bu konulardan herkes kendi tecvidini söyleyecek, diyorum. Ama o çok etkili oluyor, çalışıyorlar. Bu güzel oluyor” (KKÖ-8).

Yukarıdaki konu kapsamında bulgular göstermektedir ki Eğitim- öğretim sürecinin bir değerlendirmesi olarak öğretmenlerin tamamı bir ölçme değerlendirme çalışması yapmaktadır. Fakat bu konu da yapılan uygulamalar bir bütünlük arz etmemekte her öğretici farklı sebeplere dayanarak çeşitli uygulamalarda bulunmaktadır. Öğreticilerin kurslarda yaptıkları ölçme-değerlendirme çalışmalarının genellikle sözlü veya soru-cevap şeklinde, bazen ders sırasında bazen de konu veya ünite bitiminde öğrenmenin ne derece gerçekleştiğinin tespitine yönelik olduğu görülmektedir. Bazı öğretmenler yetişkinlerde sınav kelimesinin onları heyecanlandırdığını, strese soktuğunu o nedenle çaktırmadan ders içinde sözlü değerlendirme yapmanın daha uygun olduğunu belirtmişlerdir. Bazı öğretmenler ise öğrenciler içerisinde okuma-yazma bilmeyenler ve yaş seviyesi yüksek olanlar olduğu için yazılıdan ziyade sözlü değerlendirme yaptıklarını ifade etmişlerdir. Öğreticilerin ölçme değerlendirme çalışmalarında Kur’an-ı Kerim dersi için öğrenciyi okuyuşuna bakarak her gün değerlendirdikleri için bu derste ek olarak tecvid konularında bir değerlendirme çalışması yaptıkları, yapılan sözlü, test ve yazılı uygulamaların ise daha çok dini bilgiler dersine yönelik olduğu söylenebilir.

3.5.2. Kur'an-ı Kerim Ek Öğretim Programında Üst Kura Geçişte Uygulanan Ölçme Değerlendirme Uygulamalarına Yönelik Bulgular

İhtiyaç Odaklı Kur'an- Kerim Ek Öğretim Programında; Öğrenme, Tecvidli Okuma, Güzel Okuma ve Ezber, Ezber ve Anlam diye kurlar bulunmaktadır. Bu kurlar 8 hafta sürmektedir. Ayrıca bir de Hatim Kuru bulunmakta, bu ise 18 hafta sürmektedir. Her bir kuru bitiren öğrencinin bir üst kura geçebilmesi için program kapsamında 8 hafta sonunda ölçme-değerlendirme yapılması gerekmektedir. Buna binaen öğretmenlere Kur'an- Kerim ek öğretim programı yapmış veya yapıyorlarsa sekiz hafta sonunda ölçme-değerlendirme yapıp yapmadıkları sorulmuştur. Kur'an-ı Kerim ek öğretim programını uygulayan öğretmenlerin tamamı (8), öğrencilerin bir üst kura geçebilmesi için genellikle Kur'an okuma seviyesine bakarak bir değerlendirme yaptıklarını, öğrencilerine test veya yazılı olarak bir sınav yapmadıklarını ifade etmişlerdir. Öğreticilerin bazısı (6), uyguladıkları kur programını ihtiyaç halinde tekrar ettiklerini belirtmiştir. İki (2) öğretici ise ek program açmadığını temel öğretim programı uyguladığını söylemiştir.

Öğrencilerinin bir üst kura geçip geçemeyeceğini onların Kur'an okuyuş durumuna bakarak değerlendiren öğretici ifadelerinden bazısı şöyledir:

“Öğrenme kurunda eğer gelen talebe Elif cüzünü bitirip Kur'an-ı Kerim'e geçmişse zaten otomatikman bir üst kura geçmiş oluyor” (KKÖ-4).

“Zaten bireysel dinlerken yapmış oluyorsunuz zaten. Yani on, on iki tane öğrenciyi belki; elli öğrenci olsa üç dört farklı hoca gelse yapılabilir; ama siz zaten öğrencinin durumunu biliyorsunuz. Hani bir daha bir ölçme değerlendirmeye ihtiyaç olmuyor. Her dinlediğinizde o öğrenciyi, bireysel dinlediğinizde zaten onun bir sonraki düzeye geçip geçemeyeceğini siz biliyorsunuz” (KKÖ-5).

“Ölçme değerlendirme Kur'an-ı Kerim'de yapmıyorum, zaten okuduklarından her şey ortada” (KKÖ-8).

“onu ben kendim yapıyorum özel sınav olarak değil. Zaten öğrencilerimin farkındayım çıkabilir mi çıkamaz mı diye” (KKÖ-10).

Tamamladıkları kur programını ihtiyaç olduğu için tekrar ettiklerini bu nedenle üst kura geçemediklerini söyleyen bazı öğretmenlerin görüşleri aşağıda yer almaktadır:

“Yani hocam ilk kurda öğrenme kurunda mutlaka ben hocam tecvide geçmeden önce bir öğrenme kuru daha yapıyorum. Çünkü o arada mahreçlerini iyice oturtmaya çalışıyorum. Zaten o arada ben tecvide başlıyorum yavaş yavaş illa ki tecvit kuruna geçmeme gerek yok. Bir yıl boyunca zaten biz onların hepsini bir şekilde tekrar ediyoruz sürekli tekrar ede ede yerleştiriyoruz” (KKÖ-1).

“Özellikle yeni geldilerse sıfırdalarsa öğrenmeyi de tekrar ettiğim oldu tecvidi de tekrar ettiğim oldu çünkü tecvit kuru 8 hafta ama 8 hafta çok dolu yani onların hepsini 8 haftada öğrenemeyebilirler. Bütün tecvitleri okumayı yani ezberleri tecvidi de öğrenmeyi ikiye döndüğüm oldu” (KKÖ-7).

“Yani dönem sonunda baktığımız zaman; eğer geçebiliyorsa o ikinci kurun veyahut da üçüncü kurun Kur’an-ı Kerim’de kurlar olduğu için o seviyeye ulaşmışsa otomatikman geçiriyorum. Yoksa tekrar ediyorum” (KKÖ-8).

“Zaten öğrencilerimin farkındayım çıkabilir mi çıkamaz mı diye. Çıkamazsa geçirmem, tekrar aynı kuru veririm. Çıkabilirse geçiririm” (KKÖ-10). Aynı öğretici, aynı ek öğretim programını öğrencilerin en fazla dört kez alabildiklerini bu nedenle öğrencinin sistemde üst kura geçirildiğini fakat uygulamanın seviyeye göre yapıldığını şu şekilde belirtmektedir: “...bazen sistem kaynaklı meselâ 4 defa aldıktan sonra o kura kayıt olamıyor öğrenci, o zaman mecburen üst kura çıkarmış gibi gözüküyoruz. Ama aslında yine birinci kuru veriyoruz” (KKÖ-10).

Öğreticilerin, Kur’an-ı Kerim ek öğretim programında öğrencilerin bir üst seviyeye geçebilmesi için nasıl bir ölçme değerlendirme uygulamasında buldukları elde edilen verilerden hareketle şöyledir: Ek program uygulayan öğretmenlerin tamamının yazılıdan ziyade öğrencinin Kur’an öğrenme ve okuma seviyesine bakarak bir değerlendirme yaptıkları, öğrenciler kuru geçebilecek seviyedeysen üst kura geçtikleri yoksa aynı kuru tekrar ettikleri tespit edilmiştir. Bir öğreticinin ifadesiyle sistem öğrenciye aynı kuru tekrar etme imkânı vermediği durumda uygulamada bu kurun tekrarının yapıldığı fakat sistemde öğrencinin üst kurda gözüktüğü dile getirilmiştir.

3.5.3. Diğer Derslerde Ölçme Değerlendirme Uygulamalarına Yönelik Bulgular

Araştırmamıza katılan öğretmenlerin çoğu (7), dini bilgiler dersinde öğrencilerinin öğrenme düzeyi ile ilgili sözlü uygulama yapmakta, genellikle soru-cevap yöntemiyle

öğrenciyi değerlendirdiklerini ifade etmektedir. Öğreticilerden bazıları (4), sözlü değerlendirmeyi tercih etmelerinde öğrencileri arasında okur-yazar olmayanların bulunmasının veya yaş seviyesinin yüksek oluşunun etkili olduğunu dile getirmektedir. (2) öğretici ise dini bilgiler dersi için test usulü bir değerlendirmede bulduklarını ve bunun öğrencinin çalışmasını teşvik veya seviyesini görebilmek için gerekli olduğunu belirtmektedir.

Öğrencilerinde öğrenmenin gerçekleşip gerçekleşmediğini eğitim sürecinde soru-cevap yöntemiyle ölçmeye çalıştığını belirten öğretmenlerden bazılarının söylemleri şöyledir:

“Mesela bir şey soruyorum bir gün önceki dersle, hocam ben önce küçük bir tekrar yaparım hani dün şunları öğrenmiştik hatırlıyor musunuz neydi diyorum mesela Fil suresinin mealini anlatmıştım neydi diye bir sorarım benim için öyle hocam soru cevap” (KKÖ-1).

“Yok hocam sınav yapmıyorum soru cevap genelde” (KKÖ-7).

“Dini Bilgilerde de soru cevap şeklinde oluyor herkes aynı seviyede olmadığı için planlı bir şey olmuyor” (KKÖ-9).

“Soru-cevap yöntemi şeklinde” (KKÖ-10).

Ölçme-değerlendirme çalışmalarını yazılıdan ziyade sözlü olarak yaptıklarını ifade eden öğretmenlerden bazıları, öğrencilerin okuma-yazma bilmemesi, yaş seviyesinin yüksek olması, sınav kaygısı kaynaklı bazı problemler yaşayabilecekleri vb. nedenlerden bu şekilde bir değerlendirmenin daha uygun olduğunu ifade etmiştir.

“Ben zaten öğrencimi tanıyorum hocam kimin ne yapabileceğini. Hani şöyle bir şey de yapmak istemiyorum kimisi okuma yazma biliyor kimisi bilmiyor. Hani ben onlara ölçme değerlendirme yaparken ötekisi ne yapacak mesela... Stres yapacak. Hani benim için önemli olan sözlü kendini ifade edebilmesi” (KKÖ-1).

“...yazılı yapamıyorum çünkü okur-yazarlıkları yok” (KKÖ-2).

“Tabii ki zaman zaman eğer yine benim öğrencilerim yaşları genç ise onlara belli sınavlar yapıyorum; ama belli yaşın üzerinde talebelerim varsa onların sayıları çok ise

onlar hani sınav kaygısından dolayı onlara çok fazla kağıt vererek bir şeyleri yazmaya da zorlamıyorum. O zaman sözlü bir şekilde bu işlemi gerçekleştiriyorum” (KKÖ-4).

“...dediğim gibi sınav tarzı bi şey yapmıyorum. Çünkü çok yaşlılarım var, okuma-yazma bilmeyenlerim var. Sınav yapacağım zaten yirmi kişilik sınıfta bi bakıyorum sınav yapabileceğim beş kişi kalıyor sekiz kişi kalıyor. Bazıları da stres oranı çok yüksek, tansiyonu var şekeri var. “Sınav” adından bile korkuyorlar ben onlara o eziyeti yaşatamam” (KKÖ-10).

Kur’an-ı Kerim dersinde öğrencinin seviyesini okuyuşuna bakarak tespit etmenin mümkün olduğunu fakat Dini Bilgiler dersinde öğrenmenin ne derece gerçekleştiğini belirlemek için sözlü uygulama dışında farklı ölçme-değerlendirme uygulamalarının da yapılması gerektiğini düşünen öğretmenlerden biri şu şekilde örnek vermektedir:

“Yani diğer derslerde yapmak gerekiyor çünkü diğer derslerde öğrenci kendisini gizleyebiliyor. Kur’an’da bireysel dinlediğiniz için öğrenci gizleyemiyor. Öğrenmediği ne varsa siz dinlerken anlıyorsunuz, ama ibadet dersi mesela. Anlatıyorsunuz, anlatıyorsunuz, anlatıyorsunuz, hiç... Mesela; ilginç bir şey oldu bu yıl. Bir öğrencim var mesela; çok sessiz, hiç derse katılmayan, soru sormayan. Hani onun çok fazla anlayamayacağını düşünmüştüm. Ünite sonunda böyle soru cevap yaparken bir test dağıttım. Sınavdan tam not aldı, meğer o öğrenci sessiz bir dinleyiciymiş ve çok güzel almış. Onu ben o sınavı yapmasam veya soru cevap şeklinde sınav yapmasam o öğrencinin o kadar iyi öğrendiğini, anladığını anlayamayacaktım. Hani bazen evet, temel dini bilgilerde fark edemiyorsunuz. Kesinlikle bir seviye tespit yapmanız gerekiyor ara ara” (KKÖ-5).

Dini Bilgiler dersinde test usulü değerlendirme yaptığını belirten bir öğretici amacını şöyle açıklamaktadır:

“Dini bilgilerde test usulü ölçme değerlendirme maksat burada puanlama değil. Kim ne kadar, neyi öğrenmiş? Sonra zaten sınavdan sonrası herkese kâğıdını dağıtıyorum, birlikte cevaplıyoruz. Öğrenmediklerimizi de bu şekilde öğrenmiş oluyoruz” (KKÖ-8).

Araştırmamıza katılan öğretmenlerin çoğunun Dini bilgiler dersinde ölçme-değerlendirme çalışmalarını sözlü olarak genellikle soru-cevap yöntemiyle yaptığı tespit edilmiştir. Bu şekilde bir yöntem izlemelerinde, öğrenciler içerisinde okur-yazar olmayanların bulunmasının, yaş seviyesinin yüksek olmasının ve sınav olmanın yetişkinler

üzerindeki olumsuz etkilerinin belirleyici olduğu anlaşılmaktadır. Buna karşılık az sayıda da olsa bazı öğretmenlerin özellikle Dini Bilgiler dersi için test usulü bir ölçme değerlendirme çalışması yaptıkları ve öğrencinin öğrenme seviyesini tespit açısından bunun gerekli olduğu söylenmiştir.

3.6. Kur'an Kursunun Öğrenciler Üzerindeki Etkilerine Yönelik Bulgular

3.6.1. Kur'an Kursunun Öğrencilerin Sosyalleşme Süreçleri ve Kurstaki Sosyal İlişkileri Üzerindeki Etkilerine Yönelik Bulgular

Kur'an Kursuna gelen öğrencilerin aldıkları eğitimin onların kurs veya toplumla bütünleşme sürecine ne tür bir katkı sağladığını tespit edebilmek, alınan eğitimin sosyal ilişkileri üzerindeki etkilerini belirleyebilmek ve öğretmenler açısından bunun nasıl değerlendirildiğini görebilmek amacıyla sorduğumuz soruya öğretmenlerin tamamı (10), kurslardaki eğitim sürecinin sosyalleşme açısından öğrencilere olumlu katkılarının olduğunu ifade etmiştir. Öğreticiler, kurstaki eğitime paralel kendilerinin oluşturduğu farkındalık ve teşvikle öğrencilerde olumlu anlamda bir değişimin yaşandığını ve öğrencilerin özellikle aile, arkadaş, komşu ilişkilerinde bunun yansımalarını gördüklerini ifade etmişlerdir. Eğitim sürecinde öğrencilerin öz-güvenlerinin yükseldiği, kabiliyetlerinin farkına vardıkları, kurs ortamında oluşan dostluk ve arkadaşlık ortamının psikolojik olarak onları rahatlattığı şeklinde değerlendirmelerde öğretmenler tarafından dile getirilmiştir.

Kurstaki eğitimin öğrencilerin sosyalleşme sürecini olumlu yönde etkilediğini, özellikle kurs ortamının dostluk, arkadaşlık, komşuluk ilişkisini pekiştirdiğini belirten öğretici ifadelerinden bazıları şöyledir:

“İlk başladıkları anla 8 ay sonraki halleri bir değil hocam. Birbirleri arasında ki muhabbet komşuluk ilişkileri artıyor mesela tanımadığı insanı burada tanıyınca diyor ki mesela ben seninle yıllardır aynı sokakta oturmuşum neden tanımadım iyi ki tanışmışım iyi ki gelmişim bu kursa diyorlar ben bunu çok duyuyorum öğrencilerimden” (KKÖ-1).

“Çok güzel arkadaşlıklar oluşuyor birbirleriyle. Hocalarla sohbetler oluşuyor buradaki etkinlikler çok hoşlarına gidiyor hatta etrafa da duyuruyorlar” (KKÖ-3).

“Kursa gelmenin bir hanım için çok faydalı olduğunu düşünüyorum her açıdan; hem eğitim açısından, öğrenme açısından, sosyal faaliyetler açısından, arkadaşlıklar ve dostluklar kurmak açısından verimli zaman geçirmek açısından çok faydalı olduğunu düşünüyorum. Bunu da bizzat gözlemliyorum. Yani kursa geldiği zaman orada yeni arkadaşlıklar edinmiş ve bu arkadaşlıklarını yıllarca sürdüren talebelerim var” (KKÖ-4).

“Biz burada kurs ortamında ev ziyaretleri de yapıyoruz. Her hafta bir öğrenciye bir kahve içmeye gidiyoruz. Hem birbirlerinin evlerini görüyorlar. Kimi kimiyle komşu mesela; haberdar değil. Birbirlerinin evlerini görüyorlar, sonrasında da bu irtibatlarını devam ettiriyorlarsa hani hiç sokağa çıkmayan, hiç evinden çıkmayan öğrencilerim oldu. Sosyalleştiler kurs vesilesiyle” (KKÖ-5).

Aynı mahallede farklı kültürlere sahip insanların yaşadığını ve ilişkilerinde problemlerin olduğunu belirten bir öğretici öğrencilerinin kursa geldikten sonra kurs dışı yapılan faaliyetlerinde etkisiyle nasıl bir değişimin yaşandığını şöyle anlatmaktadır: *“İnanılmaz farklılıklar oldu. Birbirlerini tanısalar bile birçok farklı milletten öğrenciler bir arada. Arnavut, Karadenizli, Çerkez ve birbirleriyle inanılmaz hasımlıkları olan bir bölge. Birbirlerinin düğününe gitmeme, evine ziyarete gitmeme, özellikle seçim dönemlerinde çok kötü olaylar yaşanıyordu. Özellikle bu dönemlerde birlikteliği sağlayacak faaliyetlerde bulunmaya çalıştık ders dışı etkinliklerde. Beraber dışarıda bir araya gelme, biri hastalandığında, doğum yaptığında, taziyelere sınıf adına hep birlikte gitmeye çalışıyorduk. Ve böyle böyle birbirleriyle iletişimin çok güzelleştiğini kendileri de ifade ediyorlardı. Hatta bir araya gelmediklerinde birbirlerini ne kadar özlediklerini de söylüyorlardı çok farklı milletler olmasına rağmen” (KKÖ-2).*

Kur'an Kursuna gelen öğrencilere kendi kabiliyetlerini ve potansiyellerini fark etmeleri noktasında rehberlik yapmaya çalıştığını belirten bir öğretici yaşadığı tecrübelerden birini şöyle anlatmaktadır: *“Şimdi mesela öyle öğrenciler var ki yıllarca evde çok affedersiniz mesela kocası diyor ki sen koca kafalısın diyor 60 yaşındaki kadın mesela. Hiçbir işe yaramadığını sadece yemek yapan evden dışarı çıkmayan alışverişte veya sosyal bir aktivite hiçbir şeyle bağlantısı olmayan nice kadınlar vardı. Fakat buraya geldikten sonra birincisi değer kazanıyor ikincisi kendindeki o potansiyeli görüyor, beceriyi görüyor. Öyle bir hale geliyor ki kadın aa eşi bile bizim burada vermiş olduğumuz performans ödevini eşi ile birlikte yapabiliyor. Eşi öyle bir hale geliyor ki kafasına vuran adam sabah kahvaltıda ona kahvaltısını hazırlıyor kalk kursa git, niye? Evin ortamı değişiyor. Ve kadının daha ne*

kadar çok becerisinin olduğunu görebiliyor biz o becerilerini de ortaya çıkartıyoruz. Evle alakalı olabilir veya konuşmasıyla alakalı olabilir” (KKÖ-6). Bir öğretici ise kursun öğrencilerin özgüvenini olumlu yönde etkilediğini belirtmektedir: “...özgüvenleri yükseliyor mesela. Ben daha önceden yapamazdım dedikleri şeyleri yapıyorlar kursa geldikten sonra sosyal açıdan” (KKÖ-5). Başka bir öğretici ise kurs ortamının psikolojik olarak rahatlatıldığını, terapi gibi geldiğinin öğrenciler tarafından dile getirildiğini belirtmektedir: “..Evde sıkıldıklarında kursa geldikleri zaman bir ferahlama hissettiklerini söylüyorlar. Psikolojik sorunları olanlar mesela; daha önceki kursumda buraya geldim psikolojik sorunlarımdan kurtuldum diyen çok öğrencim olmuştu. Yani bir nebze terapi gibi geliyor onlara”(KKÖ-8).

Öğreticilerden bazıları, öğrencileri insan ilişkileri ve toplum hayatına yönelik bazı görevleri yerine getirme konusunda eksik veya çekimser gördüklerinde onlara yaptıkları tavsiyeleri, teşvikleri şu şekilde örneklendirmektedir:

“Bende onları biraz böyle teşvik ediyorum. Bakın, diyorum. Kurs bitecek, ama siz kendi aranızdaki dostluğu bitirmeyin. Haftada bir görüşün, birer sayfa Kur’an okuyun, sohbet edin, ev ortamında bir araya gelin” (KKÖ-5).

“...hep evinde oturan, fazla dışarı çıkmayan insanlarda biraz ketumluk var, etrafında gördüğü şeylere biraz algıyı kapatmış durumda oluyorlar. Mesela bununla ilgili bir olay yaşadım. Üst katımızda ki imamın tayini çıkmıştı, eşi gidiyordu mesela hiçbir bayan çıkıp vedalaşmadı. Ben bayanı tanı mıyordum ama onlara örnek olmak için çıkıp vedalaşтым. Neden vedalaşmadıklarını sorduğumda da ‘çok samimi değiliz’ dediler. Bende ‘size biraz da olsa hizmetleri olmuş, hakları geçmiş, tanışmasak da bir hoşça kal diyebilirdiniz’ dedim. Bunun üzerine bazıları ‘hocam biz bu konularda biraz geriyiz, eksliğimiz var, siz bize söyleyin bu durumlarda’ diye cevaplar aldım ve hoşuma gitti bu durum. En azından bu yönlerinin eksiklik olduklarının farkındalar. Bu anlamda artısı olduğunu düşünüyorum” (KKÖ-9).

“İlk başta bir tepkime süreci var. Birbirlerini olumsuz olarak etkiliyorlar. Çünkü çok farklı görüşte öğrenci var merkez olduğu için. Aynı sınıfın içinde çok farklı, nasıl eğitim seviyeleri farklıysa zihinleri de çok farklı ve kesinlikle anlamıyorsunuz görüntülerinden. İlk başta dediğim gibi karşıt görüşler oluyor. Ama bazı konularda konuşmuyoruz zaten yasak konular. Susturuyorum. Bu kursta zaten en çok üstüne durduğum şey hoşgörü, başkalarının

haklarına saygı , farklı fikirlere karşı saygı duymayı öğretmeye çalışıyorum. Faydalı oluyor. Belli bir süre bir şeyler sıkıntılı oluyor ama daha sonradan saygı duymayı öğreniyorlar. Bir arada yaşamayı öğreniyorlar. Öyle yani bayağı bir aşama kaydettik diye düşünüyorum” (KKÖ-10).

Kur'an Kursunun öğrencilerin sosyalleşmelerine herhangi bir katkısının olup olmadığını, kurs içi sosyal ilişkilerini nasıl etkilediğini belirlemek amacıyla öğreticilere sorduğumuz soru kapsamında elde ettiğimiz bilgiler göstermektedir ki öğrenciler kursta aldıkları eğitimle birlikte insan ilişkilerine daha çok dikkat etmekte ve olumlu değişimler yaşamaktadırlar. Arkadaşlık ve komşuluk ilişkileri pekişmekte ve bundan memnuniyet duymaktadırlar. Öğreticilerin gerek toplumsal sorumluluklar noktasında gerek öğrencilerin potansiyellerini fark etmeleri noktasında öğrencilere rehberlik ettiği görülmekte ve bunun sonucunda da olumlu anlamda değişimler yaşanmaktadır. Bunların yanı sıra kurs ortamının öğrencileri psikolojik anlamda rahatlattığı, özgüvenlerini yükselttiği de belirtilmektedir.

3.6.2. Kur'an Kursunun Aile Bireyleri, Akraba ve Komşular ile Olan İlişkiye Etkisine Yönelik Bulgular

Araştırmamıza katılan öğreticilerden, öğrencilerin aldıkları eğitimin onların aile, akraba ve komşularıyla olan ilişkilerine ne tür bir etkisi olduğu sorulmuş ve bununla ilgili gözlemlerini aktarmaları istenmiştir. Öğreticilerin tamamı (10), alınan eğitimin öğrencilerin aile bireyleriyle özellikle eşleriyle, akrabalarıyla olan ilişkilerini olumlu yönde etkilediğini belirtmiştir. Bir öğretici, yaşanan olumlu değişimler ve geri dönüşler olmakla birlikte öğrencilerden bazılarının ev halkı ile olan sorunlu ilişkilerini devam ettirebildiğini de belirtmektedir. Bir başka öğretici ise öğrencilerin doğruyu öğrense bile geçmişi silme, unutma konusunda zorlandığını fakat gelecek sorunlarında o doğru bilginin çok daha etkili olduğunu ve öğrencileri frenleyebildiğini ifade etmektedir.

Kursta alınan eğitimle öğrencilerin, yakınlarıyla olan ilişkilerinde olumlu anlamda değişim yaşadıklarını, daha hoşgörülü davrandıklarını bazı öğreticiler şu şekilde dile getirmektedir:

“... geçen sene bir öğrencim vardı ciddi boşanma aşamasındaydı. Ama ben hep ona telkinlerde bulunarak biraz daha sabırlı olması gerektiğini o noktadan değil de şu noktadan bakması gerektiğini işte bazı yanlışların tabii insan hayatında olabileceğini ama hoş

görmemiz gerektiğini hani bunu sabırla aşmamız gerektiğini söylediğimde düzelme oldu hocam şu an mesela hala evliler maşallah hani daha farklı bakıyor” (KKÖ-1).

“..Eşleriyle olan ilişkilerinde ve problemlerinde, arkadaşlık, akrabalık ilişkilerinde kursta öğrendikleri bilgilerin onların hayatlarına olumlu bir şekilde yansıdığını, daha hoşgörülü daha affedici olduklarını bizzat kendim gözlemliyorum. Onlar kendileri de zaten söylüyorlar. Yani kursa gelmeden önce farklı düşünüyorduk diyorlar; ama kursa geldikten sonra bu konudaki düşüncelerinin değiştiğini kendileri de ifade ediyorlar” (KKÖ-4).

“Daha hoşgörülü yaklaşmaya başladıklarını söylediler. Ya da işte bu adab-ı muâşeretle ilgili ayetlerin üzerinde ben çok dururum, onların anlatımı üzerinde okudukça mutlaka mealini veririm, anlatmaya çalışırım. O konuda öğrencilerimin hayatında bir değişiklik olduğunu bana söylüyorlar. En azından bir kapı çalma adabı, bir komşunun hakkına saygı gösterme adabı şeklinde. Öyle etkileri var” (KKÖ-10).

Öğrencilerinde yaşanan değişimle ilgili eşlerinden, aile ve yakın çevrelerinden olumlu tepkiler aldığını ifade eden bir öğretici buna dair dikkat çekici bir örnek vermektedir: “En büyük dönütlerden birisi bu ve birçoğunun akrabaları komşuları dahil geliyor teşekkür etmeye bazen arayarak bazen ağlayarak. Çok değişik insanlarla karşılaştım hocam ben burada. Mesela bir tane hanımdan örnek vereyim mahalleye dahil kan kusturan ailesine kan kusturan bir kadın hemen hemen o zaman tabii ki 40 yaşlarındaydı şimdi en azından bir 50 hala görüşüyorum kendisiyle ama halen sülalesi dahil birçoğu arar ahlaki düzeldi en önemlisi, tesettürü düzeldi, dili düzeldi, insanları incitmemesi. Dönütler güzel oldu şimdiye kadar. Bazen eşlerinden bile, kendi hanımları söylüyor tabii böyle böyle hocam eşimiz Allah razı olsun diyor hoca hanım hakkını helal etsin” (KKÖ-6).

Öğrencilerindeki değişimle ilgili olarak ev halkının geri dönüşlerinin kendisi için çok daha önemli olduğunu belirten bir öğretici, olumlu geri dönüşlerin yanı sıra aile ilişkilerinde sorun yaşayan ve bu konuda mesafe alamadığı bazı öğrencilerinin de bulunduğunu ayrıca onlarla ilgili çözüm için nasıl bir yol izlediğini şu şekilde anlatmaktadır: “... benim için en önemlisi ev halkının ifadesi. Çünkü benim kursta tanıdığım teyzeler veya ablalar evde bambaşka birisi oluyor. Çok uzun yıllar yaşayınca köydeki bütün bayanlarla irtibat halinde oluyorsun. Önceki ve sonraki hallerini hem kendileri dile getiriyorlar. Olumlu çok güzel geri dönüşler var. Ama üzümlere hala bir şeyleri değiştiremediğimiz kişiler de var. Sorun olduğunu bildiğim kişilere de birebir konuşmak yerine derslerde konuyu oraya getirip

onunla ilgili konuşurdum ve o kişi de onu anlardı zaten. Onun tekrar tekrar üzerinden geçerim, yönlendirmem neyse onu yaparım. Hatta konuya değindiğim zaman öyle olan teyzelerin bakışlarının değiştiğine, başını önüne eğdiğine, kendi aralarında fısıldaşmalarına şahit olurum” (KKÖ-2).

Kursta verilen eğitimin öğrencilerin geçmiş yaşanmışlıklarla bağlantılı olan problemlerine etki etmediğini fakat yeni yaşayacağı şeylerde etkisini göstereceğine dikkat çeken bir öğretici düşüncesini şu örnekle temellendirmektedir: “İşte mesela; dargınlık. Ben mesela; ailenizde, akrabanızda dargın, küskün olduğunuz kişiler var mı? Hemen parmak kaldırırlar. Şimdi siz o konuyu işliyorsunuz, anlatıyorsunuz peygamber efendimizin tutumunu anlatıyorsunuz, o kadar anlattıktan sonra buna rağmen öğrenci kendisini hala haklı görmeye devam ediyor. “Ama bana bunu yapmıştı ama bana böyle yapmıştı.” Peygamber efendimizin canına kast eden ya da bizzat kendi öz amcasını katleden, öldüren kişiyi dahi peygamber efendimiz affetmiş. Biz daha mı ağırını yaşıyoruz? Ama siz onu anlatsanız bile o öğrenci kendi yaşanmışlıkları olduğu için belki problemimiz şu kelime yaşanmışlıklar. Kendi yaşanmışlıkları, kendi tecrübeleri olduğu için onları çok fazla geçirmiyor hayatına ama bir sonraki davranışlarında frenleme yapabiliyor ama önceki yaşadıklarını yıllarca üst üste biriktirdiği için hani bahsetmiştim ya küs olan üvey kızıyla barıştıramadım. İki yıl uğraştım. Kendi önceki yaşanmışlıkları, öğrencinin öğrendiklerini hayata geçirmesini engelliyor ama yeni şeyler yaşarken gelip anlatıyor mesela hocam böyle oldu aslında öğrendiğimiz de hiç de iyi olmadı ya. İşte istediğim gibi tartışamadım, kavga edemedim, bunları öğrendiğimiz için aklıma geldi, sustum mesela diyor. Sonrasında değişiklikler oluyor ama dediğim gibi geçmiş yaşantısına yönelik çok fazla olmuyor” (KKÖ-5).

Yukarıdaki örnekler değerlendirildiğinde Kur’an Kursuna gelen öğrencilere verilen eğitimin çoğunlukla onları olumlu davranmaya sevk ettiği, kendi ifadeleri, eşleri, aile veya akrabalarının geri dönüşleriyle de bunun öğrencilere yansıdığı tespit edilmiştir. Bazı öğrenciler, zaman zaman olumsuz dönüşlerin olabildiğini de ifade etmiştir. Ayrıca öğrencilerin bu eğitim ve değişim sürecinde öğrencilerin teşvik ve telkinlerinin çok önemli olduğu ve genellikle de karşılık bulduğu görülmektedir.

3.6.3. Öğrencilerin Kur'an Kursunda Aldığı Eğitimin Dini Problemlerin Çözümüne Katkısına Yönelik Bulgular

Kur'an Kurslarının amaçları arasında öğrencilerin İslâm dininin değerlerinden yardım olarak kendi çözümlerini üretebilmelerini sağlamakta yer almaktadır. Bu amaçla bağlantılı olarak öğrencilere, öğrencilerin kursta aldıkları eğitimin onların gündelik yaşamındaki dini problemleri çözebilmelerine ne düzeyde katkı sağladığını düşündükleri sorulmuştur. Öğreticilerin çoğu (9), belli bir eğitim seviyesine gelseler de öğrencilerin dini bir soru veya sorunla karşılaştıklarında çözüm için öğreticiye sormayı, onun fikrini almayı tercih ettiklerini belirtmektedir. Bu öğrencilerin bazısı (4), öğrencilerin bir problemle karşılaştıklarında öncelikle öğreticiye sorduklarını dile getirirken bazı öğretmenler (2) ise, genç veya okuma-yazma bilen öğrencilerin aldıkları eğitim sayesinde duydukları her şeyi hemen kabul etmeyip araştırmaya yöneldiklerini, belli kaynaklara müracaat ettikten sonra problemlerini çözemezlerse öğreticiye sorduklarını söylemektedir. Bir öğretici de öğrencilerin eğitim-öğretim süresince aslında neyi ne kadar öğrendiğini fark etmediğini fakat günlük hayatında bir problemle karşılaştıklarında aldıkları eğitimin katkısıyla bunu çözebileceklerini dile getirmekte fakat öğrencilerinin doğru yapıp yapmadıklarını onaylamak için kendisini aradıklarını da ifade etmektedir. Bir diğer öğretici ise öğrencilerin çevrelerinde karşılaştıkları problemin çözümüyle ilgili kurstaki bilgilerini kullandıklarını, yetersiz görüldüklerindeki kaynak ismi almak için kendisine başvurduklarını söylemektedir. Bazı öğretmenler (2) de, kursta verilen eğitimin temel dini bilgiler noktasında öğrencileri belli bir seviyeye getirdiğini ve problemlerini belli oranda çözebildiklerini düşünmektedir. Öğrencilerin problemlerinin çözümü için yardımcı olmaya çalışan öğretmenlerin bazısı (2) bilgilendirme amaçlı, bazısı (3) da, kendilerini aşan bir konu olduğunda öğrencileri Aile ve Dini Rehberlik Bürolarına veya fetva hattına yönlendirdiklerini belirtmektedir.

Öğrencilerin günlük hayatlarında karşılaştıkları dini olsun olmasın problemlerini kendisine sorduğunu belirten bir öğreticinin görüşü şöyledir: *“Hocam bence biz önemliyiz onların hayatında. Problemlerini bana soruyorlar mesela dini anlamda da olabilir hayatta karşılaştıkları bir sorun olabilir. Hani bana şöyle diyor mesela hocam şöyle şöyle bir durum var bu durum karşısında nasıl davranmalıyım, hani ben ona bir yol gösterdiğimde diyor ki Allah razı olsun hocam o kadar rahatlattın ki beni diyor”* (KKÖ-1).

Öğrencilerin günlük hayatında karşılaştıkları dini soru veya sorunlarıyla ilgili öncelikle kendilerine başvurduklarını ifade eden öğretmenler, kendilerini aşan bir problem

olduğunda Aile ve dini rehberlik bürosu veya fetva hattına öğrencileri yönlendirdiklerini dile getirmektedir. Bu öğreticilerin ifadeleri aşağıda yer almaktadır:

“Dini bir sorusu olduğunda hemen bize yöneliyor, bize soruyor. Biz aşamayacağımız bir şey olduğunda aile irşada yönlendiriyoruz. Birebir ailevi problemleri olabiliyor. Miras konusunda sıkıntılar olabiliyor. O zaman yönlendirebiliyoruz. Ama dini konularda da elimizden gelen yardımı biz yapıyoruz” (KKÖ-3).

“Bana muhakkak sorarlar ben eğer bilgim o konuda yoksa veya fetvaya yönelikse anında fetvayı ararım bazen kendileri aramak istemezler özel konularını bu şekilde” (KKÖ-6).

“Sıkıntılar olduğu zaman mesela; bu konuyu nasıl aşacağım diye gelip bana sorabiliyorlar veyahut da hani benim yapıp yapamayacağım, çözemeyeceğim konularda ben il müftülüğüne yönlendirmede bulunabiliyorum. Oradaki hoca hanımlar yardımcı oluyorlar” (KKÖ-8).

Öğrencilerinin karşılaştıkları problemlerin çözümüyle ilgili öncelikle kendilerinin cevaplamaya çalıştığını veya kaynak araştırmasına yöneldiklerini, çözemedikleri takdirde kendilerine sorduklarını belirten öğreticiler, fetva hattı noktasında da özellikle öğrencilerini bilgilendirdiklerini dile getirmektedir: *“Eğer biliyorsa cevaplamaya çalışıyor, bilmiyorsa da benim onlara önerdiğim Dinim İslam kitabı, o olmazsa da okuma-yazma biliyorsa ilmi halden bakıyor, yine çözemelerse bana soruyorlar. Ben onlara fetva hattı olduğundan bahsettim. Dini rehberlik, aile danışmanlık bürosuna da sorabilirsiniz dedim ve bu şekilde bir yol izliyorlar”* (KKÖ-9). *“Hemen her duyduklarına inanmıyorlar, bi kaynak araştırmasına girebiliyorlar. Ya da kendisi bulamayacaksa beni bulup sorabiliyor, ya da ben müftülüğün fetva hattını veriyorum mutlaka, her gittiğim yerde burayı arayın. İşte müftülüğün diğer bünyelerini anlatıyorum. . Ne işe yarar, buraları arayın . Her duyduğunuza inanmayın, Araştırın şeklinde”* (KKÖ-10).

Bir öğretici de öğrencilerin bir soru veya sorunla karşılaştıklarında bunu cevaplamaya, çözmeye çalıştıklarını, kendilerini yetersiz hissettiklerinde kaynak ismi istediklerini şu sözlerle anlatmaktadır: *“Kendilerine sorulan bazı sorularda veya kendilerinin şahit olduğu birtakım ibadetlerin uygulanma noktasında yapılan yanlışları düzeltmeye çalışıp dinlenmedikleri zaman da bu konuda benden kaynak isteyen ve o şekilde cevap verenler de vardı”* (KKÖ-2).

Öğrencilerin eğitim-öğretim sürecinde neyi ne kadar öğrendiklerini fark edemediklerini zamanı gelince bunun daha iyi anlaşıldığını ve bir problemle karşılaştıklarında çözebileceklerini düşünen ve bunu öğrencilerine de söyleyen bir öğretici bu konudaki tecrübesini şu şekilde anlatmaktadır:

“Şimdi öğrenci ders süresince yani eğitim-öğretim süresince aslında neyi ne kadar öğrendiğini fark etmiyor. Yani onunki bilinçsiz bir öğrenme oluyor. Ben hep onlara anlatıyorum ki merak etmeyin zamanı gelince ortaya çıkacak. Bir gün bir problemle karşılaştıkları zaman kendileri cevaplar. Tamam ayet ile hadisle cevap veremiyorlar, ama şöyle diyebiliyor en azından: “Biz şu konuyu işlemiştik ya veya böyle konuşmuştuk. Kur’an-ı Kerim’de bununla ilgili bir ayet okuduğumuzu hatırlıyorum, böyle, böyle olması lazım.” En azından öğrencinin zihninde bir şeyler kalıyor. Onu da kurs bittikten sonra söylüyorlar. Hocam böyle, böyle bir soru sordular cevap verdim. Böyle, böyle bir problemle karşılaştık, çözebildim ya da oruçluyken şöyle, şöyle yaptım hocam. Doğru mu yapmışım?” şeklinde benden de onay alıyor mesela telefonla arıyor” (KKÖ-5).

Öğrencinin eksiğinin ne olduğunu iyi bildiği takdirde kursta aldığı eğitimin onu belli bir seviyeye getireceğini bir öğretici şu şekilde ifade etmektedir: *“Neyi bilmediğini bilsin bir yıllık bir eğitim o öğrencinin ihtiyaçlarını dini anlamda görür” (KKÖ-7).*

Kur’an Kursunda alınan eğitimin öğrencilerin günlük hayatta karşılaştıkları dini problemlerin çözümüne ne düzeyde katkı sağladığını ve öğrencilerin karşılaştıkları problemleri çözerken nasıl bir yol izlediklerini tespit etmek amacıyla sorduğumuz soruya verilen cevaplar değerlendirildiğinde; Öğrencilerin çoğunlukla bir problemle karşılaştıklarında öğrencilerine müracaat ettikleri tespit edilmiştir. Öğrencilerin bir kısmı problemlerini çözerken araştırma yapmaksızın öğrencilerden yardım alırken bir kısmı ise belli bir araştırmadan sonra çözemedikleri takdirde öğrencilerden yardım istemektedir. Öğreticilerden bazısının eğitim sürecinde öğrencilerini araştırmaya yönlendirdikleri ve fetva hattı ile ilgili bilgi verdikleri, bazı öğrencilerin ise öğrenciler kendilerine başvurduğunda çözemedikleri noktada dini rehberlik bürolarına veya fetva hattına yönlendirdikleri anlaşılmaktadır. Bazı öğrencilerde kursta alınan eğitimin öğrencilere olumlu katkılarının olduğunu ve onları belli bir seviyeye getirdiğini dolayısıyla problemlerle karşılaştıklarında öğrencilerin aldıkları eğitimden hareketle çözüme gidebileceklerini düşünmektedir.

3.6.4. Kur'an Kursuna Geldikten Sonra Öğrencilerde Dini Yaşama Konusunda Görülen Değişime Yönelik Bulgular

Araştırmamıza katılan öğretmenlere, kursa geldikten sonra öğrencilerde İslâm dinini yaşama konusunda bir farkındalık oluştuğunu düşünüyor musunuz? diye sorulmuş, öğretmenlerin tamamı (10), kurs sürecinin öğrencilerde İslâm dinini yaşama noktasında farkındalık oluşturduğunu ifade etmiş bununla birlikte bu öğretmenlerden bazıları (3), öğrencilerde oluşan farkındalık veya değişimi yeterli görmediklerini belirtmiştir. Bu soruyla bağlantılı olarak, öğretmenlere ayrıca inanç, ibadet, ahlâk boyutuyla öğrencilerde ne tür bir değişim gözlemledikleri de sorulmuş öğretmenlerin çoğu (7), özellikle ibadet konusunda öğrencilerde bir gelişme ve değişimin yaşandığını ifade etmiştir. Öğretmenlerden bazıları (5), öğrencilerin ahlâkî konularda, bazıları (4) da tesettür noktasında bir takım değişiklikler yaşadıklarını dile getirmiştir. Bazı öğretmenler (4) de, öğrenilen doğru bilgi doğrultusunda öğrencilerdeki davranış değişikliği sürecini farklı açılardan ortaya koyan ifadelerde bulunmuştur. Bir öğretmeni, doğruyu öğrendikten sonra bir daha aynı hatayı yapmayan öğrenci örneğini verirken bir öğretmeni de tamamen yanlış davranışı terk etmese de yapmama gayretini öğrencilerinde gözlemlendiğini belirtmektedir. Başka bir öğretmeni de öğrencilerinin dini yaşama, ibadet noktasında doğruyu öğrendikten sonra hayata geçirme noktasında zorluk yaşadıklarıyla ilgili paylaşımda bulunmaktadır. Diğer bir öğretmeni ise özellikle ahlâkî davranışlarda yaşanan değişim sürecinin kolay olmadığını bazen bilindiği halde insanın çıkarlarına ters düştüğü için uygulanamadığını söylemektedir. Öğretmenlerin çoğu (9), dinin inanç boyutunda öğrencilerin değişim yaşayıp yaşamadığına ilişkin herhangi bir aktarımda bulunmamaktadır. Bir öğretmeni sihir, büyü gibi konularda doğruyu öğrendikten sonra öğrencilerin gücün Allah'ta olduğu bilinciyle hareket ettiğini ifade etmektedir.

Kursta alınan eğitimin İslâm dinini yaşama noktasında öğrencilerde bir farkındalık oluşturup oluşturmadığını bazı öğretmenler şu şekilde belirtmektedir:

“Oluyor hocam bir hassasiyet oluyor olmayanlarda oluyor yani aynı hayatından devam edenler de oluyor” (KKÖ-1).

“Farklılık kesinlikle oluyor. Bir kere en başından namaz meselesi” (KKÖ-5).

Öğrencilerde kurs sürecinin bazı konularda farkındalık oluşturduğunu ifade etmekle birlikte bunu yeterli görmeyen öğretmenlerin sözleri ise şöyledir:

“Farkındalık oluşuyor ama bunlar çok yetersiz ne yazık ki. Çok daha fazla olması gerekiyor” (KKÖ-2).

“...var, güzel etkileri var. Ama bana yeterli gelmiyor işte. Çok daha fazlasını yapabilmemiz lazım” (KKÖ-10).

Öğrencilerde özellikle dinin ibadet boyutunda, namaz konusunda bir gelişme ve değişme gözlemlediklerini belirten öğretici ifadelerinden bazısı şöyledir:

“...namaz kılmıyordur namaz kılar, namazda eksik hataları vardır onu öğrenir düzeltir” (KKÖ-1).

“...namazlarına gösterdikleri özen çok değişiyor. Kendileri de itiraf ediyorlar:” Hocam ne oldu bize? Biz kursa başladık namazlarımız bitmez oldu.” Neden? Çünkü tane tane okumaya gayret ediyor, okurken manası aklına geliyor, ezberlediği ayetler veya namazlar uzuyor ve hocam biz namazlardan keyif almaya başladık, diyorlar” (KKÖ-5).

“Birincisi namazı alaca kılyorsa namaza gerçekten başlıyor” (KKÖ-6).

“Özellikle namazlarında daha özenli ve dikkatli olduklarını düşünüyorum” (KKÖ-9).

Kur'an Kursuna devam eden öğrencilerin ahlâkî noktada yaşadıkları değişimle ilgili öğreticilerin vermiş olduğu örneklerden anlaşılmaktadır ki Peygamber ahlâkının anlatılması yaşanan bu değişime etki etmektedir. Bu konuda verilen örneklerden bazıları şöyledir:

“... çabuk sinirlenen bir öğrencim var benim ben bakıyorum yıl içinde onu takip ediyorum her şeye sinirleniyor hemen ben böyle öfkeyle ilgili peygamberimizin ahlaki davranışlarından bahsediyorum işte bak kaybediyoruz mesela sen çok iyi bir insansın ama bu özelliğin sana bunu kaybettiriyor deyip ona hissettiriyorum bakıyorum düzelmeye başlıyor” (KKÖ-1).

“...ahlâk konusunda gayet rahat küfürlü konuşan bir hanım artık küfrün nasıl bir günah olduğunu bilerek ağızımızdan çıkan her sözden sorumlu olduğumuzun farkına vararak Kur'an ahlakına göre yaşamaya çalışıyor ve sünneti hayatlarına geçiriyorlar. Çünkü sünnet nedir bilmiyordu öğrenci ...” (KKÖ-6).

“Ailevi sorunları, küslükleri, dargınlıkları olan... meselâ küslüğün üç günden fazlasının helal olmadığı hadisini yazıp konuyu anlatınca, öyle miydi deyip barışmaya çalışan var...” (KKÖ-10).

Öğrencilerdeki ahlâkî değişimle ilgili olarak düşüncelerini dile getiren bir öğretici, kurs sürecinin az da olsa olumlu etkilerinin olduğunu fakat bireysel ve sosyal ilişkilerde insanın çıkarları söz konusu olunca bazı şeylerin daha net ortaya çıktığını ve bireylerin o noktada kendisine müdahale ettirmediğini şu şekilde anlatmaktadır: *“Ahlâki noktada şöyle söyleyebilirim, yani insan çıkarları söz konusu olunca çok da fazla kendisine müdahale ettirmiyor. Ama ufak tefek şeylerde dahi olsa hayatında ahlaki açıdan değişiklikler gösteriyor öğrenci; ama dediğim gibi bireysel ilişkilerde, sosyal ilişkilerde insan çıkarları söz konusu olunca öğrendiği her şeyi bir an geliyor, elinin tersiyle itip bir kenara bırakabiliyor...”* (KKÖ-5).

Öğrenilen bilgiler sayesinde öğrencilerin doğru davranışları yaptıklarını veya yapmak için gayret ettiklerini gözlemleyen öğretici ifadeleri ise şöyledir: *“...diyelim ki yaptığı hatanın farkında değil sonra farkına varıyor yaptığı hatanın, sonra onu uygulamıyor mesela bir daha onu yapmıyor”* (KKÖ-1). *“...Dedikodu, gıybet, yalan vs. gibi bu konuları da tamamen bitiremeseler de fark edip yapmamaya çalıştıklarını gözlemledim”* (KKÖ-9).

Bir öğretici ise öğrendiklerini davranışa dönüştürme noktasında öğrencilerin yaşadıkları zorlukla ilgili söylediklerini şu şekilde aktarmaktadır *“...ibadetler konusunda, dini daha güzel yaşayamama konusunda hani bildiği fakat yapamadığını, namaz kılmaya üşendiğini veyahut da çoğu şeyi bildiğini fakat zor geldiğini söyleyen talebelerim var”* (KKÖ-4).

Öğrencilerinin tesettür açısından değiştiklerini dile getiren öğreticilerin ifadelerinden bazıları aşağıda yer almaktadır:

“Tesettür konusunda çok büyük değişimler yaşıyor öğrencilerimiz” (KKÖ-6).

“Benim onların hayatında fark ettiğim, ibadetlerindeki ilerleme, bir de tesettür en bariz karşınıza çıkan budur” (KKÖ-7).

Kursa gelen öğrencilerin inançla alakalı bazı konularda eğitimin etkisiyle daha bilinçli olduklarını düşündüğünü bir öğretici şöyle belirtmektedir: *“Sihir, büyü vs. bunlara tevessül*

etme gibi gücün onlarda değil Rabbimizde olduğunu öğrendikten sonra tek silah duadır ve buna sarılmayı öğrendiklerini düşünüyorum” (KKÖ-9).

Öğreticilere sorulan yukarıdaki sorular kapsamında elde edilen bulgular değerlendirildiğinde, kursta alınan eğitim sonucu öğrencilerde farklı boyutlarıyla da olsa İslâm dinini yaşama noktasında bir farkındalığın olduğu anlaşılmaktadır. Bazı öğretmenler eğitim açısından bu farkındalığı yeterli görmediklerini belirtmektedir. Öğreticilerin inanç, ibadet, ahlâk boyutunda öğrencilerde gözlemledikleri değişim ile ilgili olarak genellikle ibadet ve ahlâk boyutundaki değişime vurgu yaptıkları görülmektedir. Özellikle öğrencilerin namaz ibadeti ile ilgili değişim ve gelişim yaşadıkları verilen örneklerden anlaşılmaktadır. Dinin ahlâk boyutuyla ilgili yaşanan değişime öğretmenlerin verdiği örnekler Peygamber ahlâkı, ve sözlerinin anlatılmasının bu değişim üzerinde etkili olduğunu göstermektedir. Öğrencilerin ahlâkî boyutta öğrendiklerinin etkisiyle hemen davranış değişikliğine gidenler olduğu gibi değişmeyip yanlış davranışları düzeltme gayreti içerisine girenlerin de olduğunu veya doğruyu uygulama noktasında zorlanan öğrencilerin bulunduğunu öğretmenler ifade etmiştir. Bir öğretici ise ahlâkî değişimin çıkarlar söz konusu olduğunda belli olduğunu ve bu konuda değişimin daha az olduğunu belirtmiştir. Öğretici ifadeleri doğrultusunda öğrencilerin örtünme konusunda da farkındalıklarının arttığı ve değişim yaşadıkları tespit edilmiştir.

3.6.5. Öğrencilerin Kur'an Kursu Öncesi ve Sonrasında Kur'an-ı Kerim'i Okuma Seviyelerine Yönelik Bulgular

Kur'an-ı Kerim'i doğru ve usulüne uygun olarak okumak ihtiyaç odaklı Kur'an Kursları öğretim programı amaçlarından biridir. Bu nedenle öğretmenlere, öğrencilerin kurs öncesi ve kursta aldığı eğitim sonrası Kur'an'ı Kerim'i doğru ve usulüne uygun okuma konusundaki seviyelerini nasıl değerlendirdikleri ve bu konudaki sorunların neler olduğu sorulmuştur. Öğreticilerin çoğu (8), öğrencilerin doğru ve usulüne uygun okuma konusunda belli bir seviyeye geldiklerini belirtmiş, bazı öğretmenler (2) ise, iyi bir seviyeye gelenler olduğu gibi hiç yol alamadıkları veya usulüne uygun okuyamayan öğrencilerinde olabildiğini ifade etmiştir. Öğreticilerden bazısı, öğrencilerin iyi bir seviyeye gelebilmelerinin onların çalışmasına, emek vermesine (3), veya algı durumuna (2), bağlı olduğunu düşünmektedir. Bazı öğretmenler de, öğrencilerin geldikleri seviyeyi

koruyabilmeleri için kursa devam etmeleri (1), veya kurs dışında Kur'an-ı Kerim'i okumayı sürdürmeleri (2), gerektiğini söylemektedir.

Öğrencilerin kursta Kur'an eğitimi almadan önce ve sonraki durumlarını değerlendiren ve ilerleme kaydettiklerini düşünen öğretici görüşlerinden bazıları şu şekildedir:

“Genel olarak tabi ilerliyorlar. Seviyeleri daha güzelleşiyor. Daha seri okumaya başlıyorlar. Tecvid bilmiyorlarsa tecvid öğreniyorlar” (KKÖ-2).

“...kursa gelmeden önce mahreçleri bilmeyen, tecvit kurallarını zaten bilmeyen bir hanımın kursa geldiği zaman bu eğitimi aldıktan sonra harfleri güzelce, usulüne uygunca çıkardığını, tecvitleri öğrendiğini, Kur'an-ı Kerim'i güzel okuduğunu ben çoğunda tespit ediyorum” (KKÖ-4).

Bir öğretici de, öğrencilerin okuyuşundaki ilerlemeyi görebilmeleri için ilk etapta ses kaydı yaptığını dile getirmektedir: *“...ses kaydı yapar sonrasında gösteririm ne kadar ilerlediniz kendiniz bir bakın”* (KKÖ-6).

Başka bir öğretici ise öğrencilerin dönem sonunda geldikleri seviyenin ve onlardaki gayretin, kendisini uygulandırdığını şöyle aktarmaktadır: *“..böyle Nisan'ın sonunda, Mayıs ayında gözümü yaşartan öğrencilerim oluyor yani onlardaki o ilerleme bütün tecvit kaidelerini öğrenmiş olmaları, onlardaki o aşk o şevk...”* (KKÖ-7).

Öğreticilerden bazısının (2), öğrencilerin Kur'an okumayı bilme konusunda hazırbulunuşluklarını göz önünde bulundurdıkları ve geldikleri seviyeyi buna göre değerlendirdikleri şu sözlerinden anlaşılmaktadır. *“...bazıları gerçekten sıfırdan başlıyor. Şimdiye kadar belki fırsatı olmamıştır deyip onlara o şekilde yaklaşıyoruz. Tabi bazıları da kendilerini yetiştirmiş oluyor, güzel bir yere de gelmiş oluyor biz de daha da takviye ediyoruz...”* (KKÖ-3). *“Öğrencinin durumunu bireysel olarak değerlendirmek lazım. İyi olan veya sıfırdan başlayıp kurs sonuna kadar çok güzel okuyan öğrencilerimiz de var...”* (KKÖ-8).

Bazı öğreticiler (2) de, eğitim sürecinde usulüne uygun Kur'an okuyanların yanı sıra okuyamayan ya da hiç ilerleme kaydedemeyen öğrencilerinde olduğunu belirtmişlerdir. Öğreticilerden biri eğitim süreci sonunda Kur'an'ı usulüne uygun okuyan öğrenciler olduğunu fakat okuyamayanların daha çok olduğunu şöyle ifade etmektedir: *“Yani tabii ki*

biz vermeye çalışıyoruz ama bunu çok güzel bir şekilde usulüne göre okuyan var ama okumayanlar daha fazla oluyor” (KKÖ-1). Diğer öğreticinin aktarımı ise şu şekildedir: “Usulüne uygun okuyor diyebildiklerim de var, diyemediklerim de. Hiç yol alamadığımız kişiler de oluyor” (KKÖ-2).

Bir öğretici öğrencilerin Kur’an eğitiminde kendilerine yetecek bir seviyeye gelebilmesinin algı durumu ve kursa iki yıl devam etmelerine bağlı olduğunu şu sözlerle belirtmektedir: *“...dediğim gibi öğrencinin alışına bağlı yani, öğrenci almışsa sizin verdiğiniz eğitimle yeterli seviyeye geliyor... Bir müftümüz mü söylemişti? Siz burada eğitim görüyorsunuz. Buradan çıkınca hepimiz birer hoca olacaksınız. Hayır, asla öyle olmuyor ama kendisine yetecek, en azından bir çocuğu hata yaptığında ona yardım edebilecek bir seviyede oluyor. Kendi okuyabilecekleri seviyede oluyor yani o açıdan bizim eğitim öğretimimiz yeterli. Bir yıl yeterli değil ama iki yıl gelmesi gerekiyor” (KKÖ-5). Öğrencinin algı durumunun önemli olduğunu düşünen bir diğer öğretici ise böyle bir durum karşısındaki tavrını şöyle anlatmaktadır: *“Biz veririz o alıyorsa alır hocam ama ben tabii ki alamıyorsa bırakayım ne hali varsa görsün demem çabalarım. Ama almıyorsa da durağan halde gider ne alabilirse” (KKÖ-1).**

Öğreticilerden bazısı ise (3), öğrencinin Kur’an okuma konusunda ilerlemesinin öğrencinin verdiği emek ve çalışma ile paralellik gösterdiğini düşünmektedir. Bu düşüncelerden bazıları aşağıda yer almaktadır: *“Zaten çalışan çok güzel bir şekilde başarıyor eğer ki çalışmıyorsa kendi başarısızlığıdır.” (KKÖ-1) “Çok güzel ilerliyorlar hocam ama emek veren” (KKÖ-7). Öğreticilerden biri ise 6 yıl Kur’an Kursuna giden ve çalışmadığını itiraf eden bir öğrenci ile olan diyalogunu şu şekilde aktarmaktadır: *“Mesela bir öğrencimiz var, hocam ben 6 yıldır kursa gidiyorum. Kendimde hiçbir gelişim göremiyorum. Böyle kekeleyerek okuyor. Ben onu tam çözemedim hani hep ümit verdim öyle değildir mutlaka ilerler dedim. Bu sene bizim kursumuza geldi önceki halini bilmiyorum. Mutlaka ilerlemiştir dedim. Ama şunu itiraf etti hocam ben hiç dersime çalışmıyorum sadece burada okuyorum Kur’an dersinde, hiç çalışmıyorum diyor ben de dedim çalışsan daha güzel olur. Çalışmıyorsan da dinle. Dinlemesini tavsiye ettim. Yine dürüst bir şekilde hocam ben dinlemiyorum da çalışmıyorum da dedi” (KKÖ-3).**

Öğrencilerin kursta aldıkları eğitim sonrası Kur’an-ı Kerim’i usulüne uygun okuma noktasında elde ettikleri seviyeyi koruyabilmek için kursa devam etmeleri (1) veya kurs sürecinden sonra günlük yaşamlarında Kur’an okumayı sürdürmeleri (2) gerektiğini aksi

takdirde öğrencilerin seviyesinin gerilediğini veya eski hatalarını yapmaya devam ettiklerini bazı öğretmenler, tecrübelerinden hareketle şöyle dile getirmektedir: “...diyaloğu bitirmiyorum sürekli cüz dağıtıyorum yoksa bitiyor ertesi seneye doğru düzgün eline almadıysa bitiyor, kaybediyor”(KKÖ-6). Öğrencilerin Kur’an okumayı ders olarak görmeleri ve kurs dönemi bittikten sonra okumayı bırakmaları nedeniyle yaşadığı sıkıntıyı bir öğretici şöyle anlatmaktadır: “...Bunu ders olarak görmeleri sıkıntı, yani bir hocanın rahleyi tedrisinden geçiyorlar, kurs sonu dönem bittiği zaman bırakıyorlar, tatile giriyorlar. Oysaki; Kur’an okumak, onu yaşamak, hayata geçirmek gerekir. Bunu yapmıyorlar. Sadece hocanın karşısına geçip, dersi verip o şekilde tamamlıyorlar; yaz olunca tatile giriyorlar, seneye tekrardan baştan başlıyoruz” (KKÖ-8). Diğer bir öğretici de Kur’an okuyuşunu kursla birlikte düzelten öğrencilerin kursa devam ettiği müddetçe ilerleme kaydettiğini yoksa eski hatalarına dönebildiğini şu sözlerle ifade etmektedir: “...Gelirken ilerleme var, gelmedi bıraktıysa, iki sene, üç sene sonra tekrar dinleme imkânı bulduğumda eski hatalarını tekrar gördüm bir öğrencimin. Demek ki dönüyor, bırakınca tekrar geri eski dil alışkanlığı. Yani çok çekirdekten almadığı için tekrar eskiye bir dönüş oluyor. Bu şekilde hanımların bağılantısının kopmaması lazım o yüzden Kur’an kurslarıyla” (KKÖ-10).

Öğrencilerin kursa geldikten sonra Kur’an’ı Kerim’i doğru ve usulüne uygun okuyup okumadıklarını tespit etmek amacıyla öğretmenlere sorduğumuz sorudan elde ettiğimiz verilerden hareketle öğrencilerin kurstaki eğitimle birlikte Kur’an okuyuşlarının gerek harflerin çıkışı, gerek tecvid kurallarının uygulanışı itibarıyla belli bir seviyeye geldiği söylenebilir. Ancak öğrencilerin tam olarak doğru ve usulüne uygun okuyabilmelerinde algı durumlarının, çalışmalarının, etkili olduğu eldeki verilerden çıkarılabilir. Öğrencilerin geldikleri seviyeyi koruyabilmeleri için kurs süreci sona erse bile Kur’an’ı Kerim’le olan irtibatlarını devam ettirmeleri günlük hayatlarında okumayı sürdürmeleri gerektiği bazı öğretici ifadelerinden anlaşılmaktadır. Ayrıca öğrencilerin eski okuyuş hatalarına dönmemeleri için Kur’an Kursu eğitimine ara vermemelerinin de faydalı olacağı görüşü olarak dile getirilmiştir. Kurs sürecinde Kur’an’ı doğru ve usulüne uygun okuyabilenlerin yanı sıra okuyamayan ve bu konuda ilerleyemeyen öğrencilerinde bulunduğu tespit edilmiştir.

3.6.6. Öğrencilerin Kur'an-ı Kerim Meali Okuma Durumlarına Yönelik Bulgular

İhtiyaç Odaklı Öğretim Programında yer alan Kur'an kurslarının amaçlarından biri de öğrencilerin, Kur'an'ı mealinden okuma alışkanlığı kazanabilmeleri ve ondan yaşanan hayata ilişkin prensipler çıkarabilmelerini sağlamaktır. Bu nedenle araştırmaya katılan öğretmenlere, derste meal okuyup okumadıkları ve öğrencilerin Kuran meali okuma (okuma sıklığı, okuduğunu doğru anlama ve yorumlama, meal okumanın onlara etkisi gibi) konusundaki durumlarını nasıl değerlendirdikleri sorulmuştur. Öğreticilerin tamamı (10), derste öğrencileriyle meal okuduklarını ifade etmişlerdir. Bu öğretmenlerden bazıları (4) derste hem meal hem Tefsir okuduklarını ayrıca dile getirmişlerdir. Bazı öğretmenler, öğrencilerini meal okumaya (2), bazıları meal hatmi yapmaya ve Tefsir okumaya(2), bazıları da meal okumanın yeterli olmadığını veya öğrencilerin meal okuyunca anlamadıklarını, yanlış anladıklarını tecrübe ettikleri için Tefsir okumaya (3), yönlendirdiklerini belirtmişlerdir. Öğreticilerden bazıları da öğrencilerin yaş seviyesi yüksek veya okuma-yazma bilmedikleri için meal okumadıklarını (2) söylemişlerdir.

Öğrencileriyle derste meal okuduklarını belirten bazı öğretmenlerin ifadeleri şu şekildedir:

“Özellikle dersimizi okurken belli ayetlerde durup, açıklamasını yapıp öyle dersimize devam ediyoruz” (KKÖ-4).

“Derste okuyorum tabi ve okuduğumuz yerlerin meallerini veriyorum. Özellikle şey de yapıyorum mesela; cuma günleri Kehf suresini okuyoruz veyahut da diğer surelerden. Muhakkak meal okuması yapıyorum cuma günü okuduğumuz surelerin” (KKÖ-8).

Derste meal okumanın yanı sıra Tefsirde yaptığını ya da tefsir kaynaklarına başvurduğunu belirten bazı öğretmenlerin sözleri aşağıda yer almaktadır:

“Hocam yapıyorum meale çok önem veriyorum, Tefsire özellikle...” (KKÖ-1).

“Muhakkak okunan sayfanın mealini biz burada okuyoruz vakte göre de diyelim ki o dersin tefsirini yapmaya çalışıyoruz” (KKÖ-6).

“Tek mealle gitmenin bazen yetersiz olduğunu düşünerek tefsire giriyorum... bazen öğrenci de sorabiliyor çünkü gerçekten kendini yetiştiren okuyan öğrencileriniz olabiliyor... Tefsiri vermeyince nasıl anlatacağın...” (KKÖ-7).

“Ben zaten her gün okuduğumuz sayfanın ve dikkat çekici bir ayet varsa onların anlamlarını yapıyorum, hatta anlaşılmayan bir ayetse Tefsire başvuruyorum o şekilde yaparak okuyoruz” (KKÖ-9).

Öğreticilerden bazıları (2) öğrencilerini, meal okumaya ve meal hatmi yapmaya teşvik ettiklerini belirtmişlerdir. Öğreticilerden biri bu teşvikte öğrencilerin araştırmasının, sorgulamasının da payı olduğunu şu sözlerle ifade etmektedir: *“Meal okumak hani, son yıllarda daha rağbet edilir oldu. Eskiden Kur’an-ı Kerim okuyan, okuduğu gibi kapatan vardı; ama artık insanlarımız araştırıyor, sorguluyor. Burada ne demek istedi diye soruyor. Bu ayetin bir de mealini okuyalım meali de söylemiş deyip insanlar bu isteklerle bize geliyorlar zaten. Ben de onları meal okumaya, meal hatmi yapmaya teşvik ediyorum” (KKÖ-4).* Öğrencilerinin meraklı ve istekli olduğunu belirten diğer öğretici ise, onları meal okumaya ve meal hatmi yapmaya teşvik ettiğini ve de okuduklarını fakat okuduklarının ne kadarını anlayabildikleri konusunda tereddütünün olduğunu şu sözlerle dile getirmektedir: *“Okumaya teşvik ediyoruz ve okuyorlar, meal okuyorlar, hatta ben bu yıl üç aylarda meal hatmi uygulaması yaptım... Öğrenciler meraklılar, istekliler. Siz teşvik ettiğinizde okuyorlar. Okuduklarını anlıyorlar mı? Biz bile ne kadarını anlayabiliyoruz zaten? Bunu tartışmak lazım... (KKÖ-5).*

Sadece meal okumayı yeterli görmeyen ya da öğrencilerin meal okuyunca okuduklarını anlamadıkları, yanlış anladıkları gerekçesiyle Tefsir okumaya yönlendiren öğretmenlerden bazılarının ifadeleri şu şekildedir:

“...bir de Tefsir kitaplarına yönlendiriyoruz. Tabi ki sadece meal bazen yeterli olmuyor” (KKÖ-3).

“Kur’an mealini bizim okuduğumuz anladığımız gibi ön bir bilgileri olmadığı için tabii ki anlayamıyorlar bende onlara diyorum ki meal değil Tefsir okumanız gerekiyor ya da Tefsirli meal okuyun diyorum” (KKÖ-1).

Meal okumayı yeterli görmediği için tefsir okumaya öğrencilerini yönlendiren bir öğretici bunun gerekçesini şöyle açıklamaktadır: “...meal yetersiz olduğu için ben daha

ziyade böyle Tefsirli mealler oluyor o tarz meallere yönlendiriyorum. Çünkü öğrenci bazı ayeti okuyor anlamıyor. Ya da ters anlıyor. Bu sefer ne oluyor; dini inanışında zayıflık oluyor. Aslında imanını kuvvetlendireceğine bilmediği için arka planını zayıflama durumu oluyor. O yüzden Tefsirli meallere yönlendiriyorum. Veyahut da vaktinizi ayarlayıp tefsir okuyun şeklinde tefsiri tavsiye edebiliyorum. Olmadı sadece meal okuyun anlamadığınız yerleri, beyninizde soru işareti bırakan yerleri mutlaka sorun diyorum. Çünkü yanlış yerleşiyor dini bilgiler, anlamıyorlar” (KKÖ-10).

Bazı öğreticiler (2) yaş seviyesi yüksek olduğu veya okuma- yazma bilmediği için meal okuyamayan öğrencilerin olduğunu şu şekilde belirtmişlerdir: “Onlar yaşları yüksek olduğu için meal okuma adına hiçbir şey okumuyorlar. Ben kendi adıma onlarla birlikte paylaşmaya çalışıyorum elimden geldiğince” (KKÖ-2). “Yaşlılar okuma-yazma bilmedikleri için okumuyorlar” (KKÖ-9).

Öğrencilerin meal okuma konusundaki durumlarını tespit etmek amacıyla sorduğumuz sorudan elde edilen bulgular göstermektedir ki araştırmamıza katılan öğreticilerin tümü derste öğrencileriyle birlikte meal okumaktadır. Bazı öğreticilerin mealin yanı sıra Tefsir de okuduğu ve buna ihtiyaç duyduğu görülmüştür. Derste yapılan meal okumalarının oluşturduğu farkındalık ve öğreticilerin yaptıkları teşvikle öğrencilerinde meal okuduğu yaş seviyesi yüksek olan ve/veya okuma-yazma bilmeyen bazı öğrencilerin ise meal okuyamadıkları öğretici ifadelerinden anlaşılmaktadır. Öğreticilerden bazıları öğrencilerini meal okumaya ve meal hatmi yapmaya yönlendirirken bazı öğreticilerin öğrencilerin yanlış anlamlarını önlemek ve ayetlerin ne kastettiğini daha iyi anlamaları için öğrencileri Tefsirli meal veya Tefsir okumaya yönlendirdikleri söylenebilir. Araştıran, sorgulayan, meraklı ve istekli bazı öğrencilerin ise öğreticileri meal okuma veya Tefsir yapma konusunda etkilediği eldeki verilerden çıkarılabilir. Yine elde edilen verilerden öğrencilerin öğretici yardımı almadan ve açıklama yapılmadan meal okuduklarında tam olarak anlayamadıkları konuların olduğu dolayısıyla okudukları mealı anlayıp yorumlayacak bir düzeye ulaşamadıkları söylenebilir.

3.6.7. Hz. Peygamberin Hayatını Öğrendikten Sonra Öğrencilerde Yaşanan Değişime Yönelik Bulgular

İhtiyaç Odaklı Öğretim Programı Kur'an Kursu amaçlarında Kur'an Kursunda öğrencilerin aldıkları eğitimle “Hz. Muhammed'in yaşantısından değerler üretebilmelerini

gerçekleştirmek” yer almaktadır. Bu amacın ne derece gerçekleştiğini tespit etmek amacıyla araştırmaya katılan öğretmenlere sorduğumuz, “Öğrencilerin Hz. Peygamberin hayatını öğrendikten sonra düşünce ve davranışlarında ne tür etkiler olmaktadır? Bu konudaki gözlemleriniz nelerdir?” şeklindeki soruya öğretmenlerin tümü (10) öğrencilerin kursta Peygamberin hayatını dinledikleri zaman farklı boyutlarda da olsa etkilendiklerini ifade etmiştir. Bu öğretmenlerden biri Peygamber hayatından etkilenmenin öğrencilerde duygu boyutunda kaldığını davranışa geçmediğini ayrıca dile getirmiştir. Öğreticilerin bazıları (6) ise, Hz. Peygamberin hayatında yaşadığı imtihan ve zorlukların öğrencileri çok etkilediğini belirtmektedir. Bir öğretici ise peygamberin ailevi yönünün öğrencileri etkilediğini ifade etmektedir. Bunların dışında bazı öğretmenler, kursta peygamber anlatılınca öğrencilerin O’nu daha iyi tanıdığını (1), O’na olan bağlılıklarının arttığını (1) ve öğrencilerin yaratılış amacını fark ettiğini (1) söylemişlerdir.

Hız. Peygamberin, hayatının farklı dönemlerinde yaşadığı zorluk ve imtihanların öğrencileri çok etkilediğini söyleyen (6), bazı öğretmenlerin ifadeleri aşağıda yer almaktadır:

Özellikle Peygamberin Mekke döneminde yaşadığı zorlukların öğrencileri etkilediğini ve onların hayata bakışını değiştirdiğini düşünen bir öğretici bunu şöyle dile getirmektedir: “Öncelikle peygamberimizin hayatında Mekke döneminden çok etkileniyorlar. Çok hüzünleniyorlar. Nasıl bir zorlukla bu dinin geldiğini anlıyorlar. Günlük yaşantımızda olan bizi çok üzen meselenin aslında çok da büyük bir şey olmadığını farkına varılıyor. Yani bence hayat görüşü tamamen değişiyor” (KKÖ-3). Başka bir öğretici ise öğrencilerin, Peygamberin zorluklar karşısındaki tahammülü ve şükründen etkilendiğini ve bunun kendi hayatlarını gözden geçirmelerini sağladığını şöyle anlatmaktadır: “Peygamberimizin zorluklara tahammül etmesi, aç kaldığı halde şükretmesi vs. bu gibi şeyler onları etkiledi. Bunları gördükten sonra kendilerinin daha rahat yaşadıklarını düşündüler. Kolay kolay dertlenmemek gerektiğini düşündüler ama ne derece de hayatlarında uygularlar bilemeyeceğim” (KKÖ-9).

Hız. Peygamberin yetim ve öksüz oluşu ile bağlantılı olarak yaşadığı zorlukların öğrencilerini etkilediğini, öğretmenlerden biri şu şekilde anlatmaktadır: “Peygamber efendimizin babasız dünyaya geldiğini, annesinin çocuk yaşta öldüğü, dedesinin himayesinde çok kısa zaman geçirdiği ve hani anne, baba ve dede bunlar birinci yakınlardır, Peygamber efendimizin amcasının yanında yetiştiği hani bir ebeveyni olmadığını işte bu

açıdan bir kardeşi olmadığını, aslında bir dayanağının olmadığını anlatınca bunlar öğrenciyi çok etkiliyor” (KKÖ-5).

Bir başka öğretici de, başta Hz. Peygamber olmak üzere peygamberlerin yaşadıkları imtihanları düşünüp öğrencilerinin, dinin temsilcisi olma konusunda kendilerini hesaba çektiğini şu sözlerle belirtmektedir: *“Allahu Teâlâ öyle kullarını Allah resulü başta olmak üzere diğer peygamberleri öyle imtihanlardan geçirmiş ki biz peki böyle İslamiyet hazır bir şekilde sunulmuş elimizin altında bütün kaynaklar var biz şimdiye kadar yatmışız, oturmuşuz nasıl hesabını vereceğiz?” (KKÖ-6)*

Hz. Peygamberin en çok ailevî yönünün öğrencileri etkilediğini söyleyen bir öğretici öğrencilerinin bununla ilgili düşünce ve hislerini şöyle aktarmaktadır:

“En çok ailevi yönü etkiliyor. Çünkü bu insanlar çilekeş insanlar. Hem kendi aileleri hem evlendikleri aileler tarafında çok sıkıntılar yaşayan insanlar... Peygamberimizin bu kadar acı ve üzüntülü bir yaşamı olmasına rağmen kadını el üzerinde tutması, Hz. Hatice 'ye verdiği değer, Hz. Aişe 'ye olan sevgisini her yerde belli etmesi etkiliyor... Peygamberimizin “ben peygamberim, benim dediğim olur” ifadesini hiç kullanmadan, hiç hissettirmeden yaşıyorlar. Peygamberimizin ne kadar mükemmel bir baba, bir eş, bir aşk adamı, bir dede, her alanda ne kadar mükemmel olduğunu öğrendiklerinde kendi ailesindeki eksikler çok içlendiriyor, hayıflandırıyor. Ve tabi ki çok beğeniyorlar bir yandan da çok üzülüyorlar. Keşke bunları eşlerimiz de dinlese diyorlar” (KKÖ-2).

Kursta Hz. Peygamberle ilgili anlatıların öğrencileri duygulandırdığını fakat anlatılanların davranışlarına yansımadığını bir öğretici şöyle söylemektedir: *“Duyguda kalıyor, yani o esnada anlatırken evet duygulanıyorlar, hissediyorlar. Ama davranış konusunda maalesef geçmiyor davranışa” (KKÖ-8).*

Bir öğretici de, kursa gelen her bayanın kalbinde Peygamber sevgisi olduğunu, kursta Peygamberin farklı yönlerinin anlatılmasıyla birlikte O'na olan bağlılığın arttığını ve öğrencilerin O'nu daha çok merak ettiklerini, araştırdıklarını şu sözlerle dile getirmektedir: *“Kursa gelen her hanımın kalbinde peygamberimizin sevgisi var. Ben onu bizzat gözlemliyorum. Peygamberimizin adı anıldığında salavat getirmelerinden, gözlerinin biraz olsun yaşarmasından; ancak biz peygamber efendimizi anlattıkça, derslerde işledikçe, ahlakını anlattıkça peygamberimize olan bağlılığın onlarda daha da arttığını,*

peygamberimizin hayatını daha çok merak ettiklerini araştırdıklarını, okuduklarını görüyorum” (KKÖ-4).

Öğreticilerden biri ise kursla birlikte öğrencilerin Peygamberi daha iyi tanıyıp sevdiklerini şu sözlerle anlatıyor: “...hocam ben peygamberi böyle tanıımıyordum evet seviyordum ama meğer öyle sevmiyormuşum tanıdıkça daha çok seviliyor” (KKÖ-7).

Peygamber hayatını dinledikten sonra öğrencilerin yaratılış amaçlarını fark ettiklerini ve bunu sorguladıklarını belirten öğreticinin sözleri ise şöyledir: “Kendilerinin boş, amaçsız yaşadıklarının farkına varıyorlar. Ne için yaratıldık ve yaratılış amacımız doğrultusunda yaşıyor muyuz, var olma sebebimiz aslında bu değilmiş gibi ifadeler kullanıyorlar” (KKÖ-2).

Kur’an Kursunda Hz. Peygamberin hayatını öğrenmenin öğrencilerin düşünce ve davranışlarına ne tür etkileri olduğu ile ilgili öğreticilerden elde edilen bulgular değerlendirildiğinde; Hz. Peygamberin hayatını öğrenmenin farklı boyutlarda öğrenciler üzerinde etkisi olmakla birlikte O’nun en çok, hayatının farklı dönemlerinde yaşadığı zorluk ve imtihanlar karşısındaki tavrının öğrencileri etkilediği, buna paralel olarak da öğrencilerin kendi hayatlarını gözden geçirdiği ve yaşadıklarını daha farklı değerlendirdiği tespit edilmiştir. Bunun yanı sıra öğrencilerin, peygamberin ailesiyle olan ilişkisinden etkilendikleri de dile getirilmiştir. Öğreticilerin çoğunun, Hz. Peygamberin hayatının öğrenciler üzerindeki etkisini duygu ve düşünce boyutunda aktardıkları görülmüştür. Öğreticilerden biri, peygamberle ilgili anlatılanların duygusal olarak öğrencileri etkilediğini fakat anlatılanların öğrencilerin davranışlarına geçmediğini söylemiştir. Bazı öğretici ifadelerinden kursta Peygamberin anlatılmasının öğrencilerde bir farkındalık oluşturduğu, öğrencilerin O’nu daha iyi tanıyıp sevmelerine, O’nun hayatını merak etmelerine ve araştırmalarına vesile olduğu da anlaşılmaktadır.

3.6.8. Kur’an Kursu Süreci İle Birlikte Öğrencilerin Farklı Düşünce ve İnançtan İnsanlara Bakışlarına Yönelik Bulgular

İhtiyaç Odaklı Öğretim Programı amaçlarından biri de öğrencilerin “Kültürler arası etkileşimin hızlandığı günümüzde, barış kültürünün geliştirilmesi ve hoşgörü ortamının oluşturulmasında İslam dininin değerlerini yorumlayarak katkıda bulunabilmelerine yardımcı olmaktır.” Bu amaçla bağlantılı olarak öğreticilere, kurs süreci ile birlikte

öğrencilerin farklı düşünce ve inanç sahibi insanlara bakışları ile ilgili olumlu anlamda bir değişim olduğunu düşünüyor musunuz? diye sorulmuştur. Öğreticilerin tamamı (10) genel anlamda kurs sürecinin, öğrencilerde farklı düşünce ve inanç sahibi insanlara karşı olumlu katkılarının olduğunu söylemişlerdir. Öğreticilerin çoğu (7), öğrencilerin kursa geldikten sonra özellikle sınıf içinde farklı düşüncelere karşı daha saygılı, hoşgörülü ve tahammüllü olduklarını belirtmiştir. Bir öğretici yaptığı uyarı ve konuşmaların etkisiyle öğrencilerin düşünceye saygı ve hoşgörü noktasında değiştiğini, bir öğretici ise kurs süreciyle birlikte öğrencilerin gerek aynı gerek farklı dinden olan insanlara olan bakışlarının değiştiğini ve hoşgörülü olduklarını söylemiştir. Öğreticilerden bazıları (2), mültecilere olan olumsuz bakışın, kurs süreci ile birlikte değiştiğini ifade etmiştir. Bazı öğretmenler (2) ise görev yaptıkları bölgede Aleviliğin farklı bir din olduğunu düşünen veya itikadi açıdan olaya yaklaşan öğrencilerin bulunduğunu ve bununla ilgili algıyı çok da değiştiremediklerini dile getirmişlerdir.

Öğrencilerin kurs süreci ile birlikte sınıf içindeki farklı düşüncelere karşı daha saygılı, daha hoşgörülü ve tahammüllü olduğunu düşünen öğretmenlerin ifadeleri aşağıda yer almaktadır:

“...aynı dönemde çok farklı inançlara sahip Alevi’lerden tut, solcusuna işte cemaat, tarikat üyesinden tut, hiç dini hassasiyeti olmayan insana kadar çok farklı alanlarda öğrencilerimiz oldu. Biz aynı ortamda ders yaptık, problem yaşamadık” (KKÖ-5).

“Başlangıçta sorunlarını biraz tartışma yoluyla çözme yolundaydılar zamanla biraz daha birbirlerine tahammül göstermeyi öğrendiler...” (KKÖ-9).

“Yine kendi fikirlerini düşünüyorlar değiştirmiyorlar ama en azından saygı duymayı öğreniyorlar karşı tarafa. Bir ve beraber yaşamayı öğreniyorlar.” (KKÖ-10).

Hoşgörü ve saygı noktasında öğrencilere yaptığı konuşma ve uyarıların etkili olduğunu ve bu konuda değişikliklerini öğretmenlerden biri şöyle ifade etmektedir: *“İslam hoşgörü dini biz her zaman her düşünceye saygılı, hoşgörülü olmamız gerektiğini bizim düşüncemize de insanların saygı göstermesi gerektiğini derslerde ben onlara söylüyorum... Söylendiği zaman, uyardığım zaman, bunu anlattığım zaman hak verip kabul ediyorlar ve bu noktada değiştiklerini de gözlemliyorum”* (KKÖ-4).

Kursa geldikten sonra öğrencilerin insana olan bakışlarının değiştiğini, aynı dinden veya farklı dinden olan insanlara hoşgörüyü yaklaştıklarını bir öğretici şu şekilde anlatmaktadır:

“Kursa geldikleri zaman çok keskin bakıyorlardı. Sonra her yaratılana Allah’ın yarattığı gözüyle bakabilmeyi öğrendiler bu en güzeli. Bence herkese ilk öğretilmesi gereken öğretisi de insana insan gözüyle bakabilme. Bu savaşların, bu karmaşaların, kavgaların en önemli sebebi de bu bence. Komşun bile olsa aynı dine mensup insanların farklı dinlerin birbirleriyle olan savaşlarından daha fazla savaştığını görüyoruz... Aynı ailede kavgalıyız. Neden? Çünkü nefsanî sebeplerle... Komşumuzla kavgalıyız, neden? Dünya malına ait bir sebeple... Ne kadar boş kavgalarla ömrümüzü tükettiğimizi, dünyayı kendimize cehenneme çevirdiğimizin farkına varıyorlar. Tabii ki hoşgörüyü bakıyorlar artık. Hem kendi dindaşlarına hem de yabancı ülkelerde yaşanan hoşgörüsüzlük, Müslümanlara olan sataşmaların, kendilerinden kaynaklı ve güzelliklerden mahrum kaldıkları için aslında bunu yaptıklarını görebiliyorlar. Önceden batsın, gitsin, yok olsun diyebiliyorlardı. Ama şimdi onlara acıyorlar” (KKÖ-2).

Sakarya’da mültecilerin yoğun olarak yaşadığı bölgelerde görev yaptığını belirten bazı öğretmenler (2), öğrencilerin aynı dine mensup olmalarına rağmen mültecilere karşı tepkili olduklarını fakat kurs sürecinde özellikle ensar-muhacir ilişkisinin anlatılmasıyla onlara olan bakışlarının değiştiğini aktarmaktadır. Bu öğretmenlerin ifadeleri şu şekildedir:

“Hocam mültecilerle yaşadım ben bu sorunu gerçi onlar bizim dinimizden ama. Hani biliyorsunuz toplumda kötü bir yargı var onlara karşı. Mesela o kadar hiddetlenmiş ki mültecilere karşı... Niye gelmişler buraya savaşsalarmış biz olsak savaşırız gitmezdik diyor... Onlar dedim bizim için muhacir biz ensarız bunun bilinciyle özellikle mültecilere yardım yaptırarak bunu kırmaya çalıştım” (KKÖ-1).

“Özellikle benim bu muhitimde mülteci çok fazla. Hani onlara biz ensarlık yapabiliyor muyuz? Onlarla çok uğraşabiliyorum. Bir tane öğrencimin mülteci komşuları var, çok fazla dert yanardı. Yani çok fazla hocam gitsinler gitsinler derdi, ama geçen gün ki oturmamızda bu öğrencim bana ben artık Allaha havale ettim, sabrediyorum artık onlarda insan diyorsa, hocam işte bu değişim hocam” (KKÖ-7).

Öğreticilerden bazıları (2), öğrencilerin Alevilikle ve Alevilerle olan algı ve inançlarını çok da değiştiremediklerini belirtmektedir. Öğreticilerden biri öğrencilerinin Aleviliği farklı

bir din olarak algıladığını bunu değiştirmek için çeşitli çalışmalar yaptıklarını fakat öğrenciler itikadi bir problem olarak konuyu değerlendirdikleri için bir yere kadar etkili olduklarını şu sözlerle ifade etmektedir. *“Aleviliği farklı din olarak algılayıp, onların hani hiçbir şekilde hiçbir şeyini kabul etmeyen öğrencilerimiz vardı. Bunların üzerine işte çalışmalar yaptık. Müftülüğümüz de bu konuda bize yardımcı oldu. Yani doğru bilgiye ulaşmalarını, onların da müslüman olduklarını telkin etmeye çalıştık. Bir şekilde hani o düşüncelerinin yanlışlığını göstermeye çalıştık. Tabi bunu kabul edenler ettiler ama etmeyenler, aynı şekilde devam edenler de oldu. Yani o onu itikadi bir mesele olarak görüyor. Onu kırmak çok zor oluyor”* (KKÖ-8). Diğer öğreticinin sözleri ise şöyledir: *“Alevi kesimden vatandaşlar varsa onlara karşı biraz bakış açılarında, ketum davranışlar var. Anlatmaya çalıştım onlara karşı biraz yumuşadılar ama inanç konusunda düşüncelerini tam kırmadılar”* (KKÖ-9).

Kurs süreci ile birlikte öğrencilerin farklı düşünce ve inanç sahibi insanlara bakışları ile ilgili olumlu anlamda bir değişimin olup olmadığıyla ilgili veriler değerlendirildiğinde, kurs sürecinin öğrencilere farklı düşüncelere tahammül, hoşgörü ve saygı anlamında olumlu katkılar sunduğu tespit edilmiştir. Öğrencilerin kurs içerisinde birbirleriyle olan iletişimlerinden hareketle öğretmenler bu değişimi daha somut olarak ifade etmişlerdir. Kursta alınan değerlerin etkisiyle öğrencilerin gerek aynı dine gerek farklı dine mensup insanlara bakışlarının belli oranda değiştiği söylenebilir. Bazı öğretmenlerin mülteciler ve Aleviler konusunda öğrencileri İslâm dininin değerleri ile buluşturma ve öğrencilerdeki yanlış algıyı değiştirme adına çalışmalar yaptıkları görülmüştür. Öğrencilerde Alevilik ile ilgili algıyı değiştirmenin kolay olmadığı öğretici ifadelerinden anlaşılmaktadır.

3.6.9. Kur'an Kursunda Yapılan Sosyal Etkinliklere Yönelik Bulgular

Öğreticiler ile yapılan görüşme sorularında kurs sürecinde yapılan sosyal etkinliklerle ilgili özel bir soru olmasa da bazı öğretmenlerin bu konuyla bağlantılı olarak vermiş olduğu bilgi ve örnekler bu başlık altında değerlendirilecektir.

“Mesela ben öğrencilerime zaman zaman şöyle görevler veriyorum bu hafta diyorum komşunda hasta ziyareti yapacaksın varsa diyorum veya işte yaşlı varsa yaşlı ziyareti yapacaksın. Bunları yapıyorlar belki hocam ama biz hayatı telaş içinde yaşadığımız için unutabiliyorlar onu hatırlatıyorum. Yani bizim hayatımızda bunu unutmamız gerekiyor diğergam olmamız gerektiğini anlatıyorum hocam. Mesela ben kendi hayatımda da bunu

uygulamaya çalışıyorum hocam mesela Çarşamba günlerini kendime ayırdım hoca arkadaşlarımı ve dostlarımı ziyaret ediyorum hocam bebeği olana gidiyorum mesela veya farklı ne varsa düğün mü yaptı gidiyorum işte şu oldu bu oldu hasta mı oldu cenaze mi oldu bunlara gidiyorum örnek olarak. Örnek olmaya çalışıyorum çünkü hocam yapmadığım bir şeyi ben onlara anlattığımda etkili olamam ki. O yüzden ben bunu peygamberimizden nasıl örnek alıyoruz o uyguladığı için örnek alıyoruz. Ben anlatsam mesela diğergamlığı öğrencilerime uygulamıyorsa anlamı yok ki. Öğrenci ziyaretleri üzerinden bunu görmelerini sağlıyorum. Mesela yaz girdi ama ben yine öğrenci ziyaretlerine devam ediyorum. 8 hep beraber işte şu Pakize hanımın oğlu askerden geldi hadi gidiyoruz diyorum onlarda bu hassasiyeti yaşayınca hocam işte şunun bir şeyi olmuş gidecek miyiz yine hemen mesela onlarda uygulamaya çalışıyorlar” (KKÖ-1).

“Aşağıya biz mefruşat kursu açtırdık benim yine hep öğrencilerim oraya gidiyor. diyelim iki yıldan sonra ben bir daha o öğrenciyi ne yapayım ek programa yönlendiriyorum aynı zamanda mefruşat kursu var birçok öğrencide ne yapıyor el becerisi olanlar... aşağıya gidiyor gün içerisinde hem el becerisini kazanıyor hem para kazanıyor hem çoluğunun çocuğunun çeyizini yapıyor” (KKÖ-6).

“Yani evet çünkü gerek gençlerde gerek yetişkinlerde bu kurs sadece kursla da gitmiyor. Yani dış etkinlikler çok önemli yani sosyalleşme dedik ya sosyal bilginin bunun verilmesi çok önemli. Mesela hocam ben yaşlıya hürmeti anlatırken gerek Allah'ın nimetine şükri anlatırken hocam huzur evine giderim huzur evine gitmem benim için bir sürü dini bilgi işlenmesidir hocam ya ben orada bir sürü konu işlerim ama yaşayarak hocam. İşte oradan çıkarım bir camiye giderim hocam yetişkinlerle mesela camiye gittiğimiz zaman ne olursa olsun herkesin nefsi var caminin atmosferi birlik beraberliğin atmosferi oradan çıkıyorum hadi bugün sizinle çay içmeye bahçeye bir bahçeye gidelim birbirleriyle kaynaşmaları biliyor musunuz hocam ben öğrencilerim arasındaki kaynaşmaların daha çoğunun dış etkenlerde dış birlikteliklerde olduğunu fark ediyorum mesela her sene mutlaka gezi yaparım gerek yakın gerek uzak mesela benim şimdi türbe gezilerim var onu bekliyorlar bu türbe gezisinde onlar paylaşmayı öğrenecekler türbeyi öğrenecekler birbirlerine yakınlaşacaklar her gezi dönüşünde her etkinlik dönüşünde mutlaka bir yakınlaşma olur o yüzden bu geziler dış etkenler, dış faktörler, dış faaliyetler çok önemli. Kurslarımızın olmazsa olmazı illa paralar atmama gerek yok mesela bir eğitimimin sonunda hadi onlara beraber şuraya yemeğe gidelim mesela kahvaltılar düzenleniriz bunlar çok önemli” (KKÖ-7).

“Çay saati, özen gösteririm ben yapmaya. Yani maksat tabii ki çay, çorba içmek değil. Orada nedir? Kendini kadın hani rahat hissediyor. Sınıf ortamının dışında bir arkadaşıyla sohbet edebiliyor, deşarj olabiliyor. Kendi sorunlarını orada söyleyebiliyor veyahut da orada gelip sana söyleyebiliyor. O biraz rahatlama ortamı oluyor, çünkü ben ders içerisinde çok disiplinliyimdir. Hani konuşmalarına, muhabbet etmelerine izin vermiyorum. Diyorum ki; teneffüste istediğinizi yapabilirsiniz, teneffüsler bunun içindir. O yüzden çok güzel oluyor ve ben özen gösteririm çay saatlerine özellikle aralarındaki muhabbeti oluşturmak açısından” (KKÖ-8).

“Etkinlik olarak ben genelde mahallede bir hasta ya da bir cenaze vs. varsa kendim katılırken tek başıma gitmemeyi, özelliklede sınıfta çekingen, fazla topluma karışmayan kimseleri yanıma alıp götürüyorum. Onlarda bu şekilde sosyalleşmiş ve bu konulara karşı duyarlılık kazanmış oluyorlar. Arada da kursta da kaynaşmaları için kahvaltılık etkinlikleri vs. yapıyoruz. Ramazan ayında ders saatleri dışında iftar programları yaptık” (KKÖ-9).

Kurs sürecinde öğrencilerle yapılan sosyal etkinliklerden örnekler veren öğretmenlerin paylaşımları önemlidir. Paylaşımında bulunan her bir öğretmenin yaptıkları etkinliklerle öğrencilerinin hayatlarına farklı açılardan dokunmaya çalıştığı, bununla ilgili emek verdikleri ifadelerinden anlaşılmaktadır. Yapılan etkinlikler Kurslardaki eğitimin yalnız dini eğitimle ve eğitimin sadece bilişsel boyutuyla sınırlı kalmadığını göstermektedir.

4. KUR'AN KURSU ÖĞRENCİLERİNE GÖRE İHTİYAÇ ODAKLI KURAN KURSU ÖĞRETİM PROGRAMI AMAÇLARININ GERÇEKLEŞME DÜZEYİNE YÖNELİK BULGULAR

Araştırmanın üçüncü bölümünde İhtiyaç Odaklı Kur'an Kursu Öğretim Programının amaçlarının gerçekleşme düzeyinin öğrencilerin görüşleri bağlamında değerlendirilmesi amaçlanmaktadır. Bu kapsamda öğretim programının amaçlarının gerçekleşme düzeyi; Kuran kursunda eğitimi planlama ve uygulama süreçleri, Kuran Kursundan beklentiler ve bunların karşılanma durumu, Kur'an Kursundaki eğitim öğretim süreci, ihtiyaç odaklı Kur'an Kursu öğretim programının içeriği, Kur'an Kurslarında verilen eğitimi ölçme ve değerlendirme, Kur'an Kursunun öğrenciler üzerindeki etkileri olmak üzere altı farklı ana tema ve alt temalar şeklinde incelenmektedir.

4.1. Kuran Kursunda Eğitimi Planlama ve Uygulama Süreçlerine Yönelik Bulgular

4.1.1. Eğitimler Hakkında Bilgi Alma Durumlarına Yönelik Bulgular

Araştırmaya katılan öğrencilere "Kursa kayıt yaptırmak üzere geldiğinizde hangi eğitimleri alabileceğiniz konusunda bilgilendirildiniz mi?" diye sorulmuştur. Öğrencilerin çoğu (8), hangi eğitimleri alacakları ile ilgili bilgilendirildiklerini belirtmişlerdir. Öğrencilerden bazıları (4), kursta hangi eğitimlerin verildiğinden önceden haberdar olduklarını söylemiştir. Bazı öğrenciler de (2), Kur'an kursları ve bu kurslarda verilen eğitim hakkında bilgileri olmadığını Müftülüğe başvurup bilgi aldıklarını ifade etmişlerdir.

Kursta hangi eğitimleri alacaklarıyla ilgili bilgilendirildiklerini belirten öğrencilerin ifadelerinden (8), bazıları şöyledir:

"Evet bilgilendirme yapıldı. Kur'an-ı Kerim, ezber, Akaid, Siyer tefsir derslerini aldık"

"Tabi ki hocamız bütün bilgilendirmeleri bize yapıyor" (Ö5).

"Hangi eğitimlerin verildiği ile ilgili bilgilendirme yapıldı ve bu bilgilendirmeyi yeterli buluyorum. Çok güzel program hazırlamışlar" (Ö6).

Zaten şöyle ilk senemizde sabah öğrencisiydim, daha sonra akşam öğrencisi oldum. Sabah öğrencisi olduğumda belirli dersler var. Siyer' le başlıyorduk belirli günlerde. Bazı günlerde de işte Kur'an-ı Kerim'le başlanıyordu. Tabi bunun bilgilendirmelerini vermişlerdi" (Ö14).

Kur'an Kursunda hangi eğitimlerin verildiğinden haberdar olduklarını ifade eden öğrencilerin (3) görüşlerinden bazıları ise şu şekildedir: *"Biliyordum zaten yani çocukluğum burada geçti ilkokulu burada okudum evlenince gittim kızım buradaydı yaz tatillerinde geldim biliyordum zaten o yüzden herhangi bir şey sormadım" (Ö2). "Az çok biliyordum. Ben zaten isteyerek geldim. Kur'an'ı biliyorum" (Ö12).*

Öğrencilerden biri de kursa geldiğinde çok fazla bilgilendirme olmadığını fakat Kur'an derslerinin neyi içerdiğini bildiğini şöyle anlatmaktadır: *"Çok fazla bilgilendirme olmadı ama sonuçta Kuran derslerinin neler olduğunu biliyoruz. İşte Fıkıh, Akaid, Arapça. Bu dersleri ben söylemişim. Tecvid derslerimi ilerletmek makam derslerimi ilerletmek Arapçamı ilerletmek istiyorum demişim. Verilen program çerçevesinde onları zamanla verebiliriz dediler" (Ö11).*

Kur'an Kursları ve/veya bu kurslarda verilen eğitim hakkında bilgileri olmadığını belirten ve Kur'an öğrenme talebiyle Müftülüğe başvuran öğrencilerin (2) ifadeleri aşağıda yer almaktadır:

"Bir arayışa girdim ben hiç bilmiyordum böyle kurslar olduğunu falan sonra gittim müftülüğe ben dedim Kur'an öğrenmek istiyorum. Doğru öğrenmek istiyorum sanki hiç bilmiyorsun gibi... Ondan sonra işte kitaplar var hani din dersleri ile ilgili onlarda var sadece hani Kur'an değil diye öğrendim" (Ö3).

"Ben kursa gelirken hangi eğitimler alınacağını önceden bilmiyordum ama Kur'an öğrenmek istiyordum. Bundan dolayı müftülüğe sordum, araştırdım nerede böyle bir kurs bulurum diye. En yakın kursu söylediler. Oraya gittim, sordum ve Kur'an öğrenme amacıyla geldim" (Ö8).

Kur'an Kursuna kayıt için başvuru yapan öğrencilerin kursta hangi eğitimleri alacaklarına dair bir bilgilendirme yapıp yapılmadığını tespit etmek amacıyla sorduğumuz sorudan elde edilen veriler, kursa gelen öğrencilerin çoğunun alacakları eğitimler hakkında bilgilendirildiğini göstermektedir. Bazı öğrencilerin ise kayıt öncesinde kursta verilen

eğitimler hakkında bilgilerinin olduğu görülmektedir. Kur'an kursları ve bu kurslarda verilen eğitimle ilgili hiç bilgisi olmayan, müftülük bilgilendirme ve yönlendirmesiyle kurslara gelen öğrencilerin de olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca öğrencilerin ifadelerinden ihtiyaç odaklı öğretim programı içerisinde yer almayan Arapça, Tefsir gibi bazı derslerin kurslarda öğrencilere verildiği anlaşılmaktadır.

4.1.2. Seviye Tespiti Yapılıp Yapılmadığına Yönelik Bulgular

Katılımcı öğrencilere Kur'an Kursuna başvurduklarında bilgi seviyelerini tespiti yönelik bir çalışma yapılıp yapılmadığı sorulmuştur. Öğrencilerin çoğu (8), kursa başvurduklarında bilgi seviyelerini ölçmeye yönelik herhangi bir çalışma yapılmadığını söylemiştir. Bu öğrencilerden bazıları (2), belli bir seviyeleri olduğu için uygun olan sınıfa yönlendirildiklerini dile getirmiştir. Bazı öğrenciler (6) ise kursa başvurduklarında/başladıklarında seviye tespitinin yapıldığını, yapılan seviye tespitinin ise Kur'an okumaya ve Kur'an bilgisine yönelik olduğunu ifade etmişlerdir.

Araştırmaya katılan öğrencilerden bilgi seviyesine yönelik bir çalışma yapılmadığını belirtenlerin (8) ifadelerinden bazıları şöyledir:

"Yok. Kişisel bazda bir araştırma yok kursta genel bir eğitim veriliyor. Herkes ne kadar alabiliyorsa" (Ö3).

"Yok. hocam genelde hani kimin hangi seviyede olduğunu biliyordu az çok hani Hep birlikte başlayarak, mesela hep birlikte cüzden hepimiz aynı okuyarak başladık" (Ö12).

Kursa başvurduklarında belli belli bir seviyede oldukları için seviye tespiti ile ilgili ön bir çalışma yapılmadığını ve uygun olan sınıfa yerleştirildiğini dile getiren öğrencilerin (2), ifadeleri ise şöyledir: *"Zaten dediğim gibi ben kendimi izah ettim. Normalde ilitamla ilgili üst düzey bir ders almam gerekiyordu. Öyle bir sınıf olmadığı için beni en uygun hanımlar sınıfına yerleştirdiler" (Ö10).* *"Yoo bir şey demediler yani ben bir senedir zaten kursa gidiyorum dediğim için ön bilgi olmuş oldu benim için yani. Ona göre bir sınıfa yönlendirdiler" (Ö11).*

Kursa geldiklerinde Kur'an okuyuş seviyelerine bakıldığını ve buna göre bir sınıflandırmanın yapıldığını bazı öğrenciler şöyle anlatmaktadır: *"İlk önce hocamız okutup seviyemize baktı. Bilenlerle bilmeyenleri ayırdılar"(Ö6).*

"Buna dair tabi ilk etapta hocamız bizi tabi bir okutturuyordu. Ya surelerde ya Kur'an-ı Kerim'de okutuyordu. O zaman sen buradan başlayacaksın, mahreçle başlayacaksın veya tecvitle birlikte mahreçle devam edeceksiniz, diyordu. Kur'an-ı Kerim'i biliyordum sanıyordum ama bilmiyordum. Mahreç olmayınca yani tecvit olmayınca" (Ö14)

Kursa geldiğinde yapılan seviye tespitinin Kur'an hakkında ne bildiğine dair sözlü tarzında gerçekleştiğini bir öğrenci şu şekilde aktarmaktadır: *"Evet, sözlü olarak. Özellikle Kur'an-ı Kerim adına ne bildiğim hakkında konuştuk" (Ö7).*

Kur'an Kursuna başvuran öğrencilerin bilgi seviyelerini tespit etmek amacıyla herhangi bir çalışma yapılıp yapılmadığı ile ilgili öğrencilere sormuş olduğumuz sorudan elde edilen veriler değerlendirildiğinde, öğrencilerin çoğuna seviye tespit çalışmasının yapılmadığı tespit edilmiştir. Bazı öğrenci ifadelerinden belli bir seviyeye sahip oldukları gerekçesiyle böyle bir çalışmanın yapılmadığı ve seviyelerine uygun bir sınıfa yönlendirildikleri anlaşılmaktadır. Kursa başvurduğunda seviye tespiti yapıldığını belirten öğrenciler ise, yapılan seviye tespitinin Kur'an-ı Kerim'i doğru ve usulüne uygun okumaya ve Kur'an bilgisine yönelik olduğunu ifade etmişlerdir. Bazı öğreticilerin seviye tespiti sonrası öğrencileri Kur'an bilen- bilmeyen şeklinde ayırdığı, bazı öğreticilerin ise tecvid ve mahrec konusunda bir değerlendirme yaptığı söylenebilir. Dini bilgiler öğrenme alanında ise seviye tespiti yapıldığına dair öğrencilerden görüş bildiren olmamıştır.

4.1.3. Eğitim Gün ve Saatlerinin Uygunluğuna Yönelik Bulgular

Çalışmaya katılan öğrencilere "Kursta uygulanan öğretim programlarının günlük ders saatleri sizin için uygun mu? Bu konuda yaşadığınız zorluklar var mı? diye sorulmuştur. Öğrencilerin çoğu (9), haftada 18 saat olan Temel öğretim programına öğleden önce katıldığını ifade etmiştir. Bu öğrencilerden biri kendisine ve arkadaşlarına bazen günlük ders saatlerinin uzun geldiğini söylemiştir. Bunun dışında temel öğretime katılan öğrencilerin tümü ders saatlerinin kendileri için uygun olduğunu ve bir zorluk yaşamadıklarını belirtmiştir. Bazı öğrenciler (5) ise çeşitli sebeplerle ek öğretim programına katıldıklarını, programın kendileri için uygun olduğunu ve zorluk yaşamadıklarını söylemiştir. Ek öğretim programına katılan ve üç gün kursa giden bir öğrenci ise bu programa yönlendirildiğini daha uzun süreli bir programa da katılabileceğini dile getirmiştir.

Temel öğretim programına öğleden önce katılan ve bu programdan memnun kalan (9), bazı öğrencilerin görüşleri şöyledir:

" Ben temel programa katıldım. Daha uzun çünkü o benim daha işime geldi. Ama sabah katılmayan öğleden sonrayı tercih etti. Çünkü herkesin çoluğu çocuğu var . Benim öyle birşeyim olmadığı için..." (Ö3).

"Sabahleyin temel öğretime katıldım. Çünkü daha uygun saatler olduğu için" (Ö4).

"Ders saatleri uygun hiç zorluk yaşadığım olmadı çünkü kızım da okula gittiği için sabah 09:00 - 12:30 saatleri çok uygun oluyordu" (Ö9).

Temel öğretimden ve günlük ders saatlerinden memnun olan fakat ek öğretim programlarından haberdar olmayan bir öğrencinin ifadesi ise şu şekildedir: *"Ek nasıl ek? geldiğim zaman hepsine kaldım ben. Hepsini bitirip çıktık. Mesela dokuzda başlıyorduk on iki buçukta çıkıyorduk. Beş gün bu ders saatleri gayet iyi yani. Keşke insan her zaman gelebilse ama zaten çok sıkıntılı durum olduğu zaman hocamız bizi mazur görüyor" (Ö13).* Ek öğretim programına katılmayan diğer bir öğrenci de, temel öğretimden memnun kaldığını ve amacına ulaştığını şöyle ifade etmiştir: *"Hayır, öyle bir programa katılmadım. Temel eğitimden ben çok memnun kaldım. Amacıma ulaştım ve Kur'an, namaz, ibadet gibi bilgileri aldım" (Ö-8).*

Öğrencilerden biri Temel öğretim programında günlük ders saatlerinin kendisi ve arkadaşları için uzun geldiğini, çocukları olan kişilerin geç gelip erken çıkmak durumunda kaldıklarını şu sözlerle anlatmaktadır: *"...beş günden ziyade saat uzun geliyor arkadaşlara bana da bazen uzun gelebiliyor. Bir kere erken gelinmiyor çocuklu anneler çocuklarını okula gönderdikten sonra geldikleri için geç gelebiliyorlar. Çıkarken de çocuklarını almak için erken çıkabiliyorlar..." (Ö2).*

Ek öğretim programlarına katılan, gün sayısı ve ders saatleri itibariyle programın uygun olduğunu belirten ve herhangi bir zorluk yaşamayan (5), bazı öğrencilerin ifadeleri aşağıda yer almaktadır:

"Bizim hanımlar sınıfıydı haftanın üç günü sadece, çünkü çocuklarımız olunca bize uygundu. Hiçbir sıkıntımız olmadı" (Ö1).

Ben 3 günlük genelde ezber ve kuran derslerine katıldım, saatleri uygundu herhangi bir zorluk yaşamadım" (Ö10).

Kursa daha önce gündüz gittiğini fakat eşi gündüz izin vermediği için akşam ek öğretim programına katıldığını bir öğrenci şöyle anlatmaktadır: *"Aslında ben gündüz gelmek istedim ama eşim 'iki sene çok oluyor' dedi. Çünkü sabahları geldiğim de eşim evde olduğu için zor oluyordu. Sağ olsun izin verdi, akşam gideyim dedim ve devam ettim" (Ö6).*

Akşamları çalışanlarla ek öğretim programına katılan, saat probleminin olmadığını belirten ve çalışanlara yardımcı olmak için bu programa katıldığını ifade eden bir öğrencinin aktarımı şu şekildedir: *"...ben akşam zorluk yaşamıyorum ev hanımı olduğum için, istediğimiz saat. Biz çalışan arkadaşlarımıza daha çok uyuyoruz. Biz onlara uymaya çalışıyoruz onlara kolaylık olsun diye. Böyle bir yerin onlara daha çok verimli olacağını düşünüyoruz, onlar da çünkü iş arkadaşlarını teşvik ediyorlar. Onlar da geliyorlardı, çok mutlu oluyorduk, yani burada onlara yardımcı olmak da çok güzeldi bizim için" (Ö14).*

Ek öğretim programına yönlendirilen ve programın kendisi için uygun olduğunu ayrıca daha uzun bir programa da katılabileceğini dile getiren bir öğrencinin ifadesi ise şöyledir: *"Senin seviyendekiler için haftada 3 gün vereceğiz dediler. Tamam dedim ben de. Benim için uygun oldu. Ben daha fazla olsun isterim. Daha fazla da olursa gelirim. Benim için uygun sorun yok" (Ö11).*

Kursta uygulanan öğretim programlarının gün ve saatlerinin öğrenciler için uygun olup olmadığını ve bu konuda yaşanan zorlukları belirlemek amacıyla sormuş olduğumuz sorudan elde edilen bilgiler değerlendirildiğinde, öğrencilerin katıldıkları programlardan memnun oldukları, zorluk yaşamadıkları ve program saatlerinin geneli için uygun olduğu tespit edilmiştir. Öğrencilerin genellikle temel öğretim programına katıldıkları ve bu programa katılan bazı öğrencilerin ek programlardan haberdar olmadığı görülmüştür. İhtiyaç odaklı öğretim programının sağlamış olduğu ek öğretim programlarının ve esnek ders saatlerinin, programa katılan öğrenciler için iyi bir imkan olduğu anlaşılmaktadır. Bazı öğrenci ifadelerinden kurslarda program seçiminde öğrencilere tercih hakkı verilmediği de çıkarılabilir. Bunların yanı sıra öğreticilerin öğrencilere ders giriş çıkışlarında veya ihtiyaç olduğunda esneklik sağladığı ve onların şartlarını zorlamadığı da söylenebilir.

4.2. Kur'an Kursundan Beklentiler ve Bu Beklentilerin Karşılama Durumuna Yönelik Bulgular

4.2.1. Öğrencilerin Kuran Kurslarına Geliş Amaçlarına Yönelik Bulgular

Öğrencilerin Kuran kurslarına geliş amaçlarına dair sorduğumuz soru kapsamında Kur'an-ı doğru ve güzel bir şekilde okumayı öğrenme (12) arzusunun önemli bir motivasyon kaynağı olduğu tespit edilmiştir. Bunun dışında İslam'ı daha iyi öğrenmek (3), sosyal bir ortama dahil olma/sosyalleşme ihtiyacı (3), Hz. Peygamberin (sav) hayatını daha iyi öğrenmek, sınava hazırlanmak gibi gerekçelerin öğrencilerin Kuran kurslarına geliş sürecine etki ettiği görülmektedir.

Öğrencilerin kursa geliş amaçlarında Kur'an'ı tecvid ve mahreçleriyle daha iyi bir şekilde öğrenme ve okuma arzusunun (12) önemli bir yer tuttuğu tespit edilmiştir. Bir öğrenci Kur'an öğrenme amacıyla kursa geldiğini şu şekilde açıklamıştır: *"...ben çocukluğumdan beri okuyorum da. Rahmetli anneannem öğretmişti ama tecvitli falan değildi. Dolayısıyla daha iyi öğrenmek adına... Bir arayışa girdim ben hiç bilmiyordum böyle kurslar olduğunu falan sonra gittim müftülüğe ben dedim kuran öğrenmek istiyorum..."* (Ö3). Benzer bir amaçla kursa geldiğini belirten bir diğer öğrenci ise geliş amacını; *"Kur'an için geldim tecvit öğrenmek için, Kur'an'ı daha güzel, sureleri daha güzel telaffuz edebilmek için"* (Ö4) şeklinde ifade etmiştir.

Kur'an okuma konusunda eksiklik hissettiğini ancak çalışma şartları nedeniyle fırsat bulamadığını ancak sonrasında bu eksikliğini gidermek amacıyla Kur'an öğrenmeye geldiğini belirten bir başka katılımcı ise bu durumu şöyle dile getirmiştir: *"Eksiklerim olduğunu düşünüyordum. Öğrenmediğim, bilmediğim birçok şey vardı. Kur'an-ı Kerimi, surelerimi yanlış okuyordum. Yıllardır çalıştığım için gidemedim bunun üzüntüsü çekiyordum. Yurt dışından buraya dönüş yaptım. Cuma okumalarına katıldım. Ama dinlemekle yeterli olamayacağımı düşündüm. Utandım ve geledim. Komşum geliyordu bende birlikte geldim"* (Ö6). Benzer bir amaçla Kur'an öğrenmeye gelen bir diğer katılımcı da kendi geliş sürecini *"Hep istiyordum Kur'an öğrenmeyi, çalışma hayatına girince unuttuğum. Zaman bulamıyordum. Her zaman Allah'a inancım vardı, ona yakın olabilmek, ibadet edebilmek, Kur'an okuyabilmek amacıyla geldim"* (Ö8) diyerek açıklamıştır. Hem çalışma hayatı hem de anne-babayı kaybettikten sonra duyduğu eksiklik üzerine kursa geldiğini ifade eden bir öğrenci bunu şu şekilde belirtmiştir: *"Hayatımda annem ile babamı*

kaybetmişim. Bir şeylerin eksik olduğunu hep hissediyordum. Çalışma hayatımda böyle şeylere yeterli vakit ayıramadım. En azından dinlenirken falan Kur'an-ı Kerim okumayı bende istiyordum. Bir Müslüman olarak bunu yapmak zorunda olduğum düşüncesiyle gittim” (Ö9).

Öğrencilerin kursa geliş süreçlerinde İslam'ı daha iyi öğrenmek (3), Hz. Peygamberi daha iyi tanımak gibi amaçların da etkili olduğu anlaşılmaktadır. Bu kapsamda öğrencilerin belirttiği düşüncelerden bazıları aşağıda yer almaktadır:

“Hem dinimizi daha güzel öğrenmek Kur'an-ı Kerim eğitimi aldık çocukken ama tam tecvitli mahreçleri değil onu geliştirebilmek için peygamberimizin hayatı ile ilgili daha derin bilgi sahibi olabilmek için...” (Ö1).

“Kursa geliş amacımız; her şey dinle bilgili olarak Kur'an'ı Kerim ile bilgili olarak her şeyiniz artı işte. Çevremiz, arkadaş, topluluğumuz, hocamızla olan bağlantımız, kursa sevgimiz, Kur'an'a sevgimiz yani bunlar etkili” (Ö5).

Kur'an kurslarının yetişkin bayanların sosyalleşme süreçleri açısından önemli işlevler gördüğü bilinmektedir. Öğrencilerin kursa geliş amaçları bağlamında belirttikleri düşünceler kursların bu fonksiyonunu açık bir şekilde göstermektedir. Sosyal bir ortama dahil olma ihtiyacı (3) kapsamında kursa geldiğini ifade eden öğrencilerden birisi bu durumu şöyle açıklamıştır: “Kursa evden çıkmak için geldim. Çünkü sürekli evdeydim. Yengem sürekli evde oturacağına kursa git diyordu. Bunalıma giriyordum, bu sebeple geldim” (Ö2). Benzer bir düşünceyle kursa geldiğini ifade eden bir başka öğrenci ise kendi geliş sürecini şu cümlelerle aktarmıştır: “Ben ilk etapta geldiğimde daha doğrusu Kur'an-ı Kerim öğreneyim, tecvit öğreneyim diye geldim. Ama biraz da psikolojimi de dağıtayım istedim, bir arkadaş ortamına gireyim istedim. Yani bir arkadaşlarla tanışayım ve o arkadaşlar belki bana bir fikir verir, değişik bir şeyler olur diye gerçekten, ama verimini gördüm yani...” (Ö14).

Bir öğrenci ise Kuran kursuna gireceği sınava hazırlanmak amacıyla geldiğini belirtmiştir. Bu öğrenci geliş amacını şöyle açıklamıştır: “Önümde bir imtihan vardı. O imtihana hazırlığım için, yüzünden okuma ve Kurandan açığım vardı” (Ö10).

Öğrencilerin Kuran kurslarına geliş amaçlarına dair veriler dikkate alındığında özellikle Kur'an'ı güzel öğrenme ve okuma arzusunun önemli bir yer tuttuğu görülmektedir. Öğrencilerin kursa geliş süreçlerinde ayrıca İslam güzel öğrenme ve yaşama düşüncesi, Hz.

Peygamberin hayatını daha iyi öğrenme arzusu da etkili olmaktadır. Bunların dışında Kur'an kurslarına geliş sürecinde özellikle öğrencilerin psikolojik olarak rahatlama ve sosyal bir ortama dahil olma ihtiyaçlarının da etkili olduğu tespit edilmiştir.

4.2.2. Öğrencilerin En Çok Tercih Ettikleri Ek Öğretim Programına Yönelik Bulgular

Kuran Kursuna gelen yetişkin öğrencilere daha çok hangi konularda eğitim almayı tercih ettikleri ve bu tercihlerinde etkili olan nedenlerin neler olduğu sorulmuştur. Öğrencilerden elde edilen verilere göre kursa gelen öğrencilerin en çok tecvid ve Kuran okumayı geliştirme (7) hususuna vurgu yaptıkları görülmektedir. Bunun yanında ilmihal ve temel dini bilgileri öğrenme (5), tüm derslerden istifade etme (3), meal okuma ve Kur'an'ı anlama (3), siyer (2), Tefsir (1), Arapça (1) ve Musiki (1) konularında eğitim almayı istedikleri anlaşılmaktadır.

Tecvid ve Kuran okumayı geliştirme konusunda eğitim almayı tercih eden öğrencilerden (7) bazılarının bu konudaki düşünceleri şöyledir:

“Elbette Kur'an'a tekrar ağırlık vermek isterim... şimdi hoca hanımın varlığından istifade etmek, Kur'an'da birebir avantaj bize yani onun varlığını değerlendirmek...” (Ö3).

“Kur'an-ı ilerletmeyi, anlamını öğrenmeyi ve bu konuda gelişmeyi istiyorum” (Ö8).

“Tecvit özellikle işte düzgün okuma, Kur'an'ı düzgün okuma, dini bilgiler gerçekten keyif alıyorum ben bundan” (Ö12).

“Yani Kuran'ı Kerim'i hani daha güzel öğrenebilmeyi ben istemiştim. Daha güzel okuyabilmeyi istemiştim” (Ö13).

“Ben ezber daha çok vermek istiyorum. Vakıta süresine kadar ezber verdim, yani hırslı bir öğrenciyim...” (Ö14).

Öğrencilerin ayrıca gündelik yaşamlarında da gerekli olduğunu düşündükleri ilmihal ve temel dini bilgiler konusunda da eğitim almayı önemsedikleri anlaşılmaktadır. Dini bilgiler konusunda eğitim almayı çok sevdiğini belirten bir öğrenci bu düşüncesini şöyle açıklamıştır: *“...din bilgileri konusunda çok seviyorum eğitim almayı, soru sormayı, öğrenmeyi, açmayı, anlattırmayı... Mesela anlattığı zaman hocamız çok güzel dinliyoruz çok*

seviyorum” (Ö5). İlmihal bilgisinin İslami bir yaşantı için gerekliliğine inanan bir diğer öğrenci ise şunları dile getirmiştir: “...*Kuran ve sünnet anlamında, İslami yaşantı anlamında, neler yapabileceğimiz anlamında ilmihal dersi iyi olur herhalde. Bunların olmasını istiyorum*” (Ö11). Aldığı dini bilgiler sayesinde birçok eksikliğini giderdiğini ifade eden bir diğer öğrenci ise şunları belirtmiştir: “...*Birde işte dini bilgilerin bayağı faydası oldu bize. Yanlış bildiğimiz birçok şeyler varmış mesela onları hani düzelttik*” (Ö13).

Kur’an’ın anlamını öğrenmek için meal okumanın faydalı olduğunu belirten bazı öğrenciler bu hususu şu cümlelerle dile getirmişlerdir:

“Kur’an-ı ilerletmeyi, anlamını öğrenmeyi ve bu konuda gelişmeyi istiyorum” (Ö8).

“...bu sene işte meale de ağırlık vermek istiyor. O da güzel. Var gerçi meallerimiz evde de ama böyle burda onun ele alınması daha farklı oluyor” (Ö3)

Kuran kursunda verilen tüm derslerin önemli olduğunu ve istifade etmeye çalıştıklarını belirten öğrencilerden birisi bu düşüncesini şu şekilde açıklamıştır: “*Hepsi çok güzel. Keşke hepsini alabilsek. Kur’an-ı Kerimi, surelerimizi, Peygamberimizin hayatını vs. düzeltebilsek. Hepsinden zevk alıyoruz*” (Ö6). Bir diğer öğrenci ise kursta alacakları eğitimin ailesi ve çocukları için önemli olduğunu ve tüm derslerden istifade etmek gerektiğini şöyle dile getirmiştir: “*Her türlü konuyu almalıyız, çoluk çocuk büyütüyoruz bu yüzden ucu açık bir konu*” (Ö7).

Sayıları çok fazla olmasa da öğrencilerin Kur’an Kurslarından ayrıca Siyer, Tefsir, Arapça ve Musiki gibi konularda istifade etmek istedikleri de elde edilen bulgular arasında yer almaktadır. Öğrencilerin bu kapsamdaki düşüncelerinden bazıları aşağıda yer almaktadır:

“Ben derslerimin hepsini çok seviyorum burada siyeri çok seviyorum dersleri genel itibariyle seviyorum” (Ö2).

“Tefsir aslında biraz daha yoruma açık gibi daha doğrusu kendi başımıza yapabileceğimiz gibi değil... Tefsir bilgi donanımı gerektirdiği için bence daha çok o dersten destek almak gerek” (Ö1).

“Kur’anı Kerim Arapça adı üzerinde. Arapça öğrenmek istiyorum. Dersim iyi gidiyor. Tecvidimi Kıraatimi geliştirmek, musiki dersi almak istiyorum güzel kuran okumak için...” (Ö11).

Öğrencilerin Kuran kurslarında almak istedikleri ve yukarıda belirtilen konuları tercih etmelerinde bazı hususların etkili olduğu da saptanmıştır. Bu kapsamda bazı dersleri ve konuları kendi başlarına yapmalarının zor olması ve yetkin bir öğreticinin donanımından istifade edilmesinin gerekliliği (Ö1, Ö3, Ö5), Kur’an kursunun öğreticilerin rehberliğinde soru sorma, konuları daha detaylı konuşma imkanı sunması (Ö5), Kursun Kur’an okumayı geliştirmesi, güzel ve doğru Kur’an okumayı sağlaması (Ö8, Ö11, Ö12, Ö13), öğrenilen bilgilerin aile bireylerine de katkı sağlaması (Ö7), İslam’a uygun bir yaşantı için kurstan eğitim almanın gerekliliği (Ö11) gibi hususlara vurgu yapılmıştır.

Elde edilen bulgular doğrultusunda öğrencilerin Kuran kurslarında en çok Tecvid ve Kuran okumayı öğrenme ve geliştirmeyi tercih ettikleri, bunun yanında ilmi hal ve temel dini bilgiler konusunda eğitim almayı önemsedikleri görülmektedir. Meal okuma, tüm derslerden istifade etme, Siyer, Tefsir, Arapça ve Musiki gibi konularda da eğitim almak istedikleri anlaşılmaktadır.

4.2.3. Kursun Fiziksel Koşullarının Yeterliliğine Yönelik Bulgular

Kursa devam eden öğrencilerin kursun fiziksel koşullarını yeterli görüp görmediklerine dair düşüncelerine dair sorulan soruya öğrencilerin büyük çoğunluğu (11) olumlu cevap vererek fiziki şartları yeterli bulduklarını belirtmişlerdir. Bazı öğrenciler (3) ise kurslarının bazı eksiklikleri olduğuna işaret etmişlerdir.

Kursların fiziki şartlarını yeterli bulan (11) öğrencilerin bu konudaki düşüncelerinden bazıları aşağıda yer almaktadır:

“Yani biz mescidi ve yemekhanesini de kullanıyoruz ve lavabolara indik gayet güzel, bakımlı bina. Genel olarak güzel ve geniş” (Ö1).

“Gayet güzel yani. Bu imkanları olmayan kurslar da var. Yeri çok güzel. Düz ayak oluşu çok güzel. Ferah, aydınlık. Bir de hocam çok gayretli çok... Onun için gayet memnunum ve devam etmek istiyorum Allah kısmet ederse” (Ö3).

“Tabii çok kurslara göre iyi. Burada bir sürü sınıflar, koskocaman salonlar, koskocaman mescid, konferans salonu, bahçemiz koskocaman.. Çok güzel buluyorum. Tertemiz, temizlik çok önemli” (Ö11).

Kursların fiziksel şartlarında küçük bazı eksiklikler olduğunu belirten (3) öğrencilerden birisi eksikliği şu şekilde ifade etmiştir: *“Elimizden geldiği sürece eksikliklerini tamamlamaya çalışıyoruz. Biraz lavabomuz sıkıntılı ama karşı binada var lavabolar orayı da kullanabiliyoruz. başka bir şey yok” (Ö2).* Bir diğer öğrenci ise lavabolarla ilgili bir eksikliğe işaret ederek asıl öğrenmeye odaklanmak gerektiğini şu cümleyle belirtmiştir: *“Lavaboları daha güzel olabilir ama önemli olan bizim burada bir şeyler öğrenmemiz” (Ö6).* Bir başka öğrenci de devam ettiği kurstaki fiziki imkanların daha iyi olması gerektiğine dair beklentisini şöyle açıklamıştır: *“Tabii ki yani şimdi yetersizliklerimiz var. Burasının daha ferah, daha bir şey olması iyi olur” (Ö14).*

Kursların fiziksel koşullarının yeterliğine yönelik elde edilen bulgulara göre öğrencilerin büyük çoğunluğunun fiziksel şartlardan memnun oldukları anlaşılmaktadır.

4.2.4. Kuran Kursunun Öğrencilerin Beklentilerini Karşılama Durumuna Yönelik Bulgular

Öğrencilerin Kuran kurslarından beklentileri ve bunların karşılanma durumu öğrenme süreci açısından kritik bir önem sahiptir. Bu bağlamda öğrencilere kursun beklentilerini karşılama durumu sorulmuş ve öğrencilerin tamamı kursun beklentilerini karşıladığını belirtmişlerdir. Bir öğrenci beklentilerinin karşılandığını; *“...her şeyimiz karşılandı. Çok rahat bir ortamda huzurlu bir şekilde öğrendik” (Ö8)* cümleleriyle ifade ederken, bir diğer öğrenci ise beklentisinin karşılandığını şu şekilde belirtmiştir: *“Hanımlar için gerçekten çok güzel yani İslami ilimler çok güzel hatta ben ilk önce kuran ve ezbere girerken ezberlerim birikmiş imtihana hazırlanıyordum. Daha sonraki süreçte imtihanı atlattıktan sonra diğer derslere de girdim. Bildiğim dersleri de o kadar da güzel dinledim ki çok güzeldi gerçekten...” (Ö10).* Bir başka öğrenci de beklentilerinin karşılandığını *“...ben karşılandığını düşünüyorum. Yani biz alabiliyorsak olması gereken var zaten”* şeklinde ifade etmiştir.

Öğrencilerin beklentilerinin karşılanmasında özellikle Kuran kursu öğreticilerinin pozitif tutum ve yaklaşımlarının (3) etkili olduğu da anlaşılmaktadır. Öğrencilerin bu konuya dair düşüncelerinden bazıları şöyledir:

“...ben biraz çekinerek geldim önce onu söyleyeyim eskiden kurslar biraz daha sertti şimdi elhamdülillah çok güler yüzlü hocalarımız var birçok açıdan çok memnunum buradan...” (Ö1).

“Hocamızı çok seviyoruz. Çok hoş yani çok alçak gönüllü, hiç sinirlenmeyen herkese onun anladığı dilden cevap verebilen, çok hoş hocamız Allah razı olsun” (Ö13).

Öğrencilerin tamamı Kuran kursunun beklentilerini karşıladığını düşünmekle birlikte bir öğrenci kursa kayıt olma konusunda sonradan gelen öğrencilerin sınıfta seviye farklılıkları oluşturduğunu ve bu durumdan hoşnut olmadığını dile getirmiş, bir diğer öğrenci de beklentilerinin karşılandığını ancak İlahiyat lisans tamamlama eğitimi için bir program olmasını istediğini, bununla birlikte yeterli sayıda kişi olmadığı için açılmadığını belirtmiştir. Öğrencilerin bu konudaki düşünceleri şöyledir:

“...bizim kayıtlarımız hiç bitmiyor. Her gün bir kayıt, her gün bir kayıt. Bu sefer ne oluyor biz Kurandakiler kuranda oluyoruz. Eliftekiler elifte kalıyor. Bu biraz hoca anlamında da bizim anlamımızda da sıkıntılı oluyor. Yani gelinecekse kayıtların bi süresi vardır, alınır. Belki de yanlış düşünüyorum, bilmiyorum. Fakat ben öyle düşünüyorum” (Ö5).

“...Sadece benim şöyle oldu. Benim gibi İlitamlara Kur'an-ı zirvede okumak için bir program lazım. Bu noktada sayımız az olduğu için olamadı yani” (Ö10)

Öğrencilerden elde edilen bulgulara göre Kuran kurslarının öğrenci beklentilerini büyük ölçüde karşıladığı, bunda öğreticilerin pozitif tutum ve yaklaşımlarının da etkili olduğu anlaşılmaktadır.

4.2.5. Öğrencilerin Kursu Devam Edip Etmemelerine Etki Eden Faktörlere Yönelik Bulgular

Yetişkin öğrencilerin Kuran kursuna devam edip etmeme istekleri ve bunda etkili olan faktörlere yönelik soru kapsamındaki düşünceler değerlendirildiğinde öğrencilerin tamamının Kuran kursuna devam etmek istedikleri ve bu konuda motivasyonlarının oldukça yüksek olduğu tespit edilmiştir. Öğrencilerin görüşleri incelendiğinde kursa devam edip etmemeleri bağlamında bazı faktörlerin etkili olduğu görülmüştür.

Kursa devam etmeyi isteyen öğrencilerin bu arzu ve motivasyonlarının arka planında var olan imkanları değerlendirmenin dini sorumluluğu (4), huzurlu ve manevi bir ortam olması (2), kursa yakın olması, fiziki şartların iyi olması, kurs hocasının pozitif etkisi gibi boyutlara işaret edilmiştir. Bunun yanında ailevi nedenlerle gündüz evde bulunma zorunluluğu, hastalık vb. sebeplerle devam edememe (3), bir işte çalışma zorunluluğunun oluşması, beklentilerine uygun programlar açılması (2), kendi seviyesine uygun sınıf oluşması gibi kursa devam etmelerine engel oluşturabilecek veya beklentilerini yansıtacak şartlar olduğu sürece devam etmek istediklerini belirten öğrenciler de olmuştur.

Var olan imkan ve şartları en güzel şekilde değerlendirmenin dini bir sorumluluk olduğu bilinciyle kursa devam etmek istediklerini belirten öğrencilerden bazılarının düşünceleri aşağıda yer almaktadır:

“...Bir de şu imkânı değerlendirmek lazım, sonra Allah sorar orada...Burada böyle bir Kur’an okulu varken, Kur’an ahlakı ile ahlaklanabilmeyi öğrenebilmek varken niye zamanı her şey dolduruyor? Niye başka şeylerle boşluğu dolduralım. Ömür bir müddet. Bir sermaye. Bunun hesabı var yani zor olur hesabı. Değerlendirmek lazım. Ben çok memnunum. Herkese de söylüyorum yani gelin diyorum” (Ö3).

“Tabii ki Rabbim ömür verdikçe. İlk önce tabii ki Rabbimin emirleri, Kur’an’ı daha güzel okuyabilmek ve okuyup da onunla amel edebilmek...” (Ö4).

“Kesinlikle düşünüyorum. Şu an çalışmıyorum ev hanımıyım. Evde zaman öldüreceğime hem dini konuda eğitim alıyorum hem de zamanımı geçiriyorum” (Ö7).

“...Benim boş vaktim vardı, işim yoktu. Eğitim almak istiyorum. Kuran dersi bir Müslüman olarak nasıl bir hayat yaşayacağımızı, neler yapabileceğimizi, boş vaktim de varken gençken elimden geldiği kadar buradan istifade etmek istiyorum” (Ö11).

Kuran kursunun huzurlu ve manevi bir ortam sunduğunu ve bu nedenle kursa devam etmek istediğini belirten bir öğrenci bu düşüncesini şöyle açıklamıştır: *“Düşünüyorum tabii ki Allah kısmet ederse. Burası çok huzurlu...” (Ö3).* Benzer bir duygu ve düşünceyle kursa devam etmek istediğini belirten bir diğer öğrenci ise bu düşüncesini *“Allah’ın izniyle hiç de bırakmayı düşünmüyorum. Burada maneviyat çok yüksek bir kere. Kalp ve ruh maneviyatı harika birşey. Huzur buluyorum” (Ö5)* cümleleriyle açıklamıştır.

Bazı öğrenciler fiziki şartların iyi olması, evinin kursa yakın olması, kurs hocasının pozitif etkisi gibi hususların kendilerinin kursa devam etmelerine etki ettiğini dile getirmişlerdir. Bu öğrencilerin konu ile ilgili değerlendirmeleri şöyledir:

“...hem dediğim gibi fiziki şartlar biraz güzel, bakımlı. Her an temizlik yapıyor, hiçbir sıkıntı durum yok. Kantinimiz, yemekhanemiz var. Burası bir kompleks gibi bahçesi, her şey var, gayet güzel” (Ö1).

“...Bir de ben çok yakın oturuyorum. Burada böyle bir Kur'an okulu varken, Kur'an ahlakı ile ahlaklanabilmeyi öğrenebilmek varken niye zamanı her şey dolduruyor...” (Ö3).

“...ve bilhassa da hocam. hocam çok çekiyor yani” (Ö4).

Öğrenciler bazı zorunluluklar veya beklentiler açısından olaya yaklaşp bunların gerçekleşme durumuna göre kursa devam etmeyi istediklerini de dile getirmişlerdir. Örneğin; bazı öğrenciler hastalık, bir işte çalışma zorunluluğu gibi sorunlar oluşmadığı sürece kursa devam etmek istediklerini şöyle açıklamışlardır:

“Hocam kovana kadar, ömrümüz yetene kadar. Allah'ın izniyle inşallah. : Yani devam etmek istiyorum. Eğer etmezsem sağlığım elvermezse etmem. Ya da oldu ki bir işe girmem gerekiyordur. Bunun için edemem belki” (Ö12).

“Tabi inşallah yani ben rahatsız olduğum için gelemiyorum yoksa Allah izin verirse sağlığım elverdikçe geliceğim” (Ö13).

“...Hastalık vs. olmazsa sıkıntı olmaz” (Ö6).

Bir öğrenci ise kursa devam etmek istediğini, gündüz ailevi sorumlulukları nedeniyle gelemebileceğini ancak akşam saatlerinde gelmesinin sorun oluşturmayacağını şöyle dile getirmiştir: *“Evet, düşünüyorum. Devam etmezsem eşimden dolayı belki o da gündüz gelmemden dolayı. Gece programını engellemez...” (Ö6).*

Öğrencilerin bazıları kursa devam etmek istediklerini, beklentilerine yönelik bazı programlar olması veya kendi seviyesine uygun bir sınıf oluşması gibi şartların oluşmasının kursa devam etmelerinde etkili olacağını da dile getirmişlerdir. Meal dersi olması durumunda ona katılabileceğini belirten bir öğrenci *“İki yıl devam ettim. Belki meal bölümüne bir iki saat gitmeyi düşünüyorum” (Ö8)* diyerek bu konudaki beklentisini ifade

etmiştir. Başka bir öğrenci de tefsir dersi kapsamında benzer bir duruma işaret etmiştir: *“Tefsir yaparsa hocamız, yine iki gün gitmek istiyorum. Kursa devam etmek istiyorum”* (Ö9). Bir diğer öğrenci ise kendi seviyesine uygun bir sınıf oluşmasının kursa devam etmesinde etkili olabileceğini şu şekilde açıklamıştır: *“Evet etmek isterim. Yine böyle benim seviyemde bir sınıf oluşursa mükemmel olur”* (Ö10).

Öğrencilerin kursa devam edip etmeme düşünceleri ve buna etki eden faktörlere dair elde edilen bulgular doğrultusunda öğrencilerin tamamının kursa devam etme yönünde bir istek ve motivasyonlarının olduğu tespit edilmiştir. Öğrencilerin kursa devam etmelerine ise çeşitli faktörlerin etki ettiği görülmektedir. Var olan imkanları en iyi şekilde değerlendirmenin dini bir sorumluluk olması, kursların huzurlu ve manevi bir atmosfer sunması, kursun eve yakın olması, fiziki şartlarının iyi olması, hocaya karşı olumlu tutum gibi faktörler dikkat çekmektedir. Öğrencilerin kursa devam etmelerinde bazı zorunlulukların veya beklentilerin de etkili olduğu söylenebilir. Örneğin; sağlık sorunları, bir işte çalışma zorunluluğunun oluşması gibi sebepler olmadıkça kursa devam edebileceklerini belirten öğrencilerin yanında, kendi beklentilerine uygun olarak tefsir, meal gibi farklı programların açılması veya kendi seviyesine uygun bir sınıfın oluşması gibi hususlara da işaret edildiği görülmektedir. Bütün bu veriler ışığında Kur'an kurslarının ve kurs programının öğrencilerin beklentileri ve ihtiyaçları doğrultusunda geliştirilmesinin yaygın din eğitimi açısından kritik bir öneme sahip olduğu değerlendirilebilir.

4.3. Kur'an Kursu Öğretim Programının İçeriğine Yönelik Bulgular

4.3.1. Temel ve Ek Öğretim Programları İçeriğinin Yeterliliğine Yönelik Bulgular

Katılımcı öğrencilere Temel ve Ek öğretim programlarının içeriğini yeterli buluyor musunuz? diye sorulmuştur. Öğrencilerin çoğu (12) içeriği yeterli bulduğunu, bir öğrenci ise içeriğin biraz daha detaylı olabileceğini belirtmiştir. Bir öğrenci de içeriği yeterlik açısından değerlendirecek kadar kendisini bilgili görmediğini söylemiştir. İçeriği yeterli bulan öğrencilerden bazıları (6), öğreticilerin kaynaklarda yer almayan detayları anlattığını, farklı kaynaklardan yararlanarak dersi anlattığını bu anlamda içeriği yeterli bulduklarını dile getirmiştir. Bazı öğrenciler (6) ise içeriği farklı açılardan değerlendirmiştir. İçeriği yetersiz bulan öğrenci ise konuları yüzeysel bulduğunu belirtmiş ve içeriğin daha detaylı olabileceğine dair öneri de bulunmuştur.

Öğreticilerin içeriği sunarken, mevcut kaynaklarda yer almayan detayları anlattığını, farklı kaynaklardan da istifade ettiğini belirten ve içeriğin yeterliğini değerlendirirken bunu gözönünde bulunduran öğrencilerden (6), bazılarının ifadeleri şöyledir:

"Farklı kaynaklardan anlatımlar yapıyor hocalarımızın elinde notları da oluyor kendi notları... yeterli geliyor" (Ö1).

"Hocamız birçok kaynaktan anlatıyor... Her sene aynı kaynak olmuyor zaten değiştiriyor daha iyi bir kitap çıkmış oluyor yani bunları takip edip yeni kitaplar alıyor" (Ö2).

"Yani mesela kitaplarda başlıklar olarak konular verilmiş hocamız onu açarak anlatıyor. Biz soru soruyoruz anlatıyor yani bu şekilde" (Ö13).

"Şu an da yeterli geliyor ama hocamız bize kendiliğinden ek bir şeyler veriyor hani tamam biz bunu anladık bir sonrasını anlamamız gerekiyorsa hocamız onu ekliyor zaten bu hocayla da alakalı aslında kitapta özeti var devamını hoca zaten anlatıyor"

Kurslarda uygulanan öğretim programlarının içeriğini yeterli gören ve konuyu farklı açılardan değerlendiren öğrencilerin düşünceleri aşağıda yer almaktadır:

Bir öğrenci içeriği ders kitabı açısından şu şekilde değerlendirmiştir: *"Yeterliydi, güzeldi. Dinim İslam kitabı bence dört dörtlük bir kitaptı" (Ö9)* Öğrencilerden bir diğeri kursta aldığı ders saati açısından bir değerlendirme de bulunmuştur. *"İçerik bu sene için yeterliydi ders saatine göre" (Ö11)*. Bir başka öğrenci ise, içeriği ve hocaların anlatmasını yeterli bulduğunu fakat öğrencilerin de gayretine ihtiyaç olduğunu *"Bence yeterli, yeterli. Burda hocalarımızda yeterli anlatıyor. Bizimde biraz gayret göstermemiz gerekiyor öğrenciler olarak" (Ö5)* şeklinde ifade etmiştir. Bir öğrenci de benzer şekilde düşüncesini şöyle açıklamıştır: *"...bize hoca veriyor ama biz onu tekrar etmezsek o bizim aklımızda zaten kalmıyor. Bu zaman yetersiz diye düşünülüyor, yani toplum içindekilerini söyleyeyim. İşte bu yetersiz geldi bize diyor ama hocamız anlatıyor. Biz onu tekrarlamazsak o bizde kalmıyor zaten, ama ben şu anda yeterli görüyorum" (Ö14)*. Konuya kendi yeterliği açısından yaklaşan bir öğrencinin ifadesi ise şu şekildedir: *"Benim biraz eksikim var, geç kaldığımdan dolayı mı bilemiyorum ama zor algılıyorum" (Ö6)*.

İçeriğin daha detaylı olabileceğini belirten bir öğrenci "Dinim İslam" kitabında bazı konuların yüzeysel anlatıldığını ve farklı kaynaklara başvurmak zorunda kaldığını şu şekilde

açıklamıştır: " Biraz daha detaylı olabilir. Bazı konular yüzeysel. Yeteri kadar kalın diyanetin verdiği kitap fakat başka yerlere de bakmak zorunda kalıyoruz (Ö7).

Öğretim Programlarının içeriği hakkında değerlendirme yapacak kadar bilgili olmadığını belirten bir katılımcının ifadesi "*Şimdi içeriği yeterli bulmamak için benim çok bilgili olman lazım. Ben çok bilgili değilim ki. Hadi şurası yetersiz diyeyim size*" (Ö3) şeklindedir.

Kur'an Kurslarında uygulanan öğretim programları içeriğinin yeterliği konusunda öğrencilerin yaptıkları değerlendirmeden hareketle, genellikle içeriğin yeterli görüldüğü bununla birlikte açıklanması gereken, detaylandırılması gereken noktaların bulunduğu ve öğreticilerin buralarda belli takviyelerde bulunduğu anlaşılmaktadır. Öğrencilerin içerikle ilgili değerlendirmelerde Kur'an-ı Kerim dersi içeriğinden ziyade Dini Bilgiler içeriğini esas alarak değerlendirme yaptıkları söylenebilir.

4.3.2. Diğer İhtiyaç Duydukları Konu ve Derslere Yönelik Bulgular

Araştırmaya katılan öğrencilere, Kuran kursundan aldığınız mevcut eğitim dışında ihtiyaç duyduğunuz ve almayı istediğiniz başka dersler veya konular var mı? Varsa nelerdir? şeklinde soru yöneltilmiştir. Öğrencilerden bazıları (7), kursta ihtiyaç duydukları farklı derslerin olduğunu söylerken bazı öğrenciler (6), çeşitli sebeplere dayanarak farklı derslere ihtiyaç duymadıklarını belirtmiştir. Bu öğrencilerden bazıları (2), mevcut programı yeterli gördüğü için farklı ders talebinde bulunmazken , bazıları da kurs dışında farklı eğitimlere katıldığı (1), öğreticinin ders dışında birçok konuda kendilerini bilgilendirdiğini düşündüğü (1), mevcut derslerden fazlası kendilerini zorlayacağı (2) için farklı ders veya konu taleplerinin olmadığını ifade etmiştir. Kurslarda farklı derslere ihtiyaç duyduğunu belirten öğrenciler(7), Arapça (4), Tefsir (3), Meal (1), Osmanlıca (1), Güzel okuma ve tashih-i huruf gibi dersleri talep etmiştir. Bazı öğrenciler (2) ise belli şartlar gerçekleştikten sonra kurslarda farklı derslerin olabileceğini dile getirmiştir.

Kursta mevcut dersler dışında farklı derslere ihtiyaç duyduğunu söyleyen öğrencilerin (7), ifadelerinden bazıları aşağıda yer almaktadır:

"Bizim derslerimizde mesela Arapça yok ya da Osmanlıca.. Tefsir sonradan eklendi biz onları daha derinlemesine görsek çok daha güzel olur. Osmanlıca hoşuma gidiyor

mesela camilerin dışında bazı yazılar oluyor, panolar var bilsek ve okuyabilsek çok güzel olur ama hiçbir şey bilmiyoruz" (Ö1).

"Güzel okuma ve tashih-i huruf dersi çok istiyorum. Onu çok isterim alabilmeyi" (Ö10).

"...Arapça öğrenmek istiyorum. Tefsir için çok fazla vaktimiz olmadı bu sene son birkaç hafta gelindi ama ilerletmek istiyorum. ..." (Ö11).

"Başka dersler dediğim gibi Arapça istiyorum. Gerçekten Arapçayı öğrenmek istiyorum" (Ö12).

Din ile alakalı her dersin kursta olabileceğini dile getiren bir öğrenci, öğrencilerin bu dersleri alacak yeterlikte olup olmadığı ile ilgili kararı Diyanetin vereceğini şu sözlerle anlatmaktadır: "Yani olur din ile alakalı olan her bir ders olabilir. Bize göre hangisi olursa, yükledikleriniz olsun, diyanet daha doğru görür diyorum ben. Der ki işte bu öğrencinin kapasitesi buna yetiyor. Alabildiği kadar alsın. İsterim farklı eğitimlerde olsun diye" (Ö5). Bir öğrenci de Kursta verilen eğitimde belli bir seviyeye geldikten sonra farklı derslerin olabileceğini şöyle ifade etmiştir: "Olabilir ama hani mesela daha çok hani bize işte namaz abdest, Kuran'ı güzel okuyabilmek, onlar daha güzel olup da başka şeye insan yani geçebilir değil mi? Daha onlar oturmadı ki tam manasıyla" (Ö13).

Bazı öğrenciler (6) Kurstaki derslerin yeterli olduğunu belirtmiş ve neden farklı dersler istemediklerini şu ifadelerle açıklamışlardır:

Kursta verilen mevcut dersler dışında ders talebi olmadığını belirten öğrencilerden biri, Açıklamalı Meal dersine gittiğini bu nedenle farklı bir derse ihtiyaç duymadığını şu sözlerle anlatmaktadır: "Meal ile tefsir arası uzun meal dersimiz oluyor. Senelerdir oraya da katılıyorum. Dolayısıyla yani orası daha farklı. Orası belli bir seviyenin üstünde olanları yeterli buluyor. Dolayısıyla ben ikisi harmanlandığı için ihtiyaç hissetmiyorum" (Ö3). Bir öğrenci de mevcut derslerin yeterli olduğunu ve daha fazlasının kendisini zorlayacağını tecrübe ettiğini "Ben hepsini birlikte kaldıramadım. Bir ara Arapça dersi verildi ama ben hepsini birlikte almakta zorlandım. Talebim yok" (Ö6) diye belirtirken, başka bir öğrencide mevcut derslerden fazlasının zor geleceğini ve bunun sebebinin "Yani yok, kurstaki derslerimiz bize yeterli geliyor. Çünkü daha fazlasına yaşımızdan dolayı belki de yani kafa almıyor, yeterli yani, bunları devam ettirebilirsek... buralar olduğu sürece inşaallah.." (Ö14) şeklinde belirtmiştir.

Kursta yalnız derslerin olmadığını farklı konularında irdelendiğini ve öğreticinin kendilerini bilgilendirdiğini belirten bir öğrenci düşüncesini şöyle açıklamaktadır: *"...bizim kursta her şey irdeleniyor yani sadece dersler değil, insanların sorunları da irdeleniyor onlardan da yola çıkılıyor, akşam kursa gelenlerin süreleri kısıtlı onlar çok fazla bilgilenemiyorlar bizde daha uzun olduğu için tenefüs zaten kuşluk vaktidir 2 rekat namaz kılın çayınızı alın gelin der hocamız pek tenefüs yaptırmaz ben size anlatayım siz çayınızı için der sorunlarla nasıl baş edileceğini.. burada nasıl diyeyim psikolojide var burada"* (Ö2).

Öğrencilerden elde edilen veriler değerlendirildiğinde Kursta gösterilen dersler dışında farklı derslere ihtiyaç duyan öğrenciler olduğu gibi mevcut eğitimin yeterli olduğunu düşünen öğrencilerinde olduğu görülmüştür. Farklı derslere ihtiyaç duyan öğrencilerin daha çok Arapça ve Tefsir dersini istediği tespit edilmiştir. Bu derslerin yanı sıra sayıları az da olsa Osmanlıca, Meal, Tashih-i Huruf gibi dersleri talep edenler de olmuştur.

4.4. Kur'an Kursundaki Eğitim Öğretim Sürecine Yönelik Bulgular

4.4.1. Ders İşleme Süreci ve Kullanılan Yöntemlere İlişkin Bulgular

Öğrencilerin ders işleme süreci ve derslerde kullanılan yöntemlere ilişkin düşünceleri değerlendirildiğinde Kur'an Kursu öğretmenlerinin dersin ve konunun mahiyetine göre farklı süreçler takip ettikleri görülmektedir. Hem Kur'an hem de dini bilgiler gibi derslerde öğretmenlerin tamamının anlatım yöntemini kullandıkları tespit edilmiştir. Ayrıca öğrencilerin görüşleri doğrultusunda öğretmenlerin sınıfta birebir ders alma (11), ödevlerle hazırlık ve araştırma yaptıрма (9), soru cevap (8), yaparak yaşayarak öğrenme (5), talim yaptıрма (5), işbirliğine dayalı öğrenme (1) gibi ders işleme süreçleri ve yöntem ve teknikleri kullandıkları anlaşılmaktadır.

Öğreticilerin derslerde geleneksel eğitim yöntemlerinden birisi olan anlatım yöntemini yoğun bir şekilde kullandıkları anlaşılmaktadır. Bu kapsamda öğrencilerin düşüncelerinden bazıları şöyledir:

"...hoca anlatır sen bundan ne aldın, ne öğrendin? burada ki en can alıcı nokta ne? diye sorar bu şekilde bizleri derse dahil eder" (Ö2).

“İlk önce hadisler okunuyor. Hadislerle ilgili sorularımız oluyor ve hocamızda onlarla ilgili bize bilgiler veriyor...” (Ö8).

“...İşte kitaptan o bize anlatıyor, akaitte aklımda kalan şu an; iman esasları, melekler yani bu tür şeyler yani aklımda kalanları. O kadar çok kalmıyor ama...” (Ö14).

Öğreticilerin özellikle Kur'an-ı Kerim'i yüzünden ve ezber okuma süreçlerinde bireyselleştirilmiş bir öğrenme süreci olarak derste öğrencilerin okumalarını dinlediği ve buna dair geri dönütler ve düzeltmeler verdiği (11) görülmektedir. Öğrencilerden birisi bu durumu şöyle açıklamıştır: *“...sınıfta sırayla hocamız yanlış yaptığımızda hareketlerde ya da harflerde uyarıyor. Biz de üzerinden geçtiğimizde burada ne tecviti vardı? diye soruyor. bize de pekiştirme açısından güzel oluyor...” (Ö1).* Bir diğer öğrenci öğreticinin derste kendi okumasıyla ilgili yaptığı düzeltmeleri şu cümlelerle belirtmiştir: *“...işte baştan sona doğru bire bir hoca hanım takip ediyor ve anında yanlışımızı düzeltiyor...” (Ö3).* Benzer bir uygulamayı bir diğer öğrenci ise şu şekilde belirtmiştir: *“...İlk önce herkese ders sırası veriliyor. Ondan sonra herkes sırayla okuyor...” (Ö11).*

Öğreticilerin Kuran kursuna gelen öğrencilere yönelik ders dışında kendi öğrenmelerini destekleyecek çeşitli ödevler verdikleri ve araştırma yaptıkları (9) da tespit edilmiştir. Bu uygulama ile ilgili öğrencilerin belirttiği düşüncelerden bazıları şöyledir:

“ ... her gün her akşam ödevlerimiz oluyor evde çalışıyoruz buraya gelip hocama veriyoruz eksiklerimizi bize söylüyor düzeltmeye çalışıyor bizi...” (Ö4).

“...Hocamız anlatırdı ama bize ödevler de verirdi. Ertesi günde sorar ve anlattırırdı...” (Ö9).

“...diyor ki; size bir soru sordum, yarın akşam bunu cevaplandırın, yani araştırın. Yarın gelip bunu anlatın, diyor...” (Ö14).

Öğrenciler açısından öğrenme sürecini destekleyici bir diğer uygulama ise yaparak yaşayarak öğrenme kapsamında değerlendirilebilecek olan, yaptıkları araştırma sonrası öğrencilerin öğrendiklerini anlatmaları ve paylaşımlarına (5) yönelik çalışmadır. Bu konuda hocanın verdiği araştırma sonrasında kendi yaptığı sunum sonrasında daha kalıcı bir öğrenme gerçekleştirdiğini belirten bir öğrenci şunları aktarmıştır: *“...Hocamızın anlattığı konular oluyor veya bize konu veriyor, bizde sınıfta bu konuyu anlatıyoruz ve daha faydalı, verimli oluyor. Böylelikle konuya daha hakim oluyoruz...” (Ö7).* Benzer bir durumu bir diğer

öğrenci şu cümlelerle dile getirmiştir: “...Hazreti Nuh’un hikayesini duyduğumuz ya da öğrendiğimiz kitaplardan biliyorduk. Ama bu denli biz anlatınca çocukların isimlerine kadar biliyoruz ve daha kalıcı oluyor” (Ö9).

Öğreticilerin ders işleme sürecinde soru-cevap tekniğini de (8) sıklıkla kullandıkları anlaşılmaktadır. Soru cevap tekniğinin kendileri açısından son derece verimli olduğunu belirten bir öğrenci bu durumu şöyle açıklamıştır: “...mesela 11’den sonra dini bilgiler dersine geçiyor hoca. Böyle sadece hocanın anlatmasıyla değil soru cevap şeklinde de ilerleyebiliyor. Zaten soru cevap olunca da ihtiyacı karşılama konusunda mesela ben bir şey sormam gerekiyor ya da arkadaşım bir şey sorması gerekiyor, hani onu orada soruyor, belki normalde aklına gelmiyor ama o konuyu anlatırken aklına geliyor. Verimli oluyor...” (Ö12). Bir diğer öğrenci ise öğreticinin bu tarz bir uygulamasını şöyle açıklamıştır: “...Diğer derslerde hoca anlatır, sen bundan ne aldın, ne öğrendin? Burada ki en can alıcı nokta ne? diye sorar, bu şekilde bizleri derse dahil eder...” (Ö2).

Öğreticilerin özellikle ezber gerektiren derslerde geleneksel bir uygulama olan talim yöntemini (5) de kullandıkları görülmektedir. Bir öğrenci talim kapsamındaki uygulamayı “...ayet ayet okuyor, talim ettiriyor. Bundan sonra biz okuyoruz, sonra ezber veriyoruz...” (Ö3) cümleleriyle ifade ederken, bir diğer öğrenci talim uygulaması kapsamında yaptıklarını şu şekilde açıklamıştır: “...hocamız diyelim ki bir ayeti okuyor, orayı beş defa bize tekrar tekrar kendisiyle birlikte okutuyor, sonra toplu okuyoruz, sonra tek başımıza biz okuyoruz...” (Ö14).

Bir öğrenci ise, öğreticinin öğrenme sürecinde özellikle öğrencilerin birbirleri ile işbirliği içinde öğrenmelerini sağlamak üzere bilen öğrencilerle bilmeyen öğrencileri eşleştirmek suretiyle bir uygulama gerçekleştirdiğini şu şekilde açıklamıştır: “...Bilmeyen arkadaşlarımızı tabi onlar eliften başlıyor, onlar o şekilde devam ediyor ve bilenler hep onlara yardımcı oluyoruz zaten. Bir öğrenciye bir kişi veriyor hoca, siz yardımcı olun, onları tekrar çalıştırmak için...” (Ö14).

Öğrencilerin görüşlerine dayalı olarak öğreticilerin ders işleme süreci ve ders işleme yöntemleri konusunda çeşitli uygulamalar gerçekleştirdikleri anlaşılmaktadır. Bu kapsamda öğreticilerin geleneksel bir öğretim yöntemi olan anlatım yöntemini sıklıkla kullandıkları, ayrıca birebir ders alma, soru cevap, talim yaptırma gibi uygulamalar yaptıkları anlaşılmaktadır. Kuran kurslarına gelen öğrencilere dersler dışında kendi öğrenme süreçleri

açısından oldukça destekleyici ve aynı zamanda öğrenci merkezli bir süreç olarak ödev vermek suretiyle hazırlık ve araştırma yaptırılması da dikkate çekici bir boyut olarak tespit edilmiştir. Aynı şekilde öğrencilere çeşitli konuları araştırmaları ve sonra yaparak yaşayarak öğrenme kapsamında bu araştırmalarını paylaşma ve anlatma imkanlarının sunulması da günümüz öğrenci merkezli eğitim süreçleri açısından dikkate değer bir uygulama olarak söylenebilir.

4.4.2. Ders İşleme Yöntemlerine Bakışlarına Yönelik Bulgular

Öğrencilere, öğreticilerin ders işleme yöntemlerini nasıl buldukları bu konuda farklı beklentilerinin olup olmadığı sorulmuştur. Öğrencilerin çoğu (13), öğreticilerin ders işleme yöntemlerinden memnun olduklarını belirtmiş, bir öğretici farklı ders işleyenleri görmediği için bir değerlendirme yapamadığını söylemiştir. Bazı öğrenciler ise (3), öğreticilerinden yöntem konusunda hangi yönüyle memnun olduklarını ifade etmiştir. Öğrencilerin tamamının (14) öğreticilerin ders işleme yöntemleri ile ilgili farklı bir beklentisinin olmadığı görülmüştür. Bir öğrenci ders çeşitliliği noktasındaki beklentisini dile getirmiştir. Bir öğrenci ise kendisi memnun olmakla birlikte yeni gelen öğrencilerin öğreticiden sürekli disiplin ve ders işlemesini beklediklerini söylemiştir.

Öğreticilerin ders işleme yöntemlerinden memnun olduklarını ifade eden (13), öğrencilerin görüşlerinden bazıları şöyledir:

"Farklı bir beklentim yok gayet iyi yani" (Ö2).

"Çok güzel. Diğer kurslarda da hep tanıdıklarım var buradaki gibi hiçbirinde yok" (Ö4).

"Ben güzel buluyorum, dokunuşları çok iyi" (Ö7)

Öğreticilerin ders işleme yöntemlerinden memnun olduğunu dile getiren öğrencilerden bazılarının yöntem konusunda öğretici ile ilgili olan değerlendirmeleri aşağıda yer almaktadır:

Hocasının ders işleyişinden memnun kaldığı için kursa iki yıl devam ettiğini belirten bir öğrencinin sözleri şöyledir: *"Hocamızın ders işleyişinden çok memnun kaldığım için iki yıl boyunca devam ettim. Çok anlaşılır bir anlatımı vardı, sorulan sorulara sıkılmadan cevap*

verdi" (Ö8). Öğreticinin yönteminden memnun olan ayrıca kurallı olduğuna vurgu yapan bir öğrencinin değerlendirmesi ise şu şekildedir: "...hocamız kurallıdır. Kurallarına da çok güzel riayet ediyor. Yöntemini çok da düzgün buluyorum" (Ö5).

Öğreticinin öğrencilerin hepsiyle aynı şekilde ilgilendiğini, okuyuş hatalarını düzeltirken çok itina gösterdiğini ayrıca görevini hakkıyla yaptığını bir diğer öğrenci şöyle anlatmaktadır: "...herkese aynı şekilde dikkat ediyor hocam yani bazı şeyleri mesela kesinlikle es geçmiyor. Hep durduruyor durduruyor... mesela dört elif miktarı olmamış diye durdurabiliyor. Yani çok itina gösteriyor, özveriyle görevini yaptığını düşünüyorum ben hakkıyla yapıyor" (Ö13)

Öğrencilerden biri, öğreticisinin ders anlatışından memnun olmakla birlikte ders çeşitliliği noktasında beklentisinin olduğunu şu şekilde ifade etmiştir: "Hocamızın ders anlatışından gayet memnunuz güzel, sadece ders çeşitliliği olsa daha güzel olur" (Ö1).

Hocasından her türlü memnun olduğunu, ders içinde öğrencilerin soru sorması veya sıkıntısını anlatmasının anlaşılabilir ve faydalı olduğunu ifade eden bir öğrenci ise yeni gelen bazı öğrencilerin, öğreticinin hep disiplinli olmasını ve hep ders işlemesini istediğini şöyle dile getirmiştir: "...hocamızı biz yeterli görüyoruz da şöyle bir şey oluyor, ister istemez konuşuluyor. Biz memnunuz, biz her türlü memnunuz çünkü alışmışız artık bazı şeylere. Dışarıdan yeni gelen öğrenciler diyor ki; sadece disiplin olsun, sadece ders işlensin. Ama bu da olmuyor şimdi yaş grubuna göre. Arkadaşımız bir soru sormak istiyor, onu da farklı yorumluyorlar. Ya biz bunu da öğrenmek istiyoruz, o arkadaşımızdan da ders alıyoruz. Yani onun anlattığı, onun sıkıntısı bende de olabilir..." (Ö-14).

Farklı ders işleyenleri görmediği için değerlendirme yapamadığını bir öğrenci şöyle belirtmiştir: "Yani ben farklı işlenen yerlerde bulunmadım ki yani onun içinde şey yapamıyorum" (Ö-3).

Yukarıdaki veriler değerlendirildiğinde, öğrencilerin genelinin öğreticilerin ders işleme yöntemlerinden memnun olduğu görülmektedir. Araştırmaya katılan öğrencilerin, ders işleme yöntemleriyle ilgili öğreticilerden farklı bir beklentilerinin olmadığı, bir öğrencinin kursta ders çeşitliliği ile ilgili beklentisini dile getirdiği tespit edilmiştir. Bir öğrenci ise farklı ders işlenen yerleri görmediği için değerlendirme yapmamıştır. Öğrencilerin öğreticileri bilgi seviyesi, ders anlatım üslubu, öğrenciye olan yaklaşımı, kurallı oluşu, öz verili oluşu gibi açılardan değerlendirdikleri görülmüştür.

4.4.3. Ders İşleme Sürecinde Farklı Uygulamalar Olup Olmadığına Yönelik Bulgular

Ders içinde veya dışında sizin veya kursa gelen diğer öğrencilerin daha iyi öğrenebilmeleri için farklı bir uygulama yapılıyor mu? sorusunu öğrencilerin çoğu (11), olumlu cevaplamıştır. Bu öğrencilerden biri kurs içerisinde seminer programlarının olduğunu belirtmiştir. Bazı öğrenciler (7), ise Kur'an dersi için iyi bilenlerin bilmeyen öğrencileri veya daha az bilenleri çalıştırdığını ifade etmiştir. Bu öğrencilerden biri bu uygulamanın bazı öğrenciler tarafından istenilmediğini söylemiştir. Bir diğer öğrenci de özellikle sonradan kursa gelen öğrencilere hocanın yetişemediğini iyi bilenlerden yardım alsa da öğretici ile olan iletişimlerinin azaldığını dile getirmiştir. Öğrencilerden bazısı (2) ise, öğreticinin kişiye göre uygulama yaptığını, kişinin seviyesine inebildiğini söylemiştir. Başka bir öğrencide öğreticinin, öğrenme zorluğu yaşayanları çalışmaya teşvik ettiğini veya talim usulü ile çalıştırdığını ifade etmiştir. Bazı öğrenciler (3) ise bu konuda bir uygulama yapılmadığını belirtmiştir.

Öğreticilerin Kur'an-ı Kerim'i iyi bilen öğrencilerle, bilmeyen veya daha az bilen öğrencileri eşleştirdiğini (7), bazı öğrenciler şöyle açıklamıştır:

"... daha iyi bilen arkadaşlar birkaç kişiyi alır bazıları çok geride oluyorlar elif cüzünde olup gelen insanlar oluyor, okuma yazması olmayan insanlar gelebiliyor, bilen kişiler bilmeyenleri çalıştırıyor çalışanlarda başardığı dersi hocaya verir" (Ö2).

"Bilemeyenleri bilenlere veriyor. Kendi de tekrar dinliyor" (Ö6).

"Mesela hani biz birkaç kişi hocamızın daha iyi bildiğini düşündüğü kişiler yanımızdakilere biz yardımcı oluyoruz... " (Ö12)

Öğreticinin iyi bilen öğrencileri görevlendirmesini bazı öğrencilerin istemediğini zaman zaman öğretici anlamayanlar için anlatsa da derste tekrar başa dönülmesinin eğitim süreci açısından uygun olmadığını bir öğretici şöyle anlatmaktadır: *"...iyi bilen arkadaşlarımız yardımcı oluyorlar tabii ki bu konuda, yani hepimiz birbirimize yardım ediyoruz. Bizi görevlendiriyor ama tabii ki öğrenci de isterse yani bunu. Bir, iki sefer yapıyor bunu, bazı öğrencilerimiz diyor ki işte " hoca göstereyim" ama senenin başı olmadığı için hoca bu konuda dersi bırakıp da ayrıyeten geriye dönüş yapamıyor. Yine de hem diyor siz tekrarlamış olursunuz, yine de bu arkadaşlarımıza yardımcı olalım, zaman zaman da*

anlatıyor ama her zaman anlatamıyor. Çünkü ders ilerlemiş, bu dersi devam ettirmek zorunda yani." (Ö14). Benzer şekilde bir öğrencide kursa sonradan gelen öğrenciler için öğreticinin iyi bilenlerden yardım aldığını fakat sürekli yeni birilerinin gelmesinin ve sayının artmasının birebir öğreticinin kendileriyle ilgilenmesini zorlaştırdığını şu şekilde açıklamaktadır: *"Şimdi burası çok kalabalık dolayısıyla her an biri katılıyor, herkes aynı seviyede değil dolayısıyla hoca herkese yetişmeye çalışıyor veya güzel böyle yerinden çıkararak herkesle aynı seviyede olmayan, onlardan yardım alabiliyor. Çok yoğun geçiyor tabii ki kalabalık olduğu için daha az kişi olsa belki hoca hanımdan daha fazla istifade edeceğimiz ama kalabalık burası herkes çok rağbet ediyor dolayısıyla hoca hanımla birebir az oluyor"* (Ö3).

Öğreticinin kişiye göre , seviyeye göre davrandığını (2) ifade eden fakat buna dair detaylı anlatımda bulunmayan öğrencilerin aktarımı ise şöyledir: *"Kişiye göre hocam muamele ediyor"* (Ö-4). *"Hocamız seviyeye göre inebiliyor"* (Ö7).

Öğrenme noktasında zorlanan öğrencilere, öğreticinin yaptığı tavsiye ve uygulamayı öğrencilerden biri şöyle ifade etmiştir: *"Öğrenemeyenlere daha sık okuması, çok çalışıp gelmesi söyleniyor veya talimli çalıştırılma yapılıyor"* (Ö8).

Kurs içerisinde genç öğrencilerin bazı konuları daha iyi anlaması için seminerler yapıldığını ve bu programların kendileri içinde etkili olduğunu söyleyen öğrencinin ifadesi ise şöyledir: *"Belki derste değil ama bazı konularda seminerler yapılıyor mesela bazen seminerlerde tiyatro gibi işleniyor bizden ziyade genç kızların anlamasını kolaylaştırmak için yapılıyor ama bizim içinde etkili.. örnekler verip anlatıyorlar böyle daha da güzel oluyor"* (Ö1).

Öğrencilerin daha iyi öğrenmelerini sağlamak amacıyla farklı bir uygulamanın yapıldığını ifade eden bir öğrenci, başlangıç seviyesinde olan öğrencilerle ilgilenme noktasında öğreticinin zorlandığını söylemekte ve bununla ilgili tavsiyesini şu şekilde dile getirmektedir: *"Hayır, şuanki uygulama güzel. Sadece sabahları cüz olan kısımlar için biraz hocamız yetersiz kalıyordu belki yanında bir stajyer olması yardım açısından iyi olurdu"* (Ö9).

Öğrencilerin daha iyi öğrenmelerini sağlamak için ders içinde veya ders dışında yapılan farklı uygulamaları, öğrencilerin genellikle Kur'an-ı Kerim dersi bağlamında değerlendirdiği görülmüştür. Öğrencilerin çoğu, Kur'an okumayı iyi bilen öğrencilerin, az

bilen veya bilmeyen öğrencileri çalıştırmasını daha iyi öğrenme için yapılan farklı bir uygulama olarak belirtmiştir. Bazı öğrencilerin bu uygulamadan memnun olmadıkları ve öğreticinin kendilerine öğretmesini istedikleri anlaşılmaktadır. Bazı öğreticilerin öğrenme zorluğu yaşayanları daha iyi öğrenmeleri için çalışmaya teşvik ettiği, onları ayrıca çalıştırdığı da ifade edilmiştir. Bunların yanı sıra bir kursta öğrencilerin bazı konuları daha iyi anlaması için seminer gibi faaliyetlerin yapıldığı dile getirilmiştir. Ayrıca eldeki veriler doğrultusunda, eğitim sürecinde sürekli yeni öğrencilerin gelmesinin öğreticiyi sınıf bütünlüğü açısından zorladığı, onlarla ilgilenmesi diğer öğrencileri ayrılan zaman açısından etkilediği için bu durumun olumlu karşılanmadığı söylenebilir.

4.4.4. Ders Sürecinde Zorlandıkları Hususlara Yönelik Bulgular

Öğrencilerin ders sürecinde zorlandıkları bir hususun olup olmadığı sorusuna öğrencilerin çoğu (8) zorlandıkları bir konunun olmadığını söylemektedir. Diğer öğrencilerin ise farklı hususlarda zorlandıkları görülmektedir. Bu bağlamda bazı öğrenciler ezber yapmakta (3), bazıları tecvid ve mahrec konusunda (2), bir öğrencide öğrendiğini unutma noktasında zorlandığını belirtmiştir.

Ders sürecinde zorlandıkları bir hususun olmadığını belirten (8) öğrencilerin ifadelerinden bazıları aşağıda yer almaktadır:

"Zorlandığım hiçbir konu yok" (Ö7).

Bir öğrenci zorlandığı bir husun olmadığını daha üst seviyede ders alabileceğini şu şekilde belirtmiştir: *"Yok yani olmadı. Dediğim gibi benim için daha üst seviyede bir ders isterim yani..." (Ö10).*

Başka bir öğrenci ise kendisinin hiç zorluk yaşamadığını fakat arkadaşlarından çalışmak için zaman bulamayıp zorlananların olduğunu şöyle dile getirmiştir: *"Herhangi bir konu olmadı. Zaman konusunda da benim derslerim iyiydi yani zorluk olmadı. Diğer arkadaşlar ara ara söylediler çalışamadık, edemedik diye ama benim için bir sorun olmadı" (Ö11).*

Sınava girmediği sürece hiç birşey de zorlanmayacağını belirten öğrencinin ifadesi ise şöyledir: *"Beni sınava sokmasın başka hiçbir şeyde zorluk çekmem..." (Ö14).*

Tecvid ve Mahrec (2), Ezber (3) ve öğrenilen bilgiyi unutma (1) noktasında zorlandığını söyleyen öğrencilerin görüşlerinden bazıları şu şekildedir:

Ezber yapmakta zorlanmasının yaş seviyesi kaynaklı olduğunu belirten öğrencinin ifadesi şöyledir: *"Yaşımdan dolayı ezber yapmak bir zaman sonra yoruyor. Gençler gibi kolay ezberlemiyoruz."* (Ö8).

Bir öğrenci yalnız tecvid ve mahrec konusunda zorlandığını ifade ederken bir öğrenci de sureler ve mahrecte zorlandığını şöyle dile getirmiştir: *"Sadece tecvit ve mahrecte zorlanıyorum"* (Ö4). *"Surelerde, mahreçler de zorlanıyorum"* (Ö6)

Öğrencilerden biri ise öğrendiği şeyleri unutmanın kendisini zorladığını şöyle belirtmiştir. *"İşte unutmak öğrendiğimi çok unutuyorum"* (Ö2).

Araştırmaya katılan öğrencilerin çoğunun ders sürecinde herhangi bir hususta zorlanmadığı tespit edilmiştir. Ders sürecinde zorlandığını ifade eden öğrencilerin ise tecvid, mahrec ve ezber gibi hususlarda zorlandığı görülmüştür. Öğrenilen bilginin unutulması da yaşanan zorluklar arasında dile getirilmiştir. Araştırmaya katılan öğrencilerin ön bilgilerinden yaş ve eğitim seviyelerine de ayrıca bakılmıştır. Yaşanan zorluklarda yaş ve eğitim seviyesinin çok da belirleyici olmadığı görülmüştür.

4.5. Kur'an Kurslarında Verilen Eğitimi Ölçme ve Değerlendirmeye Yönelik Bulgular

4.5.1. Derslerde Ölçme-Değerlendirme Süreçlerine Yönelik Bulgular

Eğitim sürecinde anlatılan konuların ne kadarının öğrenildiği, hangilerinde eksiklerin bulunduğu veya yanlış öğrenmelerin olup olmadığını belirleyebilmek için ölçme-değerlendirme çalışmalarına ihtiyaç vardır. Bu kapsamda araştırmaya katılan öğrencilere kursta öğrendikleri konulara yönelik sınav yapılıp yapılmadığı sorulmuş, sınavla ilgili düşüncelerini belirtmeleri istenmiştir. Öğrencilerin bazıları (7), kursta herhangi bir sınavın yapılmadığını belirtirken bazı öğrenciler (7) ise sınav yapıldığını söylemiştir. Sınav yapılmadığını belirten öğrencilerden bazıları (3), daha önce böyle uygulamaların olduğunu şu anda olmadığını ayrıca ifade etmiştir. Öğrencilerden biri de yapılan sınavın yazılı değil de soru sorarak sözlü gerçekleştiğini aktarmıştır. Öğrencilerden bazıları (7), sınavla ilgili

düşüncelerini de paylaşmıştır. Bu öğrencilerden bir kısmı (3), sınavların kendilerini heyecanlandığına dile getirmiş, bir kısmı (4) ise sınavlarla bilginin tazelenmesini (1), pekiştirdiğini (1), ölçüldüğünü (1) ve kişiyi geliştirdiğini (1) söylemişlerdir.

Kursta öğrenilen konularla ilgili sınavların yapıldığını belirten (7) ve bu sınavlarla ilgili düşüncelerini paylaşan (7) öğrencilerin ifadelerinden bazıları şöyledir:

Öğrencilerden biri kursta sınav yapıldığını ve bilginin ölçülmesi için bunun gerekli olduğunu belirtirken *"Evet yapıldı, bilgimizi ölçmesi için olması gereken bir şey"* (Ö4) bir öğrenci de kursta soru bankası şeklinde notların dağıtıldığını evde veya kursta bunların yapıldığını ve bu uygulamanın bilgiyi tazelediğini belirtmiştir: *"Evet, yapılıyor. Yer yer soru bankası gibi notlar dağıtılıyordu. Bunların bazılarını evde yapıyorduk bazılarını da kursta yapıyorduk. Hiçbir yere bakmadan yapıyor, bilgilerimizi tazeliyorduk"* (Ö7). Başka bir öğrenci de aynı şekilde sınavın bilgileri tazelediğini söylemiş ve bilgilerin pekişmesini sağlaması yönüyle çok iyi olduğunu ifade etmiştir: *"Sınav güzeldi. Öğrendiğimiz bilgileri pekiştirmede çok iyi oldu. Bir de bize haber vermeden sınav yaptı, herkes bilgilerini tazelemiş oldu"* (Ö9). Bir öğrenci de öğreticinin zaman zaman kendilerini denemek için sınav yaptığını, yapılan sınavın kendilerini geliştirdiğini şöyle açıklamıştır: *"Zaman zaman bizi denemek için sınav yapılıyor. Bizi geliştiriyor. Tekrar yapmış oluyoruz, unuttuklarımıza bakıyoruz"* (Ö8).

Bulduğu kursta sınav yapılan ve sınavları sevdiğini ifade eden bir öğrenci duygularını şöyle aktarmaktadır: *"Yapılıyor, çok heyecana sokuyor. Ben istiyorum, seviyorum da yıllarca yaptık mesela daha önceki hocalarla da yapıyorduk. Çok güzel şeyler oluyor sınav yapılırken çocuk gibi oluyoruz. Herkes merak ediyor"* (Ö5).

Öğreticinin yazılı olarak değil, soru sorarak kendilerini sözlü değerlendirdiğini bir öğrenci *"Öyle dini bilgilerde hani kalemle bir şey yapmıyoruz ama soru soruyor"* (Ö13) diye belirtmiştir.

Daha önce kursta sınav yapıldığını söyleyen (3) fakat öğrencilerin heyecanlanması ve stres yaşaması sebebiyle şikayetlerin olduğunu ve bizzat kendinin de şikayette bulunduğunu bir öğrenci şu şekilde anlatmıştır: *"Önceden yapılıyordu şimdi kaldırıldı çünkü çok şikayet ettiler. Ben müftü beye kendim bizzat söyledim. Bu kadar öğrenciyi sıkıntıya sokmak var mı? dedim. Yok. Öğrencinin strese girmesi gerekmez değil mi? dedim. Öğrencinin üzülmesini, istemezsiniz değil mi? dedim. Ama niçin sınava sokuyorsunuz, biz kahroluyoruz, çok*

üzülüyoruz dedim. Yani bizzat gerçekten sınav dedikleri zaman heyecan başlıyor orada yapamayacağım diye bir şey... hep bildiğimiz konular geliyor zor bir şey zaten sorulmuyor, ama işte o heyecan yetiyor yani" (Ö14). Kursta önceden sınav olduğunu dile getiren başka bir öğrenci ise artık müfredatta sınav olmadığını düşünmekte ve öğreticinin kendilerini zaten gözden geçirdiğini söylemektedir: "Herhangi bir sınav müfredatta zannedersen yok. Müfredatta olduğu zaman yapmıştı hoca hanım iki senedir öyle bir şey yapılmadı ama zaten hani hocalarımız kendileri böyle gözden geçiriyorlar bizleri..." (Ö12)

Kurslarda eğitim sürecinde yapılan ölçme değerlendirme çalışmalarına ilişkin öğrencilerin görüşleri değerlendirildiğinde araştırmaya katılan öğrencilerin soruyu genellikle yazılı sınav şeklinde algıladığı söylenebilir. Bu anlamda yazılı sınav yapan öğretmenler olmakla birlikte yapmayanlarında olduğu görülmüştür. Bazı öğrenci ifadelerinden, öğrencilerin sınavla ilgili yaşadığı olumsuz duyguların bu çalışmaları engellediği de anlaşılmaktadır. Kursta yapılan yazılı veya test şeklindeki sınavları olumlu değerlendiren ve bu çalışmaları bilginin ölçülmesi, bilgilerin pekişmesi adına gerekli gördüğünü ifade eden öğrencilerin olduğu da tespit edilmiştir.

4.5.2. Kur'an-ı Kerim Dersinde Ölçme-Değerlendirmeye Yönelik Bulgular

İhtiyaç odaklı öğretim programında Kur'an-ı Kerim ek öğretim programı aşamalılık esasına göre düzenlenmiş olup herbir kuru bitiren öğrencinin üst kura geçebilmesi için öğrencilere ölçme-değerlendirme çalışmasının yapılması gerekmektedir. Bu bağlamda katılımcı öğrencilere, Kur'an-ı Kerim dersinde bir üst kura katılabilmek için sınav oldunuz mu? diye sorulmuştur. Öğrenciler arasında ek ve temel programlar konusunda herkesin bilgi sahibi olmadığı görüldüğünden öğrencilerin tamamına soru yöneltilmiştir. Öğrencilerin çoğu (8), böyle bir sınav yapılmadığını söylemiştir. Bazı öğrenciler (3) tecvid konusunda sınav olduklarını belirtmiş, Bazı öğrenciler (3) de Kur'an okuyuşlarını ve ezber verişlerini bir sınav olarak değerlendirmiştir.

Kur'an-ı Kerim dersinde üst kur için sınav olmadığını belirten (8), öğrencilerin görüşlerinden bazıları şöyledir:

"Biz olmadık ama isteyenler haftanın beş günü devam edip onlar daha derinlemesine ders yapıyorlarmış biz istemedik ama isteyenler oluyor sanırım" (Ö1).

"Herhangi bir kur sistemi olmadı. Bir sınıfla seneyi bitirdiğimiz için bir aşamalandırma durumu olmadı" (Ö11).

Kur'an-ı Kerim dersinde tecvid konusunda sınav olduğunu söyleyen öğrencilerin ifadeleri aşağıda yer almaktadır:

"Tecvidlerle ilgili yapmıştı" (Ö3).

" Tecvid konusunda yapmıştı" (Ö4).

"Meddi Munfasıl, Meddi Muttasıl diyelim hani neyi öğrenmişsek bugün hadi açın sayfada onları bulun diyor" (Ö13).

Öğrencilerden bazıları (3), Kur'an okuma veya ezber vermelerini bir sınav olarak değerlendirmiştir. Öğreticinin verdiği dersi günlük olarak dinlemesini bir sınav olarak değerlendiren öğrencinin ifadesi şöyledir: *"Her gün bize ders verip bizi dinlemesi bana sınav gibi geliyordu" (Ö7).* Benzer şekilde bir öğrenci de *"Hoca okutarak biliyor mesela benim okuduğumdan anlar ben neredeyim" (Ö14)* diye belirtmiştir. Öğreticiye verdiği ezberlerden seviyesinin belli olduğunu bir öğrenci şu şekilde açıklamıştır: *"Ezberlediğimiz dualar mesela oradan belli oluyor bizim ne kadar ileri gittiğimiz ya da geride kaldığımız" (Ö12).*

Yukarıdaki soru kapsamında Kur'an-ı Kerim ek öğretim programına katıldığı anlaşılan öğrencilerin ifadelerinden üst kura geçişte kendilerine bir sınav yapılmadığı tespit edilmiştir. Bununla birlikte katılımcı öğrencilerin tamamına soru yöneltildiği için eldeki veriler doğrultusunda ek ve temel programlarda Kur'an-ı Kerim dersinde ölçme-değerlendirmeye yönelik bir çalışma yapıp yapılmadığı ile ilgili de değerlendirmede bulunulacaktır. Öğrencilerin görüşlerinden hareketle Kur'an-ı Kerim dersinde çok fazla yazılı sınavın yapılmadığı az da olsa tecvid bilgisine yönelik bazı çalışmaların yapıldığı anlaşılmaktadır. Bazı öğrencilerinde belirttiği gibi öğreticilerin genellikle Kur'an okuma seviyelerine göre öğrencileri değerlendirdikleri söylenebilir.

4.6. Kur'an Kursunun Öğrenciler Üzerindeki Etkilerine Yönelik Bulgular

4.6.1. Kursun Öğrencilerin Sosyalleşme Süreçleri ve Sosyal İlişkileri Üzerindeki Etkilerine Yönelik Bulgular

Kur'an Kursunun öğrencilerin sosyalleşme süreçlerine ne tür katkılar sunduğunu tespit etmek amacıyla öğrencilere, Kursta farklı insanlarla tanışma ve iletişim kurmanın ne tür etkileri olduğu ile ilgili düşünceleri sorulmuştur. Öğrencilerin tamamı (14), Kur'an Kursunun insan ilişkilerini geliştirdiğini ve çeşitli kazanımlar sağladığını ifade etmiştir. Öğrencilerden bazıları (2), kurs ortamının insanlarla olan iletişimi geliştirdiğini belirtirken, bazıları (8), yeni bir çevre kazandırdığını ve arkadaşlık ilişkilerini geliştirdiğini belirtmiştir. Bazı öğrenciler (4) de farklı insanlar tanımanın farklı şeyler öğrettiğini dile getirmiştir. Bu öğrencilerden bazıları (3) farklı insanlar tanımanın olumlu etkilerini dile getirirken bir öğrenci zıt fikirli insanlarla iletişimin zor olduğunu belirtmiştir.

Kurs ortamının insanlarla olan iletişimi geliştirdiğini belirten öğrencilerin görüşleri şöyledir:

"İnsan toplum içine girdi mi daha hızlı paylaşıyor, insanlar böyle yerlere gele gele birbirini daha iyi anlıyor..." (Ö1).

"Ben böyle çok açık bir insan değildim, topluma girip de sohbet eden. Ama buraya geldikçe daha da açıldım insanlarla kaynaşarak..." (Ö4).

Kur'an Kurslarının yeni bir çevre kazandırdığını, yeni arkadaşlıklara vesile olduğunu bazı öğrenciler şu sözlerle ifade etmişlerdir:

"Arkadaş çevresi edindim, uzun süre görüşmeyince özliyorum" (Ö6).

"Yeni bir çevre, yeni bir arkadaş, yıllardır tanışıyor muşuz gibi oluyor. Herkesin sıkıntısı bir şeyler öğrenmek olduğu için yakınlaşıyoruz ve bu çok güzel" (Ö7).

"Çalışmıyordum evde yalnız başıma oturuyordum. Yeni insanlarla tanışmak, yeni bir ortama girmek... Burası bana ait bir yer olmuş oldu" (Ö11).

Kursun yeni çevre ve arkadaşlıklar kazandırmasının yanı sıra psikolojik olarak rahatlattığını da belirten öğrencilerden biri düşüncesini *"Psikolojik olarak iyi sonuçlar aldım.*

İyi arkadaşlar edindim, değişik bir çevrem oldu, değişik fikirlerde olan arkadaşlar edindim" (Ö8) şeklinde ifade etmiş, bir diğeri ise duygularını şöyle dile getirmiştir: *"Yani bir arkadaş ortamı oluyor, bir cemiyet yaptım benim ne kadar çevrem varmış, dedim. Ne kadar dostum varmış, dedim. Çok hoşuma gitti, o kadar hoşuma gitti ki, çoğunluk hep Kur'an Kursu arkadaşlarım. Yani gerçekten çok mutluyum bu konuda yani. Bir de psikolojimi dağıtım"* (Ö14).

Kurstaki arkadaşlıkların farklı olduğunu iyiyisiyle kötüsüyle insanlar arasında bir bağ oluştuğunu bir öğrenci şöyle açıklamaktadır: *"...burada ki arkadaşlıklar bir başka oluyor hepsini seviyorsun yani iyisini de seviyorsun kötüsünü de seviyorsun yani benim açımdan huysuz olanlarda var onları bile yaz tatilinde arıyorum"* (Ö2).

Kursta farklı özelliklere sahip insanlarla bir arada olmanın getirdiği güzellikleri paylaşan bazı öğrencilerin fikirleri aşağıda yer almaktadır:

"Burada her tipte insan var, her bilgi düzeyinde her karakterde insan var... Mesela aralarında beni çok etkileyenler oluyor, ahlaken çok etkileyen, gıpta ettiğim. Ne güzel, bir mümin ahlakıyla ahlaklanmış dediğim iyi örnek aldığım takdir ettiğim..." (Ö3).

"Farklı insanlar farklı ufuk demek. Farklı şeyler almak demek. Sosyalleşmek demek. Büyüklerin tecrübesinden yararlanmak çok farklı. Burada mesela gördüğüm güzel şeylerden bir tanesi Allah için gelmiş olmaları. Hepsi onun farkında ve ona göre kenetleniyorlar. Kenetlenmişler yani" (Ö10).

Bir öğrenci de kursta zıt fikirli insanlarla aynı ortamda bulunmanın kendisinde sabır duygusunu geliştirdiğini söylemektedir: *"Sabır! yani zıt fikirli insanlarla iletişim kurmak gerçekten sabır gerektiriyor. Şu an geldiğim nokta ben kişilik olarak çabuk parlayan birisi olduğumdan duygularımı bastırabiliyorum yani"* (Ö12).

Katılımcı öğrencilerin düşünceleri değerlendirildiğinde, Kur'an kurslarında farklı insanlar tanımanın ve onlarla iletişim kurmanın öğrencilere farklı kazanımlar sağladığı görülmektedir. Kursların öğrencilere yeni bir çevre kazandırdığı, arkadaşlık ilişkilerini geliştirdiği, farklı insanlarla, farklı fikirlerle bir arada yaşamayı öğrettiği, farklı öğrenmelere vesile olduğu ayrıca psikolojik olarak rahatlattığı tespit edilmiştir.

4.6.2. Kur'an Kursunun Aile Bireyleri, Akraba ve Komşular ile Olan İlişkiye Etkisine Yönelik Bulgular

Araştırmaya katılan öğrencilere "Kursa geliş sürecinizle birlikte aileniz, akrabalarınız, komşularınız gibi diğer insanlarla ilişkilerinizde bir değişim oldu mu? Olduysa bunlar hakkında bilgi verebilir misiniz?" diye sorulmuştur. Öğrencilerin çoğu (8), Kur'an Kursunun farklı boyutlarda da olsa komşu veya yakınlarıyla olan ilişkilerine etki ettiğini belirtmiştir. Bu öğrencilerden bazıları (5) kurs sürecinin yakınlarıyla olan ilişkilerini olumlu yönde etkilediğini ifade etmiş, bazıları (2) da farklı sebeplere bağlı olarak yakınları ile olan irtibatın zayıfladığını dile getirmiştir. Öğrencilerin bazıları (6) ise Kurs süreciyle birlikte aile, akraba ve komşuluk ilişkilerinde herhangi bir değişikliğin olmadığını söylemiştir.

Yakın çevreleriyle olan ilişkilerinde kurs süreciyle birlikte bir değişiklik olmadığını belirten öğrencilerin (6), ifadelerinden bazıları şöyledir:

"Çok fazla gezmeyen bir insanım günümün çoğunda evde olduğum için, daha çok akrabalarım var ama onlarla alakalı çok fazla değişikliğim yok yani" (Ö2).

"Değişiklik olmadı ama ailem çok destekledi. Annem, ablam, eşim, oğlum hepsi kursa gelmemden çok memnundular. Olumsuz hiçbir şeyle karşılaşmadım, iyi dönüşler aldım" (Ö8).

"Yani çokta yani değiştiğini düşünmüyorum" (Ö12).

Kurs süreciyle birlikte yakınlarıyla olan ilişkilerinde bir değişiklik olmadığını fakat kursta öğrendiklerini onlara aktardığını ve kursa gitmelerini tavsiye ettiğini bir öğrenci şöyle ifade etmiştir: *"Yok ilişkim aynı ama tabii ki önceden normal sohbet ediyorduk şimdi her sohbette kursta öğrendiklerimi aktarmaya çalışıyorum. Tavsiye ediyorum kursa gitmeyenlere kursa gidin muhakkak diye"* (Ö4).

Kurs sürecinin yakınlarıyla olan ilişkilerini olumlu yönde etkilediğini belirten öğrencilerin (7) ifadelerinden bazıları aşağıda yer almaktadır:

Kursla birlikte yakınlarına daha güler yüzlü ve ılımlı olmaya çalıştığını bir öğrenci *"biraz daha güler yüzlü daha olumlu daha ılımlı olmaya çalışıyorum"* (Ö1) sözleriyle belirtmiştir. Kurs sürecinin yakınlarıyla olan ilişkisine olumlu etkileri olduğunu, öğrendiklerini yakınlarına aktardığını ve öğrendiklerinden hareketle onlara yardımcı

olduğunu bir öğrenci şu şekilde anlatmaktadır: *"Hepsiyle olumlu etkiler oldu. Kurstan aldığım bilgileri önce aileme, komşularıma, akrabalarım aktarıyorum. Onların takıldığı yönlerde, duyduğum sohbetlerden örnekler vererek yardımcı olmaya çalışıyorum"* (Ö7). Bir öğrenci ise düşünceden davranışa kurs sürecinin olumlu anlamda etkisinin olduğunu *"Daha iyi eş olma, daha iyi anne olma. İslamın hakim olduğu bir yuva kurma noktasında etkisi görülüyor her noktada. Ev işinden tutun da düşünceye kadar davranışına kadar yansıyan bir hayat dünyası"* (Ö10) ifadeleriyle dile getirmiştir.

Kur'an Kursunda aldığı eğitimin aile, akraba ve komşularıyla olan ilişkilerine olan etkisini öğrencilerden biri şöyle anlatmaktadır:

"Şimdi kızım da bir soru sorduğunda ona dini bilgiler konusunda güzel cevap verebiliyorum. Komşuluk ilişkilerimde de 'bunu böyle yapmam gerek gibi komşuluk hakkı budur' gibi kendi kendime söyleyebiliyorum. Eşimle konuşurken bazen atarlıydım ama kurstan sonra değiştiğimi söylüyor, daha olumlu baktığımı, bir şeylere sinirlenmeden önce düşünüyorsun diyor. Kız kardeşlerim özellikle çok değiştiğimi düşünüyorlar" (Ö9).

Kursa geldikten sonra yakınlarına karşı daha sabırlı olduğunu belirten fakat bu kazanımında başka faktörlerin de etkisinin olduğunu bir öğrenci *"Biraz daha sabırlı oldum çünkü burada sabır çok anlatılıyor biraz daha farklı oluyor tabi ki sabırlı olmaya çalışıyorsun ama ben onu sadece buradaki şeye değil de Allah'ın insanı imtihan ettiği şeye de bağlıyorum. Hani yaşa da bağlıyorum. Olgunlaşıyorsun elbette değişiyor yani"* (Ö13) şeklinde dile getirmiştir.

Bir öğrenci de Kurs sürecinin, daha önce yakınları ile birlikteyken gerçekleşen olumsuz davranışları ortadan kaldırdığını ve kurstaki eğitimin onlarla olan ilişkiden daha öncelikli hale geldiğini şu şekilde aktarmaktadır:

"Şöyle yani bir telefon geliyordu; gel çay içelim, kahve içelim. İyi ki gidiyorduk tabi çay içmeye, kahve içmeye. Orada bir sohbet, dedikodu... Bunlar bittiği için çok hoşuma gitti... Şimdi diyorlar ki sen işte bizleri bıraktın. Yok ben sizleri bırakmam. Gönlümde, içimde gene sizler varsınız. Ama benim ihmal edemeyeceğim dersim var. Ben bunu da almak zorundayım..." (Ö14).

Kur'an Kursuna devam ettiği için akrabalarına zaman ayıramadığını belirten bir öğrenci ise yaşadığı durumu şu şekilde açıklamıştır: *"...biraz akrabalarından kopuyorsun.*

Çünkü sürekli buraya bağlı yaşıyorsun. Gidemiyorsun göremiyorsun. Kursla birlikte daha iyi olmalı ama. Akrabaya gitmen gerekiyor, ziyaret etmen gerekiyor. Kursla birlikte olduğu zaman bunları yapamıyorsun. Yani diyorsun ki Niye gideyim ki? Bugün dersimi ne için bırakayım oluyor?" (Ö5).

Yukarıdaki soru kapsamında öğrencilerin düşünceleri değerlendirildiğinde, kurs sürecinin öğrencilerin aile, akraba ve komşuluk ilişkilerine çeşitli etkilerinin olduğu ve bu etkinin çoğunlukla olumlu değerlendirildiği görülmüştür. Bazı öğrenciler ise Kurs sürecinin yakınlarıyla olan ilişkilerinde herhangi bir değişiklik meydana getirmediğini dile getirmiştir. Bununla birlikte öğrencilerin bazılarının kurstan aldıkları eğitimi yakınlarına aktardıkları ve bazı konularda aldıkları eğitimin etkisiyle onlara yardımcı oldukları anlaşılmaktadır.

4.6.3. Kursta Geldikten Sonra Dini Yaşama Konusunda Görülen Değişime Yönelik Bulgular

Öğrencilerin Kur'an kursuna geldikten sonra dini yaşantısında ne tür değişimler yaşadıklarına dair sorulan soruya verilen cevaplar doğrultusunda görüşme yapılan tüm öğrencilerin hayatında kursların olumlu bazı etkilerinin olduğu tespit edilmiştir. Öğrencilerin dini yaşantılarında ne tür değişimler olduğuna bakıldığında ise özellikle ibadetler konusunda önemli bir farkındalık ve değişim yaşadıkları (11) anlaşılmaktadır. Öğrenciler bunun yanında ahlaki davranış ve tutumlar konusunda değişim (7), inanç noktasındaki farkındalığa bağlı olarak hayata ve olaylara bakış açısında değişim (4), Allah'a yakın hissetme, psikolojik rahatlama ve huzur (3) gibi boyutlarda da bazı değişimlere işaret etmişlerdir. Bazı öğrenciler ise inanç konusunda bir değişim olmadığını daha çok ibadetler konusunda eksiklikleri olduğunu (6) belirtirken, bazı öğrenciler (3) ahlaki olarak kursa gelmeden önce de benzer düşünce ve tutumlara sahip olduklarını belirtmişlerdir.

Öğrencilerden elde edilen veriler incelendiğinde Kuran kurslarının en çok öğrencilerin ibadet hayatlarını (11) olumlu yönde etkilediği görülmektedir. Kursta aldıkları eğitimin öğrencilerin ibadet hayatını nasıl değiştirdiğine dair bazı düşünceler aşağıda yer almaktadır:

"...Ezan okununca burada nasıl ilk önce namaza gidiyorsak evde de öyle ezanı duyduk mu ilk önce namaz kılıp, sonra yemek yeriz. Daha çok oruç borçlarıma dikkat ederim. Sadece kurs varken Kur'an okumayalım, kurs kapandıktan sonrada devam edelim, onlara daha çok dikkat etmeye başladım..." (Ö1).

“Namazlarım daha güzelleşti, Kur’an okuma daha böyle şey yaparak... Namazıma daha çok dikkat ediyorum...şimdi surelerin anlamlarını bilerek namazımı daha huşu içinde kılıyorum...” (Ö4).

“Vazifelerimi yaparken daha düzenli yapılması gerektiğini öğrendim. Örneğin; namaz kılarken daha bilinçli okumayı, her gün Kur’an-ı Kerimi okumayı, duaları daha düzgün okumayı, manalarını bozmadan okumaya dikkat ediyorum ve bilinçli yaklaşıyorum...” (Ö7).

“...Namazımı ihmal etmiyorum, yani günlük Kur’an’larımı ihmal etmiyorum. Belirli bir kendime şart koymuşum bu Kur’an’larımı bugün okuyacağım diye. Yani bunları ihmal etmedim, çok hoşuma gidiyor onlar benim, çok değişti yani...” (Ö14).

Elde edilen bulgulara göre Kuran kurslarının çeşitli boyutları ile öğrencilerin ahlaki tutum ve davranışlarına da etki ettiği (7) anlaşılmaktadır. Bu bağlamda bir öğrenci kendi karakterini daha fazla yumuşatmaya ve önyargılı davranışlardan uzak durmaya başladığını şu şekilde açıklamıştır: *“...herhalde biraz daha kendi içimde fitratımı yumuşatmaya çalışıyorum aslında. Buradaki hocaların tarzını da gördükçe onlar devamlı güler yüzlüler her şeye olumlular, gözü korkutmamak gerekirmiş onu öğrendim. İnsanlara önyargılı davranmadan daha yumuşak davrandığın zaman karşındakinin yumuşak olabileceğini öğrenmeye başladık” (Ö1).* Bir başka öğrenci Hz. Peygamberin hayatını öğrendikten sonra ahlaki açıdan kendisindeki değişimi şu cümlelerle ifade etmiştir: *“...Ahlak noktasında biraz sabırlı olmaya başladım. Peygamberimizin hayatını dinledikçe hele” (Ö4).* Bir diğer öğrenci ise kıyafet ve giyim kuşam konusunda daha hassas davranmaya başladığını şöyle dile getirmiştir: *“...Tabi ki biraz daha giyim kuşamda evet sadece şöyle uzun kısa değil de mesela başımı geriye alıp balkona çıkabilirken biraz daha düsturlu davranabiliyorum. Benim buna dikkat ettiğimi gördüğünde bazen kaçırduğım durumlarda bile eşim bana -kendisi yapmaz normalde namazda kılmaz şey yapmaz- böyle dikkat etmen gerek deyip beni uyarır yani” (Ö12).* Bir öğrenci de kendisindeki değişimi şu şekilde açıklamıştır: *“Ben resmen prosabunla yıkanmış gibi oldum. Ben açık saçık birisiydim. Yani Kur’an Kursu’na geldikten sonra herkes bana hoca diye bağırmaya başladı artık. Yani bu kadar değişmen, bu kadar yani şey olman, konuşmalarından. Yani çok böyle agresif konuşan birisiydim, yani onlar böyle bir yumuşadı...” (Ö14).*

Bazı öğrenciler ise inanç dünyalarında bazı farkındalıklar oluştuğunu ve bunun hayata ve olaylara bakış açılarını değiştirdiğini (4) belirtmişlerdir. Bir öğrenci kursta aldığı eğitimin

inanç dünyasını ve olaylara bakışını nasıl etkilediğini şu cümlelerle belirtmiştir: “...*insan yolda yürürken hakikaten derste dinlediklerini bağdaştırıyor. Şimdi ağaçlar meyveye başladı kendi kendime diyorum; insan ispat mı arıyor? Hepsi Allah’ın varlığına ispat, delil zaten. Buraya gelmeden önce de tabii ki Allah’ın varlığına, birliğine inanyorduk ama burada başka bir bakış açısı veriyorlar insana. Ben bunu biliyordum ama böyle olduğunu bilmiyordum demeye başladım...*” (Ö1). Bir başka öğrenci ise kendisindeki farkındalığı şu şekilde açıklamıştır: “...*Daha inançlı hissediyor muyum, tabi bir şeyler tazelandıkçe, tekrarlandıkça elbetteki hani korkuların oluyor, korkular yaşıyorsun işte napıcam diyorsun, Allah beni affedecek mi diyorsun, işte tabi yani böyle ama evde olduğun zaman işte bir süre sonra diyelim ölümden korkuyorsan, bir süre sonra onu atlatıyorsun ama buraya geldiğin zaman işte o ölüm korkusu her gün aklına gelmiyorsa iki günde bir geliyor üç günde bir geliyor ama geliyor yani...*” (Ö13).

Kuran kurslarının öğrencilerin manevi dünyasına da çeşitli boyutları ile etki ettiği görülmektedir. Öğrencilerin düşünceleri incelendiğinde Allah’a yakın hissetme, psikolojik rahatlık ve huzur (3) gibi psikolojik bazı etkilerin olduğu tespit edilmiştir. Bu konuda öğrencilerin düşüncelerinden bazıları aşağıda yer almaktadır:

“...*Belki eksiklikler vardı. Kendini daha bir sorumlu hissediyorsun, yakınlaştıkça daha iyi yaklaşıyorsun ve psikolojik olarak iyi geliyor, rahatlatıyor...*” (Ö8).

“...*burası insana başka bir huzur veriyor başka bir mutluluk veriyor...*” (Ö13).

Kursa devam eden öğrencilerden bazıları kursun inanç konusunda bir değişim oluşturmadığını daha çok ibadetler konusunda eksiklikleri olduğunu (6) vurgulamışlardır. Öğrencilerden birisi bu konudaki düşüncesini “*İnanç aynı. Vazifelerimi yaparken daha düzenli yapılması gerektiğini öğrendim. Örneğin; namaz kılarken daha bilinçli okumayı, her gün Kur’an-ı Kerimi okumayı, duaları daha düzgün okumayı...*” (Ö7) şeklinde açıklarken, bir diğer öğrenci de inançtan ziyade ibadetlerdeki eksikliğini şöyle dile getirmiştir: “*İnancım vardı zaten ama yapamadığım şeyler vardı... İbadetler noktasında namazımı düzenli kılamiyordum şimdi daha çok yaklaştım. Kur’an-ı Kerim okumaya başladım...*” (Ö8). İnanç konusunda benzer bir perspektifi bir diğer öğrenci “...*inanç konusunda sıkıntı yok ama yani dinimin emirlerini yapmak konusunda biraz daha titiz davranabiliyorum yani önceleri belki evet hafife alabiliyordum ama hafife almıyorum yani...*” (Ö12) cümleleriyle ifade etmiştir.

Bazı öğrenciler (3) ahlaki düşünce ve tutumları noktasında kursa gelmeden önce de benzer bir yaklaşım içerisinde olduklarını, dolayısı ile kursun ahlaki düşünce bağlamında bir değişim oluşturmadığını belirtmişlerdir. Bir öğrenci ahlaki düşünce ve davranışlar konusunda ailesinden aldığı eğitime de işaret ederek şunları söylemiştir: “...ahlaken de zaten hep hani ailem benim çok düzgün, ahlaklı insanlardı. Böyle büyüklere Rabbim beni nasip etti, dolayısıyla ben aileden görerek iyi bir eğitim aldığıma inanıyorum. Çünkü görüyorum etrafı ve o ahlaki yaşamaya çalışıyorum çünkü ona göre herkesin terazisi farklı olacak emekleri ölçüsünde, onlara her zaman dua ederim, Allah onlardan razı olsun...” (Ö3). Bir başka öğrenci ise “*Ahlaki konuda pek bir değişiklik olmadı ama her geçen gün daha iyi hissediyorum*” (Ö7) diyerek kendi bakış açısını dile getirmiştir.

Elde edilen bulgular bir bütün olarak değerlendirildiğinde Kuran kurslarının öğrencilerin dini yaşantıları üzerinde çeşitli boyutları ile etkili olduğu anlaşılmaktadır. Kursların özellikle ibadetleri yerine getirmeleri konusunda öğrencilere daha fazla etki ettiği, aynı zamanda ahlaki düşünce ve davranışlarına da pozitif yönde katkı sağladığı görülmektedir.

4.6.4. Kursta Alınan Eğitimin Dini Problemlerin Çözümüne Katkılarına Yönelik Bulgular

Kuran kursuna gelen öğrencilerin burada aldıkları din eğitimi ile gündelik hayatta karşılaştıkları problemleri çözebilmesi önemli bir kazanım olarak değerlendirilmektedir. Bu kapsamda gündelik dini problemlerin çözümünde Kuran kurslarının ne tür etkileri olduğu, öğrencilerin bu tür problemlerini çözüme kavuşturmak için hangi yolları tercih ettiklerine bakıldığında genellikle öğreticilere sorma (13), Kur'an, ilmihal veya internetten araştırma (9), fetva hattına danışma (2) gibi süreçlere başvurdukları anlaşılmaktadır.

Öğrencilerin gündelik dini problemlerinin çözümü noktasında öğreticileri önemli bir dini kaynak ve referans olarak kabul ettikleri ve güvendikleri görülmektedir. Bu tür bir ihtiyaç hissettiklerinde kurstaki öğreticiye başvurduğunu (13) söyleyen öğrencilerin düşüncelerinden bazıları şöyledir:

“Kursa başladığınızdan beri fıkıh hocamıza soruyoruz böyle bir sıkıntımız olduğunda...” (Ö1).

“Bunu çözmek için ben karşılaştığımda direk hocamı ararım. Çok sıkıntı çektiğimde hocam ben şurada takıldım, bu nasıldı? Bunun nasıl olması gerekiyor? Ondan ben çözüm ararım...” (Ö5).

“...Ailede yaşadığımız bir olayla ilgili vs. hocamızdan bilgi alıyorum. Bilgi alışverişi yapıyoruz...” (Ö7).

“...soruyorum hocama hocam bu mevzuyu ben böyle böyle biliyorum nasıl diye soruyorum, oda doğrusunu söylüyor...” (Ö13).

Bazı öğrenciler ise dini bir mesele ile karşılaştıklarında öncelikle kendilerinin çözmeye çalıştıklarını, ancak zorlandıkları ve ihtiyaç duydukları noktada öğreticilere sorma gereği hissettiklerini belirtmişlerdir. Bu öğrencilerden birisi bu konudaki durumunu şu şekilde açıklamıştır: *“...Bize verilen kitaplardan bakabiliyorum, Kur’an-ı Kerimi açıp ondan anlamaya çalışıyorum, çok sıkışırsam hocamı arayıp öğrenmeye çalışıyorum” (Ö8).* Bir diğer öğrenci ise kendi uygulamasını *“...başa çıkamayacağım bir şey ise hocama sorarım...” (Ö2)* diyerek dile getirmiştir. Bir başka öğrenci de benzer bir anlayışla önce kendi çözümünü üretmeye çalıştığını, zorlandığı durumlarda hocasına sorduğunu şu şekilde ifade etmiştir: *“...Diyorlar ki; sen on yıldır Kur’an Kursu’na gidiyorsun, sana bir şey soracağız, bunu cevaplandır diye. Ben de mantığımı çok yürütürüm. Yani mantıkla onlara cevabını verebiliyorum, veremiyorsam da gizliden hocamı da arıyorum...” (Ö14).*

Öğrenciler, dini meselelerle ilgili ihtiyaçlarını karşılama ve çözüme konusunda öğreticiler dışında Kur’an, ilmihal, internet vb. kaynaklardan da araştırma yaptıklarını (9) dile getirmişlerdir. Araştırma yaptığını söyleyen bir öğrenci bu durumu *“Kur’an’ı, mealini araştırırım. Önceden Kur’an hep okurdum ama mealini çok nadir bir şekilde açardım, ama şimdi... ayrıca ben araştırırım...” (Ö4)* cümleleriyle açıklamıştır. Bir başka öğrenci ise internetten araştırma yaptığını şu şekilde dile getirmiştir: *“...internetten araştırırım ama bu süreçte Diyanet’in sitesinden öğrenmeye özen gösteririm. Bilmediğim birçok şeyi öğrendim, olumlu etkileri var” (Ö9).* Benzer bir şekilde internetten araştırma yaptığını söyleyen bir diğer öğrenci bu durumu *“...araştırırım, ben biraz teknolojiğimdir. Yani internetten, oradan buradan, kitaplardan araştırırım yani” (Ö14)* diyerek açıklamıştır. Kur’an ve Hz. Peygamberin hayatını araştırarak çözüm üretmeye çalışan bir başka öğrenci ise şunları söylemiştir: *“Kur’an-ı Kerim’deki ayetlerden faydalanmaya çalışırım. Peygamber*

efendimizin hayatında böyle bir örnek, böyle bir problem olduğunda nasıl çözermiş...”
(Ö10).

Bazı öğrenciler (2) dini meseleleri öğrenmek amacıyla fetva hattına başvurduklarını belirtmişlerdir. Bu yolu tercih eden öğrencilerin düşünceleri şöyledir:

“...fetva gerektiren şeylerde hocamız sorumluluk almak istemiyor. Fetva hattına yönlendiriyor...” (Ö2).

“...ben gerektiğinde müftülüğe bile sorarım yani...” (Ö3).

Elde edilen bulgular öğrencilerin gündelik yaşamlarında karşılaştıkları dini meselelerin çözümünde öğretmenleri bir referans olarak dikkate aldıklarını göstermektedir. Bununla birlikte öğrencilerin karşılaştıkları problemleri çözmek amacıyla Kur'an, ilmihal, internet gibi çeşitli kaynaklardan araştırma yaptıkları da tespit edilmiştir. Öğrencilerin öncelikle farklı kaynaklara müracaat etmek ve araştırma yapmak suretiyle kendi dini problemlerini çözmeye çalışmaları, zorlandıkları konularda ise daha yetkin bir kaynağa başvurmayı tercih etmeleri Kuran kursları açısından önemli bir kazanım olarak değerlendirilebilir.

4.6.5. Kurs Öncesi ve Sonrasında Kur'an-ı Kerim Okuma Seviyelerine Yönelik Bulgular

Kur'an'ı Kerim'i Arapça metninden doğru ve usulüne uygun olarak okumayı öğrencilere öğretmek İhtiyaç Odaklı Kur'an Kursları Öğretim Programının amaçları arasında yer almaktadır. Bu amacın öğrenciler açısından gerçekleşip gerçekleşmediğini tespit etmek için onlara, "Kuran okuma konusunda geldiğiniz noktayı nasıl değerlendiriyorsunuz? Doğru ve usulüne uygun okuyabildiğinizi düşünüyor musunuz?" şeklinde soru yöneltilmiştir. Öğrencilerden bazıları (5), kursta aldıkları eğitim sonucunda Kur'an'ı usulüne uygun okuduklarını ifade etmiştir. Bazı öğrenciler (7) ise henüz istedikleri seviyede okuyamadıklarını daha iyi bir seviyeye gelmek istediklerini dile getirmiştir. Bir öğrenci mahrec konusunda eksiği olduğunu ve Kur'an'ı usulüne uygun okuyamadığını söylemiştir. Bir öğrenci de usulüne uygun okuyup okuyamadığı ile değerlendirmeyi hocasının yapabileceğini belirtmiştir.

Kur'an-ı Kerim'i usulüne uygun okuduğunu düşünen öğrencilerin ifadeleri şu şekildedir:

"Elhamdülillah doğru ve usulüne uygun okuyorum" (Ö2).

"Tabi ki usulüne uygun okuduğumu düşünüyorum. Okudukça daha iyi olacağımı da düşünüyorum" (Ö8).

"Doğru ve usulüne uygun okuduğumu düşünüyorum ama yavaş okuyorum" (Ö9).

"Gerçekten yani bire iki buçuk kattım. Usulüne uygun okuduğumu düşünüyorum" (Ö12).

Kursta aldığı eğitimle henüz istedikleri seviyeye ulaşmadıklarını belirten öğrencilerden (8), bazıları şunları dile getirmiştir: Kur'an'ı doğru ve usulüne uygun okumak için kursa devam etmesi gerektiğini bir öğrenci *"Şu anda tam o seviyedeyim diyemem kurslara devam etmem lazım"* (Ö1) şeklinde ifade etmiştir. Bir öğrenci de aldığı eğitimle yanlışlarını düzelttiğini ve daha iyi bir seviyeye gelmek istediğini şöyle belirtmiştir: *"Yanlışlarım vardı onları düzelttim. Gerilerdeydim ve daha iyi olmayı istiyorum"* (Ö6). Başka bir öğrenci ise Kur'an okuma seviyesini genel olarak iyi görmeye birlikte gelmek istediği noktada olmadığını *"Genel olarak iyi ama benim istediğim anlamda değil. Ben mesela ilitamda hiç zorlanmayacak şekilde veya çok güzel okumak istiyorum Kur'an'ı İnşallah. O seviyede değilim yani"* diye açıklamıştır.

Kur'an'ı tam anlamıyla usulüne uygun okuyamadığını belirten ve bunun sebebini açıklayan bir öğrenci bu durumun kendisini üzdüğünü şöyle anlatmıştır: *"Tam olarak usulüne uygun okuyamıyorum. Şöyle mahreç konusunda sıkıntı oluyor şöyle onu da kendimde buluyorum. Şeker hastasıysın, tansiyon, psikolojik hastası. Şeker hastası insanlar harfleri yani kelimeleri tam çıkartamıyor. Yani bu dudaklar, dil kalınlaşmış artık. Bunu ister istemez tam olarak oturtamıyoruz. Burada çok da üzülüyorum"* (Ö14).

Bir öğrenci de Kur'an'ı doğru ve usulüne uygun okuyup okumadığı ile ilgili soruyu *"Onu hocam bilir"* (Ö3) diyerek cevaplamıştır.

Sormuş olduğumuz soru ile ilgili veriler değerlendirildiğinde Kur'an Kurslarında aldıkları eğitim sonucu Kur'an'ı doğru ve usulüne uygun okuduğunu düşünen öğrenciler

olmakla birlikte henüz istediği seviyeye geldiğini düşünmeyen ve daha iyi bir noktaya gelmeyi hedefleyen öğrencilerin olduğu görülmüştür.

4.6.6. Öğrencilerin Kur'an-ı Kerim Meali Okuma Durumlarına Yönelik Bulgular

Öğrencilerin Kur'an-ı Kerim'in Arapça metni yanında meal okuma durumları da çeşitli boyutlarıyla tespit edilmeye çalışılmıştır. Kuran kursuna gelen öğrencilerin büyük çoğunluğu (11) meal okumaya çalıştıklarını belirtmişlerdir. Bazı öğrenciler (3) meal okumadığını, tek başına meal okumanın sakıncalı olduğunu ve tefsir okumanın gerekli olduğunu öğrendiklerini dile getirmişlerdir.

Kur'an meali okuduğunu belirten öğrencilerin bu bağlamdaki düşüncelerinden bazı örnekler aşağıda yer almaktadır:

"Meal şeyleri oluyor zaten okuyoruz. Kursta da okuduğum yer ne diyor diye okuyorum" (Ö3).

"...Diyorum bu böyleymiş, demek ki bu ayet bunu bunu yazıyormuş. Biz onu Arapçadan okurken bir şey bilmiyoruz ama Türkçe'den okuduğumuzda o ayetin içinde o kadar çok şeyler yazıyor ki. Çok güzel oluyor. Bu sefer o size napıyor. Daha çok verim yapmaya, daha çok Kur'an-ı Kerim okumaya teşvik ediyor..." (Ö5).

"Okuyorum ama hocamızın anlattığı kadar anlayamıyorum. ders içinde her zaman meal okunur" (Ö6).

"...bazen duaların anlamlarını merak edip okuyorum. Bazen de Kur'an-ı Kerim okurken aynı zamanda mealine de bakabiliyorum" (Ö8).

"...Ailece okuruz, okumaya çalışırız. Anlamadığım yerler olduğunda bakmaya çalışıyorum. Bazı şeyleri fark etmediğimde tekrar bakıyorum. Okuyorum ve anlamaya çalışıyorum..." (Ö10)

Öğrencilerden bazıları (3) Kur'an meali okumadıklarını belirtmişlerdir. Bu öğrencilerden birisi tek başına meal okumanın bazı sakıncaları olduğunu, o yüzden tefsir okumanın daha doğru olduğunu öğrendiklerini ifade etmiş ve durumu şöyle açıklamıştır: *"Yok meal okumuyorum çünkü o mealden anlaşılmadığını öğrendik yani yanlış"*

anlayabileceğimizi, yani şirke kadar gidebiliriz. Hemen hemen her gün Tefsir okunuyor biz de yani genelde Kur'an'da okuduğumuz yerler Tefsir yapılıyor. O yüzden ihtiyaç duymuyorum...” (Ö2). Bir başka öğrenci meal okumak yerine dinlemeyi tercih ettiğini *“Okumuyorum ama dinliyorum. Dolayısıyla hani Kur'an dinlemek değil de meal dinlemeyi bu ara adet edindim kendime. Dinlediğinizde anlıyor musunuz? Evet kesinlikle orada onların içerisinde kendimi arıyorum”* (Ö12) şeklinde ifade etmiştir. Bir diğer öğrenci ise kendisinin meal okumadığını ancak öğreticinin anlattığını şöyle belirtmiştir: *“...okuyamıyorum meal ama Kur'an-ı Kerim okuyorum. Okumuyorum ama hocamız anlatıyor yani”* (Ö14).

Öğrencilerin meal okuma durumları ile ilgili bulgulara bakıldığında öğrencilerin büyük çoğunluğunun Kur'an ayetlerini veya çeşitli duaların anlamlarını öğrenmek için meal okumaya çalıştıkları görülmektedir. Gerek kurs sürecinde gerekse kurs dışında kişisel olarak öğrencilerin Kur'an'ı anlamak için meal okumaya çalışmaları dikkate değer bir bulgu olarak değerlendirilmektedir.

4.6.7. Hz. Peygamberin Hayatını Öğrendikten Sonra Kendilerinde Yaşanan Değişime Yönelik Bulgular

Kuran kursuna gelen öğrencilere Hz. Peygamberin hayatını öğrendikten sonra onların yaşantılarına ne tür etkilerinin olduğu sorulmuştur. Öğrenciler Hz. Peygamberin hayatında onları etkileyen bazı temalara vurgu yapmışlardır. Bu bağlamda Hz. Peygamberin merhameti ve ümmetine düşkün olması (4), sade yaşamı, sıla-i Rahim ile ilgili hassasiyeti, kız çocuklarına ve kadınlara olan hürmeti, sabırlı oluşu, doğruluğu ve güvenirliliği, insanlarla iletişimindeki yüce gönüllülüğü gibi temalar ön plana çıkarılmıştır. Elde edilen bulgular değerlendirildiğinde Hz. Peygamberin hayatındaki belirttiğimiz bu özelliklerin öğrencilerin yaşamlarını hem duygusal hem de davranışsal açıdan çeşitli boyutları ile etkilediği, bu kapsamda Hz. Peygamberin sünnetini takip etme ve onun gibi yaşamaya çalıştıkları (6) anlaşılmaktadır.

Hz. Peygamberin merhameti ve ümmetine düşkün olması ile ilgili özelliklerinin kendilerini etkilediğini söyleyen öğrencilerden bazılarının düşünceleri şöyledir:

“...ümmetine olan düşkünlüğü. O bizim için o kadar ümmeti ümmeti derken bizim hani ondan bihaber yaşamamız... Çok uzaklaşmış çok acı. Müslüman ülkedeyiz ama biz

Müslüman olarak yaşamıyoruz... Bilmek, sevmek tabii olmaktır ya o açıdan çok uzak yetişmişiz” (Ö3).

“...Onun her yönü etkiler. Merhametli oluşu, yumuşak huylu oluşu, güler yüzlü oluşu, ondan sonra ümmetine çok sahip çıkışı, her huyu.” (Ö5).

“Mükemmel bir insan olduğunu görüyorsun. Peygamberimizin çok merhametli olması. Belki ben biraz serttim. Çok merhametli herkese” (Ö10).

“...ne olursa olsun hani affedişi, merhametli oluşu. İmreniyorum yani Rabbimin ne kadar sevgilisiymiş. Ashablara imreniyorum, eşlerine imreniyorum” (Ö13).

Öğrencilerden birisi Hz. Peygamberin kadınlara ve kız çocuklarına hürmeti ile ilgili kendisini etkileyen hususu şu cümlelerle ifade etmiştir: *“Peygamberimizin kadınlara olan saygısı, mesela Peygamberimizin Hz. Fatıma geldiğinde ayağa kalkması beni çok etkiledi yani kız evladına gösterdiği hürmet ki yani bu tür şeyler beni çok etkiliyor” (Ö2).* Bir başka öğrenci ise Hz. Peygamberin sıla-i rahim konusundaki hassasiyetini örnek alması gerektiğini şöyle açıklamıştır: *“...Ahlaki noktada en çok beni etkileyen ise Sıla'yı rahim. Peygamberimizin sadece kan bağı ile değil eşiyile olan akrabalarını önemseydiğini öğrendiğim zaman birazcık onlara dikkat etmem gerektiğini anladım, öğrendim” (Ö1).* Hz. Peygamberin sade bir yaşam tercih etmiş olmasını kendi yaşamı ile kıyaslayan aynı öğrenci ayrıca şunları dile getirmiştir: *“Daha hayatı sadeleştirmemiz gerektiğinin farkına vardım...birazcık sade ve sakin hayat yaşamak gerekirmiş, hayatımda uygulamaya çalıştım, düşündüm; gerçekten bizim ne kadar eşyamız var, gerekli mi? diye düşünerek hareket etmeye çalıştım” (Ö1).*

Hz. Peygamberin sabır, doğruluk, güvenilirlik, insanlarla iletişimdeki yüce gönüllüğü gibi özellikleri de vurgulanan temalar arasında yer almaktadır. Öğrencilerin düşüncelerinden bazıları şöyledir:

“Ne olursa olsun sabretmeyi öğrenmek ...hocam anlattığı zaman kendimle çok şeyleri bağdaştırdım. Daha çok peygambere aşık olmaya başladım, sabrı daha güzel yaşamaya başladım” (Ö4).

“...doğru olması, emin olması, bu daha çok beni şey yapıyor. Doğru olalım. Eğer doğru olursak, ahlaklı olursak zaten her şey yolunda gider diye düşünüyorum...” (Ö14).

“...insanların dertlerine, sıkıntılarına, acılarına, sevinçlerine hatta düşmanlık söz konusuysa, aralarında savaş söz konusuysa insani anlamda insanlarla içli dışlı muhatap olup bir aile ferdi gibi samimi sohbet edip insanların sorunlarını çözmesi, bir baba gibi bir büyük gibi bütün duygularını insanlarla paylaşması zaten çok önemli. O etkiliyor insanı ilk önce zaten. Peygamberlerimizle konuşur gibi oluyorsunuz bir hadis öğrendiğiniz zaman” (Ö11).

Öğrencilerin yukarıda belirtilen temalar bağlamında Hz. Peygamberin sünnetini takip etme ve onun gibi yaşamaya çalışma (6) noktasında hassasiyet gösterdikleri anlaşılmaktadır. Bu bağlamda Hz. Peygamberin her yönüyle kendilerini etkilediğini ve onun sünnetini takip etmek gerektiğini belirten öğrenci görüşlerinden bazıları aşağıda yer almaktadır.

“Her yönüyle etkiliyor. Efendimizin hayatını anlatan kitap almıştım, bazı yerleri okuduğumda ağlıyorum” (Ö6).

“Aslında birebir onlarla yaşamak istedim. Efendimizin hayatı, sünnetleri gibi yaptıklarıyla yaşamak düşüncesiyle uğraşıyorum” (Ö7).

“Onun yolundan gitmeye çalışıyoruz. İbadetlerimizi o yönde yapmaya çalışıyoruz. Hocamızın bize söylediği bir şey var zaten bir şeyi duyduysanız ‘ bir bakın Peygamberimiz yapmış mı yapmamış mı ona göre yapın’ dediği için ona göre gitmeye çalışıyorum. Çünkü kulaktan duyma çok şeyler din diye gösteriliyor” (Ö8).

“En ufak bir şeyde peygamber efendimizin sünnetleri geliyor aklıma. İşte peygamberimiz şunu yapmazmış...” (Ö14).

Elde edilen bulgulara göre kursa devam eden öğrencilerin günümüz açısından da çok önemli olan ve hem bireysel hem de toplumsal olarak çok ihtiyaç duyduğumuz merhamet, sıla-i rahim, kız çocuklarına ve kadınlara hürmet, sabır, doğruluk ve güvenilirlik gibi temel bazı değerlerle ilgili olarak Hz. Peygamberin birçok özelliğinden etkilendikleri ve bu kapsamda onun sünnetini takip etme ve onun gibi yaşamaya gayret ettikleri anlaşılmaktadır.

4.6.8. Öğrencilerin Kurs Süreci ile Birlikte Farklı Düşünce ve İnançtan İnsanlara Bakışlarına Yönelik Bulgular

Öğrencilerin farklı düşünce ve insanlara bakışında Kuran kurslarının bir etkisi olup olmadığına yönelik soruya öğrenciler daha çok çevresindeki iletişim halinde oldukları insanlar veya yaşadıkları bölgedeki halkın genel durumunu dikkate alarak cevap vermişlerdir. Öğrencilerin bu kapsamda söyledikleri dikkate alındığında tamamının farklılıklara karşı olumlu bir düşünce ve tutumu benimsemeye gayret ettikleri anlaşılmaktadır. Buna göre öğrencilerin farklı düşünce ve inançtan insanlara karşı daha anlayışlı olma, onları olduğu gibi kabul etme ve tercihlerine saygı gösterme eğilimlerinin yüksek olduğu tespit edilmiştir.

Herkesi olduğu gibi kabul etmeye çalıştığını ve bunda kursun etkisinin olduğunu belirten bir öğrenci bu düşüncesini “...*Bugün bu şekildedir, yarın ne olacağını bilmiyorum. Günahından haberim var tövbesinden yok. Daha anlayışlı olmaya çalışıyorum elimden geldiğince... Herkesi olduğu gibi kabul etmeye çalışıyorum. Tabi ki burada ki konuşmaların etkisi oldu*” (Ö2) şeklinde dile getirmiştir. Bir başka öğrenci önceden insanları yargıladığını, şimdi ise onlar için dua ettiğini ve farklı düşünen insanlara karşı daha sabırlı olduğunu şöyle açıklamıştır: “...*Önceden insanları yargılıyordum şimdi dua ediyorum Rabbim hidayet versin diye. Şimdi ben epeydir kapalıyım, pardösü falan giyiyorum. Şu anda dua ediyorum. Kurs içerisinde farklı düşünce de olanlara da daha sabırlı davranıyorum*” (Ö4). Benzer hissiyata sahip bir başka öğrenci de şunları aktarmıştır: “*Bazı şeyleri gördüğümde üzülüyorum. ‘Keşke onlar da kapansa Kur’an-ı Kerim öğrense’ diye düşünüyorum ama yargılamıyorum ve yadırgamıyorum*” (Ö6). Farklı düşünceden insanlara saygı duyduğunu belirten bir diğer öğrenci “...*olabilir o öyle düşünüyor. Onun düşüncesine benim saygım sonsuzdur. Hayatta da müdahale etmem. Onunla bir çatışmaya girmem*” (Ö5) diyerek konuya bakışını ifade etmiştir.

İnsanların yaşam tarzı ve inançları konusunda özgür olduğunu belirten bir öğrenci bu düşüncesini şöyle açıklamıştır: “*Ben daha çok herkesin yaşam tarzının, inancının kendine ait olduğunu düşünüyorum. Herkes özgür, istediği gibi yaşayabilir diye düşünüyorum. Allah bizi isteseydi bazı şeylere mecbur kılabilirdi ama özgür bırakmış o yüzden bende öyle düşünüyorum...*” (Ö8). Kursun kendisi üzerindeki etkisini açıklayan bir başka öğrenci “*Daha evrensel bakıyorsun. Çok farklı insanlarla tanışıyorsun, kesinlikle olumlu bir*

değişim oluyor” (Ö10) diyerek farklı insanlara yönelik düşüncelerindeki değişime işaret etmiştir.

Farklı düşünce ve inançtan insanlara yönelik bakışları konusundaki fikirleri dikkate alındığında öğrencilerin farklılıkları olduğu gibi kabul etme, anlayışlı davranma ve diğerlerinin tercihlerine saygı gösterme eğilimi gösterdikleri ve kurs sürecinin bu kazanımlarda etkisinin olduğu anlaşılmaktadır. Aynı zamanda öğrencilerin kendi inandıkları değerler doğrultusunda yanlış ve hatalı buldukları konularda diğer insanların da doğruyu görebilmeleri için herhangi zorlayıcı bir tutum ve davranış içinde olmadan onlara dua ettiklerini belirtmeleri oldukça hoşgörülü bir yaklaşım olarak değerlendirilebilir.

5. TARTIŞMA

Evrensel bir olgu olan din ile insanın ilişkisi hayat boyu sürmektedir. Din, birey ve toplum hayatına etki eden birçok işleve sahip olmakla birlikte insanlara dünya ve ahiret saadetini temin eder. Ancak insanın aklını, iradesini ve arzularını dinin gösterdiği doğrulukta kullanabilmesi eğitim ve öğretimle mümkündür.

İnsanın din ile ilişkisinin, dini tavır ve yaşantılarının hayat boyu devam etme özelliğinden ve gelişen sosyal, kültürel, teknolojik şartlar karşısında dini inanç ve yaşantıların sürekli canlılığını koruma ihtiyacından dolayı yaygın din eğitimi faaliyetleri vazgeçilmez bir zorunluluktur. Bu bakımdan din eğitimi içinde yaygın din eğitimi hem kapsam hem de etkinlik itibarıyla önemli bir yer tutmaktadır.

Yetişkinlere sunulan eğitim programının onların ihtiyaçlarını karşılaması ve eğitim amaçlarının bu ihtiyaçlara göre belirlenmesi gerekmektedir. Bu nedenle teorik olarak sunulan öğretim programlarının pratikte ne derece amaçlarının gerçekleştiğinin bilimsel araştırmalarla tespit edilmesi bu programların geliştirilmesi noktasında oldukça önemlidir.

Araştırmamızda, Türkiye’de yaygın din eğitimi kurumlarından olan Kur’an Kurslarında 2012-2013 eğitim-öğretim yılında Türkiye genelinde uygulanmaya başlayan İhtiyaç Odaklı Kur’an Kursları Öğretim Programı amaçlarının ne düzeyde gerçekleştiğini tespit edebilmek amacıyla Sakarya ili merkez ilçelerinde İhtiyaç Odaklı Kur’an Kurslarında eğitim veren bayan öğretmenler ve 30-60 yaş arası yetişkin bayan öğrencilerle görüşmeler yapılmıştır.

Araştırmada doküman incelemesi ve nitel araştırma desenlerinden durum çalışması kullanılmıştır. Durum çalışması desenlerinden ise bütüncül tek durum deseni tercih edilmiştir. Çalışma grubunun seçiminde amaçlı örneklem yöntemlerinden maksimum çeşitlilik örnekleme kullanılmıştır. Bu amaçla Sakarya’nın üç merkez ilçesinden (Adapazarı, Serdivan ve Erenler) farklı Kur’an Kursları seçilerek araştırma konusu ile ilgili olabildiğince çeşitli görüşlerin elde edilmesi hedeflenmiştir. Araştırmaya 10 kadın Kur’an Kursu öğreticisi ile 14 yetişkin kadın öğrenci dahil edilmiştir.

Araştırmada “İhtiyaç Odaklı Kur’an Kursları Öğretim Programı” amaçlarının gerçekleşme düzeyini incelemek amacıyla Kur’an Kursu öğretmenleri ile Kur’an Kurslarına

devam eden yetişkin öğrenciler için iki farklı yarı yapılandırılmış görüşme formu hazırlanmıştır. Görüşmelerden elde edilen verilerin çözümlenmesinde içerik analizi kullanılmıştır.

Araştırmamız İhtiyaç Odaklı Kur'an Kursları Öğretim Programı Amaçlarının Gerçekleşme Düzeyini ortaya koymayı amaçladığı için araştırma kapsamında öğrenci ve öğretmenlere yöneltilen sorular, öğretim programının gerekçesi, temel yaklaşımı, amaçları, uygulanan programlar, programın içeriği, öğrenme-öğretme süreci, ölçme ve değerlendirme boyutları göz önünde bulundurularak hazırlanmıştır. Çalışmada öğrenci ve öğretmenlerden elde edilen bulgular yukarıda sayılan başlıklar dikkate alınarak tartışılacaktır.

Kur'an Kurslarında Eğitimi Planlama ve Uygulama Süreçleri

İhtiyaç Odaklı Kur'an Kursları Öğretim Programı, Temel ve Ek öğretim programlarından oluşmaktadır. Öğretim programına göre, öğrencilerin ek öğretim programları hakkında bilgilendirilmesi gerekmekte, yeterli öğrenci sayısına ulaşıldığında ise öğrenci çoğunluğunun talep ettiği gün ve saatlerde bu programların uygulanacağı belirtilmektedir. Bu amaçla araştırmaya katılan öğretmenlere, öğrencilere ek öğretim programları hakkında bilgilendirme yapıyor musunuz? Ne tür bir bilgilendirme yapıyorsunuz? diye sorulmuş, öğretmenlerin genellikle kursa kayıt için gelen öğrencilere Ek Öğretim programları ve bunların hangi gün ve saatlerde açılabileceği ile ilgili, öğrencilerin kursa geliş amaçları ve ihtiyaçlarının tespitinden sonra öğrencilerin katılımlarını kolaylaştırmak üzere esnek ders saatleri ve günleri konusunda bilgi verildiği tespit edilmiştir. Öğrencilere ise kursta hangi eğitimleri alacakları ile ilgili bilgilendirme yapıp yapılmadığı sorulmuş, öğrencilerin ek veya temel öğretim programlarına dair bir bilgilendirmeden bahsetmediği, genel olarak kursta eğitimi verilecek derslerle ilgili bilgilendirildiği anlaşılmıştır.

Eğitimi planlama ve uygulama süreçlerinin önemli bir boyutu da öğrencilerin seviyelerinin tespit edilip eğitim ile ilgili düzenlemelerin buna göre yapılmasıdır. Bu bağlamda öğretmenlerden elde edilen bulgular göstermektedir ki kursa gelen öğrencilere daha çok Kur'an-ı Kerim'i okuyabilme, tecvit ve mahreç konusundaki seviyeleri ile ilgili bir değerlendirme yapılmaktadır. Bununla birlikte öğretici yetersizliği, ilave sınıf oluşturulamaması gibi nedenlerle seviye tespiti yapılsa bile pratikte bunun bir anlam ifade etmediği ve öğrencilerin seviyelere göre ayrılmadığı dile getirilmiştir. Araştırmaya katılan

öğrencilerin çoğu ise kurslarda seviye tespit çalışmasının yapılmadığını ifade etmiştir. Öğrencilerin bu şekilde görüş bildirmelerinin kurslarda seviye tespiti ile ilgili öğretmenlerin yaptığı değerlendirmenin sistemli olmamasından kaynaklandığı düşünülmektedir. Seviye tespiti yapıldığını belirten öğrencilerin ifadeleri ise öğretmenlerden elde edilen bulgularla benzerlik göstermekte ve seviye tespit çalışmasının dini bilgilerden ziyade Kur'an'ı Kerim'i okuyabilmeye yönelik olduğu görülmektedir.

İhtiyaç Odaklı Kuran Kursu Ek Öğretim Programlarının temel felsefesi gereği talepte bulunan öğrencilere uygun zamanlarda hizmet verebilmek önemlidir. Öğreticilerle yapılan görüşmelerden elde edilen bilgilere göre bazı öğretmenlerin kursların fiziki koşulları, öğrenci ve öğretici sayısı gibi imkanlara sahip olmaları nedeniyle ek öğretim programının uygulanması için gerekli zaman ve mekan düzenlemesini yapabildikleri görülmüştür. Bazı öğretmenlerin ise öğrenci sayılarının tamamlanamaması nedeniyle resmi olarak ek öğretim programı uygulayabilecekleri sınıf oluşturamadıkları, kursa gelen öğrencilerin ailevi sorumluluklarının olması, yaşlarının homojen bir yapı oluşturmaması ve öğrenci seviyelerindeki farklılıklar nedeniyle gerekli düzenlemelerin yapılmasında zorluklar yaşadığı tespit edilmiştir. Öğretici ifadelerinden öğrencilerin kursa gelmek istediği zaman ve katılmak istediği program ile ilgili taleplerine tam olarak cevap verilemediği bunda da yukarıda sayılan problemlerin etkili olduğu anlaşılmıştır.

Öğrencilerden elde edilen bulgular değerlendirildiğinde, öğrencilerin kursta katıldıkları programlardan memnun oldukları, zorluk yaşamadıkları ve program saatlerinin geneli için uygun olduğu tespit edilmiştir. Öğrencilerin genellikle öğleden önce temel öğretim programına katıldıkları ve bu programa katılan bazı öğrencilerin ek programlardan haberdar olmadığı görülmüştür. İhtiyaç Odaklı Öğretim Programının sağlamış olduğu ek öğretim programlarının ve esnek ders saatlerinin, programa katılan öğrenciler için ise iyi bir imkan olduğu anlaşılmıştır. İhtiyaç Odaklı Kur'an Kursları Amaçlarının Gerçekleşme Düzeyi ile ilgili olarak Çınar'ın⁹⁸ yapmış olduğu tez çalışmasında Ankara'nın Çankaya, Yenimahalle, Etimesgut ve Mamak ilçelerinde farklı kurslarda görev yapan 48 kadrolu, 48 geçici öğretici ve 48 öğrenci olmak üzere toplam 144 kişi ile yapılan görüşme sonuçlarına göre, öğretmenlerin çoğu öğrencilerin istedikleri zaman diliminde kurs açtıklarını söylemiş, öğrencilerin çoğu da kendi istedikleri zaman diliminde kursa geldiklerini belirtmişlerdir. Çınar'a göre İhtiyaç Odaklı Kur'an Kurslarının amaçları arasında yer alan, her kesimin

⁹⁸ Çınar, 2018.

istediği zaman dilimine göre kursa kayıt yaptırabilmesi hedefi büyük oranda gerçekleşmekte fakat programın tam manasıyla hedefine ulaşabilmesi için öğrenci ve öğretmenlerden aksi görüş bildirenlerin oranı da göz ardı edilmemelidir. Araştırmamıza katılan öğrenci ve öğretici verilerinden hareketle Sakarya örneğinde bu amacın çeşitli nedenlerle tam olarak gerçekleşemediğini söyleyebiliriz. Kurslarda açılan programların gün ve saatleriyle ilgili olarak; öğretmenlerin haftalık 18 saat derse girmesinin zorunlu olması ve bu noktada öğretmenler için en uygun programın temel öğretim programı olması ayrıca kursta program açılabilmesi için en az 12 öğrencinin başvuru şartının bulunmasının bu konuda daha belirleyici olduğunu düşünmekteyiz.

Öğreticilerin İhtiyaç Odaklı Kur'an Kursları Öğretim Programının uygulanması süreçlerinde yaşadıkları sorunlar bağlamında yaptıkları değerlendirmeler dikkate alındığında; Yeterli sayıda öğrenci bulunamadığı için ek öğretim açamama ve ek ders ücreti alamama, öğretim programının esnek ders saatleri öngörüsünün pratikte zorlayıcı olması ve uygulanabilir olmamasına vurgu yapıldığı tespit edilmiştir. Öğrencilerin kursa devam etmelerinde sorunlar yaşanması, öğrencilerin ek öğretim programı tercihlerinde farklılaşma olması ve bu programların açılmaması, öğrencilere her sene belirli içeriklerin tekrarlanmasının öğrencilerde bıkkınlığa sebep olması, kursa gelen öğrencilerin seviyelerinin aynı olmaması ve farklı sosyo-kültürel ortamlardan gelmeleri gibi bazı problem alanlarına işaret edilmiştir.

İhtiyaç Odaklı Kur'an Kursları Öğretim Programının uygulanmasına yönelik öneriler noktasında öğretmenlerin; öğrenci profilinin farklılıklar taşıması dolayısıyla programın uygulanmasında farklı çözümler geliştirilmesi, öğretim programları doğrultusunda sınıflar açılabilmesi için gerekli olan öğrenci sayısı ve ders saatlerinin azaltılması, temel öğretim programının uygulanmasında daha esnek hareket edilmesi, öğrencilere çeşitli sosyal etkinlikler düzenlenebilmesi, yaş seviyelerine göre farklı sınıflar açılabilmesi ve kurslarda kullanılan öğretim materyallerinin genişletilmesi ile ilgili görüş belirttikleri tespit edilmiştir. Çınar'ın⁹⁹ yapmış olduğu tez çalışmasında da öğretmenler arasında, öğrencilerin yaş ve eğitim seviyesine göre gruplara ayrılması ve yaş ve eğitim seviyelerine uygun materyallerin hazırlanması gerektiği yönünde görüş bildirenlerin olduğu görülmüştür. İhtiyaç Odaklı Kur'an Kursları Öğretim Programının uygulanmaya başlamasından önce yapılan bazı

⁹⁹ Çınar, 2018.

çalışmalarda da bu konuda benzer önerilerde bulunulmuştur. Örneğin; Semiz'in¹⁰⁰ yapmış olduğu çalışmada Kur'an Kurslarında farklı yaş gruplarında ve eğitim seviyelerinde olan kişilerin aynı programa tabi tutulmasının eğitimde verimi düşürdüğü sonucuna ulaşılmış ve öğrencilerin yaş ve eğitim seviyesine göre sınıflara ayrılması özellikle yetişkinler için ayrı programlar geliştirilmesi önerisinde bulunulmuştur. Çınar'ın¹⁰¹ çalışmasında da benzer şekilde Kur'an Kurslarında öğrencilerin özelliklerine, seviyesine, ilgi ve ihtiyaçlarına göre farklı programlar uygulanması, yaş ve eğitim durumuna göre eğitime tabi tutulmaları önerilmiştir.

Kur'an Kursundan Beklentiler ve Bu Beklentilerin Karşılama Durumu

Öğrenci ve öğretmenlerin görüşlerine göre öğrencilerin Kur'an Kursuna gelmelerinde etkili husus Kur'an-ı Kerim'i öğrenme ve daha güzel okuma arzusudur. Ayrıca kursa geliş süreçlerinde İslam'ı güzel öğrenme ve yaşama düşüncesi, Hz. Peygamberin hayatını daha iyi öğrenme arzusu da etkili olmaktadır. Bunların dışında Kur'an kurslarına geliş sürecinde özellikle öğrencilerin psikolojik olarak rahatlama ve sosyal bir ortama dahil olma ihtiyaçlarının da etkili olduğu tespit edilmiştir. Çınar'ın¹⁰² yaptığı "İhtiyaç Odaklı Kur'an Kurslarında Yetişkinlerin Eğitimi (Ankara Örneği)" adlı çalışmasında da öğrencilerin kursa geliş amaçlarıyla ilgili benzer sonuçlara ulaşılmıştır.

Kursların fiziki koşullarının yeterliğine yönelik elde edilen bulgulara göre öğrencilerin büyük çoğunluğunun fiziki şartlardan memnun oldukları anlaşılmaktadır. Öğreticilerin görüşlerine bakıldığında ise Kuran kurslarının bazılarında fiziki şartların yeterli olduğu ve bu durumun beklentileri karşıladığı söylenebilir. Bununla birlikte her kurs arzu edilen fiziki imkanlara sahip olmadığı için gerek öğretici ve gerekse öğrencilerin beklentilerini tam olarak karşılayamadığı düşünülmektedir. Çınar'ın¹⁰³ Ankara örneğinde yaptığı tez çalışmasında öğrencilerin büyük çoğunluğu kursların fiziki olarak yetersiz olduğunu düşünmektedir. Semiz'in¹⁰⁴ Rize'de, Çınar'ın¹⁰⁵ ise Samsun'da Kur'an kurslarıyla ilgili yapmış oldukları tez çalışmalarında da öğrencilerin fiziki koşullar ile ilgili kurslardaki yetersizliği ifade ettikleri görülmüştür. Bizim araştırmamıza katılan öğrencilerin çoğunun

¹⁰⁰ Semiz, 2011.

¹⁰¹ Çınar, 2012.

¹⁰² Çınar, 2018.

¹⁰³ Çınar, 2018.

¹⁰⁴ Semiz, 2011.

¹⁰⁵ Çınar, 2012.

fiziki koşullardan memnun oldukları, kursta bulunan eksiklikleri çok da sorun etmedikleri tespit edilmiştir.

İhtiyaç Odaklı Kur'an Kursları Öğretim Programında öğrencilerin beklenti ve taleplerinin karşılanması önemli bir boyuttur. Bu kapsamda öğrencilerin en çok hangi ek öğretim programlarını tercih ettikleri ve bunların karşılanabilme durumlarını sorduğumuz öğreticilerden elde edilen bulgulara göre, öğrencilerin ek öğretim programlarından en çok Kur'an-ı Kerim'i tercih ettikleri tespit edilmiştir. Bununla birlikte öğretim programında yer almasa da özellikle Tefsir, meal ve Arapça gibi alanlarda da taleplerinin olduğu görülmüştür. Öğrencilerin ek program taleplerinin karşılanması konusunda en fazla yaşanan sorunun ise programı açmak için gerekli olan öğrenci sayısının tamamlanamaması olduğu tespit edilmiştir. Bunun yanında öğretici sayısının yeterli olmaması nedeniyle öğrencilerin talepleri doğrultusunda ek öğretim saatlerini planlayamama ile yine öğrencilerin kursa istikrarlı devam etmemelerinin zorluk oluşturan diğer hususlar olduğu görülmüştür. Öğrenci görüşlerinden elde edilen sonuçlara göre ise, öğrencilerin Kur'an kurslarında en çok Tecvid ve Kuran okumayı öğrenme ve geliştirmeyi tercih ettikleri, bunun yanında ilmiyal ve temel dini bilgiler konusunda da eğitim almayı önemsedikleri tespit edilmiştir. Öğrenci ve öğreticilerden elde edilen bulgular Kur'an Kurslarında ek program olarak en çok Kur'an'ı Kerim ve Tecvid konusunun tercih edildiğini göstermektedir.

Öğrenci ve öğreticilerden elde edilen bulgular değerlendirildiğinde, Kuran kurslarının öğrenci beklentilerini büyük ölçüde karşıladığı, bunda öğreticilerin pozitif tutum ve yaklaşımlarının da etkili olduğu anlaşılmaktadır.

Öğrencilerin kursa devam edip etmeme düşünceleri ve buna etki eden faktörlere dair elde edilen bulgular doğrultusunda öğrencilerin tamamının kursa devam etme yönünde bir istek ve motivasyonlarının olduğu tespit edilmiştir. Öğrenci ve öğreticilerden elde edilen bulgular ortak olarak öğrencilerin kursa devam etmemelerinde sağlık sorunları, ailevi ve sosyal sebeplerin etkili olduğunu göstermektedir. Öğrencilerin yetişkin kadınlardan oluşmaları, belirli bir yaş aralığında olmaları ve sorumluluklarının bulunmaları nedeniyle kursa devamlarında bu tür aksaklıkların oluşması doğal bir durum olarak değerlendirilebilir.

Kur'an Kursu Öğretim Programının İçeriği

Öğretim programının temel öğelerinden biri de içeriktir. İçeriğin belirlenmesinde bireyin ve toplumun ihtiyaçları göz önünde bulundurulmalıdır. Bu bağlamda öğrencilere ve

öğreticilere İhtiyaç Odaklı Kur'an Kursları Öğretim Programının içeriğinin yeterliği sorulmuştur. Öğreticiler, İhtiyaç Odaklı Öğretim Programı içeriğini öğrenme alanları, ders kitapları, öğrencilerin yaş profili ve eğitim seviyesi gibi farklı yönlerden değerlendirmiş ve öğretmenlerin çoğu bu konularda içeriği yeterli bulmadığını belirtmiştir. Program içeriğinin yetersiz kaldığı noktada öğretmenlerin farklı kaynaklardan konuları takviye ettikleri, özellikle Kur'an-ı Kerim ve siyer dersinde öğrencilerin beklenti ve ihtiyaçları doğrultusunda hareket ettikleri tespit edilmiştir. Öğrenciler açısından bakıldığında ise eğitim seviyesi, ayrıca yaş profiline bağlı olarak beklentinin arttığı ve mevcut içeriğin yeterli bulunmadığını öğretmenler ifade etmiştir. Öğrencilerin eğitim seviyesinin düşük, yaş seviyesinin ise yüksek olduğu durumda ise mevcut programın tam anlamıyla öğrenci tarafından kavranmadığı ve bu konuda gerek öğrencilerin gerekse öğretmenlerin zorlandığı tespit edilmiştir. Öğreticilerin gerek kendi açılarından gerekse öğrenciler açısından içerikle ilgili yaptıkları değerlendirmeler öğrenci profili, yaş ve eğitim seviyesinin dikkate alınarak öğrenme alanları ve ders kitabı içeriğinin yeniden düzenlenmesi ve geliştirilmesini gerekli kılmaktadır. Çınar'ın¹⁰⁶ yaptığı çalışmada program içeriğinin bir yansıması olan kitap içeriğinin yeterliği ile ilgili öğretmenlere yöneltilen soruda, öğretmenlerin yarıdan fazlası kurslarda okutulan "Dinim İslam" kitap içeriğini yeterli, öğretmenlerin yarıya yakını ise kitap içeriğini yetersiz bulunduğunu ifade etmiş ve kitap içeriğinin geliştirilmesi ve daha kapsamlı olması gerektiği sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca çalışmada öğrenci ve öğretmenler tarafından Tecvid, Tefsir, Hadis ve Kur'an'ı anlamaya yönelik ders kitaplarının talep edildiği de görülmüştür.

Araştırmamızda öğrencilerin çoğu, öğretim programı içeriğini yeterli gördüğünü söylemiştir. Bazı öğrencilerin, öğretmenlerin konunun detaylarını anlatmasını, farklı kaynaklardan yararlanmasını da işin içine katarak bu değerlendirmeyi yaptığı tespit edilmiştir. Sonuç olarak, öğrencilerin geneli içeriği yeterli görse de detaylandırılması gereken noktaların bulunduğu ve öğretmenlerin buralarda belli takviyelerde bulunduğu anlaşılmıştır.

İhtiyaç Odaklı Kur'an Kursları Öğretim Programı Kur'an-ı Kerim, İtikad, İbadet, Siyer ve Ahlâk öğrenme alanlarında ek öğretim programı açmaya imkân sağlamaktadır. Öğreticilerden elde edilen bulgulara göre Kur'an Kursuna gelen öğrenciler, özellikle Arapça, Tefsir ve Meal derslerinin de programda yer almasını talep etmektedir. Bu dersler programda yer almasa da bazı öğretmenlerin bu taleplere cevap verebilmek amacıyla farklı kur başlığı altında veya ders saatleri dışında Tefsir ve Meal derslerini öğrencilere vermeye çalıştığı

¹⁰⁶ Çınar, 2018.

tespit edilmiştir. Ayrıca günümüz fıkıh problemleri, ses ve nefes eğitimi, işaret dili eğitimi, el işi eğitimi gibi dersler öğrencilerden talep edilen diğer dersler arasındadır. Öğrencilerin bu dersleri talep etmesinin farklı sebepleri olmakla birlikte genellikle öğrenciler tarafından oluşturulan farkındalığın bu konuda çok daha etkili olduğu söylenebilir. Bunun yanı sıra talep edilen derslerde öğrencilerin ihtiyaçları da bu konuda belirleyici unsurlardandır.

Öğrencilerden elde edilen veriler değerlendirildiğinde ise kursta gösterilen dersler dışında farklı derslere ihtiyaç duyan öğrenciler olduğu gibi mevcut eğitimin yeterli olduğunu düşünen öğrencilerin de olduğu görülmüştür. Farklı derslere ihtiyaç duyan öğrencilerin daha çok Arapça ve Tefsir dersini istediği tespit edilmiştir. Bu derslerin yanı sıra sayıları az da olsa Osmanlıca, Meal, Tashih-i Huruf gibi dersleri talep edenler de olmuştur. Öğrencilerin Arapça ve Tefsir derslerine ihtiyaç duyması oldukça önemlidir. Kur'an kurslarının genellikle Kur'an'ı Kerim'i lafzen güzel okumaya yönelik eğitim verdiği düşünülmekte ve öğrenciler de genellikle kursa bu amaç üzere gelmektedirler. Elde edilen bulgular ve Kur'an Kurslarıyla ilgili son dönemde yapılan çalışmalar göstermektedir ki öğrenciler Kur'an'ın lafzını öğrenmekle kalmayıp anlamaya yönelik eğitim almaya da ihtiyaç duymaktadır. Çınar'ın¹⁰⁷ yapmış olduğu çalışma sonuçlarına göre de öğrenciler kurslarda Tefsir, Hadis, Arapça ve Meal derslerinin verilmesini talep etmişlerdir. Bu çalışma da talep edilen diğer dersler arasında bilgisayar, ilahi ve rehberlik dersleri de bulunmaktadır. Çınar'ın¹⁰⁸, yaptığı çalışmada da Kur'an Kursu öğrenci ve öğretmenleri Tefsir ve Meal derslerinin programda yer almasını talep etmişlerdir. Köseoğlu'nun¹⁰⁹ yaptığı çalışmada ise kurslarda okunan ayetlerin ve ezberlenen surelerin meal çalışmasının ahlâkî değerlere katkısı olduğu görülmüş, bu nedenle yapılan çalışmaların daha sistematik hale gelmesi için öğretim programına Tefsir ve Meal dersleri konulması önerisinde bulunulmuştur.

Kur'an Kursundaki Eğitim-Öğretim Süreci

İhtiyaç Odaklı Kur'an Kursları Öğretim Programı, öğrenen merkezli yöntem ve teknikleri kullanmayı öngördüğü için bireysel farklılıkları dikkate alan, araştıran, sorgulayan, yorumlayan, iş birliği yapan bireyler yetiştirmeyi hedefleyen eğitim anlayışını benimsemiştir. Kur'an Kursu öğrencilerinin din öğretimi süreçlerinde kullandıkları yöntem ve teknikler kapsamında ne tür tercihlerde bulduklarına yönelik bulgular dikkate alındığında sınırlı düzeyde sayılabilecek yöntem ve tekniklere başvurdukları söylenebilir.

¹⁰⁷ Çınar, 2012.

¹⁰⁸ Çınar, 2018.

¹⁰⁹ Köseoğlu, 2018.

Farklı öğretim yöntem ve tekniklerini kullanma konusunda bu sınırlılığın oluşmasında özellikle öğrenci profilinin homojen bir yapı arz etmemesi nedeniyle öğreticilerin belli uygulamalara yöneldikleri düşünülmektedir. Bu kapsamda Kur'an-ı Kerim dersinde ağırlıklı olarak talim yaptırma uygulamalarını gerçekleştirdikleri, hem Kur'an-ı Kerim hem de diğer derslerde ise çoğunlukla anlatım yöntemi ile ödev verme ve araştırma yaptırma süreçlerini önemstedikleri ve uyguladıkları tespit edilmiştir.

Öğrencilerden elde edilen bulgularda benzer şekilde öğreticilerin, geleneksel bir öğretim yöntemi olan anlatım yöntemini sıklıkla kullandıklarını, ayrıca birebir ders alma, soru-cevap, talim yaptırma gibi uygulamalar yaptıklarını göstermiştir. Bununla birlikte, öğrencilere dersler dışında kendi öğrenme süreçleri açısından oldukça destekleyici ve aynı zamanda öğrenci merkezli bir süreç olarak ödev vermek suretiyle hazırlık ve araştırma yaptırılması da dikkate çekici bir boyut olarak tespit edilmiştir. Aynı şekilde öğrencilere çeşitli konuları araştırmaları ve sonra yaparak yaşayarak öğrenme kapsamında bu araştırmalarını paylaşma ve anlatma imkanlarının sunulması da günümüz öğrenci merkezli eğitim süreçleri açısından dikkate değer bir uygulama olarak söylenebilir. Öğrencilerin öğreticileri bilgi seviyesi, ders anlatım üslubu, öğrenciye olan yaklaşımı, kurallı oluşu, öz verili oluşu gibi açılardan değerlendirerek, genelinin öğreticilerin ders işleme yöntemlerinden memnun olduğu ve ders işleme yöntemleriyle ilgili öğrencilerden farklı bir beklentilerinin olmadığı tespit edilmiştir. Erkul'un¹¹⁰ yapmış olduğu tez çalışmasında Kur'an Kurslarında öğreticilerin en çok anlatım yöntemini, ikinci sırada ise soru-cevap tekniğini kullandığı tespit edilmiştir. Çınar'ın¹¹¹ yapmış olduğu çalışma da ise öğrenci ve öğreticilerden elde edilen verilerde kurslarda eğitim gören yetişkin öğrencilerin en çok anlatım yöntemi, ikinci sırada soru-cevap tekniği ile anlatılanları daha iyi anladıkları sonucuna ulaşılmıştır. Süngü'nün¹¹² yapmış olduğu çalışmada da benzer şekilde yetişkin öğrencilerin büyük çoğunluğu öğrenmeyi, öğreticinin anlattıklarını dinlemek suretiyle gerçekleştirmeyi tercih ettiğini ifade etmiştir. Süngü, öğrencilerin anlatım yöntemini tercih etmesini, anlatım yoluyla tüm grubun ihtiyaç ve isteklerine uygun bilgi sunulmuş olmasına,

¹¹⁰ **Erkul, Elif** (2010) 'Kur'an Kurslarında Yetişkinlik Dönemi Din Eğitimi Yöntem ve Teknikleri, (Yüksek Lisans), Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

¹¹¹ **Çınar**, 2012.

¹¹² **Süngü, Safiye** (2011) 'Kur'an Kurslarında Yetişkin Kadınların Din Eğitimi', (Yüksek Lisans), Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

öğrencilikleri döneminde bildikleri yöntemin bu olmasına veya öğreticinin anlatım yöntemini iyi kullanmasının etkisine bağlamaktadır.

Kur'an Kursunda eğitim-öğretim sürecinde öğretmenlerin genel olarak öğrencilerin bireysel farklılıklarını gözettikleri, öğrencilerin seviyeleri ve algı düzeyini göz önünde bulundurarak, yaş farklılıklarını dikkate alarak, karakterlerini tanıyarak öğrenme sürecinde uygulamada buldukları tespit edilmiştir. Özellikle Kur'an-ı Kerim ve Tecvid konusunda öğrenme zorluğu yaşayan öğrencilerle, öğretmenlerin özel olarak ilgilendikleri ve onları geliştirebilmek için farklı yöntemler kullandıkları görülmüştür. Öğrenciler ise daha iyi öğrenmelerini sağlamak için ders içinde veya ders dışında yapılan farklı uygulamaları, genellikle Kur'an-ı Kerim dersi bağlamında değerlendirmiş, Kur'an okumayı iyi bilen öğrencilerin, az bilen veya bilmeyen öğrencileri çalıştırmasını daha iyi öğrenme için yapılan farklı bir uygulama olarak belirtmiştir. Öğrencilerden bazıları öğreticinin kişiye göre uygulama yaptığını, kişinin seviyesine inebildiğini söylemiştir. Öğreticilerin öğrenme zorluğu yaşayan öğrencileri daha iyi öğrenmeleri için çalışmaya teşvik ettiği, onları ayrıca çalıştırdığı da ifade edilmiştir. Bunların yanı sıra bir kursta öğrencilerin bazı konuları daha iyi anlaması için seminer gibi faaliyetlerin yapıldığı dile getirilmiştir.

Öğreticilerin ders işleme sürecinde yaşadığı zorluklara ilişkin bulgular değerlendirildiğinde, öğretmenlerin en çok eğitim sürecinde yetişkin öğrencilerde öğrenmenin çok yavaş gerçekleşmesi, bilgilerin tekrar edilmesine rağmen çabuk unutulması noktasında zorluk yaşadığı tespit edilmiştir. Öğreticilerin çoğu, bu zorluğun yaş ve eğitim seviyesinden kaynaklandığını düşünmektedir. Öğreticilerin farklı sebeplere bağlı olarak ders programını uygulama konusunda da zorluk yaşadığı görülmüştür.

Öğreticilerden elde edilen verilere göre, öğrenme sürecinde öğrencilerin en çok Kur'an-ı Kerim öğrenme alanında mahreç ve tecvid konularında zorlandıkları tespit edilmiştir. Öğrencilerin, ileri yaş seviyesi ve okuma yazma bilmemesinden kaynaklı bir takım zorluklar yaşadığı da ifade edilmiştir. Kur'an okuma ve dini bilgilerle ilgili eski alışkanlıkları bırakma, ayrıca önceden edinmiş oldukları yanlış bilgi ve becerileri düzeltme konusunda da öğrenciler zorlanmaktadır. Öğrencilerin yaşadıkları zorluklar karşısındaki yaklaşımlarını dile getiren öğretmenlerin ise bu konuda belli bir çaba gösterdikten sonra öğrencinin durumuna göre hareket ettiği ve onları zorlamadığı anlaşılmaktadır. Araştırmaya katılan öğrencilerin ise çoğunun ders sürecinde herhangi bir hususta zorlanmadığı tespit edilmiştir. Ders sürecinde zorlandığını ifade eden öğrencilerin ise tecvid, mahrec ve ezber

gibi hususlarda zorlandığı görülmüştür. Öğrenilen bilginin unutulması da yaşanan zorluklar arasında dile getirilmiştir. Araştırmaya katılan öğrencilerin ön bilgilerinden yaş ve eğitim seviyelerine de ayrıca bakılmıştır. Yaşanan zorluklarda katılımcıların yaş ve eğitim seviyesinin çok da belirleyici olmadığı görülmüştür.

Kur'an Kurslarında Verilen Eğitimi Ölçme ve Değerlendirme

İhtiyaç Odaklı Kur'an Kursları Öğretim Programı ölçme ve değerlendirmeyi temel kabul eden öğretim anlayışını benimsemiştir. Amaçların ne kadarının gerçekleştiği, gerçekleştirilemeyen amaçların neler olduğu, konularının ne kadarının öğrenildiği, eksik kalan noktaların neler olduğunun vb. tespiti için eğitimde ölçme-değerlendirme oldukça önemlidir. Öğreticilerin eğitim sürecinde yaptıkları ölçme-değerlendirme çalışmalarının genellikle sözlü veya soru-cevap şeklinde, bazen ders sırasında bazen de konu veya ünite bitiminde öğrenmenin ne derece gerçekleştiğinin tespitine yönelik olduğu görülmektedir. Bazı öğretmenler yetişkinlerde sınav kelimesinin onları heyecanlandırıldığını, strese soktuğunu o nedenle çaktırmadan ders içinde sözlü değerlendirme yapmanın daha uygun olduğunu belirtmişlerdir. Bazı öğretmenler ise öğrenciler içerisinde okuma-yazma bilmeyenler ve yaş seviyesi yüksek olanlar olduğu için yazılıdan ziyade sözlü değerlendirme yaptıklarını ifade etmişlerdir. Kurslarda yapılan ölçme değerlendirme çalışmalarına ilişkin öğrencilerin görüşleri değerlendirildiğinde ise araştırmaya katılan öğrencilerin ölçme-değerlendirme çalışmalarını genellikle yazılı sınav şeklinde algıladığı söylenebilir. Bu anlamda yazılı sınav yapan öğretmenler olmakla birlikte yapmayanların da olduğu görülmüştür. Bazı öğrenci ifadelerinden, öğrencilerin sınavla ilgili yaşadığı olumsuz duyguların bu çalışmaları engellediği de anlaşılmaktadır. Kursta yapılan yazılı veya test şeklindeki sınavları olumlu değerlendiren ve bu çalışmaları bilginin ölçülmesi, bilgilerin pekişmesi adına gerekli gördüğünü ifade eden öğrencilerin olduğu da tespit edilmiştir.

İhtiyaç Odaklı Öğretim Programında Kur'an-ı Kerim ek öğretim programı aşamalılık esasına göre düzenlenmiş olup her bir kuru bitiren öğrencinin üst kura geçebilmesi için öğrencilere ölçme-değerlendirme çalışması yapılması gerekmektedir. Kur'an-ı Kerim ek öğretim programını uygulayan öğretmenlerin tamamı öğrencilerin bir üst kura geçebilmesi için genellikle Kur'an okuma seviyelerine bakarak bir değerlendirme yaptıklarını, öğrencilerine test veya yazılı olarak bir sınav yapmadıklarını ifade etmişlerdir. Öğreticilerin bazıları uyguladıkları kur programını ihtiyaç halinde tekrar ettiklerini belirtmiştir. İki öğretici ise ek program açmadığını temel öğretim programı uyguladığını söylemiştir. Öğrencilerin

ise Kur'an-ı Kerim dersinde bir üst kura katılabilmek için sınav olup olmadıkları ile ilgili olarak, ek ve temel programlar konusunda herkesin bilgi sahibi olmadığı görüldüğünden öğrencilerin tamamına soru yöneltilmiştir. Öğrencilerin çoğu, böyle bir sınav yapılmadığını söylemiştir. Bazı öğrenciler tecvid konusunda sınav olduklarını belirtmiş, bazı öğrenciler de Kur'an okuyuşlarını ve ezber verişlerini bir sınav olarak değerlendirmiştir. Öğrenci ve öğretmenlerden elde edilen bulgular kurslarda ölçme-değerlendirmeye ilişkin sistemli çalışmaların yapılmadığını göstermektedir.

Kur'an Kursunun Öğrenciler Üzerindeki Etkileri

Kur'an Kursuna gelen öğrencilerin aldıkları eğitimin onların kurs veya toplumla bütünleşme sürecine ne tür bir katkı sağladığını tespit edebilmek, alınan eğitimin sosyal ilişkileri üzerindeki etkilerini belirleyebilmek ve öğretmenler açısından bunun nasıl değerlendirildiğini görebilmek amacıyla sorduğumuz soruya öğretmenlerin tamamı kurslardaki eğitim sürecinin sosyalleşme açısından öğrencilere olumlu katkılarının olduğunu ifade etmiştir. Öğreticiler, kurstaki eğitime paralel kendilerinin oluşturduğu farkındalık ve teşvikle öğrencilerde olumlu anlamda bir değişimin yaşandığını ve öğrencilerin özellikle aile, arkadaş, komşu ilişkilerinde bunun yansımalarını gördüklerini ifade etmişlerdir. Eğitim sürecinde öğrencilerin özgüvenlerinin yükseldiği, kabiliyetlerinin farkına vardıkları, kurs ortamında oluşan dostluk ve arkadaşlık ortamının psikolojik olarak onları rahatlattığı şeklinde değerlendirmelerde öğretmenler tarafından dile getirilmiştir. Öğrencilerden elde edilen bilgilerde de kursların onlara yeni bir çevre kazandırdığı, arkadaşlık ilişkilerini geliştirdiği, farklı insanlarla, farklı fikirlerle bir arada yaşamayı öğrettiği, farklı öğrenmelere vesile olduğu, ayrıca psikolojik olarak rahatlattığı da tespit edilmiştir.

Kur'an Kursuna gelen öğrencilere verilen eğitimin çoğunlukla onları olumlu davranmaya sevk ettiği, kendi ifadeleri, eşleri, aile veya akrabalarının geri dönüşleriyle de bunun öğretmenlere yansıdığı tespit edilmiştir. Ayrıca öğrencilerin bu eğitim ve değişim sürecinde öğretmenlerin teşvik ve telkinlerinin çok önemli olduğu ve genellikle de karşılık bulunduğu görülmektedir. Öğrenciler tarafından da kurs sürecinin aile, akraba ve komşuluk ilişkilerine çeşitli etkilerinin olduğu ve bu etkinin çoğunlukla olumlu değerlendirildiği görülmüştür. Bazı öğrenciler ise kurs sürecinin yakınlarıyla olan ilişkilerinde herhangi bir değişiklik meydana getirmediğini dile getirmiştir. Bununla birlikte öğrencilerin bazılarının kurstan aldıkları eğitimi yakınlarına aktardıkları ve bazı konularda aldıkları eğitimin

etkisiyle onlara yardımcı oldukları anlaşılmıştır. Çınar'ın¹¹³ yapmış olduğu çalışmada da, öğrencilerin çoğunun kursta öğrenmiş oldukları bilgileri aileleriyle paylaştıkları ve olumlu sonuçlar aldıkları tespit edilmiştir.

Kursta alınan eğitim sonucu öğrencilerde farklı boyutlarıyla da olsa İslâm dinini yaşama noktasında bir farkındalığın oluştuğu anlaşılmıştır. Bazı öğretmenler eğitim açısından bu farkındalığı yeterli görmediklerini belirtmektedir. Öğreticilerin inanç, ibadet, ahlâk boyutunda öğrencilerde gözlemledikleri değişim ile ilgili olarak genellikle ibadet ve ahlâk boyutundaki değişime vurgu yaptıkları görülmektedir. Özellikle öğrencilerin namaz ibadeti ile ilgili değişim ve gelişim yaşadıkları verilen örneklerden anlaşılmaktadır. Dinin ahlâk boyutuyla ilgili yaşanan değişime öğretmenlerin verdiği örnekler Peygamber ahlâkı ve sözlerinin anlatılmasının bu değişim üzerinde etkili olduğunu göstermektedir. Bir öğretici de ahlâkî değişimin çıkarlar söz konusu olduğunda belli olduğunu ve bu konuda değişimin daha az olduğunu belirtmiştir. Öğretici ifadeleri doğrultusunda öğrencilerin örtünme konusunda da farkındalıklarının arttığı ve değişim yaşadıkları tespit edilmiştir. Öğrencilerin dini yaşantılarında ne tür değişimler olduğuna bakıldığında ise özellikle ibadetler konusunda önemli bir farkındalık ve değişim yaşadıkları anlaşılmaktadır. Öğrenciler bunun yanında ahlaki davranış ve tutumlar konusunda, inanç noktasındaki farkındalığa bağlı olarak hayata ve olaylara bakış açısında değişim, Allah'a yakın hissetme, psikolojik rahatlama ve huzur gibi boyutlarda da bazı değişimlere işaret etmişlerdir. Bazı öğrenciler ise inanç konusunda bir değişim olmadığını daha çok ibadetler konusunda eksiklikleri olduğunu ifade etmiş, bazı öğrenciler ise ahlaki olarak kursa gelmeden önce de benzer düşünce ve tutumlara sahip olduklarını belirtmişlerdir. Kartal'ın (2019) çalışmasında öğrencilerin kursa geldikten sonra ibadetlerini daha bilinçli ve düzenli yaptıkları, nafîle ibadetlere daha çok önem verdikleri tespit edilmiştir. Çalışmada ayrıca kurstaki din eğitiminin yetişkin bayanların psikolojisini olumlu yönde etkilediği, bireylerin daha sakin olduğu ve bunun aile fertlerine yansıdığı tespit edilmiştir.

İhtiyaç Odaklı Kur'an Kursları Öğretim Programı, öğrenenlerin, öğrendiği değerlerden yardım alarak kendi çözümlerini üretebilmelerini sağlamayı amaç edinmiştir. Bu amaca yönelik olarak öğretmenlerden elde edilen bulgular, öğrencilerin çoğunlukla dini bir problemle karşılaştıklarında öğretmenlerine müracaat ettiklerini göstermiştir. Öğrencilerin bir kısmı problemlerini çözerken, araştırma yapmaksızın öğretmenlerden yardım alırken bir

¹¹³ Çınar, 2018.

kısmı ise belli bir araştırmadan sonra çözemedikleri takdirde öğretmenlerden yardım istemektedir. Öğrencilerden elde edilen bulgularda dini problemlerin çözümünde benzer bir sürecin izlendiğini ortaya koymuştur. Öğrencilerin, gündelik yaşamlarında karşılaştıkları dini meselelerin çözümünde öğretmenleri bir referans olarak dikkate aldıkları, bununla birlikte öğrencilerin karşılaştıkları problemleri çözmek amacıyla Kur'an, ilmiyal, internet gibi çeşitli kaynaklardan araştırma yaptıkları da tespit edilmiştir. Öğrencilerin öncelikle farklı kaynaklara müracaat etmek ve araştırma yapmak suretiyle kendi dini problemlerini çözmeye çalışmaları, zorlandıkları konularda ise daha yetkin bir kaynağa başvurmayı tercih etmeleri Kuran kursları açısından önemli bir kazanım olarak değerlendirilebilir.

Kur'an'ı Kerim'i Arapça metninden doğru ve usulüne uygun olarak okumayı öğrencilere öğretmek İhtiyaç Odaklı Kur'an Kursları Öğretim Programının amaçları arasında yer almaktadır. Öğreticilere göre, öğrencilerin kurstaki eğitimle birlikte Kur'an okuyuşlarının gerek harflerin çıkışı, gerek tecvid kurallarının uygulanışı itibariyle belli bir seviyeye geldiği ancak öğrencilerin tam olarak doğru ve usulüne uygun okuyabilmelerinde algı durumlarının, çalışmalarının, etkili olduğu tespit edilmiştir. Öğrenci bulgularına göre ise, aldıkları eğitim sonucu Kur'an'ı doğru ve usulüne uygun okuduğunu düşünen öğrenciler olmakla birlikte henüz istediği seviyeye geldiğini düşünmeyen ve daha iyi bir noktaya gelmeyi hedefleyen öğrencilerin olduğu görülmüştür.

İhtiyaç Odaklı Öğretim Programında yer alan Kur'an kurslarının amaçlarından biri de öğrencilerin, Kur'an'ı mealinden okuma alışkanlığı kazanabilmeleri ve ondan yaşanan hayata ilişkin prensipler çıkarabilmelerini sağlamaktır. Bu kapsamda öğretmenlerin tümünün derste öğrencileriyle birlikte meal okuduğu tespit edilmiştir. Derste yapılan meal okumalarının oluşturduğu farkındalık ve öğretmenlerin yaptıkları teşvikle öğrencilerinde meal okuduğu yaş seviyesi yüksek olan ve/veya okuma-yazma bilmeyen bazı öğrencilerin ise meal okuyamadıkları anlaşılmıştır. Yukarıdaki amaç bağlamında öğrencilerin büyük çoğunluğunun da Kur'an ayetlerini veya çeşitli duaların anlamlarını öğrenmek için gerek evde gerek kursta meal okumaya çalıştığı görülmüştür. Çınar'ın¹¹⁴ yapmış olduğu çalışmada da araştırmaya katılan öğretmenlerin tamamının derste meal okuttuğu, öğrencilerin ise çoğunun meal okuduğu tespit edilmiştir.

¹¹⁴ Çınar, 2012.

Kur'an Kurslarının amaçlarından diğer biri ğrencilerin Hz. Muhammed'in yaşantısından değerler üretebilmelerini gerçekleştirmektir. ğreticilere göre, O'nun en çok, hayatının farklı dönemlerinde yaşadığı zorluk ve imtihanlar karşısındaki tavrının öğrencileri etkilediği, buna paralel olarak da öğrencilerin kendi hayatlarını gözden geçirdiği ve yaşadıklarını daha farklı değerlendirdiği tespit edilmiştir. Öğrencilerin bulgularına bakıldığında ise günümüz açısından da çok önemli olan ve hem bireysel hem de toplumsal olarak çok ihtiyaç duyduğumuz merhamet, sıla-i rahim, kız çocuklarına ve kadınlara hürmet, sabır, doğruluk ve güvenilirlik gibi temel bazı değerlerle ilgili olarak Hz. Peygamberin birçok özelliğinden etkilendikleri ve bu kapsamda onun sünnetini takip etme ve onun gibi yaşamaya gayret ettikleri grlmştir.

İhtiyaç Odaklı ğretim Programı amaçlarından bir diğeri de öğrencilerin kültürler arası etkileşimin hızlandığı günümüzde, barış kültürünün geliştirilmesi ve hoşgörü ortamının oluşturulmasında İslam dininin değerlerini yorumlayarak katkıda bulunabilmelerine yardımcı olmaktır. Bu anlamda kurs sürecinin öğrencilere farklı düşüncelere tahammül, hoşgörü ve saygı anlamında olumlu katkılar sunduğu tespit edilmiştir. Öğrencilerin kurs içerisinde birbirleriyle olan iletişimlerinden hareketle öğreticiler bu değerini daha somut olarak ifade etmişlerdir. Kursta alınan değerlerin etkisiyle öğrencilerin gerek aynı dine gerek farklı dine mensup insanlara bakışlarının belli oranda değeritiği söylenebilir. Bazı ğreticilerin mlteçiler ve Aleviler konusunda ğrencileri İslam dininin değerleri ile buluşturma ve öğrencilerdeki yanlış algıyı değerirme adına çalışmalar yaptıkları grlmştir. Öğrencilerde zellikle Alevilik ile ilgili algıyı değerirmenin kolay olmadığı anlaşılmıştır.

6. SONUÇ VE ÖNERİLER

Ek Öğretim Programlarının uygulanabilir olması için yeni düzenlemelerin yapılması gerekmektedir. Çünkü bu programların açılabilmesi için gerekli öğrenci sayısı tamamlanmasa da öğretmenlerin bireylerin taleplerine cevap vermeğe çalıştığı fakat bunun resmiyette bir karşılığının olmadığı görülmüştür. Bu kapsamda haftalık zorunlu ders saatini tamamlayan öğretmenlerin bu programları açabilmesi için gerekli olan öğrenci sayısı ile ilgili değişiklik yapılabilir.

Temel Öğretim Programının haftalık ders saatleri ile ilgili çeşitli alternatiflerin sunulması öğrenci ve öğretmenlere kolaylık sağlayabilir. Örneğin haftada 8 saatlik, 10 saatlik, 12 saatlik temel öğretim programları oluşturulabilir.

Kur'an Kurslarına öğrencilerin geliş amaçlarından en önemlisi Kur'an'ı Kerim'i tecvitle öğrenme ve okuma isteğidir. Öğrenciler bununla birlikte artık Kur'an ayetlerini anlamak ve açıklamasını öğrenmek için Arapça ve Tefsir derslerine ihtiyaç duymaktadır. Bu ihtiyaca cevap verecek yeterliğe sahip öğretmenler yetiştirilmeli ve bu ihtiyaca yönelik öğretim programları hazırlanmalıdır.

İhtiyaç Odaklı Öğretim Programı İçeriğinin özellikle ilk ve orta yetişkinlik dönemindeki öğrenciler için yeterli gelmediği ve takviye edildiği anlaşılmıştır. Başkanlık tarafından, öğretmenlerin yararlanabileceği farklı kaynaklar listesi öğretmenlere sunulsa da bu konuda öğretici inisiyatifine bırakılmaksızın tüm kurslarda içerik sunumunda bütünlüğün olması için program içeriği ihtiyaçlara cevap verecek şekilde yeniden düzenlenmelidir.

İhtiyaç Odaklı Öğretim Programı, öğrenen merkezli yöntem ve teknikleri öngörmekte fakat öğretici verileri bu amacın tam olarak gerçekleştirmediğini ortaya koymaktadır. Bu amacın gerçekleştirilmesi için yetişkin eğitime yönelik yöntem ve teknikler ile ilgili öğretmenlere uygulamalı eğitimler verilmelidir.

İhtiyaç Odaklı Öğretim Programı ölçme-değerlendirmeyi esas alan bir program olmasına rağmen öğretmenlerin yaptıkları değerlendirme çalışmalarında bir bütünlüğün olmadığı görülmüştür. Yetişkin din eğitime özgü ölçme ve değerlendirme çalışmaları geliştirilmelidir.

Öğrenci ve öğretici görüşleri değerlendirildiğinde öğrencilerde, dinin inanç ve ahlâk boyutundan ziyade ibadet boyutunda değişim ve gelişim yaşadıkları tespit edilmiştir. Öğrencilerin inanç ve ahlâk konusunda ise sıkıntılarının olmadığını ifade ettikleri görülmüştür. Toplumsal olarak bu konularda yaşanan eksiklik ve problemler düşünüldüğünde bu alanda, kursa gelen yetişkin kadınların farkındalıklarının artırılması sağlanabilir.

Kur'an Kurslarının, araştıran, sorgulayan, yorumlayan, öğrendiklerinden hareketle kendi çözümlerini üretebilen bireyler yetiştirmeyi amaçladığı göz önünde bulundurulduğunda istenilen düzeyde bunun gerçekleşmediği söylenebilir. Öğreticiler eğitim verirken, öğrenci profili homojen olmasa da, ilk ve orta yetişkinlik döneminde bulunan öğrencileri esas almalı ve onları bu açılardan geliştirmelidir.

Kur'an Kursu öğrencilerinin öğrencilerin yaş ve eğitim seviyelerindeki farklılıklardan kaynaklı çeşitli zorluklar yaşadıkları tespit edilmiştir. Her kursta yaş ve eğitim seviyesine uygun sınıf açmanın da mümkün olmadığı görülmektedir. Müftülüklerce bu ihtiyaca cevap verebilecek projeler geliştirilmelidir. Örneğin; Kursa geldikten sonra başarı belgesi alan veya başarı belgesi alabilecek seviyeye gelen öğrencilerin tespitinden sonra birbirine yakın kursların bu şekildeki öğrencileri ile yeni sınıflar oluşturularak din eğitimi hizmetlerinden daha verimli bir şekilde yararlanmaları sağlanabilir.

Kurslara gelen yetişkin kadınların aile hayatlarında yaşadığı veya yaşaması muhtemel ortak problem alanlarının belirlenerek bu konularda onları daha güçlü kılacak eğitim programları oluşturulmalıdır.

Kur'an Kurslarına gelen yetişkin kadınların rehabilite edilmeye ihtiyaç duyduğu görülmüştür. Bu ihtiyacın giderilmesi için PDR uzmanlarının veya Diyanet ADRB çalışanlarının kursları düzenli olarak ziyaret etmesi sağlanmalıdır. Bunun yanı sıra öğretmenlere uzaktan eğitim kapsamında manevî ve psikolojik rehberlik konusunda programlar düzenlenmeli öğretmenlerin bu konularda asgari düzeyde de olsa eğitim almaları sağlanmalıdır.

İhtiyaç Odaklı Kur'an Kursları Öğretim Programı toplumun tüm kesimlerinin din eğitimi hizmetlerinden etkin ve verimli bir şekilde yararlanması gerekçesiyle hazırlanmıştır. Son dönemde kurslarda 4-6 yaş grubu öğrencilerine yönelik din eğitimi de verilmektedir. Aile bireylerinin çocuğun dini gelişimindeki rolüne binaen bu yaş grubunda kursa çocuğunu

gönderen annelere özel programlar hazırlanarak onların da kurslara gelmeleri ve eğitim almaları sağlanmalıdır.

Çalışmamızın devam ettiği 2019 Ağustos ayında Diyanet İşleri Başkanlığı Eğitim Hizmetleri Genel Müdürlüğü İhtiyaç Odaklı Kur'an Kursları Öğretim Programını güncellemiştir. Güncelleme ile birlikte haftada 18 saat olan İhtiyaç Odaklı Kur'an Kursları Temel Öğretim Programı'na, haftada 12 saatlik ikinci bir alternatif oluşturulmuştur. Ayrıca mevcut uygulamada genel olarak temel öğretim programında yer alan derslerin alt öğrenme alanlarından oluşan ve haftada 6 saat toplam 48 saat kredili ek öğretimler kaldırılmış bunun yerine, Cuma Dersleri, Akaid, İlmihal, Tefsir, Hadis, Siyer ve İhtiyaç Odaklı Kur'an Kursları Hafta Sonu Öğretim Programları geliştirilerek hem ders saatleri hususunda daha esnek programlar hem de halkın Temel İslam İlimleri alanında da eğitim alabileceği öğretim programları uygulamaya konulmuştur.

Araştırmamıza katılan öğrenci ve öğretici verilerinden elde edilen sonuçlardan hareketle, yapılan güncelleme çalışmasının ihtiyaçların giderilmesi adına oldukça önemli olduğunu söyleyebiliriz. Ancak araştırmamız sonucunda öğrencilerin kurs programlarını uygulamaya koyarken çeşitli sorunlar yaşadıkları tespit edilmiştir. Bir programın açılabilmesi için en az 12 öğrencinin kayıt yaptırması ve bu öğrencilerle haftalık zorunlu ders saatinin tamamlanmasının gerekliliği gibi hususlar önemli zorluklar oluşturmaktadır. Toplumun tüm kesimlerinin Kur'an Kurslarından faydalanması gerekçesi ve bireylerin tercih ettiği gün ve saatlerde istedikleri öğretim programına katılması amacıyla İhtiyaç Odaklı Öğretim Programı'nın hazırlandığı düşünüldüğünde bu konuda yaygın din eğitiminin temel felsefesine de uygun olarak daha esnek ve alternatif modellerin uygulamaya geçirilmesi mevcut sorunların giderilmesine katkı sağlayabilir.

7. KAYNAKLAR

Altaş, Nurullah / Arıcı, İsmail ‘Din Eğitiminin Bilimselleşme Süreci’: Köylü, Mustafa / Altaş, Nurullah (Editörler) (2012) Din Eğitimi, Ankara, Gündüz Eğitim ve Yayıncılık

Aydın, M. Şevki (2008) Bir Din Eğitimi Kurumu Olarak Kuran Kursu, Ankara, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.

Ayhan, Halis (1997) Din Eğitimi ve Öğretimi, İstanbul, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları.

Ayhan, Halis (1999) Türkiye’de Din Eğitimi, İstanbul, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları.

Baltacı, Cahit (1976) XV-XVI. Asırlarda Osmanlı Medreseleri, İstanbul, İrfan Matbaası.

Baltacı, Cahit (2000) ‘Türk Eğitim Sistemi İçinde Kur’an Kursları’, Heyet (Editör) Kur’an Kurslarında Eğitim, Öğretim ve Verimlilik Sempozyumu, 24-25 Mayıs 1997, İslami İlimler Araştırma Vakfı, İstanbul.

Başkurt, İrfan (2007) Din Eğitimi Açısından Kur’an Öğretimi ve Kur’an Kursları, İstanbul, DEM Yayınları.

Bayraktar, M. Faruk (2003) ‘Kur’an Kurslarının Sorunları ve Geleceği İle İlgili Bazı Düşünceler’, Akyürek, Süleyman / Korkmaz, Mehmet (Editörler) Yaygın Din Eğitiminin Sorunları Sempozyumu, 28-29 Mayıs 2002, İlahiyat Bilimleri Vakfı, Kayseri.

Bozkurt, Nebi (1993) ‘Dârülkurrâ’ T.D.V. İslam Ansiklopedisi, Cilt: 8, s. 543-545.

Bozkurt, Nebi (1997) ‘Hafız’ Diyanet İslam Ansiklopedisi, Cilt: 1, s. 74-78.

Çağrı, Mustafa (2002) ‘Kur’an Kursu’ T.D.V. İslam Ansiklopedisi, Cilt: 26, s. 423-426.

Cebeci, Suat (1996) Din Eğitimi Bilimi ve Türkiye’de Din Eğitimi, Ankara, Akçağ Yayınları.

Çelebi, Ahmed (1983) İslâm’da Eğitim Öğretim Tarihi, İstanbul, Damla Yayınevi.

Çınar, Enes (2018) ‘İhtiyaç Odaklı Kur’an Kurslarında Yetişkinlerin Eğitimi (Ankara örneği)’, (Yüksek Lisans), Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Çınar, Selma (2012) ‘Kur’an Kurslarında Bayanlara Yönelik Din Eğitimi: Samsun Örneği’, (Yüksek Lisans), Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Creswell, John** (2016) Nitel Araştırma Yöntemleri, Ankara, Siyasal Kitabevi.
- Dam, Hasan** (2002) ‘Yetişkinlerin Din Eğitimi’, (Doktora), Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Demirel, Özcan** (2004) Kuramdan Uygulamaya Eğitimde Program Geliştirme, 5. Baskı, Ankara, PegemA Yayıncılık.
- Diyanet İşleri Başkanlığı** (2004) Kur'an Kursları Öğretim Programı, Ankara, Din Eğitimi Dairesi Başkanlığı, Program Geliştirme Şubesi Müdürlüğü.
- Diyanet İşleri Başkanlığı** (2012a) İhtiyaç Odaklı Kur'an Kursları Öğretim Programı, Ankara, Diyanet İşleri Başkanlığı.
- Diyanet İşleri Başkanlığı** (2012b) Diyanet İşleri Başkanlığı Kur'an Eğitim ve Öğretimine Yönelik Kurslar İle Öğrenci Yurt ve Pansiyonları Yönergesi, Ankara, Diyanet İşleri Başkanlığı.
- Doğan, Recai / Tosun, Cemal** (2002) İlköğretim 4. ve 5. Sınıflar İçin Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretimi, Ankara, PegemA Yayıncılık.
- Duman, Ahmet** (1999) Yetişkinler Eğitimi, Ankara, Ütopya Yayınları.
- Erden, Münire** (1998) Eğitimde Program Değerlendirme, Ankara, Anı Yayıncılık.
- Erkul, Elif** (2010) ‘Kur'an Kurslarında Yetişkinlik Dönemi Din Eğitimi Yöntem ve Teknikleri’, (Yüksek Lisans), Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Hamidullah, Muhammed** (1993) İslam Peygamberi, İstanbul, İrfan Yayıncılık.
- Kartal Emine** (2019) ‘Kur'an Kurslarındaki Yetişkin Din Eğitiminin Bireye ve Aile Yaşantısına Etkileri: Kastamonu Örneği’, (Yüksek Lisans), Kastamonu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kazıcı, Ziya** (2000) ‘Bir Eğitim Kurumu Olarak Daru'l Kurra’, Heyet (Editörler) Kur'an Kurslarında Eğitim Öğretim ve Verimlilik Sempozyumu, 24-25 Mayıs 1997, İslami İlimler Araştırma Vakfı, İstanbul.
- Kılavuz, M. Akif** ‘Kur'an Kursları ve Yetişkin Din Eğitimi’: Karaköse Şaban (Editör) (2010) Etkili Din Öğretimi, İstanbul, TİDEF Yayınları.
- Kılavuz, M. Akif** (2006) ‘Yetişkinlik Din Eğitimi Programlarının Planlanması ve İçeriği’, Bayraktar M. Faruk (Editör) Yetişkinlik Dönemi Eğitimi ve Problemleri Sempozyumu, 16-17 Nisan 2005, İslami İlimler Araştırma Vakfı, İstanbul.

Kızılabdullah, Yıldız / Yürük, Tuğrul ‘Din Eğitimi ve Öğretiminin Temelleri’: Köylü, Mustafa / Altaş, Nurullah (Editörler) (2012) Din Eğitimi, Ankara, Gündüz Eğitim ve Yayıncılık

Knowles, Malcolm (1996) Yetişkin Öğrenenler: Göz Ardı Edilen Bir Kesim, Ankara, Ankara Üniversitesi Basımevi.

Koç, Ahmet ‘Kur’an Kurslarında Din Eğitimi’: Köylü, Mustafa / Altaş, Nurullah (Editörler) (2012) Din Eğitimi, Ankara, Gündüz Eğitim ve Yayıncılık

Kocaoğlu, Hatice (2014) ‘Kur'an kursları öğretim programının eğitimde program geliştirme ilkelerine uygunluğunun değerlendirilmesi’, (Yüksek Lisans), Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Korkmaz, Mehmet ‘Kur’an Kurslarında Din Eğitimi ve Sorunları’: Köylü, Mustafa (Editör) (2018) Türkiye’de Din Eğitimi ve Sorunları, İstanbul, DEM Yayınları.

Köseoğlu, Sıdıka (2018) ‘Kadın Yetişkinlerin Din Eğitiminde Değerler Eğitimi: Kur’an Kursları Örneği’, (Yüksek Lisans), Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Köylü, Mustafa (1998) ‘Yetişkin Eğitimi; tanımı, alanı ve tarihi gelişimi’ Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi, S: 5, s. 169-194.

Köylü, Mustafa (2004) Yetişkinlik Dönemi Din Eğitimi, İstanbul, DEM Yayınları.

Mehmedoğlu, Yurdağül (2001) Erişkin Bireyin Kendilik Bilinci ve Din Eğitimi, İstanbul, Rağbet Yayınları.

Öcal, Mustafa (2002) Din Eğitimi ve Öğretiminde Metodlar, Ankara, TDV Yayınları.

Parmaksızoğlu, İsmet (1966) Türkiye’de Din Eğitimi, Ankara, Milli Eğitim Bakanlığı.

Semiz, Hatice (2011) ‘Kur’an Kurslarında Yetişkin Kadınların Din Eğitimi’, (Yüksek Lisans), Rize Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Süngü, Safiye (2011) ‘Kur’an Kurslarında Yetişkin Kadınların Din Eğitimi’, (Yüksek Lisans), Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Tosun, Cemal (2012) Din Eğitimi Bilimine Giriş, 2. Baskı, Ankara: Pegem A Yayıncılık.

Tümer, Günay (1994) ‘Din’ T.D.V. İslam Ansiklopedisi, C: 9, s. 312-320.

Ünal, Ali (2008) ‘Yetişkinlerde din olgusu ve Kur'an kurslarında öğretim (Ankara ili örneğinde bir alan araştırması)’, (Yüksek Lisans), Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Yıldırım, Ali / Şimşek, Hasan (2005) Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri, Ankara, Seçkin Yayıncılık.

Yılmaz, Hasan (1998) Eğitimde Ölçme ve Değerlendirme, Konya, Mikro Yayınları.

Zengin, Z. Salih ‘Başlangıçtan Cumhuriyet Dönemine Din Eğitimi’: Köylü, Mustafa / Altaş, Nurullah (Editörler) (2012) Din Eğitimi, Ankara, Gündüz Eğitim ve Yayıncılık

Zengin, Z. Salih (2011) ‘Cumhuriyet Döneminde Türkiye’de Kur’an Kurslarının Kurulması ve Gelisimi’ Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, C:1, S: 2, s. 1-24.

8. EKLER

Ek-1: Kur'an Kursu Öğreticilerine Yönelik Sorular

1. Kuran Kursunda Eğitimi Planlama Süreçleri

- Kursa kayıt yaptırmak üzere gelen öğrencilere ek öğretim programları konusunda bilgilendirme yapıyor musunuz? Ne tür bir bilgilendirme yapıyorsunuz?
- Kursa gelen öğrencilere seviye tespitine yönelik bir çalışma yapıyor musunuz? Yapıyorsanız bunlar hakkında bilgi verebilir misiniz?
- İhtiyaç Odaklı ek öğretim programlarını uygulamak için zaman-mekan planlamasını rahatlıkla yapabiliyor musunuz? Bu konuda yaşadığımız zorluklar var mı? Bu zorluklar ek öğretim programlarını nasıl etkiliyor?
- İhtiyaç Odaklı Öğretim Programının uygulanması süreçlerinde yaşadığımız problemler nelerdir?
- İhtiyaç Odaklı Kur'an Kursu Öğretim Programı ve bu programın uygulanmasına yönelik önerileriniz nelerdir?

2. Kurstan Beklentiler ve Karşılama Durumları

- Öğrencilerin kursa geliş amaçları ve bunda etkili olan faktörler nelerdir?
- Kursa gelen öğrenciler hangi ek öğretim programlarını daha çok tercih etmektedirler? Neden?
- Öğrencilerin talep ettikleri ek öğretim programlarını açarken ne tür sorunlarla karşılaşıyorsunuz? Kursun talepleri karşılama durumu nedir?
- Kursun fiziksel şartlarının yeterli olduğunu düşünüyor musunuz? Öğrencilerin beklentilerini karşılıyor mu?
- Öğrencilerin ve sizin kurstan beklentileriniz açısından karşılandığını ve karşılanamadığını düşündüğünüz diğer hususlar nelerdir?

- Kursta katılan öğrencilerin daha sonra kursta devam etme durumları nasıldır? Kursta daha sonrasında gelmeyen öğrencilerin bu durumlarında etkili olan sebepler nelerdir?

3. Öğrenme-Öğretme Süreci

- Kur'an-ı Kerim ve diğer derslerde ne tür öğretim yöntem ve stratejileri kullanıyorsunuz? (bu yöntemlerin öğretmen-öğrenci merkezli olması durumu-öğrenen merkezli yaklaşım)
- Ders içinde veya ders dışında öğrencilerin bireysel farklılıklarını dikkate alarak öğrenmelerine katkı sağlamak üzere farklı uygulamalar yapıyor musunuz?
- Öğrencilerin öğrenme sürecinde en çok zorlandıkları hususlar nelerdir?
- Ders işleme süreçlerinde ne tür zorluklar yaşıyorsunuz?

4. İçerik

- Kur'an-ı Kerim, TDB ve siyer alanında öğretim programlarının içeriğini öğrenciler için yeterli buluyor musunuz?
- Kuran kursunda sunulan programlar öğrenciler tarafından yeterli karşılanıyor mu?
- Kur'an kursu ek öğretim programları arasında olmayan ancak öğrencilerin talep ettikleri ve ihtiyaç duydukları konu veya dersler var mı? Varsa nelerdir?

5. Ölçme-değerlendirme

- Öğrencilerinizin öğrenme ve gelişim süreçlerini tespit etmek için herhangi bir ölçme değerlendirme yapıyor musunuz? Yapıyorsanız bunlar hakkında bilgi verebilir misiniz?
- Kur'an-ı Kerim ek öğretim programına katılan öğrencilerin 8 haftalık süre sonunda bir üst kura katılabilmesi için ölçme değerlendirme yapıyor musunuz?
- Kur'an-ı Kerim dışında diğer derslerle ilgili bir ölçme değerlendirme yapıyor musunuz?

6. Kursun Öğrencilerin Bilgi, Düşünce, Davranış ve Sosyal İlişkilerine Etki Boyutu

- Kursta farklı insanlarla iletişim içinde olmanın öğrenciler üzerindeki etkileri nelerdir? Öğrencilerin sosyalleşme süreçleri ile ilgili gözlemlerinizi hakkında bilgi verebilir misiniz?
- Öğrencilerin kursta aldıkları eğitimin onların gündelik yaşamındaki dini problemleri çözebilmelerine ne düzeyde katkı sağladığını düşünüyorsunuz?
- Kursa geldikten sonra öğrencilerde İslam dinini yaşama konusunda (inanç, ibadetler, ahlaki davranışlar vb.) bir farkındalık oluştuğunu düşünüyor musunuz? İnanç, ibadetler ve ahlaki davranışlar gibi konularda ne tür değişimler yaşadıklarına dair gözlemlerinizi nelerdir?
- Öğrencilerin kursta aldıkları eğitimin onların aile, akraba, komşu gibi diğer insanlarla olan sosyal ilişkilerine ne tür etkileri olmaktadır? Bu konudaki gözlemlerinizi nelerdir?
- Öğrencilerin kurs öncesi ve kursta aldığı eğitim sonrası Kuran'ı Kerim'i doğru ve usulüne uygun okuma konusundaki seviyelerini nasıl değerlendiriyorsunuz? Bu konudaki sorunlar nelerdir?
- Öğrencilerin Kuran maali okuma (okuma sıklığı, okuduğunu doğru anlama ve yorumlama, meal okumanın onlara etkisi gibi) konusundaki durumlarını nasıl değerlendiriyorsunuz?
- Öğrencilerin Hz. Peygamberin hayatını öğrendikten sonra düşünce ve davranışlarında ne tür etkileri olmaktadır? Bu konudaki gözlemlerinizi nelerdir?
- Kurs süreci ile birlikte öğrencilerin farklı düşünce ve inanç sahibi insanlara bakışları ile ilgili olumlu anlamda bir değişim olduğunu düşünüyor musunuz?

Ek-2: Kuran Kursu Öğrencilerine Yönelik Sorular

1. Kuran kursunda eğitimi planlama süreçleri

- Kursa kayıt yaptırmak üzere geldiğinizde hangi eğitimleri alabileceğiniz konusunda bilgilendirildiniz mi? Bilgilendirmeyi yeterli buluyor musunuz?
- Kursa başvurduğunuzda bilgi seviyenizi tespit etmeye yönelik bir çalışma yapıldı mı? Bu konuda bilgi verebilir misiniz?
- Kursta açılan ek öğretim programların günlük ders saatleri sizin için uygun mu? Bu konuda yaşadığınız zorluklar var mı? Ne tür önerileriniz olabilir?

2. Kurstan beklentiler

- Kuran kursuna geliş amacınız ve bunda etkili olan faktörler nelerdir?
- Kursta hangi konularda eğitim almayı daha çok tercih ediyorsunuz? Niçin?
- Kursun fiziksel şartlarının yeterli olduğunu düşünüyor musunuz? Beklentileriniz nelerdir?
- Kurstan beklentileriniz açısından karşılandığını ve karşılanamadığını düşündüğünüz diğer hususlar nelerdir?
- İlerleyen zamanlarda kursa devam etmeyi düşünüyor musunuz? Devam etmeyi veya etmemeyi istemenizde etkili olan hususlar nelerdir?

3. İçerik

- Kur'an-ı Kerim, Temel Dini bilgiler ve Hz. Peygamberin hayatı konularında içeriği yeterli buluyor musunuz? Aldığınız eğitimin sizi arzu ettiğiniz seviyeye ulaştırdığını düşünüyor musunuz?
- Kuran kursundan aldığınız mevcut eğitim dışında ihtiyaç duyduğunuz ve almayı istediğiniz başka dersler veya konular var mı? Varsa nelerdir?

4. Öğrenme-öğretme süreci

- Kur'an-ı Kerim ve diğer derslerde dersleriniz nasıl işleniyor? Hangi yöntemler kullanılıyor?
- Öğreticinin ders işleme yöntemlerini nasıl buluyorsunuz? Bu konuda farklı beklentileriniz var mı? Varsa nelerdir?
- Ders içinde veya dışında sizin veya kursa gelen diğer öğrencilerin daha iyi öğrenebilmeleri için farklı bir uygulama yapıyor mu?
- Ders işlenirken zorluk yaşadığınız herhangi bir konu var mı?

5. Ölçme-değerlendirme

- Kursta öğrendiğiniz konularla ilgili herhangi bir sınav yapılıyor mu? Yapılıyorsa bu sınavla ilgili düşünceleriniz nelerdir?
- Kur'an-ı Kerim dersinde bir üst kura katılabilmek için sınav oldunuz mu?

6. Kursun öğrencilerin bilgi, düşünce, davranış ve sosyal ilişkilerine etki boyutu

- Kursta farklı insanlarla tanışma ve iletişim kurmanın sizde ne tür etkileri oldu?
- Gündelik hayatınızda dini içerikli bir problemle karşılaştığınızda bunları çözmek için neler yapıyorsunuz? Kuran kursunun bu sürece olumlu bir katkısı var mıdır?
- Kursa geldikten sonra İslam dinini yaşama konusunda (inanç, ibadetler, ahlaki davranışlar vb.) sizde bir farkındalık oluştuğunu düşünüyor musunuz? Sondaj sorular: Kendinizi daha inançlı, huzurlu hissediyor musunuz? İbadetlerinizi daha iyi yaptığınızı düşünüyor musunuz? Davranışlarınızda ahlâki ilkelere daha fazla riayet ettiğinizi düşünüyor musunuz?
- Kursa geliş sürecinizle birlikte aileniz, akrabalarınız, komşularınız gibi diğer insanlarla ilişkilerinizde bir değişim oldu mu? Olduysa bunlar hakkında bilgi verebilir misiniz?
- Kuran okuma konusunda geldiğiniz noktayı nasıl değerlendiriyorsunuz? Doğru ve usûlüne uygun okuyabildiğinizi düşünüyor musunuz?

- Kur'an'ı anlamak için Türkçe meal okuyor musunuz? Hangi sıklıkla okuyorsunuz? Okuduğunuz zaman anlıyor musunuz? Meal okuduğunuzda gündelik yaşamınıza etki edecek ne tür çıkarımlarda bulunuyorsunuz?
- Kursta Hz. Peygamber ile ilgili öğrendiklerinizin sizin yaşamınıza ne tür yansımaları oluyor?
- Kurs süreci ile birlikte farklı düşünce ve inanç sahibi insanlara bakışınızla ilgili bir değişim olduğunu düşünüyor musunuz?

Ek-3: Bilgilendirilmiş Onam Formu

BİLGİLENDİRİLMİŞ ONAM FORMU

LÜTFEN BU DÖKÜMANI DİKKATLİCE OKUMAK İÇİN ZAMAN AYIRINIZ

Sizi Hatice Zengin tarafından yürütülen "Öğrenci ve Öğreticilerine Göre Kur'an Kurslarının Amaçlarını Gerçekleştirme Düzeyi" (Sakarya Örneği) başlıklı **araştırmaya** davet ediyoruz. Bu araştırmaya katılıp katılmama kararını vermeden önce, araştırmanın neden ve nasıl yapılacağını bilmeniz gerekmektedir. Bu nedenle bu formun okunup anlaşılması büyük önem taşımaktadır. Eğer anlayamadığınız ve sizin için açık olmayan şeyler varsa, ya da daha fazla bilgi isterseniz bize sorunuz.

Bu çalışmaya katılmak tamamen **gönüllülük** esasına dayanmaktadır. Çalışmaya **katılmama** veya katıldıktan sonra herhangi bir anda çalışmadan **çıkma** hakkında sahipsiniz. **Çalışmayı yanıtlamanız, araştırmaya katılım için onam verdiğiniziz** biçiminde yorumlanacaktır. Size verilen **formlardaki** soruları yanıtlarken kimsenin baskısı veya telkini altında olmayın. Bu formlardan elde edilecek bilgiler tamamen araştırma amacı ile kullanılacaktır.

1. Araştırmayla İlgili Bilgiler:

- Araştırmanın Amacı: Bu çalışmada "İhtiyaç Odaklı Kur'an Kursları Öğretim Programı" Amaçlarının Gerçekleşme Düzeyinin (Sakarya ili örneğinde) öğrenci ve öğretici görüşlerine göre incelenmesi amaçlanmaktadır.
- Araştırmanın İçeriği: Öğretim programlarının uygulamada bireylerin ve toplumun ihtiyaçlarını karşılama durumlarının incelenmesi son derece önemlidir. Bu araştırmanın ana problemini "İhtiyaç Odaklı Kur'an Kursları Öğretim Programının amaçlarının gerçekleşme düzeyi nedir?" sorusu oluşturmaktadır. Bu kapsamda araştırmanın alt problemleri ise şunlardır:
 - Kur'an Kurslarına gelen yetişkin öğrencilerin;
 - Kursa geliş amaçları ve bunda etkili olan faktörler nelerdir?
 - Mevcut öğretim programında yer alan ders ve konularla ilgili düşünceleri nedir?
 - Programda yer almayan ancak ihtiyaç duydukları diğer konu veya dersler hangileridir?
 - Kur'an-ı Kerim, Temel Dini Bilgiler, Siyer alanında elde etmek istedikleri bilgiler ve bu konudaki beklentileri nelerdir?
 - Kursta farklı insanlarla yaşadığı sosyalleşme süreçlerine bakışları nasıldır?
 - Kursta uygulanan öğretim programının beklentileri karşılama durumu ve memnuniyetleri ne düzeydedir?
 - Kur'an Kursu Öğreticilerinin;
 - İhtiyaç odaklı Kur'an Kursu öğretim programına yönelik genel düşünceleri nelerdir?
 - Kursa gelen hedef kitlenin temel beklentileri ve bunların karşılanabilme durumu nedir?
 - Kursa gelenlerin süreç içinde veya sonrasında kurstan ayrılmaları veya devam etmemelerinin temel nedenleri nelerdir?
 - İhtiyaç Odaklı Kur'an Kursu öğretim programının uygulanması süreçlerinde yaşanan problemler nelerdir?
 - İhtiyaç Odaklı Kur'an Kursu öğretim programı ve bu programın uygulanmasına yönelik önerileri nelerdir?
- Araştırmanın Nedeni: Bilimsel araştırma Tez çalışması
- Araştırmanın Öngörülen Süresi: 1 Ay
- Araştırmaya Katılması Beklenen Katılımcı/Gönüllü Sayısı: 24

Araştırmacının

Adı-Soyadı: HATİCE ZENGİN

İmzası:

Hatice